

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ & ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Τυπολογία γεωργικών εκμεταλλεύσεων για το σχεδιασμό μέτρων διαρθρωτικής πολιτικής. Στη Θεσσαλία, η περίπτωση του μέτρου των νέων γεωργών.

ΙΩΑΝΝΑ – ΘΕΟΔΩΡΑ Π. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΜΠΟΥΚΑΣ**

ΑΘΗΝΑ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2013

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ & ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Τυπολογία γεωργικών εκμεταλλεύσεων για το σχεδιασμό μέτρων διαρθρωτικής πολιτικής. Στη Θεσσαλία, η περίπτωση του μέτρου των νέων γεωργών.

ΙΩΑΝΝΑ – ΘΕΟΔΩΡΑ Π. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΜΠΟΥΚΑΣ**

ΑΘΗΝΑ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2013

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ & ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Τυπολογία γεωργικών εκμεταλλεύσεων για το σχεδιασμό μέτρων διαρθρωτικής πολιτικής. Στη Θεσσαλία, η περίπτωση του μέτρου των νέων γεωργών.

ΙΩΑΝΝΑ – ΘΕΟΔΩΡΑ Π. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΜΠΟΥΚΑΣ

ΜΕΛΗ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

**ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑΣ, ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ ΚΛΩΝΑΡΗΣ, ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ**

ΑΘΗΝΑ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2013

Πίνακας περιεχομένων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	6
ABSTRACT.....	7
ΠΙΝΑΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ.....	9
1. ΠΙΝΑΚΕΣ.....	9
2. ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ.....	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ.....	14
1.1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ.....	14
1.2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ.....	18
1.3. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΤΑΣΕΙΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΣΤΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ.....	26
2.1. Η ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΕΚΤΑΣΗ.....	26
2.2. ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ.....	36
2.3. ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ.....	44
2.4. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	48
Σύστημα Παροχής Γεωργικών Συμβουλών στις Γεωργικές Εκμεταλλεύσεις.....	51
Τρόποι ενίσχυσης των ΣΠΓΣΓΕ από τα ταμεία αγροτικής ανάπτυξης 2007-2013.....	52
Προσεγγίσεις και εργαλεία του ΣΠΓΣΓΕ.....	53
Α. Κατάσταση του ΣΠΓΣΓΕ των Κ – Μ.....	55
Β. Χρηματοδότηση των ΣΠΓΣΓΕ των Κ – Μ.....	56
Γ. Αξιολόγηση του ΣΠΓΣΓΕ των Κ - Μ.....	57
Το ΣΠΓΣΓΕ στην Ελλάδα.....	59
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΝΕΟΙ ΓΕΩΡΓΟΙ.....	61
Η διαδικασία της διαδοχής.....	63
Πρόσβαση σε γη.....	67
Πρόσβαση στην αγορά χρήματος.....	68
Πρόσβαση σε γνώση.....	69
Παρόλα τα εμπόδια, οι νέοι γεωργοί έχουν καλύτερες επιδόσεις.....	70
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	72
4.1. ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗΣ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.....	72
4.2. ΤΟ ΜΕΤΡΟ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ.....	80
Εφαρμογή του Μέτρου 112 στην ΕΕ.....	82
Μέτρο 112: "Εγκατάσταση Νέων Γεωργών".....	85

Οι Δικαιούχοι και οι προϋποθέσεις ένταξης στο καθεστώς της παρέμβασης	86
Βασικές Υποχρεώσεις του Άρθρου 9 της ΚΥΑ 704/2008	90
Μακροχρόνιες υποχρεώσεις δικαιούχων.....	91
Φορέας Εφαρμογής	93
Ποσά Ενίσχυσης.....	93
Χρηματοδότηση των Ταμείων	94
4.4. ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΜΕΤΡΩΝ ΣΤΟ ΠΑΑ.....	95
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	97
5.1. ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	97
5.1.1. Η Περιφέρεια Θεσσαλίας	97
5.1.2. Η Παραγωγική Διάθρωση της Θεσσαλίας	99
5.2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ	103
5.2.1. Ορισμός Μεταβλητών	104
5.3. ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ.....	112
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ	117
6.1. ΠΑΡΑΓΟΝΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	118
6.2. ΑΥΤΟΜΑΤΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΟΜΑΔΩΝ	121
1 ^η Ομάδα (μεγάλου οικονομικού μεγέθους κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις – προβατοτροφία)	125
2 ^η Ομάδα (μεγάλου οικονομικού μεγέθους δενδροκομικές καλλιέργειες - ελαιώνες)	129
3 ^η Ομάδα (μεγάλου οικονομικού μεγέθους εκμεταλλεύσεις, καλλιέργειες βαμβακιού).....	133
4 ^η Ομάδα (σανοδοτικές καλλιέργειες, ζωτροφές).....	137
5 ^η Ομάδα (καπνοκαλλιέργεια)	141
6 ^η Ομάδα (μεγάλου οικονομικού μεγέθους κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις - αιγοτροφία) ..	142
7 ^η Ομάδα (μικρού και μεσαίου οικονομικού μεγέθους γεωργικές εκμεταλλεύσεις, ετεροεπαγγελματίες)	146
8 ^η Ομάδα (πολύ υψηλού οικονομικού μεγέθους κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις - βοοτροφία)	149
9 ^η Ομάδα (μεσαίου οικονομικού μεγέθους εκμεταλλεύσεις, ελαιώνες)	153
10 ^η Ομάδα (μεσαίου οικονομικού μεγέθους εκμεταλλεύσεις, δημητριακά)	156
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	160
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	165
Ξενόγλωσσες.....	165
Ελληνικές.....	174

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται η δημιουργία τυπολογιών των γεωργικών εκμεταλλεύσεων των γεωργών της Περιφέρειας Θεσσαλίας, προκειμένου να διερευνηθεί ο σχεδιασμός μέτρων για την αγροτική ανάπτυξη της Περιφέρειας.

Παρατίθεται η έννοια του αγροτικού χώρου, της γεωργικής εκμετάλλευσης και της οικονομικής βιωσιμότητάς της. Καταγράφονται οι τάσεις στη διάρθρωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Στη συνέχεια, αναλύονται οι διαδικασίες διαδοχής και απόσυρσης από τη γεωργική εκμετάλλευση. Τέλος, παρουσιάζεται η εξέλιξη του θεσμικού πλαισίου της ευρωπαϊκής πολιτικής για την αγροτική ανάπτυξη, και ειδικότερα της δράσης της ενιαίας προμηθοδότησης νέων γεωργών στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) της Ελλάδας, 2007-2013 «Αλέξανδρος Μπαλτατζής».

Ακολουθεί ποσοτική ανάλυση των δεδομένων διάρθρωσης των γεωργών της Θεσσαλίας, που αντλούνται από το Μητρώο Αγροτών και Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων του Οργανισμού Πληρωμών και Ελέγχου Κοινοτικών Ενισχύσεων Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΟΠΕΚΕΠΕ), με συνδυασμένη χρήση δύο πολυμεταβλητών στατιστικών μεθόδων: Παραγοντική ανάλυση (Factor Analysis) και Ανάλυση σε συστάδες (Cluster Analysis) και της Αυτόματης περιγραφής ομάδων, προκειμένου να προσδιοριστούν κριτήρια ομοιογένειας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων των γεωργών της Περιφέρειας Θεσσαλίας, για τον καθορισμό «ομάδων – στόχων» στο πλαίσιο εξειδίκευσης του συγκεκριμένου μέτρου αγροτικής ανάπτυξης.

Το αποτέλεσμα της εργασίας ήταν η διαμόρφωση και η περιγραφή δέκα σαφώς διαχωριζόμενων ομάδων των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της Περιφέρειας Θεσσαλίας, με διακριτά χαρακτηριστικά και ο προσδιορισμός των ομάδων που δυνητικά θα μπορούσαν να αποτελέσουν στόχο του Μέτρου των νέων γεωργών.

Λέξεις- κλειδιά: διάρθρωση και τυπολογία γεωργικών εκμεταλλεύσεων, διαδοχή στη γεωργική εκμετάλλευση, νέοι γεωργοί, Διαρθρωτική Πολιτική, μέτρο 112, νέοι γεωργοί στη Θεσσαλία

ABSTRACT

The “rural space”, the “agricultural holding” and “new entry in farming” concepts are juxtaposed in this study. The trends of main structural characteristics of EU agricultural holdings, in the last decade, are mentioned and confirmed by statistical data. The evolution of the institutional framework of Rural Development Policy, particularly the implementation of Measure 112, in the context of the beneficiaries, the eligibility criteria, the subsidies for the setting up of young farmers action, is presented.

This study intends to develop typologies for the agricultural holdings in Thessaly, in order to explore the development of tools for the implementation of the regional agricultural policy. For this purpose, structural data from farmers in Thessaly provided by the Farmers and Farms Registry of the Greek Payment and Control Agency for Guidance and Guarantee Community Aid, were analyzed combining the use of Factor Analysis and Cluster Analysis, as well as the Automatic Group Description Method.

The result of this study is the configuration of ten different groups of the Thessalian agricultural holdings and the description of their distinctive characteristics, as well as the determination of the groups which could potentially be the target of the regional agricultural policy, as far as the setting up of young farmers Measure is concerned.

Key words: farm structure, farm typology, succession in family farms, new entry in farming, Rural Development Policy, Measure 112: setting up of young farmers, young farmers in Thessaly.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο σημείο αυτό, αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω θερμές ευχαριστίες σε όσους συνέβαλλαν στην ολοκλήρωση του εγχειρήματος εκπόνησης της μεταπτυχιακής μου εργασίας:

Στους καθηγητές μου, ιδιαίτερα στον επιβλέποντα καθηγητή, κ. Κωσταντίνο Τσιμπούκα, διότι με τη συνεχή καθοδήγησή του και τις ουσιαστικές του επισημάνσεις κατέστη δυνατή η ολοκλήρωση αυτής της προσπάθειας.

Στον κ. Ελευθέριο Νέλλα, Ειδικό Εργαστηριακό και Διδακτικό Προσωπικό του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, διότι με τις γνώσεις του και τις συμβουλές του ευοδώθηκε η στατιστική επεξεργασία των στοιχείων που είχα στη διάθεσή μου.

Στα στελέχη του ΟΠΕΚΕΠΕ, για τη διάθεση των στοιχείων που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα.

Τέλος, στα παιδιά μου, τον Κωνσταντίνο και την Αλίκη διότι, χωρίς τη συμπαράστασή τους, το αποτέλεσμα δεν θα ήταν το ίδιο!

ΠΙΝΑΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. ΠΙΝΑΚΕΣ

- Πίνακας 1. Κατηγορίες γεωργικών εκμεταλλεύσεων με βάση την οικονομική βιωσιμότητά τους
- Πίνακας 2. Αριθμός γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην ΕΕ 27 Κ-Μ ανά κλάση μεγέθους, 2007-2010
- Πίνακας 3. Εξέλιξη του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και της μέσης χρησιμοποιούμενης έκτασης ανά γεωργική εκμετάλλευση, 2000-2010, στην Ευρώπη των 27 Κ-Μ.
- Πίνακας 4. Μέση χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση ανά γεωργική εκμετάλλευση και κλάση μεγέθους στην ΕΕ-27, 2012
- Πίνακας 5. Χαρακτηριστικά των μεγάλων γεωργικών εκμεταλλεύσεων, 2007
- Πίνακας 6. Ηλικιακή διάρθρωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, στην ΕΕ-27, 2007
- Πίνακας 7. Χρηματοδοτικός Πίνακας Συγχρηματοδοτούμενων Αναπτυξιακών Προγραμμάτων στην Ελλάδα 1986-2006 (αρχικές εγκριτικές αποφάσεις)
- Πίνακας 8. Χώρες που έχουν επιλέξει την εφαρμογή των μέτρων της ηλικιακής ανανέωσης, στην ΕΕ-27
- Πίνακας 9. Κριτήρια, παράμετροι και ύψος ενίσχυσης δικαιούχων του μέτρου 112
- Πίνακας 10. Κατανομή χρηματοδότησης του Μέτρου 112, κατά την 4η Προγραμματική Περίοδο
- Πίνακας 11. Καλλιεργήσιμη έκταση στη Θεσσαλία ανά Περιφερειακή Ενότητα
- Πίνακας 12. Σημασία του αγροτικού τομέα της Περιφέρειας Θεσσαλίας (% συμμετοχή στο ΑΕΠ της Χώρας)
- Πίνακας 13. Κατάταξη των κυριότερων καλλιεργειών φυτικής παραγωγής της Περιφέρειας Θεσσαλίας ανά συνολικά καλλιεργούμενη έκταση, 2010
- Πίνακας 14. Ζωική παραγωγή της Περιφέρειας Θεσσαλίας, 2011
- Πίνακας 15. Βοοτροφία στη Θεσσαλία, 2011
- Πίνακας 16. Χοιροτροφία στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2011
- Πίνακας 17. Πτηνοτροφία στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2011
- Πίνακας 18. Παραγωγή μελιού στη Θεσσαλία, 2011
- Πίνακας 19. Γενικός, Κύριος, Ειδικός Τύπος κατάταξης γεωργικών εκμεταλλεύσεων
- Πίνακας 19a. Οι 18 βασικές παραγωγικές κατευθύνσεις της ελληνικής αγροτικής οικονομίας
- Πίνακας 20. Κλάσεις Ηλικίας Γεωργών της Περιφέρειας Θεσσαλίας
- Πίνακας 21. Κατανομή συχνότητας νέων γεωργών ανά Περιφερειακή Ενότητα
- Πίνακας 22. ΚΜΟ and Bartlett's Test
- Πίνακας 23. Συνολική επεξηγούμενη διακύμανση (Total Variance Explained)
- Πίνακας 24. Συσχέτιση των Παραγόντων μετά από Περιστροφή (Rotated Component Matrix^a)
- Πίνακας 25. Βασικά χαρακτηριστικά της Περιφέρειας Θεσσαλίας
- Πίνακας 26. Αυτόματη περιγραφή Ομάδων.
Συμπληρωματικές μεταβλητές για το σύνολο της Περιφέρειας
- Πίνακας 27. Αυτόματη περιγραφή Ομάδων.
ΤΟΠ γεωργικών εκμεταλλεύσεων της Περιφέρειας Θεσσαλίας
- Πίνακας 28. Βασικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 1
- Πίνακας 29. Συμπληρωματικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 1

Πίνακας 30.	Βασικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 2
Πίνακας 31.	Συμπληρωματικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 2
Πίνακας 32.	Βασικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 3
Πίνακας 33.	Συμπληρωματικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 3
Πίνακας 34.	Βασικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 4
Πίνακας 35.	Συμπληρωματικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 4
Πίνακας 36.	Βασικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 5
Πίνακας 37.	Συμπληρωματικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 5
Πίνακας 38.	Βασικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 6
Πίνακας 39.	Συμπληρωματικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 6
Πίνακας 40.	Βασικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 7
Πίνακας 41.	Συμπληρωματικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 7
Πίνακας 42.	Βασικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 8
Πίνακας 43.	Συμπληρωματικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 8
Πίνακας 44.	Βασικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 9
Πίνακας 45.	Συμπληρωματικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 9
Πίνακας 46.	Βασικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 10
Πίνακας 47.	Συμπληρωματικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 10

2. ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

- Διάγραμμα 1. Εξέλιξη του Δείκτη A (Εισόδημα από τη γεωργική δραστηριότητα), 1995-2011
- Διάγραμμα 2. Το θεωρητικό μοντέλο των τριών τύπων γεωργίας
- Διάγραμμα 3. Η συνεχής διαδικασία επιλογής (περιθωριοποίησης) των γεωργικών εκμεταλλεύσεων
- Διάγραμμα 4. Κατανομή βασικών κατηγοριών χρήσης της ελληνικής εδαφικής έκτασης.
- Διάγραμμα 5. Ετήσιος ρυθμός μεταβολής της ΧΓΕ ανά κλάση μεγέθους (σε ha), στην ΕΕ, 1995-2007
- Διάγραμμα 6. Η σημασία των μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων σε σχέση με την απασχόληση, 2007
- Διάγραμμα 7. Η σημασία των μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων σε σχέση με το οικονομικό τους μέγεθος, 2007
- Διάγραμμα 8. Κατανομή γεωργικών εκμεταλλεύσεων ανά οικονομικό μέγεθος, ΕΕ-27, 2007
- Διάγραμμα 9. Ετήσιος ρυθμός μεταβολής (%) στον αριθμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην ΕΕ-15, 1975-2007
- Διάγραμμα 10. Ετήσιος ρυθμός μεταβολής (%) της ΧΓΕ, στην ΕΕ-15, 1975-2007
- Διάγραμμα 11. Ποσοστό απασχόλησης ανά τύπο περιοχής, 2007
- Διάγραμμα 12. Εξέλιξη της απασχόλησης στον Αγροτικό τομέα, σε χιλιάδες άτομα, 2000-2012
- Διάγραμμα 13. Ετήσιος ρυθμός μεταβολής (%) της γεωργικής απασχόλησης στην ΕΕ-15, 1975-2007
- Διάγραμμα 14. Κατανομή οικογενειακής και μη οικογενειακής εργασίας στη γεωργία στην ΕΕ, όσον αφορά στο ποσοστό του χρόνου απασχόλησης, 2007
- Διάγραμμα 15. Ποσοστά απασχόλησης ανά κατηγορία μεγέθους γεωργικής εκμετάλλευσης σε ΜΑΕ στην ΕΕ-27, 2007
- Διάγραμμα 16. Ποσοστό απασχόλησης του κατόχου της εκμετάλλευσης εκτός γεωργίας στην ΕΕ-27, 2007
- Διάγραμμα 17. Ποσοστό απασχόλησης εκτός γεωργίας επί του συνόλου των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην ΕΕ-27, 2007
- Διάγραμμα 18. Ποσοστό του πληθυσμού 30-34 ετών με τριτοβάθμια εκπαίδευση, ανά τύπο περιοχής, 2009
- Διάγραμμα 19. Επίδοση των γεωργών με βάση την ηλικία, στην ΕΕ-27, το 2007
- Διάγραμμα 20. Κατανομή της Συνολικής Δημόσιας Δαπάνης 2007-2011, κατά έτος, για το Μέτρο 112
- Διάγραμμα 21. Νέοι Γεωργοί στην Ευρώπη των 27 Κ-Μ, 2007-2010 (4η Προγραμματική Περίοδος)

Ο ελληνικός αγροτικός χώρος χαρακτηρίζεται από μεγάλη παραγωγική, οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική πολυμορφία, μεγάλη γεωγραφική διαφοροποίηση και μια μοναδική φυσική ποικιλότητα, ενώ μεταβάλλεται σημαντικά τα τελευταία 35 χρόνια. Ο πρωτογενής τομέας εξακολουθεί να αποτελεί την κύρια παραγωγική δραστηριότητα στις αγροτικές περιοχές, ενώ η προσπάθεια για αγροτική ανάπτυξη και «εκσυγχρονισμό» παραμένει το ζητούμενο των εφαρμοζόμενων πολιτικών.

Στην παρούσα εργασία, επιχειρείται η δημιουργία τύπων των γεωργικών εκμεταλλεύσεων των γεωργών της Περιφέρειας Θεσσαλίας, προκειμένου να διερευνηθεί ο σχεδιασμός εργαλείων και η εξειδίκευση μέτρων για την αγροτική ανάπτυξη της Περιφέρειας, ειδικότερα η εξειδίκευση του μέτρου των Νέων Γεωργών.

Στο Πρώτο Κεφάλαιο παρατίθεται η έννοια του αγροτικού χώρου, η έννοια της βασικής μονάδας ανάλυσης, η γεωργική εκμετάλλευση και η οικονομική βιωσιμότητά της, ως κριτήριο για τις παρεμβάσεις διαρθρωτικής πολιτικής.

Στο Δεύτερο Κεφάλαιο καταγράφονται τα βασικά μεγέθη και οι τάσεις στη διάρθρωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της χώρας σε σχέση με τις αντίστοιχες τάσεις στη διάρθρωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για τις συγκρίσεις αυτές χρησιμοποιούνται τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα συνολικά στοιχεία της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Αρχής (Eurostat) και του Δικτύου Γεωργικής Λογιστικής Πληροφόρησης - Farm Accountancy Data Network (FADN), γνωστού ως RICA καθώς και οι Έρευνες Διάρθρωσης Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων.

Στο Τρίτο Κεφάλαιο αναλύονται τα χαρακτηριστικά των νέων γεωργών και οι δίδυμες διαδικασίες της διαδοχής και της απόσυρσης από το γεωργικό επάγγελμα, ως παράγοντες που επιδρούν στην ηλικιακή ανανέωση στη γεωργία.

Στο Τέταρτο Κεφάλαιο, παρουσιάζεται η εξέλιξη του θεσμικού πλαισίου της ευρωπαϊκής πολιτικής για την αγροτική ανάπτυξη έως σήμερα. Ειδικότερα, γίνεται

αναφορά στη δράση της Ενιαίας Πριμοδότησης Νέων Γεωργών, στο πλαίσιο του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) της Ελλάδας, 2007-2013 «Αλέξανδρος Μπαλτατζής», όσον αφορά στους δικαιούχους, το ύψος της ενίσχυσης καθώς και τους όρους και τις προϋποθέσεις ένταξης στο καθεστώς παρέμβασης.

Στο Πέμπτο Κεφάλαιο, παρουσιάζεται η περιοχή εφαρμογής της μελέτης. Καταγράφεται η διάρθρωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Στη συνέχεια, αναλύονται τα στοιχεία του Μητρώου Αγροτών και Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων του ΟΠΕΚΕΠΕ, για τους γεωργούς της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Ακολουθήθηκε ποσοτική ανάλυση των δεδομένων των γεωργών της Θεσσαλίας, με συνδυασμένη χρήση δύο πολυμεταβλητών στατιστικών μεθόδων: Παραγοντική ανάλυση (Factor Analysis) με τη μέθοδο των Κυρίων Συνιστωσών και Ανάλυση σε συστάδες (Cluster Analysis) με τη μέθοδο K-means καθώς και της Αυτόματης περιγραφής ομάδων, προκειμένου να προσδιοριστούν κριτήρια ομοιογένειας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων των γεωργών της Περιφέρειας Θεσσαλίας, για τον καθορισμό δυνητικών «ομάδων – στόχων», στο πλαίσιο εξειδίκευσης του συγκεκριμένου εργαλείου αγροτικής ανάπτυξης.

Στο Έκτο Κεφάλαιο, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης, από την οποία προέκυψε ο σχηματισμός 10 ομάδων γεωργικών εκμεταλλεύσεων της Περιφέρειας Θεσσαλίας, με διακριτά χαρακτηριστικά και καθορίστηκαν οι ομάδες που δυνητικά θα μπορούσαν να αποτελέσουν στόχο της Δράσης της Ενιαίας Πριμοδότησης Νέων Γεωργών και στο Έβδομο Κεφάλαιο παρατίθενται τα συμπεράσματα της ανάλυσης.

Τέλος, καταγράφεται το σύνολο των βιβλιογραφικών αναφορών, ξενόγλωσσων και ελληνικών, των ανακτήσεων από τον παγκόσμιο ιστό, αλλά και σχετικών δημοσιευμάτων στον ελληνικό τύπο, που χρησιμοποιήθηκαν για τη στοιχειοθέτηση της παρούσας εργασίας.

1.1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Η έννοια του αγροτικού χώρου (rural area) και της αγροτικότητας (rurality) αποτελεί εδώ και χρόνια αντικείμενο μελέτης, τόσο στο πλαίσιο της αγροτικής κοινωνιολογίας, όσο και από την οπτική των πρωτοβουλιών που θα πρέπει να αναληφθούν για την αξιοποίηση και ανάπτυξη του (rural development).

Κατά μία θεώρηση, ο αγροτικός χώρος ορίζεται ως ο χώρος που βρίσκεται έξω από την πόλη και αγροτική κοινωνία ο πληθυσμός που διαβιεί σ' αυτόν και έχει ως κύρια ασχολία τη γεωργία. Ωστόσο, η εξέλιξη του αγροτικού χώρου και οι διαφοροποιήσεις που έχουν επισυμβεί τα τελευταία χρόνια, όσον αφορά στις χρήσεις και τη λειτουργία του, ωθούν στην επανεξέταση της θεώρησης αυτής (Μαραβέγιας, 2008).

Η καθιέρωση ενός ενιαίου ορισμού για τον "αγροτικό χώρο", σύμφωνα με τη Eurostat, βασίζεται κατ' αρχήν στην πληθυσμιακή πυκνότητα αλλά και στο βαθμό υπεροχής των γεωργικών πηγών εισοδήματος, καθώς και στην έννοια της περιφερειακότητας. Ο καθορισμός αυτών των κριτηρίων, καθώς και οι χρήσεις γης και η περιφερειακή οικονομική δυναμική, επιτρέπει την ερμηνεία των ειδικών χαρακτηριστικών των αγροτικών περιοχών.

Κάθε χώρα, ανάλογα με τις συνθήκες που διαμορφώνουν τις χωρικές συγκεντρώσεις του πληθυσμού της και τις δημογραφικές πυκνότητες, χρησιμοποιεί δικά της όρια για τον προσδιορισμό των αγροτικών περιοχών. Γι' αυτό, οι διακρατικές συγκρίσεις μεταξύ αγροτικών περιοχών είναι τις περισσότερες περιπτώσεις μη εφικτές ή το λιγότερο πολύ δύσκολες. Για παράδειγμα, μια κοινότητα θεωρείται αγροτική στην Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία στο όριο των 1.000 κατοίκων, όταν το στην Ιταλία το ίδιο μέγεθος ορίζεται στους 10.000 κατοίκους αντίστοιχα. Κατά παρόμοιο τρόπο, 1,5% του συνόλου των απασχολούμενων στη γεωργία αρκούν για το χαρακτηρισμό μιας κοινότητας ως αγροτικής στο Λουξεμβούργο, όταν το ίδιο ποσοστό στο Βέλγιο ανέρχεται στο 20% (Καρανικόλας, 2000).

Από τη βιβλιογραφία προκύπτει ότι δυο κριτήρια επικρατούν όσον αφορά στην οριοθέτηση του αγροτικού χώρου: το πληθυσμιακό μέγεθος της περιοχής αναφοράς και η πληθυσμιακή πυκνότητα ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, αγροτικές περιοχές θεωρούνται όσες έχουν πληθυσμιακή πυκνότητα μικρότερη των 150 κατοίκων ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Στην Ελλάδα, η ΕΛΣΤΑΤ ορίζει ως «αγροτικές περιοχές» όσες αποτελούνται από κοινότητες με πληθυσμό μικρότερο των 2.000 κατοίκων.

Προκειμένου να αμβλυνθεί η συγκεκριμένη δυσλειτουργία εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης και να υπάρχει ενιαίος τρόπος ορισμού του αγροτικού χώρου και της συλλογής και επεξεργασίας στοιχείων, της κοινωνικοοικονομικής ανάλυσης των περιφερειών για τη διαμόρφωση και εναρμόνιση των περιφερειακών πολιτικών της (European Commission, 2012), η ΕΕ έχει θεσπίσει τους κωδικούς διοικητικής διαίρεσης των εδαφικών μονάδων ως κοινή ονοματολογία των εδαφικών στατιστικών μονάδων (*Nomenclature of Territorial Units for Statistics - NUTS*). Ο ορισμός των «εδαφικών μονάδων» βασίζεται στις υφιστάμενες διοικητικές μονάδες στα Κράτη Μέλη. Μια διοικητική μονάδα είναι μια γεωγραφική ζώνη για την οποία μια διοικητική αρχή έχει την εξουσία να λαμβάνει διοικητικές ή στρατηγικές αποφάσεις, σύμφωνα με το νομικό και θεσμικό πλαίσιο του Κράτους – Μέλους (Κ-Μ).

Το επίπεδο των NUTS στο οποίο ανήκει μια διοικητική μονάδα καθορίζεται βάσει των ακόλουθων δημογραφικών ορίων:

Επίπεδο	Ελάχιστο όριο κατοίκων	Ανώτατο όριο κατοίκων
NUTS1	3 εκατομ.	7 εκατομ.
NUTS2	800.000	3 εκατομ.
NUTS3	150.000	800.000

Τέλος, υπάρχουν και δυο επίπεδα εδαφικής διαίρεσης των περιφερειών NUTS, οι τοπικές διοικητικές μονάδες LAU 1 και LAU 2 (Local Administrative Units -- LAU), που αφορούν σε κοινότητες ή κοινοτικά διαμερίσματα. Για την Ελλάδα χρησιμοποιούνται και τα τρία επίπεδα NUTS (NUTS 1, NUTS 2 για τις Περιφέρειες και NUTS 3 για τους Νομούς - Περιφερειακές Ενότητες), αν και το πρώτο επίπεδο δεν έχει αντίστοιχη διοικητική διαίρεση.

Όμως, πολλές φορές περιφερειακές ενότητες πολύ διαφορετικές από απόψεως πληθυσμού (και όχι μόνο), κατατάσσονται στο ίδιο επίπεδο NUTS. Με το ψήφισμά του T6 - 0492/2008, της 21ης Οκτωβρίου 2008, σχετικά με “τη διακυβέρνηση και την εταιρική σχέση σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο και μια βάση για σχέδια στον τομέα της περιφερειακής πολιτικής”, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ζητεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να εξετάσει ποιο επίπεδο NUTS είναι το πλέον κατάλληλο, με σκοπό να γίνει δυνατή η εφαρμογή πραγματικά ολοκληρωμένων πολιτικών ανάπτυξης των περιφερειών, κυρίως των ζωνών διαβίωσης και απασχόλησης (δηλαδή πόλεις, πολεοδομικά συγκροτήματα και αγροτικές ζώνες) και των περιφερειών που δικαιολογούν ειδικές θεματικές προσεγγίσεις (πχ: οροσειρές, λεκάνες απορροής ποταμών, παράκτιες περιοχές, νησιωτικές περιφέρειες και περιβαλλοντικά υποβαθμισμένες περιοχές). Η θεσμοθέτηση ενός επιπέδου NUTS για διοικητικές μονάδες μικρότερου μεγέθους θα επιτρέψει να εκτιμάται καλύτερα η πραγματική κοινωνικοοικονομική κατάσταση της περιοχής μελέτης, για να σχεδιάζονται καλύτερα τα εργαλεία πολιτικής παρέμβασης, ώστε να αμβλύνονται οι ενδοπεριφερειακές ανισότητες.

Η δυνατότητα επέκτασης των NUTS στις LAU αποτελεί ένα σχέδιο το οποίο δεν έχει οριστικοποιηθεί, αν και ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες προβαίνουν σε αναδιαρθρώσεις των παλαιών τους διοικητικών και γεωγραφικών δομών για να υπάρχει σαφής αντιστοίχισή τους στη σημερινή κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα και στις ανάγκες προγραμματισμού και ανάπτυξης των ενεχόμενων περιφερειών, κυρίως όσον αφορά στους φακέλους αιτήσεων επιδοτήσεων ή ενισχύσεων για την ανάπτυξη, που χορηγούνται από τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα, ή για να διευκολυνθεί η συνεργασία μεταξύ των διοικητικών θεσμικών οργάνων των διαφόρων ευρωπαϊκών περιφερειών.

Ο σύγχρονος προβληματισμός της χωρικής διάστασης των αγροτικών περιοχών οδηγεί στο ότι ο αγροτικός χώρος δεν ταυτίζεται αποκλειστικά και μόνο με τις αγροτικές χρήσεις (Γούσιος, 1999), αλλά εντάσσει σε αυτόν και τα μικρά αστικά κέντρα με τα οποία υπάρχουν έντονες αλληλεξαρτήσεις και δυναμικές επιδράσεις (Ευστράτογλου, 1998, Καρανικόλας, 2000). Σύμφωνα με αυτές τις προσεγγίσεις, στον ευρύτερο αγροτικό χώρο εντάσσονται και οι ημιαστικές περιοχές (κοινότητες με 2.000 έως 10.000 κατοίκους), αλλά και οι αγροτικές κωμοπόλεις που δεν αποτελούν

πρωτεύουσες Νομών, με μέγεθος 10.000 έως 30.000 κατοίκους, οι οποίες είναι λειτουργικά ενταγμένες στον αγροτικό χώρο.

Για την κατηγοριοποίηση των αγροτικών περιοχών χρησιμοποιούνται δυο επίπεδα χωρικής ιεραρχίας (Καρανικόλας, 2000). Όταν το ζητούμενο είναι ο προσδιορισμός ομοιογενών "αγροτικών" περιοχών, η έμφαση δίνεται είτε στις πολύ μικρές γεωγραφικές μονάδες (π.χ. κοινότητες), ενώ όταν ενδιαφέρει η ανάλυση των λειτουργικών σχέσεων, το βάρος δίδεται σε ευρύτερες γεωγραφικές ενότητες, οπότε σ' αυτήν την περίπτωση είναι δύσκολος ο χαρακτηρισμός των διαφόρων περιοχών σε "αγροτικές" ή "αστικές" και προτιμάται η κατάταξή τους ανάλογα με τον βαθμό "αγροτικότητας" που παρουσιάζουν. Η δεύτερη προσέγγιση συνήθως καταλήγει σε μια ποικιλία αγροτικών (rural) τυπολογιών.

Δεδομένου ότι, η επανεξέταση των εργαλείων εφαρμογής της ευρωπαϊκής πολιτικής για τον «εκσυγχρονισμό» και την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών είναι, τα τελευταία χρόνια, στο επίκεντρο έρευνας και πολιτικών διαβουλεύσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η ανάπτυξη τυπολογιών είναι ιδιαίτερα σημαντική, σε οποιαδήποτε προσπάθεια ταξινόμησης φαινομένων που αφορούν στη γεωργία, τον αγροτικό χώρο και την προσπάθεια σχεδιασμού παρεμβάσεων.

Παραμένει επομένως το ερώτημα: *ποια είναι τα κριτήρια χωρικής (και όχι μόνο) ομοιογένειας που πρέπει να χρησιμοποιηθούν για να καθοριστούν επιμέρους ζώνες ή περιοχές με ομοιότητα χαρακτηριστικών των γεωργικών δομών τους και προβλημάτων – δυνατοτήτων αγροτικής ανάπτυξης;* (Καρανικόλας και Μαρτίνος, 1999).

1.2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ

Η έννοια της γεωργικής εκμετάλλευσης, στο πλαίσιο των σύγχρονων πολλαπλών ρόλων που καλείται να επιτελέσει, είναι το αντικείμενο ερευνητικών εργασιών και πολιτικών διαβουλεύσεων για το μέλλον της γεωργίας και της αγροτικής ανάπτυξης (Renting et al., 2009). Η αλλαγή των στόχων της γεωργίας και ο επαναπροσδιορισμός της συμβολής της στην αγροτική ανάπτυξη καθιστά απαραίτητη την προσαρμογή ή τη διατύπωση νέων εργαλείων και μεθόδων παρέμβασης στη γεωργική εκμετάλλευση (Μπεόπουλος, 2006).

Η γεωργική εκμετάλλευση είναι μία πολυδιάστατη και εξελισσόμενη κοινωνική δομή, που εμπεριέχει μεταξύ άλλων, θεσμικές, χωρικές, γεωργικές, οικονομικές, στατιστικές και συμβολικές διαστάσεις (Laurent and Remy, 1998).

Η θεσμική έννοια της γεωργικής εκμετάλλευσης εντοπίζεται στη λειτουργία της ως μονάδα παραγωγής τροφίμων (Lund and Price, 2007). Ανατρέχοντας στους ορισμούς για την εφαρμογή των Καθεστώτων Ενίσχυσης γεωργικών εκμεταλλεύσεων (ΚΥΑ 637/2005, παράρτημα Ι) και του Εγγράφου Προγραμματισμού της Αγροτικής Ανάπτυξης, ως γεωργική εκμετάλλευση νοείται η υπό ενιαία διοίκηση και διαχείριση μονάδα γεωργικής παραγωγής. Ωστόσο, στο πλαίσιο των διεθνών εξελίξεων, υπό το πρίσμα της απελευθέρωσης του εμπορίου και της φιλελευθεροποίησης των αγορών, η έννοια αυτή φαίνεται παρωχημένη και τείνει να αντικατασταθεί με την έννοια της γεωργικής επιχείρησης (Laurent and Remy, 1998, Lund and Price, 2007, Renting et al., 2009).

Στόχος της γεωργικής επιχείρησης είναι η αύξηση του επιπέδου των αποδόσεών της, που μέχρι πρότινος αποτελούσε και εγγύηση της οικονομικής βιωσιμότητάς της. Στο κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο μιας εκμετάλλευσης, σήμερα, η επίτευξη της άριστης παραγωγής δεν είναι αρκετή (Μπεόπουλος, 2006) για να προσδιορίσει τη βιωσιμότητά της.

Εκτός από την αντίληψη της χρήσης γης για την παραγωγή, στην έννοια της γεωργικής εκμετάλλευσης θα πρέπει να συμπεριληφθεί και η σύλληψη της χρήσης της προς μη παραγωγικές διαδικασίες (Renting et al., 2008) που προσδιορίζεται ως

προσφορά δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών (ποιότητα και ασφάλεια τροφίμων, ευζωία ζώων, ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και βιωσιμότητας των αγροτικών περιοχών). Ο ρόλος της γεωργικής εκμετάλλευσης, θα πρέπει να επαναπροσδιοριστεί στο πλαίσιο της αλλαγής της σχέσης μεταξύ γεωργίας, αγροτικής κοινωνίας και κοινωνίας γενικότερα (Lyson, 2004), καθώς το παραδοσιακό και παραγωγίστικο μοντέλο ανάπτυξης δεν κατάφερε να καλύψει τις απαιτήσεις της κοινωνίας (Knickel and Renting, 2000, Van der Ploeg et al., 2000).

Η προσέγγιση της γεωργικής εκμετάλλευσης, ως κοινωνικής οντότητας λήψης αποφάσεων και χάραξης στρατηγικής, για τη διαφοροποίηση του παραγωγικού συστήματος που ακολουθείται, αποτελεί επίσης το αντικείμενο συζήτησης και έρευνας, τόσο στη βάση των «καλλιεργητικών σχημάτων» (Van Der Ploeg et al., 2009), όσο και στη βάση της συσχέτισης των αποφάσεων αυτών και της επίδρασής τους σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο (Matthews et al., 2007). Υπό τη θεώρηση αυτή, η ταυτότητα του γεωργού και του νοικοκυριού επαναπροσδιορίζεται (Renting et al., 2008), τα κίνητρα για την ενασχόληση με το γεωργικό επάγγελμα και τη δημιουργία νέας επιχείρησης διερευνώνται (Alsos et al., 2003, Bjørkhaug and Wiborg, 2010) και η καταλληλότητα των εκπαιδευτικών μεθόδων για την απόκτηση επιχειρηματικών ικανοτήτων επανεξετάζεται (McElwee, 2005, Pyysiainen et al., 2006).

Επιπλέον, η χωρική θεώρηση της γεωργικής εκμετάλλευσης και η διάστασή της όχι ως εφαρμοστή εισροών αλλά ως διαχειριστή των φυσικών πόρων (European Commission, Λευκή Βίβλος, 2009), η συμβολή της στη διατήρηση της γης σε καλή γεωργική και περιβαλλοντική κατάσταση, καθώς και η «φυσική της παρουσία» στην αποκατάσταση των πολυλειτουργικών τοπίων, εγείρει ερωτήματα προς περαιτέρω έρευνα και διαβούλευση.

Η χρήση της έννοιας της γεωργικής εκμετάλλευσης, ως κοινής και βασικής στατιστικής μονάδας, κατά τον Hill (2004), επιτρέπει τον υπολογισμό μεγεθών, όπως της γεωργικής παραγωγικότητας και της χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης, ενσωματώνοντας όλες τις διαφορετικές λειτουργίες της (παραγωγή προϊόντων, διαχείριση φυσικών πόρων, χρήση γης, κοινωνικοοικονομική συνοχή κ.ά). Υπό αυτή τη θεώρηση, και η στατιστική έννοια της γεωργικής εκμετάλλευσης είναι σήμερα στο

επίκεντρο, κυρίως των πολιτικών για την αγροτική ανάπτυξη (Laurent and Remy, 1998).

Η αντίληψη της γεωργικής εκμετάλλευσης ως συμβόλου, αφορά σε θέματα που συνδέονται με τον προσδιορισμό της ταυτότητας του κατόχου, την ιδιοκτησία, τον τρόπο ζωής του, τις αξίες και τις παραδόσεις του (Bjørkhaug and Wiborg, 2010). Επιπλέον, η οπτική της γεωργικής εκμετάλλευσης με την έννοια του συμβόλου εστιάζεται και στη σημασία της ως μέρους της πολιτιστικής κληρονομιάς διαμέσου των αιώνων, η οποία προσδιορίζεται είτε στο επίπεδο της άυλης συσσωρευμένης γνώσης που κληρονομείται από γενιά σε γενιά, είτε στα υλικά χαρακτηριστικά της (κτίσματα, πατητήρια, ελαιοτριβεία, μύλοι, αναβαθμίδες) που, λόγω της ιδιαιτερότητας κατασκευής και θέσης στο χώρο, χαρακτηρίζουν έναν τόπο (Jurkonič, 2010).

Τέλος, παραθέτουμε τα εξής: *«Αν η αγροτική εκμετάλλευση ήταν μόνο ένα κομμάτι γης που διατίθεται για γεωργικούς σκοπούς, τότε η επίλυση των προβλημάτων της γεωργίας θα ήταν εύκολη υπόθεση. Η αγροτική εκμετάλλευση έχει πολλά συστατικά. Στη σύγχρονη εποχή και στον οικονομικά αναπτυγμένο κόσμο, η αγροτική εκμετάλλευση είναι μια σύνθεση της γης αναμφίβολα, των ανθρώπων αλλά και της επιχείρησης. Ο συνδυασμός αυτών των στοιχείων καθιστά κάθε αγροτική εκμετάλλευση μια ξεχωριστή οντότητα. Η γη, σταθερή σε μια θέση, συνοδεύεται από το κλίμα και το έδαφός της, από τα τοπογραφικά χαρακτηριστικά της, από το μέσο ύψος της βροχόπτωσης και την κατανομή της στο χρόνο, από την υγρασία και τη βιολογική της ποικιλία. Οι άνθρωποι, διακρίνονται από τη συσσωρευμένη γνώση και την εμπειρία που διαθέτουν και τις δεξιότητές τους που, φυσικά, πάντα επιδέχονται βελτίωσης. Η επιθυμητή βελτίωση, όμως, εξαρτάται από το πάθος, το συναίσθημα, τη σοβαρότητα και τη δημιουργικότητά τους. Η επιχείρηση εξασφαλίζει και προσδιορίζει την οικονομική δυνατότητα της εκμετάλλευσης, της προσδίδει καλή ή κακή φήμη, ορίζει την αγορά στην οποία απευθύνεται, έχει ή δεν έχει καλλιέργεια και πολιτισμό. Κάθε εκμετάλλευση, διαφορετική από κάθε άλλη, αναπτύσσει τη δική της δυναμική. Μεταβάλλοντας οποιοδήποτε από τα παραπάνω στοιχεία, αλλάζει ο χαρακτήρας της εκμετάλλευσης συνολικά» (Δαμιανός, 2012).*

1.3. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ

Η οικονομική βιωσιμότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, εξετάζεται υπό μια ευρύτερη κοινωνικοοικονομική θεώρηση και όχι αποκλειστικά ως ζήτημα μεγιστοποίησης του κέρδους μιας (τυπικής) επιχείρησης (Fennell, 1999). Συγκεκριμένα, για την περίπτωση των οικογενειακών γεωργικών εκμεταλλεύσεων, κεντρικός στόχος είναι η μεγιστοποίηση του Γεωργικού Οικογενειακού Εισοδήματος (ΓΟΕ) και όχι του κέρδους (Τσιμπούκας κ.ά., 2002).

Η βιωσιμότητα της γεωργικής εκμετάλλευσης αφορά στη σύγκριση του εισοδήματος των εργαζομένων στη γεωργία με τα αντίστοιχα εισοδήματα των εργαζομένων σε άλλους τομείς της οικονομίας (δευτερογενή και τριτογενή τομέα) στην ίδια περιοχή. Η έννοια του «συγκρίσιμου εισοδήματος»¹ αντικαταστάθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1980 με το «εισόδημα αναφοράς»² (σύμφωνα με τον (KAN) 797/85 του Συμβουλίου της 12ης Μαρτίου 1985 για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των γεωργικών διαρθρώσεων), λόγω της επίπτωσης στην παραγωγή γεωργικών προϊόντων των αρνητικών εξελίξεων των μακροοικονομικών δεικτών την περίοδο αυτή (Kroll, 1987). Οι αρνητικές αυτές εξελίξεις αφορούσαν στην αύξηση του ποσοστού της ανεργίας και του πληθωρισμού, με αποτέλεσμα την επιβάρυνση των δαπανών παραγωγής των γεωργικών προϊόντων, καθώς και την αύξηση των ονομαστικών αμοιβών της εργασίας των απασχολούμενων στον δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα, δηλαδή στην άνοδο του επιπέδου του συγκρίσιμου εισοδήματος.

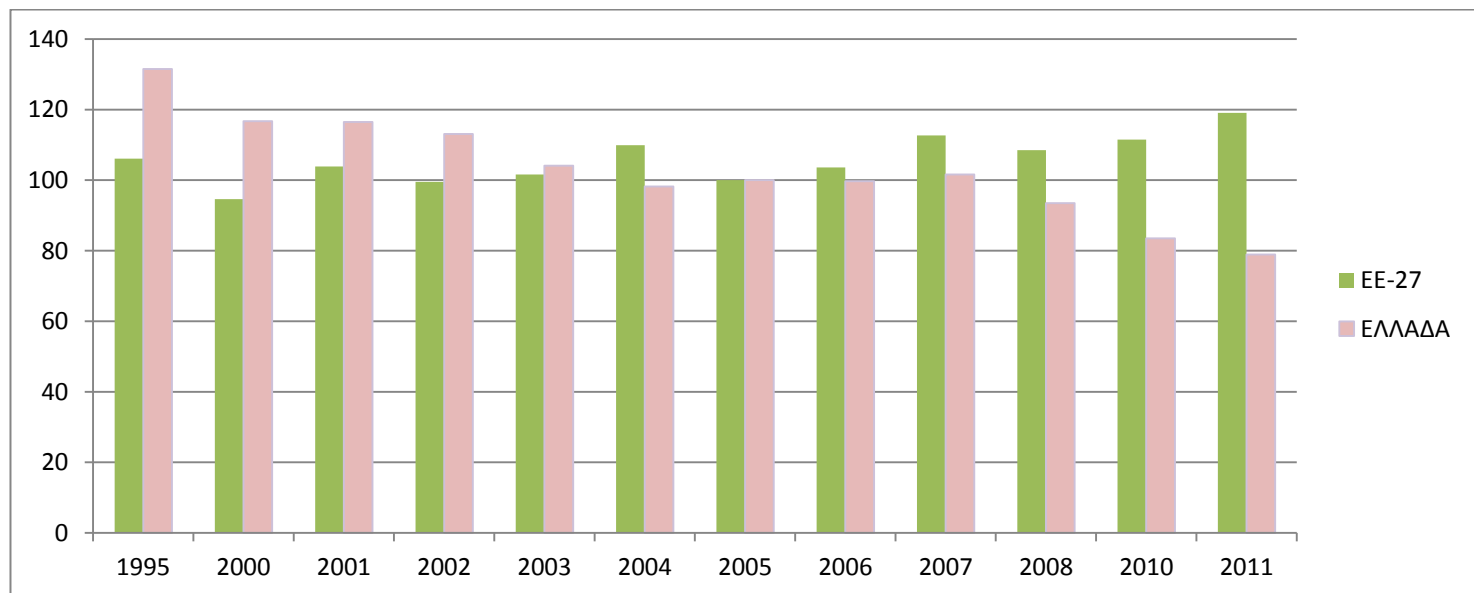
Αύξηση παρουσιάζει το γεωργικό εισόδημα, σε επίπεδο ΕΕ, κατά 13% από το 1995 έως το 2011. Σε αντίθεση, φθίνουσα πορεία με γρήγορο ρυθμό, από το 2007 και μετά, παρουσιάζει το εισόδημα από τη γεωργική δραστηριότητα για την Ελλάδα κατά

¹ Συγκρίσιμο εισόδημα: η μέση ετήσια αμοιβή των απασχολούμενων σε σχέση εξαρτημένης εργασίας στους κλάδους της παραγωγικής δραστηριότητας εκτός γεωργίας, η οποία καθορίζεται κατ' έτος με βάση στοιχεία που παρέχονται από το Υπουργείο Οικονομικών (Εγγραφο Προγραμματισμού για την Αγροτική Ανάπτυξη).

² Εισόδημα αναφοράς: Είναι το εισόδημα προς το οποίο συγκρίνεται το εισόδημα του γεωργού από τη γεωργική δραστηριότητα και είναι ίσο ή κατώτερο του συγκρίσιμου εισοδήματος. Καθορίζεται αρμοδίως σε κάθε Κ – Μ, με απόφαση του Υπουργού Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων - σήμερα έχει ύψος 15.000 € (Εγγραφο Προγραμματισμού για την Αγροτική Ανάπτυξη).

το ίδιο χρονικό διάστημα κατά 52%, όπως καταγράφεται στο επόμενο διάγραμμα (Διάγραμμα 1)

Διάγραμμα 1. Εξέλιξη του Δείκτη Α (Εισόδημα από τη γεωργική δραστηριότητα), 1995-2011, (2005=100)

Πηγή: Eurostat, 2012. 1995: αφορά στα 15 Κ-Μ

Λαμβάνοντας υπόψη τον οικογενειακό χαρακτήρα των ελληνικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων, ως δείκτες οικονομικής βιωσιμότητας χρησιμοποιούνται το ΓΟΕ ανά πλήρως απασχολούμενο μέλος της οικογένειας στη γεωργία και η χρησιμοποιούμενη οικογενειακή εργασία στη γεωργική εκμετάλλευση, υπολογιζόμενη σε ΜΑΕ. Μία βιώσιμη γεωργική εκμετάλλευση πρέπει να εξασφαλίζει την ετήσια πλήρη απασχόληση τουλάχιστον ενός μέλους του αγροτικού νοικοκυριού, δηλαδή μία Μονάδα Ανθρώπινης Εργασίας (1 ΜΑΕ) εκτιμάται με εργασία διάρκειας 1750 ωρών κατά τη διάρκεια ενός ημερολογιακού έτους.

Υπό αυτή τη θεώρηση, προκύπτουν τρεις κατηγορίες γεωργικών εκμεταλλεύσεων: οι οικονομικά βιώσιμες, οι εν δυνάμει οικονομικά βιώσιμες και οι φθίνουσες με ενδείξεις οικονομικής ανάκαμψης, καθιερώνοντας τη θεωρία των τριών μοντέλων γεωργίας (Kroll, 1987, Τσιμπούκας κ. ά, 2000). Όσες δεν εντάσσονται σ' αυτές τις κατηγορίες χαρακτηρίζονται ως λοιπές ή περιθωριακές εκμεταλλεύσεις (Πίνακας, 1). Στο παρακάτω διάγραμμα (Διάγραμμα 2) απεικονίζεται σχηματικά το θεωρητικό μοντέλο των τριών τύπων γεωργίας (Kroll, 1987).

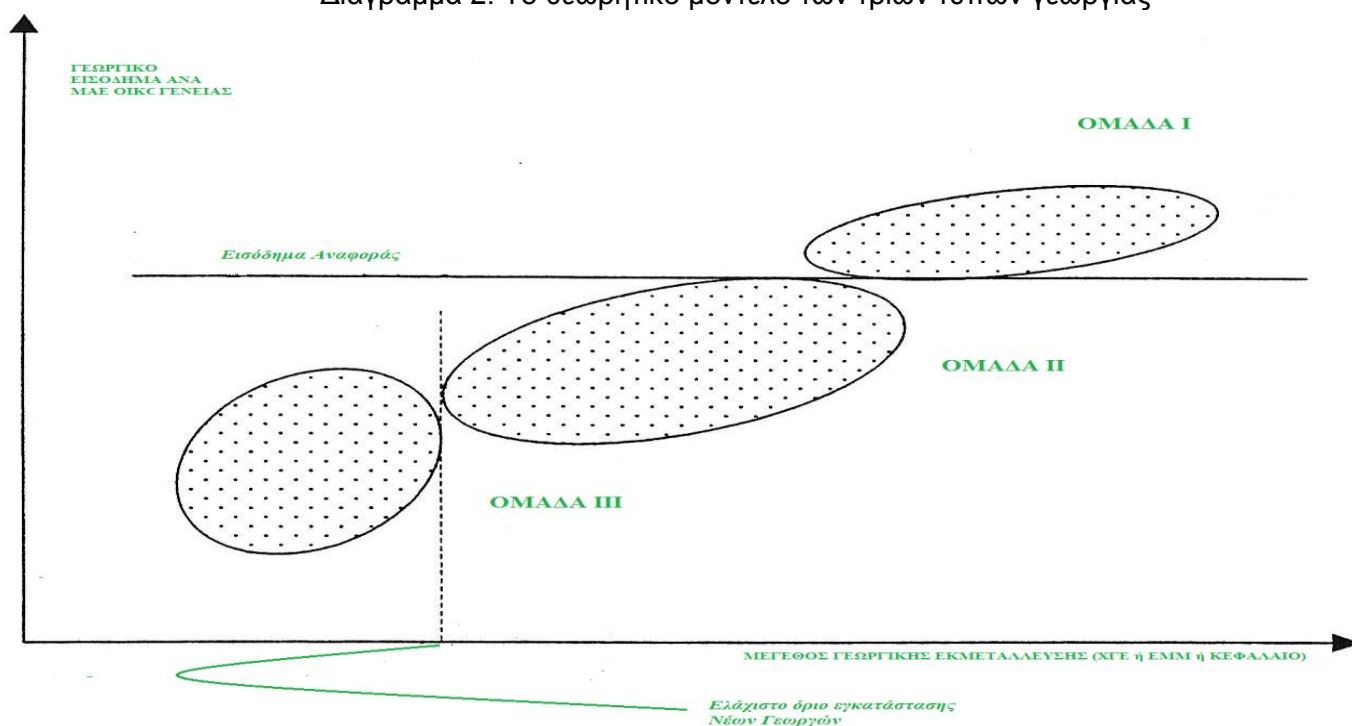
Πίνακας 1. Κατηγορίες γεωργικών εκμεταλλεύσεων

		γ. ΜΑΕ	ΓΟΕ / Εισόδημα Αναφοράς	Επιδοτήσεις / ΓΟΕ
Βιώσιμες	Ανταγωνιστικές	> 1	> 100%	< 20%
	Μη Ανταγωνιστικές	> 1	> 100%	> 20%
Εν Δυνάμει Βιώσιμες		0,50 -0,99	> 100%	
		> 1	50% -100%	
Φθίνουσες με ενδείξεις οικονομικής ανάκαμψης		< 0,50	> 100%	
		0,50 -0,99	50% - 100%	
		> 1	< 50%	

Πηγή: Καρανικόλας, κ.ά., 2011.

Ο καθορισμός κριτηρίων οικονομικής βιωσιμότητας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, με βάση το μοντέλο των τριών τύπων γεωργίας, έχει ως συνέπεια τη δυνατότητα ταξινόμησης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και τον προσδιορισμό «ομάδων - στόχων» για τις παρεμβάσεις της διαρθρωτικής πολιτικής, ώστε να επιτύχουν συγκεκριμένο εισοδηματικό στόχο.

Διάγραμμα 2. Το θεωρητικό μοντέλο των τριών τύπων γεωργίας

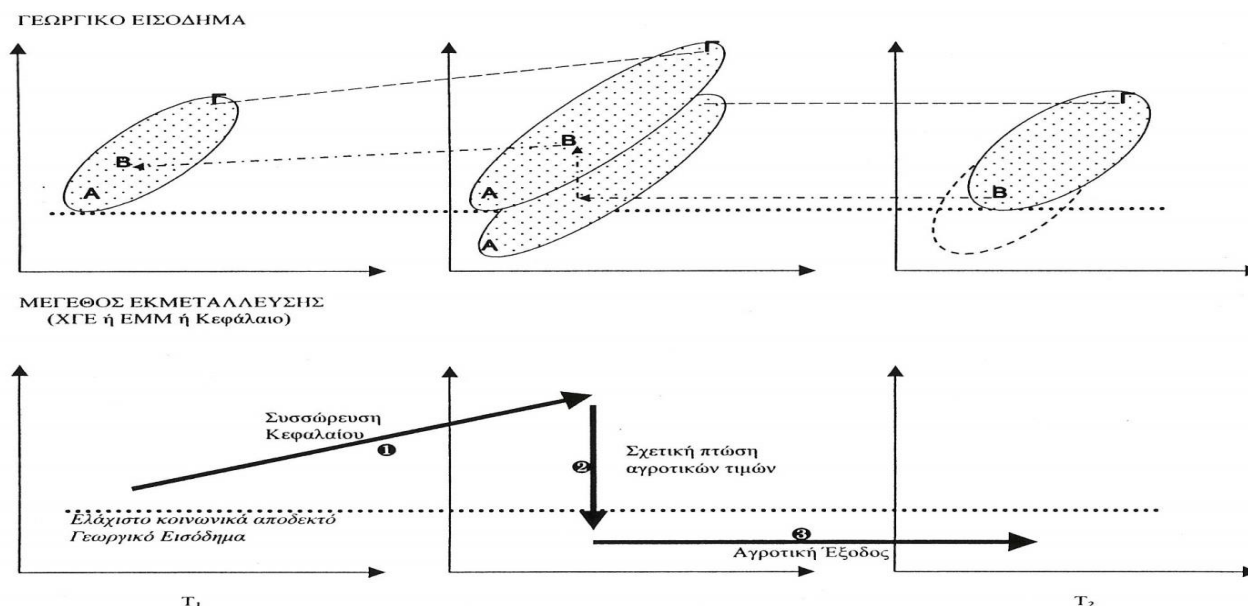
Πηγή: Kroll, 1987

Οι εκμεταλλεύσεις που ανήκουν στην κατηγορία των βιώσιμων (ΟΜΑΔΑ I), έχουν ήδη ξεπεράσει τον εισοδηματικό στόχο (το εισόδημα αναφοράς) υπερκαλύπτουν τις μέσες δαπάνες διαβίωσής τους, μπορούν να σχηματίσουν, με την

πάροδο του χρόνου, το αναγκαίο κεφάλαιο για την ανανέωση και την αύξηση του παραγωγικού τους δυναμικού (Διάγραμμα, 2), μπορούν να ανταπεξέλθουν μέσω της αυτοδύναμης διαδικασίας μεγέθυνσης και εκσυγχρονισμού τους στις απαιτήσεις της λειτουργίας της αγοράς. Συνεπώς, θα μπορούσαν να λειτουργήσουν με περιορισμένες ή καθόλου εισοδηματικές ενισχύσεις και επομένως όσο περισσότερες εκμεταλλεύσεις εντάσσονται στην ΟΜΑΔΑ I, τόσο περισσότερο θα μπορούσαν να περιοριστούν τα διατιθέμενα κονδύλια της διαρθρωτικής πολιτικής (Τσιμπούκας κ.ά, 2000).

Οι εν δυνάμει βιώσιμες εκμεταλλεύσεις (ΟΜΑΔΑ II) καλύπτουν τις ελάχιστες δαπάνες διαβίωσης και συνεπώς μπορούν, περιορίζοντας την πρόσθετη κατανάλωση, πέραν των ελαχίστων αναγκών (ανάλογα με την ύπαρξη ή μη εξωγεωργικού εισοδήματος), να σχηματίσουν ένα κεφάλαιο απαραίτητο ως ίδια συμμετοχή στην πραγματοποίηση ενός επενδυτικού σχεδίου που θα τις καταστήσει βιώσιμες. Από άποψη βιωσιμότητας βρίσκονται λίγο κάτω από το εισοδηματικό όριο (Διάγραμμα 2) και συνεπώς με την κατάλληλη παρέμβαση πολιτικής, μπορούν σταδιακά να το φτάσουν. Η ΟΜΑΔΑ II είναι ο κατ' εξοχήν στόχος των παρεμβάσεων της διαρθρωτικής πολιτικής, με σκοπό να καταστούν βιώσιμες.

Διάγραμμα 3. Η συνεχής διαδικασία επιλογής (περιθωριοποίησης) των γεωργικών εκμεταλλεύσεων

Πηγή: Kroll, 1987

Τέλος, οι φθίνουσες εκμεταλλεύσεις (ΟΜΑΔΑ III), διαθέτουν χαμηλό παραγωγικό δυναμικό, ανεπαρκές γεωργικό εισόδημα με αποτέλεσμα να μην

μπορούν να σχηματίσουν τα ελάχιστα ίδια κεφάλαια για να συμμετέχουν σε ένα πρόγραμμα επενδύσεων, που θα στόχευε στο να τις καταστήσει βιώσιμες (Τσιμπούκας κ.ά, 2000). Απαιτούν δε ιδιαίτερα σημαντική επενδυτική ενίσχυση, με ελάχιστες πιθανότητες επιβίωσης και συνέχισης της παραγωγικής τους δραστηριότητας.

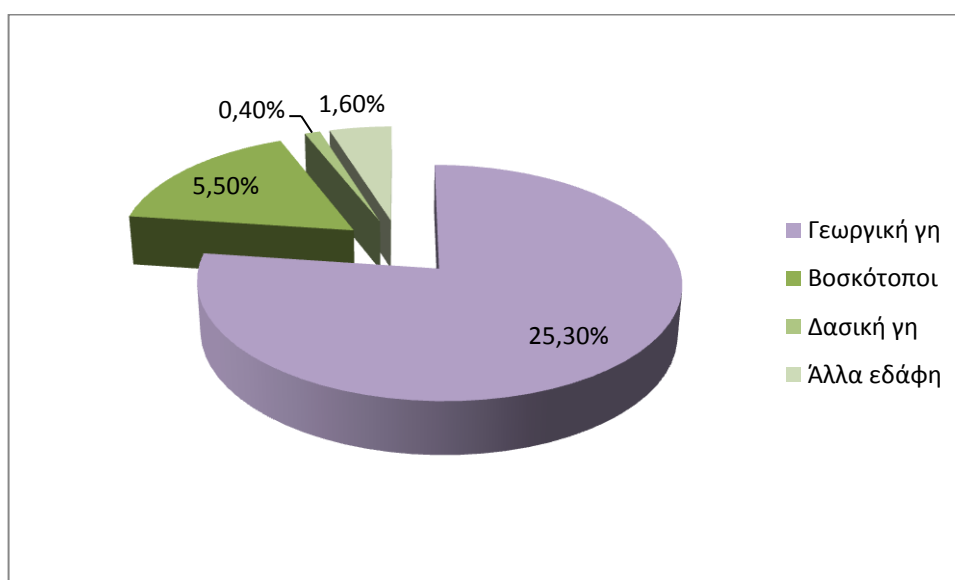
Οι εκμεταλλεύσεις της ΟΜΑΔΑΣ III, αποτελούν το στόχο των μέτρων της «πρόωρης συνταξιοδότησης», αφού οι παραγωγικοί συντελεστές που απελευθερώνονται με τη διαδικασία αυτή, μπορούν δυνητικά να χρησιμοποιηθούν για τον εκσυγχρονισμό των εν δυνάμει βιώσιμων εκμεταλλεύσεων. Επιπλέον, οι εκμεταλλεύσεις των νέων γεωργών θα πρέπει να διαθέτουν παραγωγικό επίπεδο που να υπερβαίνει το όριο των φθινουσών γεωργικών εκμεταλλεύσεων, ώστε να μην επιδεινώνεται το διαρθρωτικό πρόβλημα σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης (Τσιμπούκας κ. ά, 2000)

Η ταξινόμηση αυτή έχει δυναμικό χαρακτήρα δεδομένου ότι ο αριθμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων σε κάθε κατηγορία επηρεάζεται από γενικότερους οικονομικούς παράγοντες. Για παράδειγμα, μία πτώση των τιμών των αγροτικών προϊόντων ή αύξηση των τιμών των εισροών, θα οδηγούσε σε αύξηση του αριθμού των μη βιώσιμων (φθινουσών και εν δυνάμει βιώσιμων) γεωργικών εκμεταλλεύσεων (Διάγραμμα, 3). Στην περίπτωση αυτή, απαιτούνται αυξημένες ενισχύσεις και στοχευμένες παρεμβάσεις, ώστε να επανέλθουν τουλάχιστον στην προηγούμενη κατάσταση.

2.1. Η ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΕΚΤΑΣΗ

Η Ελλάδα καλύπτει μία έκταση 131.957 km² στην Ευρώπη των 10.500.000 km². Ο ελληνικός αγροτικός χώρος καλύπτει το 54,5% της συνολικής της έκτασης, ενώ σε αυτόν κατοικεί το 43% του πληθυσμού (ΠΑΣΕΓΕΣ, 2012). Η κατανομή βασικών κατηγοριών χρήσης της ελληνικής εδαφικής έκτασης παρατίθεται στο Διάγραμμα που ακολουθεί (Διάγραμμα, 4).

Διάγραμμα 4. Κατανομή βασικών κατηγοριών χρήσης της ελληνικής εδαφικής έκτασης

Πηγή: EUROSTAT, Farm Structure Survey, 2010

Οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις στη χώρα, το 1990, ήταν 850.000, το 2000 ανέρχονταν σε 817.000, ενώ το 2010 οι έλληνες αγρότες κατείχαν 723.000 εκμεταλλεύσεις. Το γεγονός αυτό, για τη δεκαετία του 1990, μπορεί να αποδοθεί στην εφαρμογή του Καν 1096/88 «περί ενθάρρυνσης της παύσης της γεωργικής δραστηριότητας (Τσιμπούκας, Τσουκαλάς, 1999). Τα στατιστικά στοιχεία δείχνουν σαφή τάση περαιτέρω μείωσης του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων την τελευταία δεκαετία. Λόγω του ότι η γεωργική γη κατέχει μόλις το 25% της συνολικής έκτασης της χώρας και λαμβάνοντας υπόψη το ανάγλυφο του εδάφους (το 70% της συνολικής και το 50% της καλλιεργούμενης έκτασης της χώρας είναι σε ορεινές και

ημιορεινές περιοχές), οι Έλληνες παραγωγοί έχουν στη διάθεσή τους προς αξιοποίηση μικρές σε μέγεθος γεωργικές εκμεταλλεύσεις (Ζιωγάνας, 1999).

Το 1991, η μέση γεωργική εκμετάλλευση στη χώρα μας ήταν 41,7 στρέμματα και με βάση τα στοιχεία της Eurostat, το 2010, το αντίστοιχο μέγεθος ήταν 40,8 στρέμματα, όταν στην Αυστρία η αντίστοιχη έκταση φτάνει τα 190,2 στρέμματα, στη Γαλλία τα 530,9, στη Δανία τα 620,9, στην Ιταλία 70,9 και στην Πορτογαλία η μέση γεωργική εκμετάλλευση ήταν 120,0 στρέμματα. Σύμφωνα με την ίδια πηγή, το 2010 το 77,1% των αγροτικών εκμεταλλεύσεων στην Ελλάδα είχαν μέγεθος ως 50 στρέμματα (Eurostat, 2012). Άνω των 500 στρεμμάτων ήταν μόλις το 1% των εκμεταλλεύσεων, όταν στην ΕΕ των 27 Κ - Μ το σχετικό ποσοστό ανέρχονταν στο 6%. (Πίνακας, 2).

Πίνακας 2. Αριθμός γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην ΕΕ 27 Κ-Μ ανά κλάση μεγέθους 2007-2010

	Κλάσεις μεγέθους αγροτικών εκμεταλλεύσεων (ha χρησιμοποιούμενης αγροτικής γης)	Αριθμός γεωργικών εκμεταλλεύσεων				% μεταβολή 2007/2010
		Χ1.000		% του συνόλου		
		2007	2010	2007	2010	
ΕΕ-27	0-5	9.644,8	8.314,2	70,4	69,2	-4,8
	5-10	1.560,5	1.307,4	11,4	10,9	-5,7
	10-20	992,6	902,7	7,2	7,5	-3,1
	20-50	804,3	773,9	5,9	6,4	-1,3
	>50	698,1	716,5	5,1	6,0	0,9
	ΣΥΝΟΛΟ	13.700,3	12.014,7	100,0	100,0	-4,3
ΕΛΛΑΔΑ	0-5	655,1	557,2	76,2	77,1	-5,3
	5-10	112,3	87,8	13,1	12,1	-7,9
	10-20	55,4	45,6	6,4	6,3	-6,3
	20-50	30,2	25,5	3,5	3,5	-5,5
	>50	7,1	7,0	0,8	1,0	-0,6
	ΣΥΝΟΛΟ	860,1	723,0	100,0	100,0	-5,6

Πηγή: Eurostat, 2010

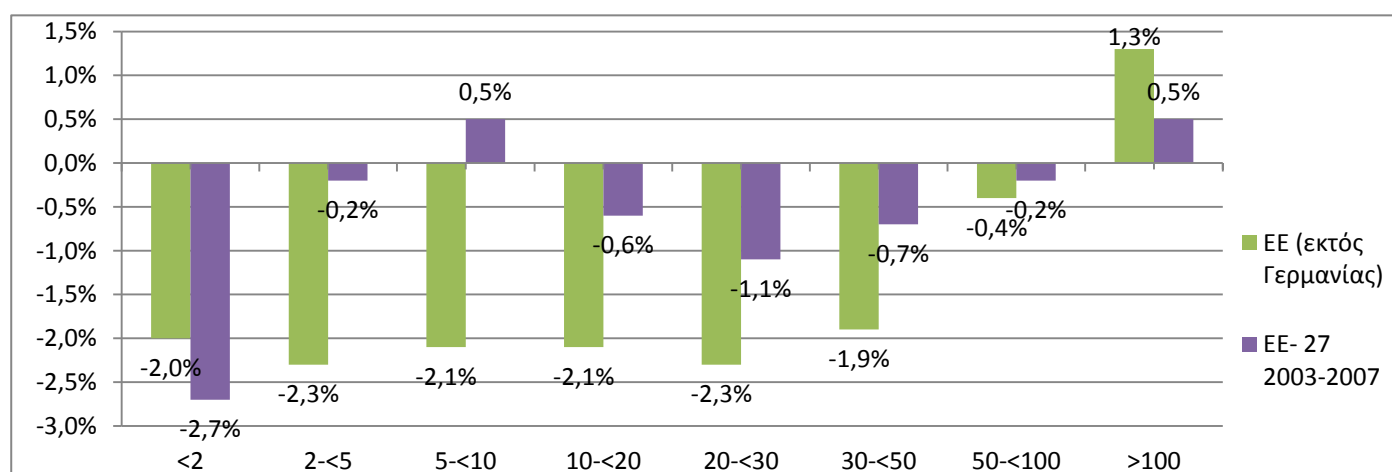
Στην Κορινθία, ο μέσος εξαγωγικός αμπελώνας είναι κάτω από 30 στρέμματα και ο μεγαλύτερος κάτω από 200, ενώ ο ανταγωνιστικός αγρότης στην Ισπανία κατέχει περίπου 1.000 στρέμματα κατά μέσο όρο. Στην ΕΕ-27 καταγράφεται επίσης μείωση του συνόλου των γεωργικών εκμεταλλεύσεων την τριετία 2007-2010 κατά

4,3% ενώ μεγάλη μείωση παρατηρείται στην Ελλάδα για το ίδιο χρονικό διάστημα (-5,6%). Η μεγαλύτερη μείωση του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων παρατηρείται στο Ην. Βασίλειο (κατά 14,6%), ενώ οι μόνες χώρες που παρουσιάζουν αύξηση του αριθμού των εκμεταλλεύσεων είναι η Μάλτα (κατά 4,3%) και η Ιρλανδία (κατά 3%) την περίοδο 2007-2010 (Πίνακας, 3).

Τέλος, παρατηρούμε ότι η συγκεκριμένη μείωση παρουσιάζεται στις μικρότερες εκμεταλλεύσεις (έως 10 εκτάρια). Ειδικότερα, στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις της κλάσης 0-5 εκτάρια συνοδεύεται και από εγκατάλειψη γεωργικής γης, χαμηλής παραγωγικότητας, που κυρίως βρίσκεται σε ημιορεινές και ορεινές περιοχές (Τσιμπούκας, 2005).

Για την ΕΕ-27, το χρονικό διάστημα μεταξύ 2003 και 2010 παρατηρείται μείωση του αριθμού των εκμεταλλεύσεων κατά 20%, ενώ καταγράφεται μείωση της χρησιμοποιούμενης γεωργικής γης κατά 2%, γεγονός που δείχνει μία τάση για μεγέθυνση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (European Commission, 2011). Η προσαρμογή του μεγέθους των γεωργικών εκμεταλλεύσεων γίνεται με αργό ρυθμό, καθώς η ΧΓΕ στις μεγάλες εκμεταλλεύσεις (>100 εκτάρια) αυξήθηκε, το διάστημα 1995-2007, κατά 1,3% ανά έτος στην ΕΕ-15 (Διάγραμμα, 5).

Διάγραμμα 5. Ετήσιος ρυθμός μεταβολής της ΧΓΕ ανά κλάση μεγέθους (σε ha), στην ΕΕ, 1995-2007

Πηγή: Farm Structure Survey, 1995-2007

Στον πίνακα που ακολουθεί (Πίνακας, 3), καταγράφεται συγκριτικά η εξέλιξη του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, της χρησιμοποιούμενης γεωργικής

έκτασης και της μέσης χρησιμοποιούμενης έκτασης ανά γεωργική εκμετάλλευση 2000-2010, στην Ευρώπη των 27 Κρατών Μελών (Κ-Μ).

Πίνακας 3. Εξέλιξη του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και της μέσης χρησιμοποιούμενης έκτασης ανά γεωργική εκμετάλλευση, 2000-2010 στην Ευρώπη των 27 Κ-Μ.

	Αριθμός Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων (σε χιλιάδες)			Χρησιμοποιούμενη Γεωργική Έκταση (ΧΓΕ σε εκτάρια)			Μέση ΧΓΕ ανά Γεωργική Εκμετάλλευση (σε εκτάρια)		
	2000	2007	2010	2000	2007	2010	2000	2007	2010
ΕU-27	:	13.627,2	:	:	172.397,7	:	:	12,7	14,2
ΒΕΛΓΙΟ (ΒΕ)*	61,7	48,0	:	1.393,8	1.374,4	:	22,6	28,6	29
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ (ΒG)	:	493,1	370,5	:	3.050,7	4.475,5	:	6,2	12,1
ΤΣΕΧΙΑ (CZ)	:	39,4	22,9	:	3.518,1	3.483,5	:	89,3	152,4
ΔΑΝΙΑ (DK)	57,8	44,6	42,1	2.644,6	2.662,6	2.646,9	45,7	59,7	62,9
ΓΕΡΜΑΝΙΑ (DE)	472,0	370,5	299,1	17.151,6	16.931,9	16.704,0	36,3	45,7	55,8
ΕΣΘΟΝΙΑ (EE)	:	23,3	19,6	:	906,8	940,9	:	38,9	48,0
ΙΡΛΑΝΔΙΑ (IE)	141,5	128,2	139,9	4.444,0	4.139,2	4.991,4	31,4	32,3	35,7
ΕΛΛΑΔΑ (EL)	817,1	860,2	723,0	3.583,2	4.076,2	3.302,1	4,4	4,7	4,9
ΙΣΠΑΝΙΑ (ES)	1.287,4	1.043,9	989,8	26.158,4	24.892,5	23.752,7	20,3	23,8	24,0
ΓΑΛΛΙΑ (FR)	663,8	527,4	516,1	27.856,3	27.476,9	27.837,3	42,0	52,1	53,9
ΙΤΑΛΙΑ (IT)	2.153,7	1.679,4	1.620,9	13.062,3	12.744,2	12.856,1	6,1	7,6	7,9
ΚΥΠΡΟΣ (CY)	:	40,1	38,9	:	146,0	118,4	:	3,6	3,0
ΛΕΤΟΝΙΑ (LV)	140,8	107,8	83,4	1.432,7	1.773,8	1.796,3	10,2	16,5	21,5
ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ (LT)	:	230,3	199,9	:	2.649,0	2.742,6	:	11,5	13,7
ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ (LU)*	2,8	2,3	:	127,5	130,9	:	45,4	56,9	57,0
ΟΥΓΓΑΡΙΑ (HU)	966,9	626,3	576,8	4.555,1	4.228,6	4.686,3	4,7	6,8	8,1
ΜΑΛΤΑ (MT)	:	11,0	12,5	:	10,3	11,5	:	0,9	0,9
ΟΛΛΑΝΔΙΑ (NL)	101,6	76,7	72,3	2.027,8	1.914,3	1.872,4	20,0	24,9	25,9
ΑΥΣΤΡΙΑ (AT)	199,5	165,4	150,2	3.388,2	3.189,1	2.878,2	17,0	19,3	19,2
ΠΟΛΩΝΙΑ (PL)	:	2.391,0	1.506,6	:	15.477,2	14.447,3	:	6,5	9,6
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ (PT)	416,0	275,1	305,3	3.863,1	3.472,9	3.668,2	9,3	12,6	12,0
ΡΟΥΜΑΝΙΑ (RO)*	:	3.931,4	:	:	13.753,1	:	:	3,5	3,0
ΣΛΟΒΕΝΙΑ (SI)	86,5	75,3	74,7	485,9	488,8	482,7	5,6	6,5	6,5
ΣΛΟΒΑΚΙΑ (SK)	71,0	69,0	24,5	2.159,9	1.936,6	1.895,5	30,4	28,1	77,5
ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ (FI)	81,2	68,2	63,9	2.218,4	2.292,3	2.291,0	27,3	33,6	35,9
ΣΟΥΗΔΙΑ (SE)	81,4	72,6	71,1	3.073,2	3.118,0	3.066,3	37,7	42,9	43,1
ΗΝ. ΒΑΣΙΛΕΙΟ (UK)*	233,3	226,7	:	15.798,5	16.043,2	:	67,7	70,8	71,0

Πηγή: EUROSTAT, Farm Structure Survey, 2010
: μη διαθέσιμα στοιχεία, * Στοιχεία 2007

Το μέσο μέγεθος γεωργικής εκμετάλλευσης στην ΕΕ-27 ήταν το 2010, 140 στρέμματα, όταν το 2003 ήταν 120 στρέμματα και στις ΗΠΑ το αντίστοιχο μέγεθος ανέρχεται σε 1.800 στρέμματα.

Με μέσο μέγεθος αγροτεμαχίου τα 5 περίπου στρέμματα, ο μικρός γεωργικός κλήρος στην Ελλάδα αυξάνει το κόστος παραγωγής, μειώνει την ανταγωνιστικότητα του τομέα και το επίπεδο οικονομικής βιωσιμότητας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και δημιουργεί μία σειρά από προβλήματα, όπως η κατασπατάληση παραγωγικών συντελεστών, κυρίως όσον αφορά το ύψος του κεφαλαίου που τοποθετείται στη γεωργία (μικρά και σκόρπια κεφάλαια), την παραγωγικότητα της εργασίας ενώ επηρεάζει γενικότερα την παραγωγική εξειδίκευση της γεωργίας (Rocchi and Stefani, 2005).

Πίνακας, 4. Μέση χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση ανά γεωργική εκμετάλλευση και κλάση μεγέθους στην ΕΕ-27, 2012

	Μέση Χρησιμοποιούμενη έκταση ανά γεωργική εκμετάλλευση (σε εκτάρια-ha)	Κλάσεις μεγέθους (ha) 0: 0-7 1: 8-14 2: 15-29 3: 30-59 4: >60
ΒΕΛΓΙΟ (BE)	28,6	2
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ (BG)	12,1	1
ΤΣΕΧΙΑ (CZ)	152,4	4
ΔΑΝΙΑ (DK)	62,9	4
ΓΕΡΜΑΝΙΑ (DE)	55,8	3
ΕΣΘΟΝΙΑ (EE)	48,0	3
ΙΡΛΑΝΔΙΑ (IE)	35,7	3
ΕΛΛΑΔΑ (EL)	4,9	0
ΙΣΠΑΝΙΑ (ES)	24,0	2
ΓΑΛΛΙΑ (FR)	53,9	3
ΙΤΑΛΙΑ (IT)	7,9	1
ΚΥΠΡΟΣ (CY)	3,0	0
ΛΕΤΟΝΙΑ (LV)	21,5	2
ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ (LT)	13,7	1
ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ (LU)	56,9	3
ΟΥΓΓΑΡΙΑ (HU)	8,1	1
ΜΑΛΤΑ (MT)	0,9	0
ΟΛΛΑΝΔΙΑ (NL)	25,9	2
ΑΥΣΤΡΙΑ (AT)	19,2	2
ΠΟΛΩΝΙΑ (PL)	9,6	1
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ (PT)	12,0	1
ΡΟΥΜΑΝΙΑ (RO)	3,5	0

ΣΛΟΒΕΝΙΑ (SI)	6,5	0
ΣΛΟΒΑΚΙΑ (SK)	77,5	4
ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ (FI)	35,9	3
ΣΟΥΗΔΙΑ (SE)	43,1	3
ΗΝ. ΒΑΣΙΛΕΙΟ (UK)	70,8	4

Πηγή: Eurostat, 2012

Μια σειρά από αγροτικές μεταρρυθμίσεις στη χώρα, δεν κατάφεραν να εισάγουν ένα ενιαίο καθεστώς νομικών και θεσμικών ρυθμίσεων που θα αφορούσαν τις σχέσεις γαιοκτησίας (Κασίμης, 1999).

Από τη δεκαετία του 1950, καταβλήθηκε προσπάθεια αντιμετώπισης του προβλήματος του μικρού και διάσπαρτου κλήρου, με το σύστημα του αναδασμού. Επιχειρήθηκε η αντικατάσταση της πολύ-τεμαχισμένης γης με ενιαία και συνεχή αγροτικά τεμάχια, ενώ έγινε προσπάθεια για τον εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με την ανάπτυξη εγγειοβελτιωτικών έργων και εφαρμογή νέων τεχνολογικών μεθόδων για την εντατική και πιο αποδοτική καλλιέργεια του εδάφους.

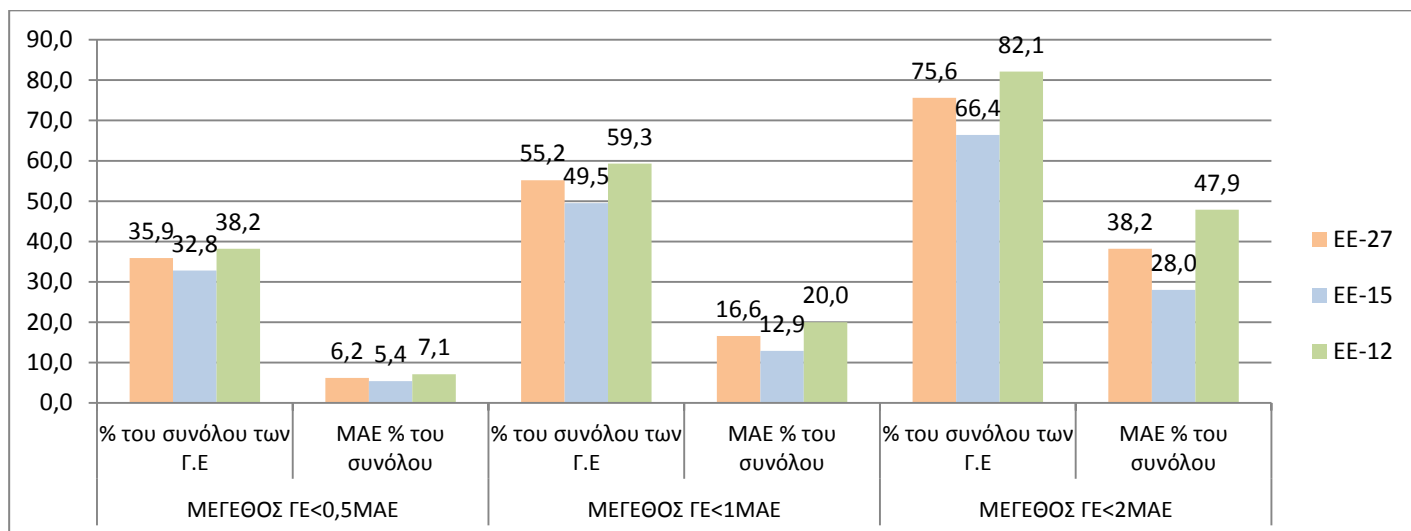
Η γεωργική παραγωγή αυξήθηκε σημαντικά από το 1950 μέχρι σήμερα. Παρόλα αυτά, οι προσπάθειες αντιμετώπισης του προβλήματος με τα προγράμματα αναδασμού και δανειοδότησης για αγορά γης δεν απέδωσαν, καθώς το πρόβλημα του πολύ-τεμαχισμού των εκμεταλλεύσεων όχι μόνο παραμένει αλλά και οξύνεται λόγω του «εθιμικού δικαίου» των μεταβιβάσεων στους κληρονόμους και των προικοδοτήσεων (Κασίμης, 1999). Ο γεωργικός τομέας στην Ελλάδα εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από το μικρού μεγέθους πολύ-τεμαχισμένο κλήρο.

Ένα τυπικό χαρακτηριστικό της γεωργίας των ανεπτυγμένων χωρών είναι ο δυϊσμός των αγροτικών δομών (Fuller, 1988). Με τον όρο αυτόν, κατά τον Fuller, επισημαίνεται η ύπαρξη μεγάλων γεωργικών εκμεταλλεύσεων από τη μία και από την άλλη, πολύ μικρών που δεν εξασφαλίζουν ικανοποιητικό γεωργικό εισόδημα.

Η σημασία του μεγέθους της γεωργικής εκμετάλλευσης αποτελεί το αντικείμενο του πολιτικού διαλόγου για την αγροτική ανάπτυξη που διεξάγεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς σε συνθήκες διαρθρωτικής προσαρμογής του τομέα, το ζητούμενο είναι λιγότερες και μεγαλύτερες γεωργικές εκμεταλλεύσεις (Δαμιανός, 2008).

Ωστόσο, ο αριθμός των μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων που υπάρχουν στην ΕΕ-27, κυρίως μετά την ένταξη των νέων Κ-Μ, είναι ιδιαίτερα υψηλός (Πίνακας, 4). Επιπλέον, οι μικρές γεωργικές εκμεταλλεύσεις, όπως φαίνεται στα παρακάτω διαγράμματα, εξακολουθούν να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ύπαιθρο.

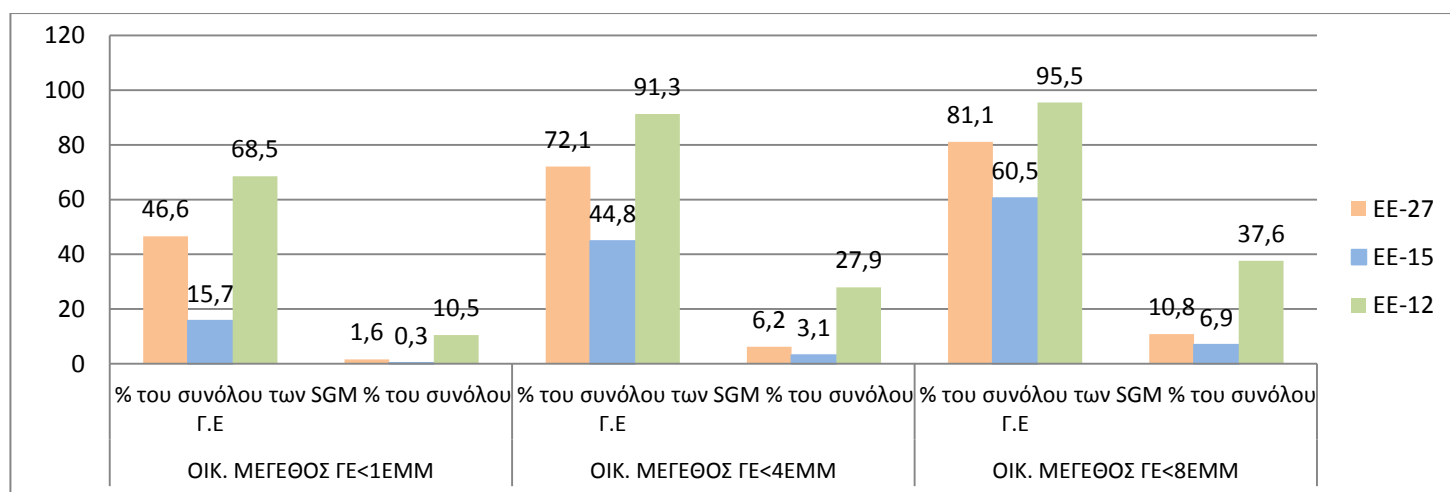
Διάγραμμα 6. Η σημασία των μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων σε σχέση με την απασχόληση

Πηγή: EUROSTAT, Farm Structure Survey, 2007

Οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις με μέγεθος μικρότερο από 2 ΜΑΕ αποτελούσαν το 2007, το 75,6% του συνόλου των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και χρησιμοποιούσαν το 38,2% της συνολικής απασχόλησης στο γεωργικό τομέα σε όλα τα Κ - Μ, ενώ στο επίπεδο των ΕΕ-12 (παλαιά Κ - Μ) τα αντίστοιχα μεγέθη ήταν σημαντικά υψηλότερα, ανέρχονταν δε στο 82,1% και 47,9% αντίστοιχα (Διάγραμμα, 6).

Διάγραμμα 7. Η σημασία των μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων σε σχέση με το οικονομικό τους μέγεθος

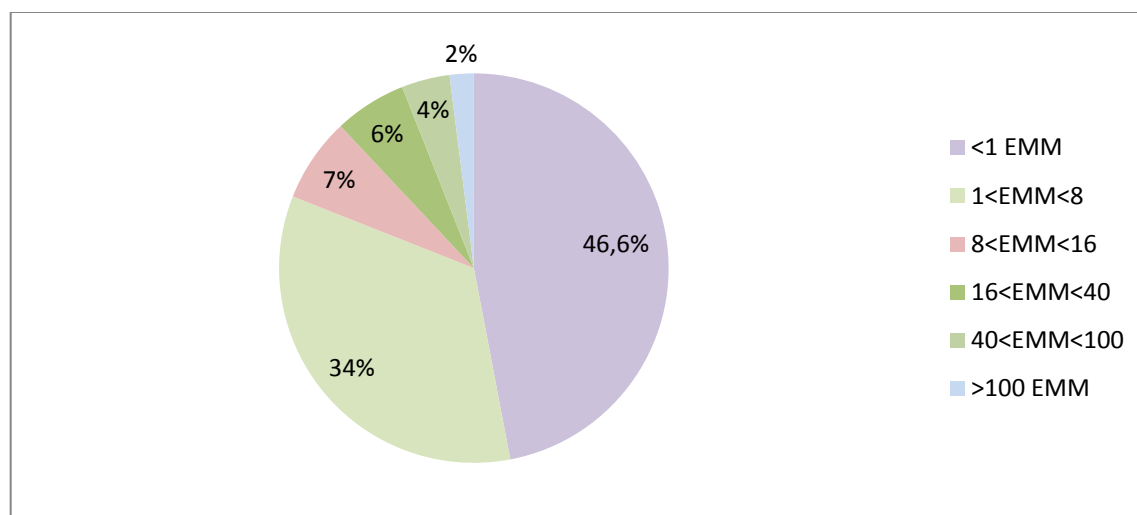

Πηγή: EUROSTAT, Farm Structure Survey, 2007

Στα ίδια συμπεράσματα καταλήγουμε κατά τη σύγκριση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με βάση το οικονομικό τους μέγεθος. Οι μικρότερου οικονομικού μεγέθους εκμεταλλεύσεις (<από 8 Ευρωπαϊκές Μονάδες Μεγέθους - EMM) καταλαμβάνουν το 81,1% στην ΕΕ-27 και το 95,5% στην ΕΕ-12, ενώ αποδίδουν το 10,8% και το 37,6% του Τυπικού Ακαθάριστου Κέρδους³ (ΤΑΚ - Standard Gross Margin - SGM) του συνόλου των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (Διάγραμμα, 7).

Οι μικρού οικονομικού μεγέθους εκμεταλλεύσεις, με μέγεθος μικρότερο από 1EMM αποτελούν σε επίπεδο ΕΕ-27 το 46,6% του συνόλου των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, 2007 (Διάγραμμα, 8).

Διάγραμμα 8. Κατανομή γεωργικών εκμεταλλεύσεων ανά οικονομικό μέγεθος, ΕΕ-27, 2007

Πηγή: EUROSTAT, Farm Structure Survey, 2007

Ουσιαστικά, οι μικρές γεωργικές εκμεταλλεύσεις συντηρούν την απασχόληση στο γεωργικό τομέα, διατηρούν τον κοινωνικό ιστό στις αγροτικές περιοχές και συνεισφέρουν στην ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη (European Commission, 2011). Επιπλέον, με την ποικιλία των παραγωγικών συστημάτων συμβάλλουν στη διαφοροποίηση και την ελκυστικότητα των αγροτικών περιοχών.

³ Ως Τυπικό Ακαθάριστο Κέρδος (ΤΑΚ) μιας γεωργικής εκμετάλλευσης, νοείται η αξία του ακαθάριστου κέρδους που αντιστοιχεί στη μέση κατάσταση μιας συγκεκριμένης περιοχής για κάθε κλάδο παραγωγής της γεωργικής εκμετάλλευσης και για μία περίοδο αναφοράς. Το ΤΑΚ κάθε κλάδου προσδιορίζεται ξεχωριστά στη μονάδα μέτρησης του (ανά στρέμμα ή ανά ζώο) και υπολογίζεται αν από τη συνολική αξία του παραγόμενου προϊόντος αφαιρεθούν ορισμένες μεταβλητές δαπάνες (Τσιμπούκας, 2009). Μέχρι και το 2007, χρησιμοποιούνταν ως δείκτης οικονομικού μεγέθους της γεωργικής εκμετάλλευσης και μετρούνταν σε Ευρωπαϊκές Μονάδες Μεγέθους (EMM).

Βεβαίως, σταθερή επιδίωξη αποτελεί η οικονομική βιωσιμότητά τους. Υπό συνθήκες παγκοσμιοποίησης, εκτιμάται ότι το κλειδί για την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών είναι "η μεγάλη και ενιαία αρδευόμενη γεωργική εκμετάλλευση", γιατί ο γεωργός έχει τη δυνατότητα του προγραμματισμού της παραγωγής, εκμεταλλεύεται οικονομίες κλίμακας και προσδοκά μεγάλες στρεμματικές αποδόσεις αριστοποιώντας τη χρήση των παραγωγικών συντελεστών. Όμως, με δεδομένο το μικρό μέγεθος των ελληνικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων, η αναδιάρθρωση των υφισταμένων παραγωγικών συστημάτων και η στροφή προς την κατεύθυνση καλλιεργειών ή εκτροφών ζώων, που επιτυγχάνουν μεγάλη προστιθέμενη αξία ανά στρέμμα ή απασχολούμενο, μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στη διαμόρφωση υψηλών γεωργικών εισοδημάτων και ικανοποιητικού επιπέδου οικονομικής βιωσιμότητας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (Τσιμπούκας, 2005, Δαμιανός, 2008).

Από την άλλη, οι μεγάλες σε μέγεθος γεωργικές εκμεταλλεύσεις αποτελούν το 1% του συνόλου των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην ΕΕ-27 και καταλαμβάνουν το 20% του συνόλου της χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης, χρησιμοποιούν το 3,8% της συνολικής απασχόλησης σε ΜΑΕ, αποδίδουν το 11,4% του συνολικού Τυπικού Ακαθάριστου Κέρδους και κατέχουν το 9,6% του ζωικού κεφαλαίου (Martins, Tosstorff, 2011).

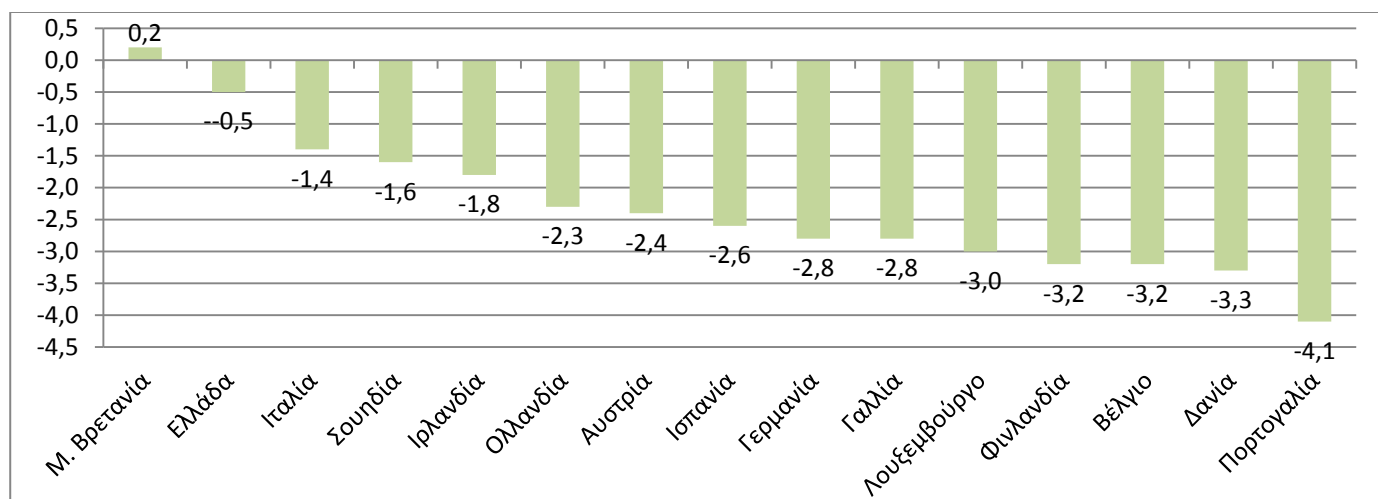
Πίνακας 5. Χαρακτηριστικά των μεγάλων γεωργικών εκμεταλλεύσεων, 2007

ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΓΕ	ΧΓΕ (1000 ha)	ΤΑΚ (Μιο €)	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ (1000 ΜΑΕ)	ΖΩΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ (1000 LSU)
ΕΕ-27	86.125	34.486	21.170	449	13.063
% ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΓΕ ΕΕ-27	0,6%	20,0%	11,4%	3,8%	9,6%
ΕΕ-15	8.200	24.904	17.546	270	9 950
% ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΓΕ ΕΕ-15	1,2%	20,0%	10,8%	4,8%	9,1%
ΕΕ-12	17.925	9.581	3.623	179	3 113
% ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΓΕ ΕΕ-12	0,2%	20,0%	15,4%	3,0%	11,8%

Πηγή: European Commission, 2011

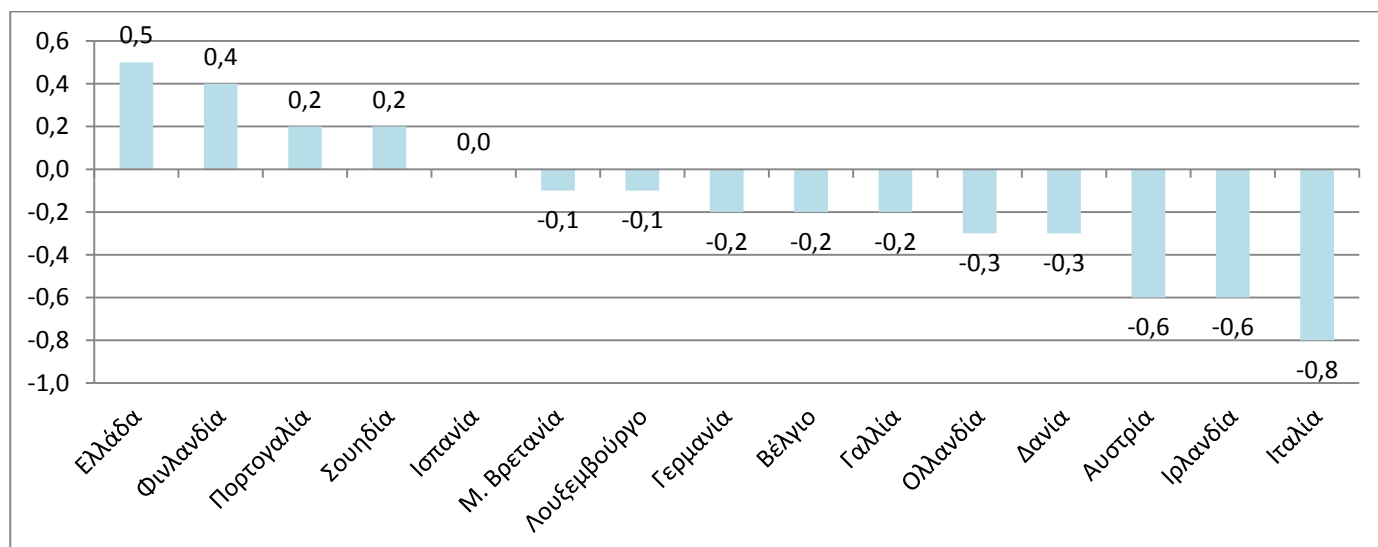
Τέλος, για να εκτιμήσουμε την τάση μεταβολής στη διάρθρωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην ΕΕ, παραθέτουμε δύο διαγράμματα που αφορούν στον ετήσιο ρυθμό μεταβολής (%) του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και της χρησιμοποιούμενης γεωργικής γης στην ΕΕ-15, από το 1975 έως το 2007.

Διάγραμμα 9. Ετήσιος ρυθμός μεταβολής (%) στον αριθμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην ΕΕ-15, 1975-2007

Πηγή: Eurostat, 2010

Διάγραμμα 10. Ετήσιος ρυθμός μεταβολής (%) της ΧΓΕ, στην ΕΕ-15, 1975-2007

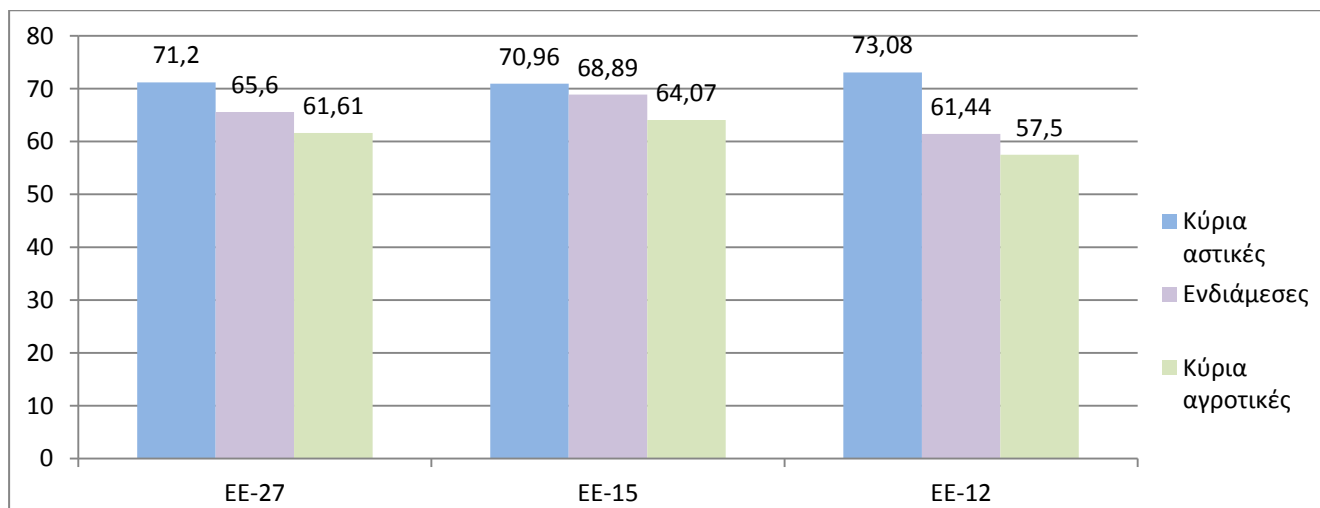
Πηγή: Eurostat, 2010

2.2. ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

Η γεωργία εξακολουθεί να είναι ένας από τους θεμελιώδεις πυλώνες των σύγχρονων οικονομιών και το ανθρώπινο κεφάλαιό της αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο της ανάπτυξής της. Μέχρι πριν από λίγες δεκαετίες, η επιτυχία της γεωργικής παραγωγής θεωρούνταν ότι εξαρτιόταν μόνο από φυσικούς παράγοντες: το εύφορο έδαφος, τις γεωγραφικές συνθήκες και το κλίμα. Σήμερα, παρότι λαμβάνονται υπόψη οι προαναφερθέντες ουσιώδεις παράγοντες, δίνεται μεγαλύτερη σημασία σε ποιοτικά χαρακτηριστικά και παράγοντες όπως η ανθρώπινη νόηση και δημιουργικότητα, οι επαγγελματικές δεξιότητες και οι εφαρμοζόμενες γνώσεις (ΕΟΚΕ, 2002).

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, το 2007, παρατηρήθηκε μείωση της απασχόλησης στις κύρια αγροτικές περιοχές σε σχέση με τις υπόλοιπες περιοχές της Ευρώπης και αύξηση της απασχόλησης στις κύρια αστικές περιοχές, γεγονός που δηλώνει την τάση για «έξοδο» εργατικού δυναμικού από τις αγροτικές περιοχές προς τα αστικά κέντρα (Eurostat, 2010).

Διάγραμμα 11. Ποσοστό απασχόλησης ανά τύπο περιοχής, 2007

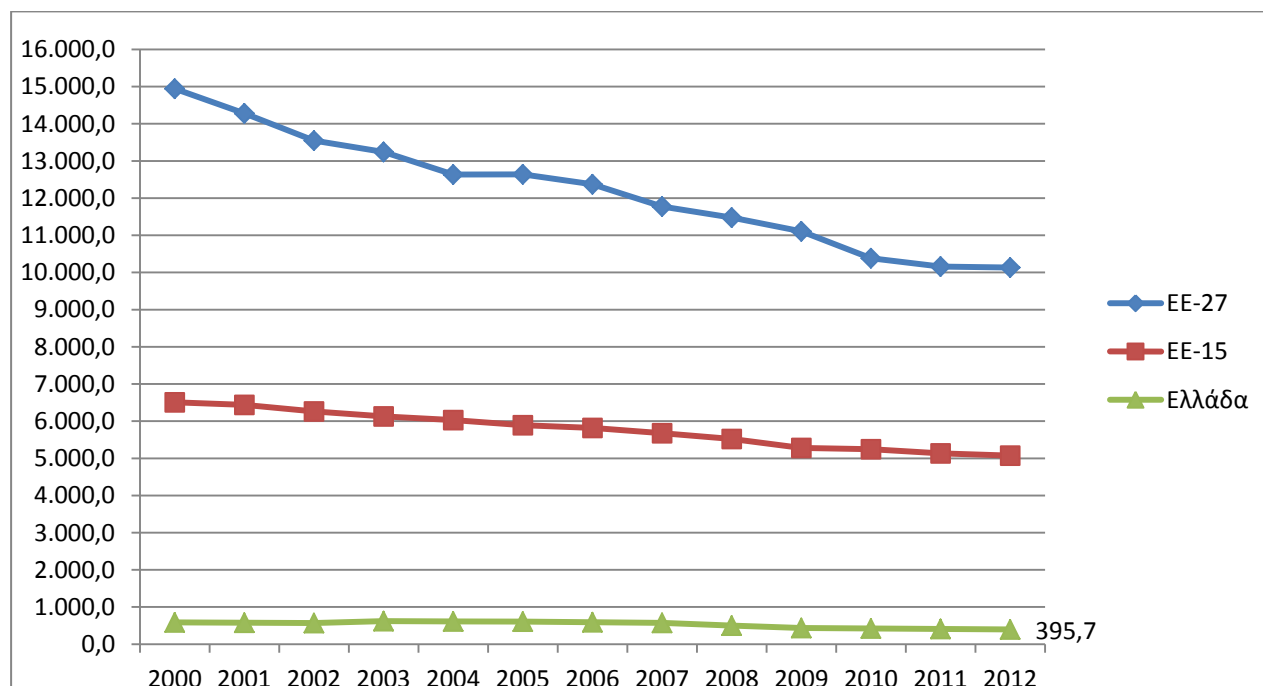

Πηγή: Eurostat, Farm Structure Survey, 2007

Κατά την περίοδο 2000 – 2009, η απασχόληση στον αγροτικό τομέα στις χώρες της ΕΕ-27 μειώθηκε κατά 25% (Eurostat, 2012). Αντίστοιχα, στην ΕΕ - 15 η μείωση ανήλθε σε 17%. Τη μικρότερη μείωση κατά 2,6% εμφάνισε η χώρα μας και τη μεγαλύτερη η Εσθονία κατά 55%. Μεγάλη είναι η απώλεια θέσεων εργασίας στα δώδεκα νέα Κ – Μ που εντάχθηκαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση μεταξύ 2004 και 2007,

που έφτασε το 31%. Το 2009, ο συνολικός αριθμός των θέσεων απασχόλησης ήταν 11,3 εκατ. θέσεις εργασίας πλήρους απασχόλησης, εκ των οποίων 5,4 εκατ. στην ΕΕ-15 και 5,8 εκατ. στα 12 νέα Κ - Μ. Το 2011, στην ΕΕ-27 υπήρχαν 10,1 εκατ. θέσεις εργασίας στον αγροτικό τομέα, αντιπροσωπεύοντας το 4,7% της συνολικής απασχόλησης. Η τάση μεταβολής, καταγράφεται στο διάγραμμα που ακολουθεί (Διάγραμμα, 12).

Διάγραμμα 12. Εξέλιξη της απασχόλησης στον Αγροτικό τομέα, σε χιλιάδες άτομα, 2000-2012

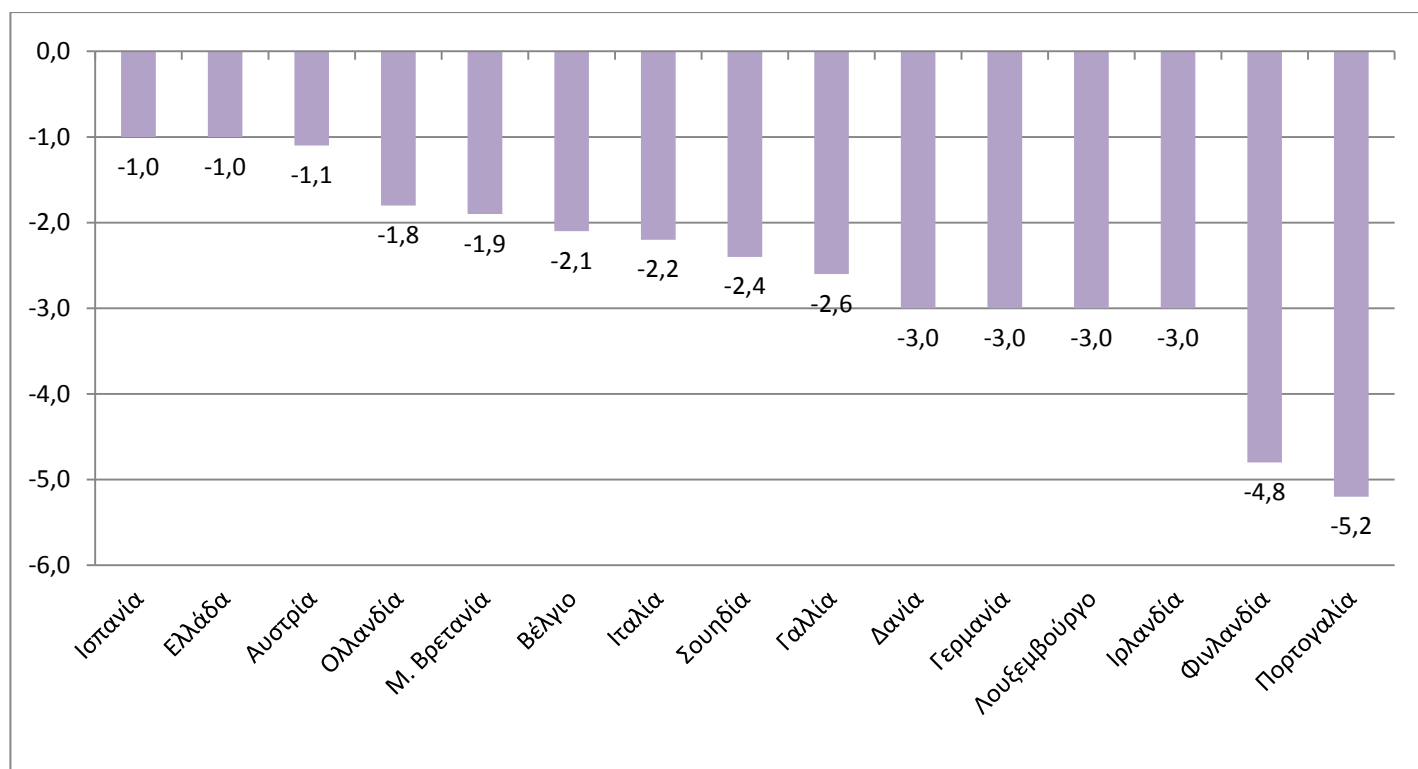

ΠΗΓΗ: Eurostat, online data code: aact_ali01

Τέλος, ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής (%) της απασχόλησης στην ΕΕ-15, κατά την περίοδο 1975-2007, απεικονίζεται στο διάγραμμα που ακολουθεί (Διάγραμμα 13), με την Ισπανία και την Ελλάδα να έχουν τις μικρότερες απώλειες, κατά 1% ανά έτος, ως το 2007 και την Πορτογαλία τις μεγαλύτερες απώλειες κατά 5,2% ανά έτος.

Όσον αφορά στο σύνολο της ευρωπαϊκής οικονομίας, η απασχόληση στη γεωργία το 2009 καταλάμβανε το 5% των θέσεων πλήρους απασχόλησης και το 2011 μειώθηκε περαιτέρω στο 4,1%. Αυτό σημαίνει ότι η «έξοδος» από το γεωργικό επάγγελμα την τελευταία δεκαετία, στην Ευρώπη, γίνεται με γοργούς ρυθμούς, προς άλλους τομείς της οικονομίας (Διάγραμμα 12).

Διάγραμμα 13. Ετήσιος ρυθμός μεταβολής (%) της γεωργικής απασχόλησης στην ΕΕ-15, 1975-2007

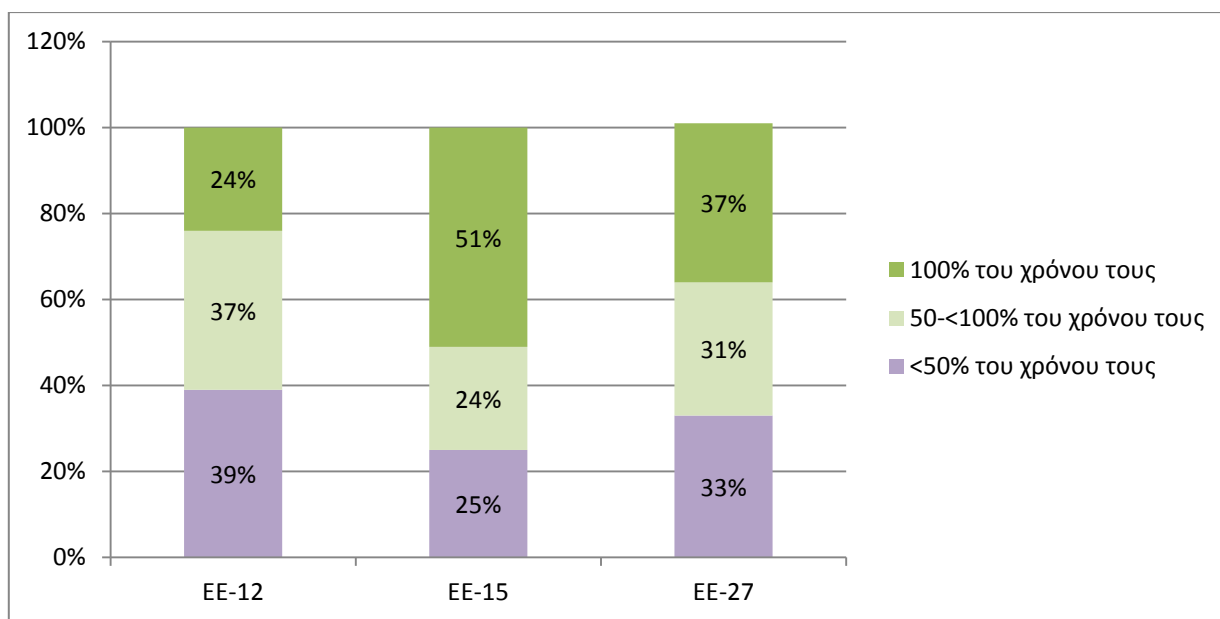

Πηγή: Eurostat, 2010

Σε ορισμένες χώρες, οι πολιτικές ισόρροπης περιφερειακής ανάπτυξης δημιούργησαν νέες θέσεις εργασίας στις αγροτικές περιοχές. Έτσι, στην Ιταλία το 60% των νέων θέσεων εργασίας είναι αυτού του είδους, ενώ στη Γερμανία οι μισές γεωργικές εκμεταλλεύσεις λειτουργούν στη βάση της μερικής απασχόλησης, λόγω των ευκαιριών απασχόλησης που δημιούργησε η περιφερειακή ανάπτυξη (ΟΚΕ, 1997).

Το 80% των απασχολούμενων στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις προέρχεται από την οικογένεια του κατόχου, γεγονός που επιβεβαιώνει ότι, όπως και η ελληνική (Κασίμης και Παπαδόπουλος, 1999), η ευρωπαϊκή γεωργία εξακολουθεί να βασίζεται στην οικογενειακή εκμετάλλευση (European Commission, 2010). Διαφορετική κατάσταση υπάρχει στην Σλοβακία (44%) και στην Τσεχία (24%), όπου, σε σχέση με την πλειοψηφία των Κ-Μ, υπάρχει διαφοροποίηση στο καθεστώς διάρθρωσης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (European Commission, 2011).

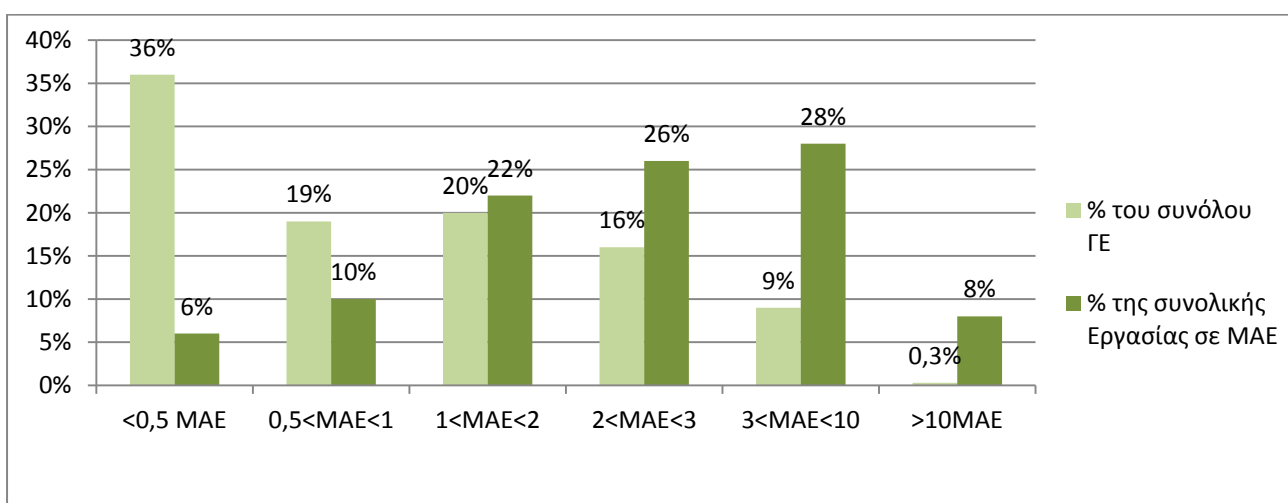
Διάγραμμα 14. Κατανομή οικογενειακής και μη οικογενειακής εργασίας στη γεωργία στην ΕΕ, όσον αφορά στο ποσοστό του χρόνου απασχόλησης, 2007

Πηγή: Eurostat, Farm Structure Survey, 2007

Ωστόσο, το 37% των μελών της οικογένειας απασχολήθηκε πλήρως με τη γεωργία στην ΕΕ-27, το 2007 και το 33% λιγότερο από το μισό του χρόνου τους (Διάγραμμα, 14), ενώ το 55% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων απαιτούν απασχόληση μικρότερη από μία ΜΑΕ, γεγονός που αντανακλά τη σημασία της πολυδραστηριότητας στην ευρωπαϊκή γεωργία (Διάγραμμα, 15).

Διάγραμμα 15. Ποσοστά απασχόλησης ανά κατηγορία μεγέθους γεωργικής εκμετάλλευσης σε ΜΑΕ στην ΕΕ-27, 2007

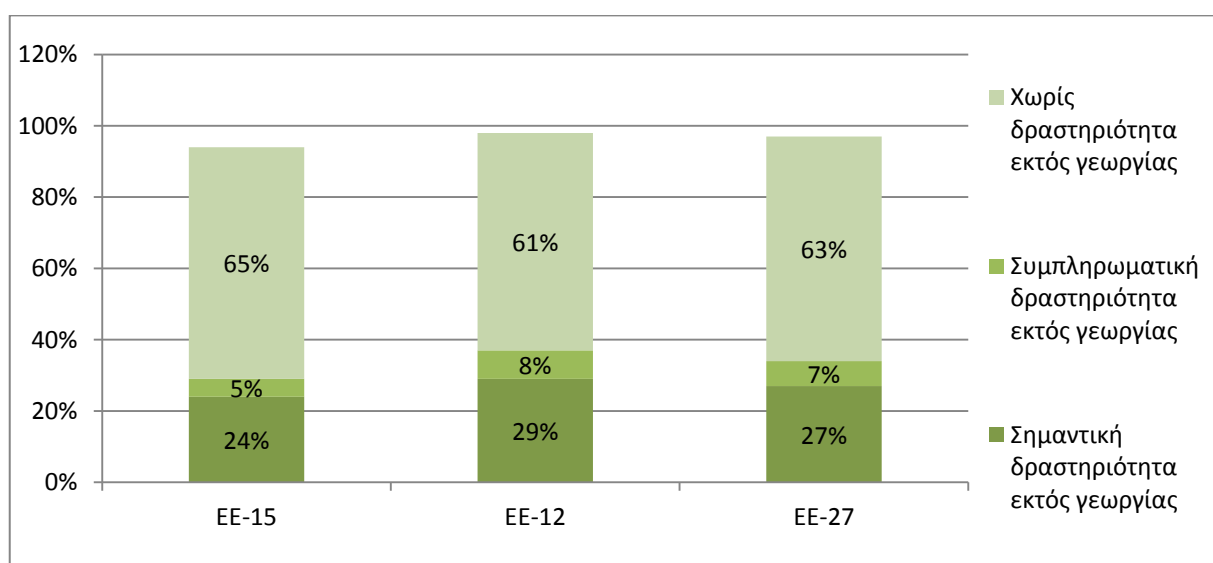

Πηγή: Eurostat, Farm Structure Survey, 2007

Επιπλέον, εξ' αιτίας της αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας, παρά την αύξηση του μέσου μεγέθους και ανεξάρτητα από την τεχνοοικονομική κατεύθυνση της γεωργικής εκμετάλλευσης, που μπορεί να απαιτεί ένταση εργασίας (κηπευτικά, ζωική παραγωγή), η απαίτηση για εργασία παραμένει, κατά μέσο όρο, στα επίπεδα της 1 ΜΑΕ (Διάγραμμα, 15).

Μόνο το 15% των κατόχων οικογενειακών γεωργικών εκμεταλλεύσεων απασχολήθηκαν πλήρως, το 2007 στα 27 Κ-Μ., ενώ το 63% δεν είχε απασχόληση εκτός γεωργίας (Διάγραμμα, 16). Η απασχόληση εκτός γεωργίας είναι συχνότερη για τη σύζυγο και τα λοιπά μέλη της οικογένειας, η οποία παρουσιάζει αυξητική τάση. Αυτή η διαφοροποίηση του εισοδήματος από δραστηριότητα εκτός γεωργίας για τις συζύγους, πιθανά αντανακλά και τη διεκδίκηση μεριδίου απασχόλησης από τις γυναίκες στο ευρύτερο εργασιακό πεδίο (Γιδαράκου, 1996).

Διάγραμμα 16. Ποσοστό απασχόλησης του κατόχου εκμετάλλευσης εκτός γεωργίας στην ΕΕ-27, 2007

Πηγή: Eurostat, Farm Structure Survey, 2007

Ο όρος «πολυδραστηριότητα» ή «πολυαπασχόληση» στη γεωργική δραστηριότητα, περιγράφει το συνδυασμό γεωργικής δραστηριότητας και μιας ή περισσότερων δραστηριοτήτων που αποφέρουν εισόδημα και συμπληρώνουν το γεωργικό οικογενειακό εισόδημα. Στη βιβλιογραφία, η πολυδραστηριότητα (pluriactivity) αναφέρεται ως μερική γεωργική απασχόληση (part – time farming), εξωγεωργική απασχόληση (non - farm employment) και πολυαπασχόληση (multiple

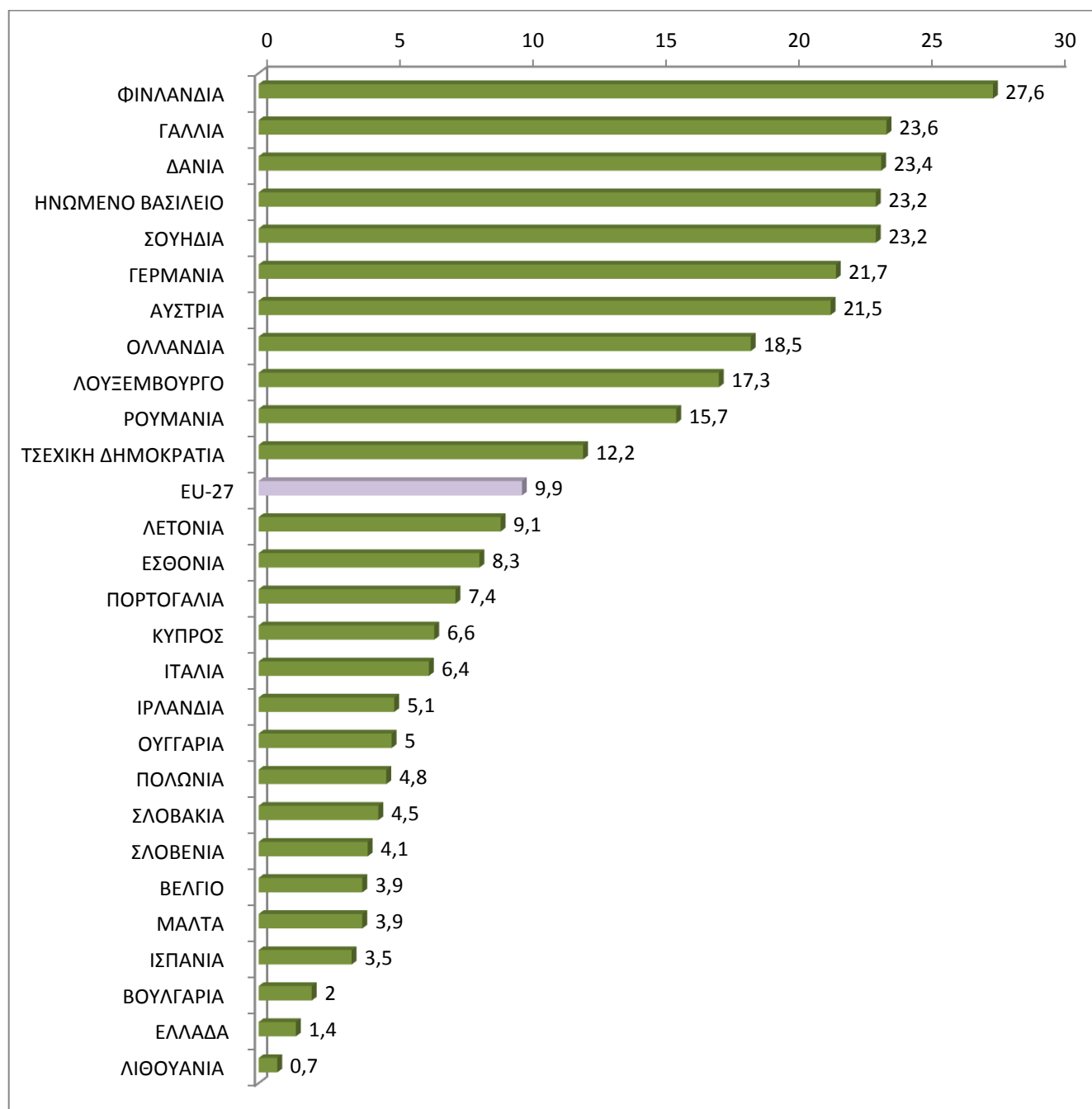
job holding) και αφορά είτε στον αρχηγό της εκμετάλλευσης, είτε στα υπόλοιπα μέλη του νοικοκυριού (Evans, Ilbery, 1993). Είναι αποτέλεσμα των ανισοροπιών που δημιουργούνται μεταξύ των συντελεστών παραγωγής σε ένα αγροτικό νοικοκυριό. Συνέπεια αυτού είναι η μη άριστη χρήση των παραγωγικών συντελεστών και η μη επίτευξη ικανοποιητικού γεωργικού εισοδήματος. Έτσι η περίσσεια της εργασίας μεταφέρεται σε δραστηριότητες εκτός εκμετάλλευσης.

Στις μικρές γεωργικές εκμεταλλεύσεις, ο ρόλος της πολυαπασχόλησης έχει άμεση σχέση με τις στρατηγικές προσαρμογής και επιβίωσης, καθώς συμβάλλει στη διατήρηση και την πρόληψη της περιθωριοποίησής τους, ενώ στις μεγάλες γεωργικές εκμεταλλεύσεις συνδέεται με στρατηγικές συσσώρευσης (προσπάθειες αυτοχρηματοδότησης επενδυτικών σχεδίων του νοικοκυριού) και μεγέθυνσής τους. (MacKinnon et al., 1991). Η ακριβής εκτίμηση της μεταβολής της πολυδραστηριότητας στο γεωργικό τομέα και οι σχετικές διακρατικές συγκρίσεις είναι δύσκολη υπόθεση, καθώς δεν υπάρχουν διαθέσιμα επαρκή διαχρονικά στατιστικά στοιχεία (Γιδαράκου, 1999).

Ο μέσος όρος της πολυδραστηριότητας στην Ευρώπη των 27 Κ- Μ, το 2007, ανέρχονταν στο 9.9% του συνόλου των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της. Στην Αυστρία, περίπου στο 20% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, το εργατικό δυναμικό είχε δραστηριότητα εκτός γεωργίας και στη Φινλανδία το ¼ του συνόλου των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (Διάγραμμα, 17).

Οι γυναίκες αντιπροσωπεύουν το 42% της απασχόλησης στο γεωργικό τομέα στην ΕΕ-27. Το ποσοστό αυτό είναι υψηλότερο (47%) στα παλαιά Κράτη – Μέλη (ΕΕ-12), ενώ φτάνει στο 50% στις χώρες της Βαλτικής (European Commission, 2011). Το ποσοστό των γυναικών κατόχων γεωργικών εκμεταλλεύσεων αυξήθηκε από 26.8% σε 28.7% μεταξύ 2003 και 2007. Η τάση που παρατηρείται είναι αυξητική, καθώς οι γυναίκες αναλαμβάνουν έναν πολύ πιο ενεργό ρόλο στο πολυαπασχολούμενο νοικοκυριό (Γιδαράκου, 1996, ΕΟΚΕ, 2012) είτε για να διατηρηθεί η ταυτότητα του αγροτικού νοικοκυριού, είτε στο πλαίσιο της στρατηγικής προσαρμογής των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στο εξωτερικό προς αυτές περιβάλλον (Κασίμης, 1999, Κασίμης κ.ά, 2000).

Διάγραμμα 17. Ποσοστό απασχόλησης εκτός γεωργίας επί του συνόλου των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, στην ΕΕ-27, 2007

Πηγή: Eurostat, Farm Structure Survey, 2007

Η αλματώδης ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών και η ραγδαία παγκοσμιοποίηση των εθνικών οικονομιών, δημιουργεί εντελώς νέες συνθήκες για την απασχόληση στη γεωργία. Η χρήση των νέων τεχνολογιών, με την υποκατάσταση κεφαλαίου στην ανθρώπινη εργασία, οδηγεί σε ταχύτερη μείωση του

ενεργού αγροτικού πληθυσμού, εφόσον η χρήση της νέας τεχνολογίας (που οδηγεί στην αύξηση της παραγωγής), χρειάζεται όλο και λιγότερη απασχόληση. Ταυτόχρονα η αύξηση της παραγωγής, οδηγεί σε πτώση των τιμών παραγωγού με αποτέλεσμα να συμπιέζονται τα αγροτικά εισοδήματα των λιγότερο αποδοτικών εκμεταλλεύσεων που βρίσκονται συνήθως στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες και περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΟΚΕ, 1997).

Η οικογενειακή γεωργία ήταν και παραμένει το πιο κοινό μοντέλο γεωργικής επιχείρησης στα Κ - Μ της ΕΕ. Αποτελεί το θεμέλιο πάνω στο οποίο έχει αναπτυχθεί η γεωργία στο σύγχρονο κόσμο εδώ και αιώνες. Για το λόγο αυτό, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών κήρυξε το 2014 ως έτος της οικογενειακής γεωργίας. Ο πρωταρχικός στόχος της πρωτοβουλίας είναι η προώθηση, η ενίσχυση, η ανάπτυξη και η διατήρηση των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων και της οικογενειακής γεωργίας, ως κοινωνικά πολύτιμο, πολιτισμικά αποδεκτό, οικονομικά και περιβαλλοντικά βιώσιμο σύστημα σε όλες τις χώρες και τις περιοχές του κόσμου (ΠΑΣΕΓΕΣ, 2013).

2.3. ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ

Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα συνολικά στοιχεία της Έρευνας Διάρθρωσης Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων έτους 2007, το 55% των κατόχων γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην ΕΕ-27 είναι άνω των 65 ετών. Το ποσοστό αυτό είναι μεγαλύτερο στην Πορτογαλία (73,4%), στη Βουλγαρία (70,3%) και στη Ρουμανία (67,5%). Αντίστοιχα, οι κάτοχοι γεωργικών εκμεταλλεύσεων με ηλικία κάτω των 35 ετών είναι μόνο το 6% στην ΕΕ-27 (Πίνακας, 6). Στη χώρα μας 37% των κατόχων αγροτικών εκμεταλλεύσεων είναι άνω των 65 ετών και 7% είναι κάτω των 35 ετών. Γενικά στην Ευρώπη, παρατηρείται ότι, ο αριθμός των νέων σε ηλικία κατόχων γεωργικών εκμεταλλεύσεων ακολουθεί φθίνουσα πορεία στη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, ενώ οι μεγαλύτεροι σε ηλικία γεωργοί παρουσιάζουν μικρότερη μείωση (European Commission, 2012).

Πίνακας 6. Ηλικιακή διάρθρωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, στην ΕΕ-27, 2007			
		<35ετών	>55 ετών
	ρυθμός μεταβολής <35/>55	%	
ΕΥ-27	0,11	6,1	56,8
ΕΥ-15	0,09	5,0	57,5
ΒΕΛΓΙΟ (BE)	0,13	5,9	44,1
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ (BG)	0,04	3,1	70,3
ΤΣΕΧΙΑ (CZ)	0,21	9,8	46,4
ΔΑΝΙΑ (DK)	0,13	6,0	44,6
ΓΕΡΜΑΝΙΑ (DE)	0,26	7,7	30,0
ΕΣΘΟΝΙΑ (EE)	0,10	5,6	57,3
ΙΡΛΑΝΔΙΑ (IE)	0,14	6,9	50,9
ΕΛΛΑΔΑ (EL)	0,12	7,0	57,2
ΙΣΠΑΝΙΑ (ES)	0,07	4,5	61,3
ΓΑΛΛΙΑ (FR)	0,19	7,9	40,9
ΙΤΑΛΙΑ (IT)	0,04	2,9	68,0
ΚΥΠΡΟΣ (CY)	0,04	2,5	58,2
ΛΕΤΟΝΙΑ (LV)	0,14	7,2	49,9
ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ (LT)	0,07	4,2	58,6
ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ (LU)	0,13	5,2	39,6
ΟΥΓΓΑΡΙΑ (HU)	0,14	7,6	54,9
ΜΑΛΤΑ (MT)	0,07	4,2	57,5
ΟΛΛΑΝΔΙΑ (NL)	0,09	3,9	44,5
ΑΥΣΤΡΙΑ (AT)	0,34	9,7	28,7

ΠΟΛΩΝΙΑ (PL)	0,35	12,3	35,4
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ (PT)	0,03	1,9	73,4
ΡΟΥΜΑΝΙΑ (RO)	0,06	4,3	67,5
ΣΛΟΒΕΝΙΑ (SI)	0,07	4,0	58,5
ΣΛΟΒΑΚΙΑ (SK)	0,06	3,6	60,1
ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ (FI)	0,25	9,1	36,2
ΣΟΥΗΔΙΑ (SE)	0,11	5,5	51,5
ΗΝ. ΒΑΣΙΛΕΙΟ (UK)	0,04	2,6	61,7

Πηγή: Eurostat, Farm Structure Survey, 2007

Οι νέοι σε ηλικία γεωργοί καλλιεργούν το 8,6% της συνολικής Χρησιμοποιούμενης Γεωργικής Έκτασης στην ΕΕ-27, έναντι του 37,3% που καλλιεργούν οι αγρότες με ηλικία άνω των 55 ετών. Μεταξύ 2003 και 2007, οι νέοι γεωργοί καλλιέργησαν 3 εκατομμύρια λιγότερα εκτάρια, μείωση που αγγίζει το 20% της συνολικής καλλιεργούμενης έκτασης.

Σημαντική διαφοροποίηση υπάρχει μεταξύ των Κ - Μ, όσον αφορά στην ηλικία των απασχολούμενων στο γεωργικό τομέα. Στην ΕΕ-12, οι νέοι γεωργοί κάτω των 35 ετών ανήλθαν στο 7% και οι γεωργοί πάνω από 65 ετών στο 34%, ενώ στην ΕΕ-15 στο 5% και 31% αντίστοιχα. Στη Βουλγαρία, την Ιταλία, την Πορτογαλία και τη Ρουμανία, τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 5% και πάνω από 40%. Η Πολωνία σημειώνει τα μεγαλύτερα ποσοστά νέων γεωργών (12%), ενώ στην Πορτογαλία καταγράφεται το υψηλότερο ποσοστό ηλικιωμένων γεωργών (47%). Η μεγαλύτερη μείωση στα ποσοστά των νέων γεωργών παρατηρείται στην Κύπρο (-24%), στη Βουλγαρία, Εσθονία και Ρουμανία (-18%), μεταξύ 2003 και 2007. Από το 1990 έως το 2007, η μείωση των νέων γεωργών είναι προφανής σχεδόν σε όλα τα Κ - Μ: -5% στην Πορτογαλία, -7% στην Ολλανδία, ενώ το ποσοστό των πιο ηλικιωμένων γεωργών έχει γενικά αυξηθεί: 30 έως 40% στην Πορτογαλία και Ιταλία, 25 έως 36% στην Ελλάδα, 20 έως 30% στην Ισπανία και τη Μ. Βρετανία.

Παρόμοια τάση στην ηλικία των απασχολούμενων στη γεωργία, παρατηρείται στις ΗΠΑ, την Ιαπωνία και τις χώρες του ΟΟΣΑ (Jöhr, 2012). Η μέση ηλικία των γεωργών στις ΗΠΑ είναι τα 58 έτη και στην Ιαπωνία τα 67 έτη.

Η τάση αυτή στην ηλικιακή δομή, προκαλείται από την επίδραση τόσο του μειωμένου ρυθμού εισόδου στο γεωργικό επάγγελμα, όσο και από το μειωμένο ρυθμό εξόδου από τους ηλικιωμένους γεωργούς. Συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που εξηγούν αυτήν την τάση, είναι κοινά παγκοσμίως, και αναζητούνται κυρίως στη μη ελκυστικότητα των αγροτικών περιοχών - κυρίως των απομακρυσμένων - στους νέους γεωργούς (European Commission, 2011) και στη μη ύπαρξη διαδόχου στη διαχείριση της εκμετάλλευσης, καθώς η παραμονή νέων, ταλαντούχων ανθρώπων στην ύπαιθρο μοιάζει να είναι το χαμένο στοίχημα πολλών δεκαετιών. Ακόμα και στις αναδυόμενες χώρες, τη Βραζιλία και την Ινδία, παρατηρείται έλλειμμα στη γεωργική απασχόληση με δεδομένες απτές αυξήσεις αμοιβών (Jöhr, 2012).

Το γεγονός της προχωρημένης ηλικίας του συνόλου των γεωργών αποτελεί τροχοπέδη για τη διάχυση τεχνογνωσίας, την απαίτηση για υιοθέτηση νέων πρακτικών, την εφαρμογή καινοτομιών και την προσαρμογή στις ραγδαία μεταβαλλόμενες συνθήκες στη διεθνή αγορά των γεωργικών προϊόντων (ΕΟΚΕ, 2012). Υπό αυτή τη θεώρηση, η σύγχρονη γεωργία βρίσκεται σε ένα σταυροδρόμι, όπου οι ανάγκες και οι απαιτήσεις της δεν εκπληρώνονται από το διαθέσιμο ανθρώπινο κεφάλαιο και θα πρέπει να γίνει ελκυστικότερη, ώστε να προσελκύσει νέους, ικανούς και με ενθουσιασμό ανθρώπους (Jöhr, 2012).

Ακολουθώντας την παγκόσμια και ευρωπαϊκή τάση, βασικό πρόβλημα για την ελληνική γεωργία είναι η γήρανση του πληθυσμού. Το δημογραφικό πρόβλημα είναι εντονότερο στις ορεινές, μειονεκτικές και νησιωτικές περιοχές, στις οποίες κατά τεκμήριο οι συνθήκες, λόγω των φυσικών μειονεκτημάτων και απομόνωσης, είναι δυσμενέστερες (<http://www.minagric.gr>). Εντονότατο είναι το πρόβλημα «διαδοχής» στην Ελλάδα, αφού η αναλογία των γεωργών ηλικίας μικρότερης των 35 ετών έναντι των γεωργών ηλικίας άνω των 55 ετών βρίσκεται στο 0,12 αντικατοπτρίζοντας το πρόβλημα γήρανσης (Πίνακας, 6).

Κατά συνέπεια, για το θέμα του ανθρώπινου κεφαλαίου, τίθενται δυο προτεραιότητες: η πρώτη αφορά στην ανάγκη εξισορρόπησης της σχέσης εξόδου – εισόδου στο «γεωργικό επάγγελμα» και η δεύτερη αφορά στο θέμα της βελτίωσης του επιπέδου των γνώσεων με συνδυασμούς παρεμβάσεων ενημέρωσης, κατάρτισης και μεταφοράς τεχνογνωσίας που στοχεύουν στις επιμέρους «ομάδες - στόχους»

(www.minagric.gr). Το πόσο επιτυχές θα είναι αυτό το εγχείρημα είναι αμφισβητήσιμο, αν δεν αναληφθούν πολιτικές δράσεις προς την κατεύθυνση της διευκόλυνσης της διαδικασίας διαδοχής για τη βιώσιμη παραγωγή τοπικών προϊόντων (Jöhr, 2012).

Συμπερασματικά, σύμφωνα με τη Ευρωπαϊκή Επιτροπή, οι διαρθρωτικές τάσεις στη γεωργία, όσον αφορά στη γεωργική έκταση και την απασχόληση χαρακτηρίζονται από:

- Συνεχή μείωση στον αριθμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.
- Αύξηση στο μέσο μέγεθος γεωργικής εκμετάλλευσης, όσον αφορά στην έκταση και το οικονομικό μέγεθος.
- Σημαντική μείωση στην απασχόληση στη γεωργία.
- Αύξηση του μέσου όρου ηλικίας στη γεωργική απασχόληση.

Παρά τις περιγραφόμενες τάσεις, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, δεν υποστηρίζει ότι σε είκοσι χρόνια από τώρα η ευρωπαϊκή γεωργία θα κυριαρχείται από μεγάλες σε μέγεθος, πλήρως εκμηχανισμένες και υπό μεγάλης ηλικίας διαχειριστές, γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Εκτιμά ότι η εφαρμογή αυτού του σεναρίου είναι απίθανο να συμβεί καθώς η γεωργία στην ευρωπαϊκή ένωση παρουσιάζει μεγάλη ετερογένεια, όσον αφορά στις δομές, τις μεθόδους παραγωγής και τις χρήσεις γης μεταξύ των Κ - Μ. Τα ίδια τα Κ - Μ διαφοροποιούνται όσον αφορά στις κλιματικές συνθήκες, την τοπογραφία και την κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα. Υιοθετεί ότι η διαρθρωτική μεταβολή είναι μία διαδικασία που δεν επεκτείνεται επ' αόριστον. Και τέλος, οι παρεμβάσεις της πολιτικής, τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και εθνικό επίπεδο, συμβάλλοντας στην ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη και την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών, ενθαρρύνουν τη διαφοροποίηση και την αειφορική παραγωγή στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις (European Commission, 2011).

2.4. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

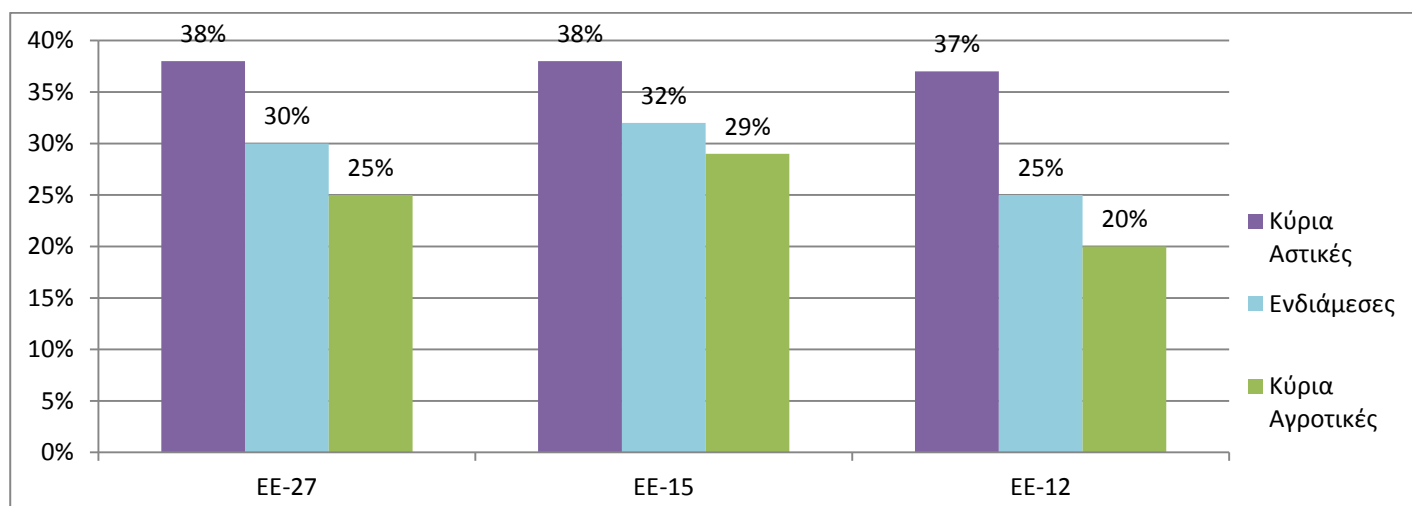
Συνήθως, όταν κάποιος αναφέρεται στην εκπαίδευση ως αφηρημένη έννοια φέρνει στο νου του δεξιότητες και γνώσεις που αφορούν διάφορους επιστημονικούς κλάδους, σύγχρονες τεχνολογίες, περίπλοκες τεχνικές διαδικασίες κ.α., αλλά σπάνια τη γεωργική δραστηριότητα. Οι περισσότεροι άνθρωποι θεωρούν την άσκηση της γεωργίας και κτηνοτροφίας ως μία εργασία που δεν απαιτεί κριτική σκέψη, επιχειρηματικό πνεύμα και διευρυμένη αντίληψη των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών. Χαρακτηριστικά που ένας άνθρωπος αποκτά μέσω της εκπαιδευτικής διαδικασίας και που τον ακολουθούν σε ολόκληρη την επαγγελματική του πορεία. Ο αγροτικός τομέας είναι ο μόνος που στερείται της ύπαρξης εκπαιδευτικών υποδομών που θα εξυπηρετήσουν σε συστηματική βάση τους γεωργούς ή εκείνους που θα ήθελαν να ενταχθούν μέσω του επαγγέλματός τους σ' αυτό το χώρο (<http://www.agronomist.gr>).

Η σκιαγράφηση των επιπέδων εκπαίδευσης, των πολιτικών στον τομέα της γνώσης και των παρεχόμενων προγραμμάτων επιμόρφωσης στη γεωργία, είναι μια υπόθεση περίπλοκη (ΕΟΚΕ, 2002). Δεν υπάρχουν ολοκληρωμένες και συγκρίσιμες πηγές πληροφοριών που να επιτρέπουν τον προβληματισμό γύρω από τη σχέση μεταξύ του επιπέδου εκπαίδευσης στη γεωργία και, για παράδειγμα, των συνολικών οικονομικών αποτελεσμάτων ή της παραγωγικότητας της εργασίας ή της γης κατά περιοχή, εκμετάλλευση, οικογένεια, ηλικία και φύλο (European Commission, 2001). Επιπλέον, τα δεδομένα αυτά σε επίπεδο Eurostat, βασίζονται σε μια απλή διάκριση μεταξύ "πλήρους γεωργικής κατάρτισης" (full agricultural training), "βασικής κατάρτισης" (basic training) και "μόνο πρακτικής πείρας" (only practical experience), η οποία δεν λαμβάνει επαρκώς υπόψη την ετερογένεια των συνθηκών σε εθνικό επίπεδο.

Στην πραγματικότητα, η κατάσταση διαφέρει από χώρα σε χώρα, καθώς και από περιφέρεια σε περιφέρεια μέσα στην ίδια χώρα. Σε ορισμένες περιπτώσεις το επίπεδο εκπαίδευσης των ατόμων που εργάζονται στο γεωργικό τομέα (αρχηγών γεωργικών εκμεταλλεύσεων και απασχολούμενων) είναι παρόμοιο με το επίπεδο εκπαίδευσης των ατόμων που εργάζονται σε άλλους τομείς της οικονομίας. Σε άλλες περιπτώσεις, το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης που παρατηρείται στη γεωργία

αποτελεί σαφές μειονέκτημα σε σχέση με άλλους τομείς. Ενδεικτικά, στο επόμενο διάγραμμα, καταγράφεται το ποσοστό του πληθυσμού 30-34 ετών με τριτοβάθμια εκπαίδευση, ανά τύπο περιοχής, για το 2009, συγκριτικά στην ΕΕ. Οι αγροτικές περιοχές, έχουν το μικρότερο ποσοστό ατόμων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε σχέση με τις υπόλοιπες (Διάγραμμα, 18). Επιπλέον, οι αγροτικές περιοχές χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερο ποσοστό παιδιών που εγκαταλείπουν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, σε σχέση με το αντίστοιχο ποσοστό στις αστικές περιοχές, γεγονός που σύμφωνα με τον Κάτσικα (2011), αποτελεί την επώδυνη μορφή των ανισοτήτων, της περιθωριοποίησης και του κοινωνικού αποκλεισμού στις αγροτικές περιοχές.

Διάγραμμα 18. Ποσοστό του πληθυσμού 30-34 ετών με τριτοβάθμια εκπαίδευση, ανά τύπο περιοχής, 2009

Πηγή: Eurostat, Labour Force Survey, 2009

Στην Ελλάδα, το εκπαιδευτικό επίπεδο των απασχολούμενων στη γεωργία, είναι ιδιαίτερα χαμηλό. Το 83,8% των απασχολούμενων δεν έχει ολοκληρώσει κύκλο σπουδών πέραν της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (69,5% είναι απόφοιτοι δημοτικού, το 14,3% έχει τελειώσει μερικές τάξεις του δημοτικού ή δεν έχει καμία εκπαίδευση), το 15% είναι απόφοιτοι μέσης εκπαίδευσης ή των τριών τάξεων της μέσης εκπαίδευσης και μόλις το 1,2% έχει τριτοβάθμια εκπαίδευση), σε μια περίοδο που η γνώση αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ανταγωνιστικότητα του τομέα (<http://www.minagric.gr>).

Στο σύγχρονο κόσμο, ένα ακόμα θέμα που τίθεται, είναι το γενικότερο ζήτημα της επάρκειας των γνώσεων για την απασχόληση, καθώς η απόκτηση τίτλου

σπουδών σε νεαρή ηλικία, δεν συνεπάγεται αναγκαστικά πραγματικό επίπεδο γνώσεων και εξειδίκευσης στον ενήλικο εργασιακό βίο. Ειδικότερα, για την απασχόληση στο γεωργικό τομέα, είναι σαφές ότι το επάγγελμα του γεωργού βασίζεται, περισσότερο από άλλα, σε γνώσεις και ικανότητες που αποκτώνται σταδιακά "επιτόπου" (OECD, 1999).

Για το λόγο αυτό, υπάρχει ένας σκεπτικισμός ανάμεσα στους γεωργούς, σχετικά με την ωφελιμότητα της γεωργικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, επιχειρηματολογώντας ότι οι γεωργοί «τα κατάφερναν ανέκαθεν», αναπτύσσοντας μέσω της πολύχρονης εμπειρίας ένα «επαγγελματικό ένστικτο» (Kilpatrick, 2000), ή ακολουθώντας άτυπη εκπαίδευση από την οικογένεια, από τους ήδη έμπειρους γνωρίζοντες (Kaberis and Koutsouris, 2012).

Ωστόσο, ερευνητικά αποτελέσματα έχουν δείξει ότι η εκπαίδευση και η επαγγελματική κατάρτιση έχουν ως αποτέλεσμα επιτυχείς αλλαγές μέσα από καθορισμένες μαθησιακές διαδικασίες: μεταφορά γνώσης και ικανοτήτων, αλληλεπίδραση του εκπαιδευόμενου με τον εκπαιδευτή, αλληλεπίδραση του εκπαιδευόμενου με τους λοιπούς εκπαιδευόμενους (Kilpatrick, 2000). Σύμφωνα με τους Kilpatrick and Rosenblatt (1998), η εκπαίδευση και η κατάρτιση βελτιώνουν την ικανότητα και τη θέληση των γεωργών να επιτύχουν αλλαγές στη διαχείριση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να γνωρίσουν νέους πιθανούς τρόπους και πρακτικές διαχείρισης, καλλιεργώντας κλίμα εμπιστοσύνης και θετική στάση απέναντι σε νέες πρακτικές και αναπτύσσοντας την ικανότητά τους να επιλέγουν αλλαγές που μπορεί να είναι επιτυχείς.

Η επαγγελματική κατάρτιση των μελλοντικών γεωργών θεωρείται μια από τις βασικές προϋποθέσεις για την αγροτική ανάπτυξη. Παρ' όλα αυτά, ενώ σε ορισμένες χώρες το επίπεδο της επαγγελματικής κατάρτισης κρίνεται ικανοποιητικό, σε άλλες υπάρχει χάσμα αναντιστοιχίας μεταξύ της κατάρτισης που προσφέρουν τα διάφορα εκπαιδευτικά ιδρύματα και των πραγματικών αναγκών των γεωργών. Ενίοτε, τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης μετατρέπονται σε μια γραφειοκρατική διαδικασία απαραίτητη για την είσπραξη σχετικής επιδότησης και, ως εκ τούτου, δεν παρέχουν επαρκή κίνητρα στους γεωργούς (ΕΟΚΕ, 2011).

Η ΕΕ έχει θεσπίσει το Σύστημα Γεωργικής Γνώσης (*Agricultural Knowledge System - AKS/AKIS*) από τη δεκαετία του 1960. Οι μέθοδοι του Συστήματος Γεωργικής Γνώσης αλλάζουν, καθώς αλλάζουν οι απαιτήσεις και οι προσανατολισμοί της γεωργίας (European Commission - SCAR, 2012). Η έμφαση δίνεται στη συνεργασία των συμμετεχόντων όπως αναπτυξιακοί σύμβουλοι, ερευνητές, εκπαιδευτικοί, σε εθνικό επίπεδο, που εργάζονται κυρίως στον τομέα των γεωργικών ιδρυμάτων γνώσης, για την επίσημη παραγωγή γνώσης. Αυτή η γνώση μεταφέρεται και διαχέεται στη συνέχεια στο γεωργικό τομέα μέσω των υπηρεσιών γεωργικών εφαρμογών και την εκπαίδευση (Rudmann, 2010).

Στην Ελλάδα και σε θεσμικό επίπεδο, η Υπηρεσία Γεωργικών Εφαρμογών του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, κλήθηκε να συμβάλλει στην εκπαίδευση και την ανασυγκρότηση του αγροτικού πληθυσμού μετά το II παγκόσμιο πόλεμο. Η δημιουργία των Κέντρων Γεωργικής Εκπαίδευσης (ΚΕΓΕ) σε πανελλαδικό επίπεδο, διαδραμάτισε ουσιαστικό ρόλο στην εκπαίδευση και κατάρτιση των γεωργών έως το 1997. Στη συνέχεια, δημιουργήθηκε ο Οργανισμός Γεωργικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Απασχόλησης (Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α.) – «ΔΗΜΗΤΡΑ» που με την αριθμ. 188763 ΚΥΑ (ΦΕΚ 2284/Β/13-10-20011) το 2011, καταργήθηκε και αποτελεί πλέον Γενική Διεύθυνση Αγροτικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης του Ελληνικού Γεωργικού Οργανισμού ΔΗΜΗΤΡΑ (ΕΛΓΟ ΔΗΜΗΤΡΑ). Η γεωργική εκπαίδευση και κατάρτιση, αναζητώντας το βηματισμό της στις διαρκώς μεταβαλλόμενες συνθήκες, τόσο στη γεωργία, όσο και των δημοσιονομικών συνθηκών στη χώρα, παρέχεται σήμερα μέσω των 7 Επαγγελματικών Σχολών που διαθέτει καθώς και των 70 Κέντρων «ΔΗΜΗΤΡΑ». Σκοπός της είναι η βελτίωση των επαγγελματικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων των γεωργών, ώστε να παράγουν ανταγωνιστικά προϊόντα σεβόμενοι τον καταναλωτή και το περιβάλλον (www.elgo.gr).

Σύστημα Παροχής Γεωργικών Συμβουλών στις Γεωργικές Εκμεταλλεύσεις

Στο πλαίσιο της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής, σύμφωνα με τους Καν. (ΕΚ) 1782/2003 και 73/2009, κάθε Κ – Μ έχει την υποχρέωση καθιέρωσης ενός Συστήματος Παροχής Γεωργικών Συμβουλών στις Γεωργικές Εκμεταλλεύσεις (ΣΠΓΣΓΕ) σχετικά με τη διαχείριση της γης και των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και

την εφαρμογή του σε εθνικό επίπεδο (European Commission, 2010). Έχει στόχο την παροχή γνώσης στους γεωργούς ώστε να ευαισθητοποιηθούν στη σχέση μεταξύ, αφενός, των ρών υλικών και των διαδικασιών που εφαρμόζουν στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις και, αφετέρου, του περιβάλλοντος, της ασφάλειας των τροφίμων, της υγείας και της καλής μεταχείρισης των ζώων, χωρίς να θίγεται η υποχρέωση και η ευθύνη τους για την τήρηση των προτύπων που προβλέπονται από την Κοινή Γεωργική Πολιτική.

Παρόλο που η καθιέρωση και η εφαρμογή του ΣΠΓΣΓΕ είναι υποχρεωτική για τα Κ – Μ, η προσχώρηση στο σύστημα είναι εθελοντική για τους γεωργούς, με προτεραιότητα εκείνους οι οποίοι λαμβάνουν πάνω από ένα ορισμένο ποσό ετησίως σε άμεσες ενισχύσεις συμμόρφωσης. Τα Κ - Μ όμως μπορούν να αποφασίσουν να συμπεριλάβουν και άλλα ζητήματα εκτός της πολλαπλής συμμόρφωσης. Κάθε εθνικό ΣΠΓΣΓΕ μπορεί να ρυθμίζεται από μία ή περισσότερες αρμόδιες αρχές ή από ιδιωτικούς φορείς. Από την περίοδο ελέγχου υγείας της ΚΓΠ, το 2008, κάθε Κ - Μ είναι ελεύθερο να αποφασίζει (βάσει αντικειμενικών κριτηρίων) ποιες κατηγορίες γεωργών θα έχουν κατά προτεραιότητα πρόσβαση στο ΣΠΓΣΓΕ, χωρίς να θεσπίζονται περαιτέρω κριτήρια σε επίπεδο ΕΕ.

Τρόποι ενίσχυσης των ΣΠΓΣΓΕ από τα ταμεία αγροτικής ανάπτυξης 2007-2013

Τα Συστήματα Παροχής Γεωργικών Συμβουλών σε Γεωργικές Εκμεταλλεύσεις, όπως ορίζονται στον πρώτο πυλώνα της ΚΓΠ, μπορούν να χρηματοδοτηθούν στο πλαίσιο του δεύτερου πυλώνα, μέσω δύο συγχρηματοδοτούμενων μέτρων:

Το μέτρο της χρήσης των υπηρεσιών παροχής συμβουλών στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις από τους γεωργούς. Σκοπός του μέτρου είναι να βοηθηθούν οι γεωργοί να ανταποκριθούν στο κόστος που προκύπτει από τη χρήση συμβουλευτικών υπηρεσιών για τη βελτίωση της συνολικής απόδοσης της εκμετάλλευσής τους. Αυτές οι συμβουλευτικές υπηρεσίες πρέπει να συμμορφώνονται τουλάχιστον προς τις νομικές διατάξεις διαχείρισης, τις ορθές γεωργικές και περιβαλλοντικές συνθήκες και τα πρότυπα ασφαλείας στο χώρο εργασίας, που

προβλέπονται από τη νομοθεσία της ΕΕ. Η στήριξη αυτή περιορίζεται στο 80% του επιλέξιμου κόστους ανά συμβουλευτική υπηρεσία, με ανώτατο όριο το ποσό των 1.500 ευρώ. Οι αρχές και οι φορείς που επιλέγονται για την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών πρέπει να διαθέτουν τους κατάλληλους πόρους (μεταξύ άλλων, καταρτισμένο προσωπικό, διοικητικό και τεχνικό εξοπλισμό, συμβουλευτική εμπειρία και αξιοπιστία) όσον αφορά στις απαιτήσεις της πολλαπλής συμμόρφωσης και των προτύπων ασφάλειας στον χώρο εργασίας. Η Επιτροπή έχει θεσπίσει κατευθυντήριες γραμμές, όσον αφορά στις συνθήκες χορήγησης ενισχύσεων και απόδοσης προτεραιότητας σε ορισμένες ομάδες-στόχους, καθώς και όσον αφορά στη συχνότητα της παροχής συμβουλών, τη χρήση δημόσιων ή μη δημοσίων συμβουλευτικών οργάνων και το συντονισμό και την εποπτεία αυτών των οργάνων.

Το δεύτερο μέτρο αφορά στη σύσταση υπηρεσιών παροχής συμβουλών στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Για την κάλυψη του κόστους της σύστασης παρόμοιων υπηρεσιών, στα Κ - Μ μπορεί να χορηγηθεί φθίνουσα ενίσχυση για περίοδο πέντε ετών.

Προσεγγίσεις και εργαλεία του ΣΠΓΣΓΕ

Προσδιορίστηκαν δυο κύριες προσεγγίσεις για την παροχή συμβουλών στους γεωργούς στο πλαίσιο του ΣΠΓΣΓΕ:

- i) η παροχή συμβουλών με κατ' ιδίαν συζήτηση στη γεωργική εκμετάλλευση και
- ii) η παροχή συμβουλών σε μικρή ομάδα γεωργών στη γεωργική εκμετάλλευση.

Όσον αφορά στην πρώτη προσέγγιση, οι συμβουλές παρέχονται κυρίως μέσω ενός ή περισσότερων επισκέψεων στην εκμετάλλευση στη διάρκεια των οποίων ο σύμβουλος καθοδηγείται από σειρά καταλόγων υποχρεώσεων των γεωργών, που είναι γνωστοί ως κατάλογοι ελέγχου. Οι κατάλογοι ελέγχου μπορεί να αποτελέσουν αποτελεσματικό εργαλείο για την παροχή συμβουλών, υπό τον όρο ότι αφιερώνεται επαρκής χρόνος στην εξέτασή τους και ότι τα προβληματικά ζητήματα συνοδεύονται από τεχνογνωστικές συμβουλές.

Στη δεύτερη προσέγγιση, η παροχή συμβουλών σε μικρή ομάδα γεωργών στη γεωργική εκμετάλλευση λειτουργεί συμπληρωματικά προς την παροχή συμβουλών με κατ' ιδίαν συζήτηση. Γενικά, επικεντρώνεται σε ένα ή περισσότερα θέματα σχετικά με τα οποία έχουν προσδιοριστεί σημαντικές ανάγκες. Μπορεί να αποτελέσει έναν αποδοτικό, από άποψη κόστους, τρόπο προσέγγισης των γεωργών.

Το ΣΠΓΣΓΕ, ως βασικό εργαλείο της μεταρρύθμισης της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής του 2003, έπρεπε να είχε εφαρμοστεί έως το 2007 σε όλα τα Κ - Μ. Τον Ιανουάριο του 2009, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, προκειμένου να ενημερώσει το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Κοινοβούλιο για την πορεία εφαρμογής του Συστήματος, απέστειλε στα Κ - Μ ένα δομημένο ερωτηματολόγιο για την οργάνωση και σύσταση του ΣΠΓΣΓΕ. Περιελάμβανε, ερωτήματα σχετικά με τις νομικές διατάξεις, τα αρμόδια όργανα για το συντονισμό, την πιστοποίηση και τον έλεγχο, τις ομάδες γεωργών προτεραιότητας, τη γεωγραφική οργάνωση, τον αριθμό και το είδος των συμβουλευτικών οργάνων, την εξειδίκευση τους, τον αριθμό των γεωργών, τις μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν, τη χρηματοδότηση, κλπ. Στα Κ - Μ τέθηκαν, επίσης, ορισμένα ανοικτά ερωτήματα σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετώπισαν και τις προτάσεις τους για το μελλοντικό πλαίσιο του ΣΠΓΣΓΕ. Η αξιολόγηση είναι διαρθρωμένη γύρω από 14 ερωτήσεις που καλύπτουν τα ακόλουθα επτά θέματα:

- επιπτώσεις στη διαχείριση της γης και της γεωργικής εκμετάλλευσης,
- επιπτώσεις στο εισόδημα των γεωργών,
- επίτευξη των γενικών στόχων ως προς την τήρηση των προτύπων σύγχρονης γεωργίας υψηλής ποιότητας,
- άλλες συνέπειες και ακούσιες επιπτώσεις,
- ανάλυση αποτελεσματικότητας,
- χρησιμότητα και συνεκτικότητα του μέσου,
- διοικητικές απαιτήσεις για τα Κ - Μ και τους γεωργούς.

Τα στοιχεία των ερωτηματολογίων καθώς και η μελέτη αξιολόγησης του ΣΠΓΣΓΕ που ανέθεσε η Επιτροπή το 2009, μπορούν να συνοψιστούν (European Commission, 2010) στα εξής:

A. Κατάσταση του ΣΠΓΣΓΕ των Κ – Μ

Στα περισσότερα Κ – Μ το ΣΠΓΣΓΕ κατέστη πλήρως λειτουργικό μόλις το 2008. Τα περισσότερα Κ - Μ προέβησαν σε κάποιο είδος εκτίμησης των αναγκών, με ετερογενή αποτελέσματα. Λίγα Κ - Μ οριστικοποίησαν λεπτομερές σχέδιο εφαρμογής του ΣΠΓΣΓΕ. Επομένως, η επιχειρησιακή εφαρμογή του στα Κ – Μ διαφέρει, υπό την επίδραση των ακόλουθων παραγόντων και συγκυριακών στοιχείων:

i) η επιχειρησιακή εφαρμογή του ΣΠΓΣΓΕ αναβλήθηκε μέχρι το 2008 σε αρκετά Κ – Μ.

ii) η διάρθρωση του γεωργικού τομέα και των γεωργικών εκμεταλλεύσεων διαφέρει σημαντικά μεταξύ των Κ - Μ, γεγονός που έχει άμεσο αντίκτυπο στις υπηρεσίες παροχής συμβουλών σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις.

iii) το κανονιστικό πλαίσιο του ΣΠΓΣΓΕ αφήνει στα Κ – Μ μεγάλο περιθώριο διακριτικής ευχέρειας ως προς τη δημιουργία των οικείων συστημάτων παροχής συμβουλών σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Κατά συνέπεια, προσδιορίστηκαν δύο μεγάλες ομάδες κρατών: σε 14 Κ - Μ (ανάλογα με τις περιφέρειες στο Βέλγιο, τη Γερμανία, την Ιταλία και το Ηνωμένο Βασίλειο μεταξύ αυτών), οι συμβουλευτικές δραστηριότητες τείνουν να επικεντρώνονται αυστηρά στις κανονιστικές απαιτήσεις διαχείρισης και στην καλή γεωργική και περιβαλλοντική κατάσταση, ενώ σε 12 Κ – Μ οι συμβουλευτικές δραστηριότητες τείνουν να επεκτείνονται σε ζητήματα πέρα από το πεδίο εφαρμογής της πολλαπλής συμμόρφωσης, όπως η ανταγωνιστικότητα των εκμεταλλεύσεων, οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις των γεωργικών πρακτικών και η στήριξη για την εφαρμογή των μέτρων αγροτικής ανάπτυξης (π.χ. γεωργοπεριβαλλοντικές δεσμεύσεις κλπ).

iv) οι ιδιωτικές δασικές εκμεταλλεύσεις διαφέρουν πολύ ως προς τη φύση τους από τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Από την άποψη αυτή, οι συμβουλευτικές υπηρεσίες για ιδιώτες ιδιοκτήτες δασικών εκτάσεων πρέπει να καλύπτουν ιδιαίτερες ανάγκες και πραγματικότητες.

Οι προπαρασκευαστικές εργασίες για τη δημιουργία του ΣΠΓΣΓΕ (θέσπιση νομοθεσίας, προκήρυξη διαγωνισμών, επιλογή συμβουλευτικών οργάνων, κλπ.) διεξήχθησαν το 2007. Στα μισά περίπου Κ – Μ το ΣΠΓΣΓΕ συστάθηκε ως ειδική υπηρεσία, συμπληρωματική στις υφιστάμενες υπηρεσίες επέκτασης. Στις υπόλοιπες

περιπτώσεις το ΣΠΓΣΓΕ ενσωματώθηκε στις υφιστάμενες υπηρεσίες επέκτασης. Σε 24 Κ – Μ, το ΣΠΓΣΓΕ συντονίζεται και εποπτεύεται από δημόσιους φορείς. Τα συμβουλευτικά όργανα επιλέγονται μέσω διαγωνισμών (14 Κ – Μ) καθώς και μέσω του ορισμού ιδιωτικών (5 Κ – Μ) ή δημόσιων φορέων (5 Κ – Μ). Τα περισσότερα Κ – Μ έχουν θέσει ως όριο ελαχίστων προσόντων των συμβούλων το πανεπιστημιακό επίπεδο (πανεπιστημιακό ή μεταπτυχιακό τίτλο).

Οι δύο μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν ήταν η παροχή εξατομικευμένων συμβουλών εντός των εκμεταλλεύσεων (όλα τα κράτη μέλη πλην του Ηνωμένου Βασιλείου) και οι συζητήσεις στο πλαίσιο μικρών ομάδων στο εσωτερικό των εκμεταλλεύσεων της ομάδας. Τα εργαλεία μετάδοσης πληροφοριών με τη χρήση υπολογιστή και οι κατάλογοι ελέγχου συνέβαλαν στην παροχή συμβουλών σε διάφορα Κ – Μ. Σε 22 Κ – Μ η πρώτη επαφή των γεωργών με το ΣΠΓΣΓΕ πραγματοποιήθηκε μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας.

Γενικά, δεν υπήρξε μεγάλη απόδοση προτεραιότητας στις ομάδες γεωργών, εκτός από την αρχική υποχρέωση να δίδεται προτεραιότητα στους γεωργούς που λαμβάνουν περισσότερα από 15.000 ευρώ σε άμεσες ενισχύσεις. Ορισμένα Κ – Μ δήλωσαν ότι αντιμετώπισαν προβλήματα, όσον αφορά στην πρόσβαση σε μικρές εκμεταλλεύσεις. Στην ΕΕ συνολικά, ο αριθμός των γεωργών που λάμβαναν συμβουλές για τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις ήταν μάλλον περιορισμένος (περίπου το 5% των γεωργών που λαμβάνουν άμεσες ενισχύσεις, έλαβαν εξατομικευμένες συμβουλές το 2008). Οι κύριοι δικαιούχοι του ΣΠΓΣΓΕ ήταν μεγάλες εκμεταλλεύσεις, οι οποίες ήταν ήδη εξοικειωμένες με τις υφιστάμενες συμβουλευτικές υπηρεσίες (European Commission, 2010).

B. Χρηματοδότηση των ΣΠΓΣΓΕ των Κ – Μ

Οι γεωργοί είχαν ελεύθερη πρόσβαση σε εξατομικευμένες συμβουλές εντός της εκμετάλλευσης (5 Κ – Μ) ή συνέβαλαν εν μέρει στο κόστος της εν λόγω παροχής συμβουλών (20% έως 50% του συνολικού κόστους) ή κάλυψαν εξ ολοκλήρου το εν λόγω κόστος (2 Κ – Μ).

Το μέτρο που ενισχύει τη χρήση συμβουλευτικών υπηρεσιών από γεωργούς εφαρμόστηκε σε 20 Κ – Μ και αφορούσε 1.123.000 γεωργούς. Ο συνολικός προϋπολογισμός για την περίοδο 2007-2013 ανέρχεται σε 870,5 εκατομμύρια ευρώ – ποσό που αποτελεί το 0,6% των συνολικών δημόσιων δαπανών για την αγροτική ανάπτυξη - εκ των οποίων το 1,3% δαπανήθηκε κατά τα πρώτα δύο έτη και αφορούσε 12.250 γεωργούς.

Το μέτρο που ενισχύει τη δημιουργία υπηρεσιών διαχείρισης, αρωγής και παροχής συμβουλών εφαρμόστηκε από 7 Κ – Μ, με 4 Κ – Μ (Ισπανία, Μάλτα, Πορτογαλία, Ιταλία) να προτιμούν το ΣΠΓΣΓΕ. Ο προϋπολογισμός της περιόδου 2007-2013 ανέρχεται σε 172,9 εκατομμύρια ευρώ, δηλαδή στο 0,1% των συνολικών δημόσιων δαπανών για την αγροτική ανάπτυξη, εκ των οποίων το 2% δαπανήθηκε κατά τα δύο πρώτα έτη.

Γ. Αξιολόγηση του ΣΠΓΣΓΕ των Κ - Μ

Η έκθεση αξιολόγησης του ΣΠΓΣΓΕ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, συνολικά, το ΣΠΓΣΓΕ συνέβαλε στην ευαισθητοποίηση των γεωργών για τις ροές υλικών και τις διαδικασίες στο εσωτερικό των εκμεταλλεύσεων που σχετίζονται με το περιβάλλον, την ασφάλεια των τροφίμων, την υγεία και την καλή διαβίωση των ζώων. Η παροχή εξατομικευμένων συμβουλών θεωρήθηκε ιδιαίτερα αποτελεσματική, δεδομένου ότι αποτελεί έναν πολύ εξατομικευμένο και δομημένο τρόπο παροχής συμβουλών. Σε ορισμένα Κ – Μ η καθιέρωση του ΣΠΓΣΓΕ αποτέλεσε μια καλή ευκαιρία να επανεξετάσουν και να βελτιώσουν τα ευρύτερα συστήματα πληροφόρησης για την παροχή συμβουλών και τεχνογνωσίας στο γεωργικό τομέα.

Το ΣΠΓΣΓΕ βοήθησε τους γεωργούς να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της πολλαπλής συμμόρφωσης και αυτό αποτέλεσε το κύριο κίνητρο για τους γεωργούς, προκειμένου να κάνουν χρήση του συστήματος. Η στήριξη του ΣΠΓΣΓΕ αύξησε επίσης τις δεξιότητες οικονομικής διαχείρισης των αγροτών (λογιστική) και βελτίωσε την τήρηση των λογιστικών τους βιβλίων, όσον αφορά στις υποχρεώσεις πολλαπλής συμμόρφωσης.

Συνολικά, ωστόσο, η αποτελεσματικότητα των ΣΠΓΣΓΕ παρέμεινε σε χαμηλά επίπεδα, λόγω του ότι λίγοι γεωργοί ζήτησαν τις προσφερόμενες συμβουλές. Οι αξιολογητές θεωρούν πως υπάρχουν δυνατότητες βελτίωσης, λαμβανομένου υπόψη ότι το ΣΠΓΣΓΕ προσέγγισε περισσότερους γεωργούς (έως και 20% όσων λαμβάνουν άμεσες ενισχύσεις) στα Κ - Μ τα οποία εφάρμοσαν το σύστημα από το 2005. Οι αξιολογητές θεώρησαν ως θεμελιώδη προϋπόθεση για το ΣΠΓΣΓΕ την εθελοντική πρόσβαση των γεωργών της ΕΕ στις συμβουλές, δεδομένου ότι η λήψη συμβουλών είναι από τη φύση της εθελούσια, σε αντίθεση με τα συστήματα υποχρεωτικού ελέγχου/πιστοποίησης.

Οι γεωργοί θεωρούσαν συχνά ότι ΣΠΓΣΓΕ αφορούσε αυστηρά στην πολλαπλή συμμόρφωση και το σχετικό σύστημα επιθεωρήσεων των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, γεγονός που του προσέδιδε μη ελκυστική εικόνα. Ωστόσο, υπήρξαν περιπτώσεις όπου το ΣΠΓΣΓΕ κατάφερε να αναπτύξει μια αποτελεσματική σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ των γεωργών και των συμβούλων. Η έκθεση αξιολόγησης συνιστά τη διατήρηση του εθελοντικού χαρακτήρα και της συνολικής ευέλικτης αρχιτεκτονικής του ΣΠΓΣΓΕ (European Commission, 2010).

Επίσης, όπως τονίζεται στην έκθεση, η υπηρεσία παροχής συμβουλών σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις είναι σημαντική και για τους μικρούς γεωργούς. Η εν λόγω ομάδα δεν έχει επί του παρόντος προσεγγιστεί σωστά από τις σχετικές υπηρεσίες, ωστόσο οι μικροί γεωργοί είναι τουλάχιστον εξίσου σημαντικοί με τους υπόλοιπους όσον αφορά στην ανάγκη συμμόρφωσής τους και την πιθανή άγνοια των υποχρεώσεών τους. Τα Κ - Μ θα πρέπει να είναι προνοητικά και να εξετάσουν πώς πρέπει να προσεγγίσουν τους γεωργούς οι οποίοι δεν έχουν ακόμη συνειδητοποιήσει την ανάγκη τους για συμβουλές.

Τέλος, στην έκθεση αξιολόγησης αναφέρεται ότι τα Κ - Μ πρέπει να αναλάβουν δράση για την προώθηση του ΣΠΓΣΓΕ, εσωκλείοντας για παράδειγμα, έναν κατάλογο των συμβουλευτικών φορέων στο φάκελο αποστολής εντύπων αίτησης στους γεωργούς ή φροντίζοντας οι επιθεωρητές των γεωργικών εκμεταλλεύσεων να παρέχουν τον κατάλογο αυτό στους γεωργούς.

Το ΣΠΓΣΓΕ στην Ελλάδα

Με τις Κοινές Υπουργικές Αποφάσεις 199999/30-12-2011 (ΦΕΚ 186/Β/6-2-2012) και 1729/37159/26-3-2013 (ΦΕΚ 767/3-4-2013), εγκρίθηκαν για την Ελλάδα, συμπληρωματικά μέτρα για την εφαρμογή του Καν (ΕΚ) 73/2009 του Συμβουλίου, όσον αφορά στην πιστοποίηση των φορέων που εντάσσονται στο σύστημα παροχής γεωργικών συμβουλών σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις, προκειμένου να βοηθηθούν οι γεωργοί να ανταποκριθούν στα πρότυπα μιας σύγχρονης γεωργίας υψηλής ποιότητας.

Ως «Σύστημα παροχής γεωργικών συμβουλών σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις», ορίζεται το σύστημα που σκοπό έχει την υποστήριξη των γεωργών για την τήρηση των υποχρεώσεων πολλαπλής συμμόρφωσης, σε εκτέλεση των άρθρων 4, 5, 6, 12 και 13 του Καν. (ΕΚ) 73/2009 του Συμβουλίου.

Για τη λειτουργία του ΣΠΓΣΓΕ ορίζεται Δημόσια Αρχή (η Γενική Διεύθυνση Φυτικής Παραγωγής του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων), ως αρμόδια για την εποπτεία, το συντονισμό και τον έλεγχο του ΣΠΓΣΓΕ. Επίσης, ορίζονται οι όροι και οι προϋποθέσεις πιστοποίησης των Γεωργικών Συμβούλων (ΓΣ), των συνεργατών και των ελεγκτών τους, προκειμένου να ενταχθούν στο ΣΠΓΣΓΕ, καθώς και ο φορέας πιστοποίησής τους. Για την ένταξη στο ΣΠΓΣΓΕ, δύνανται να πιστοποιηθούν ως Γεωργικοί Σύμβουλοι:

- Τα φυσικά πρόσωπα που πληρούν ορισμένες προϋποθέσεις (άρθρο 5 της ΚΥΑ), που ονομάζονται Γεωργικοί Σύμβουλοι,
- Οι ατομικές επιχειρήσεις, τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου που δεν ανήκουν στον, εν στενή και εν ευρεία έννοια, δημόσιο τομέα και οι Συλλογικές Αγροτικές Οργανώσεις (ΣΑΟ), που καλούνται Δομές Γεωργικών Συμβούλων.

Ως φορέας πιστοποίησης των Γεωργικών Συμβούλων ορίζεται ο Ελληνικός Γεωργικός Οργανισμός Δήμητρα (ΕΛΓΟ ΔΗΜΗΤΡΑ).

Η πενταετής καθυστέρηση στην εφαρμογή του ΣΠΓΣΓΕ και άρα η πλημμελής μέχρι τώρα εφαρμογή του, δεν παρέχει τα εχέγγυα ότι η γεωργική εκπαίδευση και κατάρτιση στην Ελλάδα τίθεται σε νέα βάση. Παρόλα αυτά, η ενίσχυση του ρόλου της

γεωργικής εκπαίδευσης και κατάρτισης των νέων γεωργών αλλά και η επιμόρφωση των παλαιότερων, μπορεί να αποτελέσει κομβικό σημείο, ώστε να αντιμετωπιστούν οι ταχείες μεταβολές στη γεωργία και οι προκλήσεις των σύγχρονων ρόλων που ο αγροτικός κόσμος καλείται να επιτελέσει.

Ο αγροτικός τομέας βρίσκεται υπό συνεχή πίεση. Από το ένα μέρος, η απαίτηση για αύξηση του ανταγωνισμού και από το άλλο, η αναγκαιότητα για άμεση διαρθρωτική προσαρμογή, θέτουν την ηλικιακή ανανέωση του αγροτικού πληθυσμού ως την κύρια προϋπόθεση για τη διατήρηση της βιώσιμης ανάπτυξής του (European Commission, 2011).

Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία που προαναφέρθηκαν, είναι γεγονός ότι ο αγροτικός πληθυσμός της Ευρώπης γερνάει. Η ραγδαία γήρανση του αγροτικού πληθυσμού οφείλεται κατά ένα μέρος στο γενικότερο δημογραφικό πρόβλημα της «Γηραιάς Ηπείρου», εξ' αιτίας της αύξησης του προσδόκιμου ζωής των ανθρώπων και της αύξησης του δείκτη υπογεννητικότητας. Ωστόσο, η γήρανση του αγροτικού τομέα, οφείλεται και στη δυσκολία που καταγράφεται ως κυρίαρχη τάση, για την είσοδο νέων στο γεωργικό επάγγελμα και την έξοδο των ηλικιωμένων γεωργών από τη γεωργία. Το μέλλον της γεωργίας και των αγροτικών περιοχών τίθεται εκ νέου υπό αμφισβήτηση (European Parliament, 2008) και αναζητούνται προοπτικές ανάπτυξης ικανές να ικανοποιήσουν τις προσδοκίες των νέων γενεών.

Ο ενιαίος χειρισμός του θέματος των νέων γεωργών σε επίπεδο ΕΕ, από την οπτική των δράσεων που πρέπει να αναληφθούν για την ενίσχυσή τους, είναι ιδιαίτερα πολύπλοκος, καθώς οι νέοι γεωργοί δεν αποτελούν ένα ομοιογενές σύνολο (European Parliament, 2000). Πρόκειται για ομάδες ανθρώπων που είναι:

- τέκνα γεωργών, που επιθυμούν να συνεχίσουν την οικογενειακή επιχείρηση. Αυτή η ομάδα, φαίνεται ότι εξακολουθεί να αποτελεί την πιο παραδοσιακή οδό εισόδου στον τομέα, παρόλο που η ηλικία του σταδίου διαδοχής αυξάνεται, καθώς οι νέοι σε παραγωγική ηλικία επιλέγουν αρχικά απασχόληση εκτός γεωργίας και στη συνέχεια επιστρέφουν ως μέλη του αγροτικού νοικοκυριού (Gasson and Errington, 1993, ADAS, 2004, Uchiyama et al., 2008)

- νέοι πολίτες, που επιλέγουν την εγκατάστασή τους στην ύπαιθρο και την ενασχόλησή τους με τη γεωργία, που είτε έχουν γεωργική εκπαίδευση, είτε όχι, των οποίων ο αριθμός βαίνει αυξανόμενος, και
- ήδη εργαζόμενοι στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις, που αναλαμβάνουν τη διαχείριση της εκμετάλλευσης (entrance via the “agricultural ladder”), οι οποίοι αντιμετωπίζουν ανυπέρβλητα εμπόδια από άποψη κόστους εγκατάστασης (Williams, 2006).

Επίσης, υπάρχουν ιδιαιτερότητες, τόσο μεταξύ των Κ - Μ: εντονότερα είναι τα προβλήματα στο νότο της Ευρώπης και τις μεσογειακές χώρες με την Πορτογαλία να έχει το μικρότερο ποσοστό νέων γεωργών (3,7% επί του συνόλου των γεωργών της) και την Ιταλία που φτάνει στο 5,2% αντίστοιχα (European Parliament, 2008), όσο και εντός του κάθε Κ - Μ, που αφορούν στη χωρική διαφοροποίηση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και την ύπαρξη ή μη εξωγεωργικού εισοδήματος (Ochoa et al., 2007).

Ωστόσο, υπάρχουν κοινά χαρακτηριστικά των νέων γεωργών τόσο στην ΕΕ όσο και παγκοσμίως, που επιδρούν στην εξέλιξη και τις προοπτικές της γεωργίας. Αυτά αφορούν στους περιορισμούς που τίθενται για τη λήψη της απόφασης ενασχόλησης με τη γεωργία και την επίδραση της γεωργικής πολιτικής, την πρόσβαση σε γεωργική γη και τη διαδοχή, τις αρχικές επενδύσεις και την πρόσβαση στην αγορά χρήματος, καθώς και την πρόσβαση σε νέα γνώση, κατάρτιση και επιχειρηματικές συμβουλές (Williams, 2006, Niewolny and Lillard, 2010, Jöhr, 2012).

Η λήψη της απόφασης ενασχόλησης με τη γεωργία είναι δύσκολη καθώς εξαρτάται τόσο από ποιοτικά όσο και από ποσοτικά χαρακτηριστικά (Williams, 2006). Σύμφωνα με τη ΕΟΚΕ, η εικόνα της γεωργίας ως σκληρής και κακοπληρωμένης εργασίας 365 μέρες το χρόνο, δεν αποτελεί κίνητρο για τους νέους να επιλέξουν το μέλλον τους στον αγροτικό κόσμο. Οι νέοι αντιλαμβάνονται ως μη προβλέψιμο το γεωργικό επάγγελμα με μεγάλη εξάρτηση από τις καιρικές συνθήκες, αλλά και αβέβαιο, από την άποψη της απόκτησης εισοδήματος σταθερού και ικανού να τους εξασφαλίσει ποιότητα ζωής (ΕΟΚΕ, 1994, ΕΟΚΕ, 2002).

Τέλος, όπως επισημαίνει η Williams, η επίδραση της αγροτικής πολιτικής στη λήψη της απόφασης εισόδου στη γεωργία είναι νεφελώδης και ασαφής. Σύμφωνα με την έκθεση αριθ. 3/2000 του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου σχετικά με τα μέτρα για την ενίσχυση της απασχόλησης των νέων (EE C 100 της 7.4.2000 και ειδικότερα τα σημεία 64 και 87) όπου, μολονότι η Ευρωπαϊκή Ένωση "θέσπισε ορισμένα μέτρα προοριζόμενα, ιδίως, για την παροχή βοήθειας σε νέους γεωργούς", επισημαίνεται ότι: *"Η συνθήκη ορίζει, μεταξύ άλλων, ότι κατά την εκπόνηση της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής, λαμβάνεται υπόψη ο χαρακτήρας που απορρέει από την κοινωνική δομή της γεωργίας. Το Ελεγκτικό Συνέδριο δεν μπόρεσε να διαπιστώσει την ύπαρξη συνολικού σχεδίου ή στρατηγικής όσον αφορά τη χρηματική προσπάθεια που καταβάλλεται από το ΕΚΤ ή το ΕΓΤΠΕ-Προσανατολισμός υπέρ των νέων γεωργών. Η πιθανή επίδρασή της από το 1994 και μετά παραμένει άγνωστη"*.

Η διαδικασία της διαδοχής

Σε αντίθεση με ότι συμβαίνει στους άλλους τομείς της σύγχρονης οικονομίας και στις επιχειρήσεις (Laband and Lenttz, 1983), το γεωργικό επάγγελμα παραμένει, κατά κύριο λόγο, υπόθεση διαδοχής (Mishra et al., 2003) και μάλιστα, κατά προτεραιότητα με ιδεολογικό υπόβαθρο (Barcley et al., 2005) ενδοοικογενειακή υπόθεση διαδοχής (Lobley, et al., 2010), διασφαλίζοντας την ακεραιότητα και τη συνέχεια του οικογενειακού τύπου γεωργίας (Καζακόπουλος, 1996).

Η διαδοχή δεν είναι ένα στιγμιαίο γεγονός, αλλά μία μακρά και πολύπλοκη ενδογενής διαδικασία μεταβίβασης της διαχείρισης των περιουσιακών στοιχείων της γεωργικής εκμετάλλευσης στην επόμενη γενιά και είναι κρίσιμης σημασίας, διότι επηρεάζει τη βιωσιμότητα και την εξέλιξη της εκμετάλλευσης. Όπως υπογραμμίζουν οι Harris et al. (2012), η επίδραση των αποφάσεων διαδοχής στην οικονομική απόδοση της εκμετάλλευσης, όσον αφορά στο περιθώριο κέρδους και στο ρυθμό απόδοσης των ιδίων κεφαλαίων είναι ουσιαστική, καθώς μαζί με άλλους παράγοντες επιδρούν θετικά. Επιπλέον, με τη διαδικασία της διαδοχής, δυνητικά, αμβλύνεται το φαινόμενο γήρανσης των αρχηγών των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (Uchiyama et al., 2008).

Στις περισσότερες περιπτώσεις, ο διάδοχος είναι απόγονος του κατόχου της εκμετάλλευσης και μαζί με τα περιουσιακά στοιχεία, κληρονομεί και άυλα στοιχεία όπως η άρρητη γνώση που μεταφέρεται από γενιά σε γενιά και αφορά σε καλλιεργητικές τεχνικές και λεπτομέρειες για την τοπική ιδιαιτερότητα της γεωργικής εκμετάλλευσης (Errington and Lobley, 2002). Επομένως, η διαδικασία της διαδοχής εμπεριέχει, τη μεταβίβαση της κοινωνικής και οικονομικής θέσης του κατόχου, όσον αφορά σε δικαιώματα και υποχρεώσεις, καθώς και τη μεταβίβαση της συμβολικής έννοιας της εκμετάλλευσης, από τη μία γενεά στην επόμενη (Bjørkhaug and Wiborg, 2010).

Ο ορισμός ενός νέου ως διαδόχου της εκμετάλλευσης, μπορεί να αποτελέσει πηγή μεγάλης δύναμης και συγκρούσεων με τη μεγαλύτερη γενιά, παρόλο που τις περισσότερες φορές, η έλλειψη εμπειρίας του διαδόχου δεν επιτρέπει τη λήψη αποφάσεων για τη σωστή διαχείριση της εκμετάλλευσης, οπότε ο έλεγχος παραμένει στα χέρια του νυν αρχηγού. Όταν ο επίδοξος γεωργός αποκτήσει ικανότητες διαχείρισης, ώστε να διασφαλιστεί ότι η επιχείρηση θα λειτουργεί ομαλά, τότε η διαχείριση της εκμετάλλευσης αλλάζει χέρια (Burton and Walford, 2005).

Η επιτυχία της διαδικασίας διαδοχής εξαρτάται από πολλούς παράγοντες: το μέγεθος (Symes, 1990) και τα χαρακτηριστικά της εκμετάλλευσης (Blanc and Perrier Cornet, 1993, Ochoa et al., 2007, Harris et al., 2012), η ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης του αρχηγού και ο αριθμός των μελών της οικογένειας (Gonzalez and Benito, 2001), το φύλο, το επίπεδο εκπαίδευσης του δυνητικού διαδόχου (Ochoa et al., 2007, Bjørkhaug and Wiborg, 2010), τα ατομικά χαρακτηριστικά και ο ενθουσιασμός του διαδόχου (Gillespie, Johnson, 2010, Harris et al., 2012) και η επίδραση της αγροτικής πολιτικής (Mishra, el-Osta, 2008), φαίνεται να παίζουν ουσιαστικό ρόλο. Οι μεγάλες σε μέγεθος γεωργικές εκμεταλλεύσεις που έχουν υψηλής εκπαίδευσης αρχηγό, είναι πιο πιθανό να εξασφαλίσουν διάδοχο. Επίσης, η πιθανότητα διαδοχής μικραίνει, καθώς η ηλικία του αρχηγού της εκμετάλλευσης αυξάνεται, μετά από ένα όριο ηλικίας (Glauben et al., 2002). Ερευνητικές εργασίες σε αρκετές χώρες, έχουν δείξει αρνητική συσχέτιση του επιπέδου εκπαίδευσης του δυνητικού νέου γεωργού και του κινήτρου για ενασχόληση με το γεωργικό επάγγελμα, κυρίως όσον αφορά στις γυναίκες διαδόχους γεωργικής εκμετάλλευσης (Bjørkhaug and Wiborg, 2010).

Σύμφωνα με τους Gidaraku et al. (2004), το παραγωγικό σύστημα της εκμετάλλευσης, φαίνεται να έχει επίσης ρόλο στην επιτυχία της διαδοχής. Οι γεωργοί στις λιγότερο ευνοημένες περιοχές με εκτατικά συστήματα εκτροφής έχουν μικρότερες πιθανότητες να εξασφαλίσουν διάδοχο, συγκρινόμενοι με τους γεωργούς στις πεδινές περιοχές με αροτραίες καλλιέργειες ή με γεωργούς στις περιαστικές περιοχές (Γιδαράκου κ.ά, 2002).

Όσον αφορά στην πολυδραστηριότητα του νοικοκυριού, τα αποτελέσματα ερευνητικών εργασιών δείχνουν ότι τα ποσοστά της επιτυχίας διαδοχής είναι χαμηλότερα στις περιοχές με πολλές ευκαιρίες για πολυδραστηριότητα (Arkleton Trust 1992), συγκρινόμενες με τις περιοχές μειωμένης δυνατότητας για εύρεση εργασίας εκτός της εκμετάλλευσης. Ωστόσο, υπάρχουν έρευνες που αντικρούουν την άποψη αυτή, υποστηρίζοντας ότι η πολυαπασχόληση του επίδοξου γεωργού δείχνει τη μετατροπή του παραγωγικού συστήματος σε μερικής απασχόλησης (Gidaraku et al., 2004) μετά τη διαδοχή. Ειδικότερα, στις περιαστικές περιοχές, όπου οι δυνατότητες πολυαπασχόλησης είναι περισσότερες, η επιτυχία της διαδοχής είναι μεγαλύτερη, συγκρινόμενη με τις υπόλοιπες αγροτικές περιοχές (Γιδαράκου κ.ά, 2002).

Η δίδυμη διαδικασία της διαδοχής είναι η συνταξιοδότηση (Lobley, 2010) και η απόσυρση του αρχηγού από τη γεωργική εκμετάλλευση. Η συνταξιοδότηση και απόσυρση από το γεωργικό τομέα είναι μια δύσκολη και στρεσογόνα συναισθηματικά διαδικασία για το νοικοκυριό (Burton and Walford, 2005). Σε μερικές περιπτώσεις, πραγματοποιείται με πώληση των περιουσιακών στοιχείων και απομάκρυνση από την άσκηση γεωργικών δραστηριοτήτων. Σε άλλες περιπτώσεις, παρατηρείται μερική απομάκρυνση από τη βαριά γεωργική δραστηριότητα (Potter and Lobley, 1996) και σταδιακή ρευστοποίηση περιουσιακών στοιχείων.

Η απόφαση για πλήρη απόσυρση είναι δύσκολη για το γεωργό, γιατί εμπειρεύει την απομάκρυνση από την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ιστορία της ζωής του ίδιου και της οικογένειάς του (Lobley et al, 2010). Υπό αυτή τη θεώρηση, η πρόωρη συνταξιοδότηση είναι μια σύνθετη και μη αναστρέψιμη διαδικασία, καθώς προβλέπει την εθελούσια έξοδο από τη γεωργία και τη μεταβίβαση

της αρχηγίας στο διάδοχο (Lobley et al, 2010). Η ανυπαρξία συνταξιοδοτικής πολιτικής και οι συναισθηματικοί δεσμοί με τη γη και τον τρόπο ζωής, οδηγούν σε απροθυμία απόσυρσης από τη γεωργική δραστηριότητα (Fennel, 1981, Williams, 2006)

Από τη στιγμή που η διαδικασία της διαδοχής και η αντανάκλασή της στην οικογενειακή εκμετάλλευση, η συνταξιοδότηση, είναι στο επίκεντρο των πολιτικών παρεμβάσεων για την αγροτική ανάπτυξη, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη πως, πολλές φορές, την ίδια στιγμή που η νέα γενιά αναζητεί κεφάλαια να επενδύσει ώστε να αυξήσει την παραγωγικότητα ή την οικονομική βιωσιμότητα της εκμετάλλευσης, η απελθούσα γενιά αναζητεί τρόπους αποεπένδυσης, ώστε να εξασφαλίσει ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης κατά τη συνταξιοδότηση (Lobley et al., 2010). Οι πολιτικές παρεμβάσεις που μπορούν να επιδράσουν θετικά επικεντρώνονται σε μέτρα παροχής κινήτρων για:

- τη δημιουργία ολοκληρωμένων σχεδίων διαδοχής,
- την αύξηση της πιθανότητας επιτυχημένης διαδοχής,
- τη μείωση των παραγόντων που εμποδίζουν τη συνταξιοδότηση.

Η διαδικασία της διαδοχής στη γεωργική εκμετάλλευση, διαφέρει από χώρα σε χώρα στην ΕΕ. Η διαφορά έγκειται κυρίως στις παροχές οικονομικού και φορολογικού χαρακτήρα που προβλέπονται στο νομικό καθεστώς κάθε χώρας για τις μεταβιβάσεις της γης και της περιουσίας, καθώς και των θεσμικών διαδικασιών που διέπουν τη διαδοχή στη γεωργική εκμετάλλευση (van der Veen et al., 2002).

Σύμφωνα με την ΕΟΚΕ, η διαδοχή των γενεών στην ύπαιθρο πρέπει να αποτελέσει σαφή στόχο σε επίπεδο ΕΕ. Προς τούτο, η εγκαθίδρυση ενός ευρωπαϊκού παρατηρητηρίου για την ανάλυση της κατάστασης και των αναγκών των νέων γεωργών, με σαφείς και συγκεκριμένες αρμοδιότητες, το οποίο θα παρέχει κατάλληλες πληροφορίες και στατιστικά στοιχεία ως προς τη διαδοχή των γενεών στην ευρωπαϊκή ύπαιθρο, θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση για την προώθηση νέων νομοθετικών πρωτοβουλιών (ΕΟΚΕ, 2011).

Πρόσβαση σε γη

Η γη είναι ο πυρήνας και το κύριο περιουσιακό στοιχείο για την άσκηση της γεωργίας και στην πλειοψηφία της είναι ιδιόκτητη, στις οικογενειακές γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Για το λόγο αυτό, τόσο η ιδιοκτησία όσο και η μεταβίβασή της είναι ένα ευαίσθητο θέμα, το οποίο αντιμετωπίζεται με σεβασμό καθώς εμπεριέχει τη σχέση του ανθρώπου με τις ρίζες του και την ισχυρή θέληση του γεωργού να παραμείνει «η γη εντός της οικογένειας». Ωστόσο, η έλλειψη της «κινητικότητας της γης», επηρεάζει την ανάπτυξη, καθώς περιορίζει τη δυνατότητα νέων γεωργών στην απόκτηση ενός από τους συντελεστές παραγωγής (Bogue, 2013).

Οι τιμές αγοράς και ενοικίασης αγροτικής γης στην Ελλάδα (502 €/ha για την ενοικίαση παραγωγικής αρδευόμενης αρόσιμης γης το 2008, σύμφωνα με τη Eurostat) και πριν από την εμφάνιση των νέων δημοσιονομικών συνθηκών, ήταν από τις υψηλότερες στην ΕΕ. Ωστόσο και εν μέσω οικονομικής κρίσης, οι τιμές για τα αρδευόμενα εδάφη υψηλής παραγωγικότητας εξακολουθούν να είναι υψηλές, με προφανείς επιπτώσεις στη δυνατότητα πρόσβασης των πιθανών ενδιαφερόμενων σε γη. Κύρια αίτια, πιθανώς αποτελούν η στενότητα επαρκών καλλιεργούμενων και παραγωγικών εκτάσεων (Policy Commission Report, 2002), η έλλειψη καθορισμένων ζωνών χρήσης γης, η έλλειψη εθνικού κτηματολογίου και η απουσία νομοθετικού πλαισίου για τις αγοραπωλησίες και ενοικιάσεις αγροτικών γαιών (Καζακόπουλος, 1996).

Σε αρκετές περιπτώσεις, οι απελθόντες γεωργοί, προκειμένου να εξασφαλιστεί ικανοποιητικό εισόδημα κατά τη συνταξιοδότηση, χωρίζουν τη περιουσία τους σε «μερίδια» πωλούν τις αγροικίες σε ανθρώπους που φιλοδοξούν να ζήσουν στην ύπαιθρο, ως ακίνητα, σε υψηλότερες τιμές από αυτές που θα πωλούσαν μία παραδοσιακή γεωργική επιχείρηση (Booth, 2005, Williams, 2006). Αποτέλεσμα αυτού είναι οι επίδοξοι νέοι γεωργοί να αντιμετωπίζουν ανταγωνισμό στην αγορά ή τη μίσθωση γης και από την έξω-γεωργική αγορά.

Έτσι, ενώ η γαιοκτησία γίνεται όλο και περισσότερο απρόσιτη, οι παραδοσιακές συμφωνίες μίσθωσης υπολείπονται της προώθησης των αξιών που συνδέονται με τη διαχείριση της γης. Οι ιδιοκτήτες και οι χρήστες γης χρειάζονται νέες

συμφωνίες που να εξυπηρετούν τους κοινούς στόχους τους, όσον αφορά στην ορθή διαχείριση των φυσικών πόρων και την αναπαραγωγή της γεωργικής εκμετάλλευσης (Ruhf, 2001).

Σύμφωνα με την ΕΟΚΕ, σε επίπεδο ΕΕ, τα Κ – Μ θα πρέπει να εστιάσουν τις προσπάθειές τους στη δημιουργία μηχανισμών που θα διευκολύνουν την πρόσβαση των νέων γεωργών στη γη, διασφαλίζοντας παράλληλα τις απαιτούμενες γενναίες επενδύσεις για έναν από τους μεγαλύτερους ανασταλτικούς παράγοντες για την εγκατάσταση των νέων στην ύπαιθρο. Ορισμένες από τις πρωτοβουλίες των Κ – Μ υποδεικνύουν συγκεκριμένες κατευθύνσεις δράσης: στη Γαλλία για παράδειγμα, η εταιρεία SAFER έχει αναλάβει να περιορίσει τη συγκέντρωση της έγγειας ιδιοκτησίας και να διευκολύνει την πρόσβαση των νέων σε αυτήν (ΕΟΚΕ, 2011).

Πρόσβαση στην αγορά χρήματος

Διάφορες ερευνητικές εργασίες έχουν επιβεβαιώσει την άποψη ότι οι κάτοχοι γεωργικών εκμεταλλεύσεων με συμβατικές καλλιέργειες δεν αντιμετωπίζουν σημαντικά εμπόδια στην πρόσβαση στην αγορά χρήματος. Αντίθετα, η απαίτηση για ύπαρξη κεφαλαίου για την πρώτη εγκατάσταση σε γεωργική εκμετάλλευση, αποτελεί εμπόδιο εισόδου στη γεωργία για τους νέους άνδρες και τις γυναίκες (Ruhf, 2001). Οι επίδοξοι γεωργοί έχουν συνήθως μικρά ίδια κεφάλαια και συχνά έχουν δυσκολία να εξασφαλίσουν επαρκή χρηματοδότηση από χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, καθώς έχουν ένα σύντομο ιστορικό στη διαχείριση της γεωργικής εκμετάλλευσης και ισχνή δανειοληπτική ικανότητα (Gale, 1994).

Επίσης, οι νέοι γεωργοί είναι πιθανό να θέλουν να ακολουθήσουν μη συμβατικούς καλλιεργητικούς δρόμους, διαφοροποιούμενοι από τον τρόπο καλλιέργειας που ακολουθούσαν οι γονείς τους, γεγονός που μπορεί να απαιτήσει πρόσθετες επενδύσεις για νέες υποδομές και την ανάπτυξη της γεωργικής εκμετάλλευσης. Αποτέλεσμα αυτού είναι ότι συχνά επιβαρύνονται με χρέη (Ruhf, 2001).

Πρόσβαση σε γνώση

Η θετική σχέση της εκπαίδευσης και των αποτελεσμάτων της γεωργικής πράξης έχει επιβεβαιωθεί σε μεγάλο βαθμό (Kaberis and Koutsouris, 2012). Καθώς όμως το περιβάλλον γύρω από τα θέματα της γεωργίας μεταβάλλεται, η νέα γνώση στον αγροτικό τομέα, εκτός από την απόκτηση ικανοτήτων που θα βελτιώσουν την παραγωγική διαδικασία, έχει στόχο τη βελτίωση της ικανότητας χρήσης της τεχνολογίας (Niewolny and Lillard, 2010), την ενίσχυση του επιχειρηματικού πνεύματος των νέων γεωργών και τη δυνατότητα δημιουργίας δικτύων (McElwee, 2005, Pyysiainen et al, 2006) και τέλος, την ικανότητα πρόβλεψης και διαχείρισης αλλαγών (Bjørkhaug and Wiborg, 2010).

Σε αυτό το πλαίσιο, τα προγράμματα εκπαίδευσης τείνουν να εντάξουν στη δομή τους θέματα που άπτονται του επαναπροσδιορισμού των λειτουργιών της γεωργίας, ενσωματώνοντας τις αρχές της αειφορίας, καθώς και την ανάπτυξη επιχειρηματικού πνεύματος, ώστε να προωθήσουν τη σχετική αυτοτέλεια των νέων γεωργών (Rudmann, 2008). Επίσης, οι νέες μέθοδοι εκπαίδευσης και κατάρτισης υπερβαίνουν την παραδοσιακή προσέγγιση της μεταφοράς γνώσης. Εστιάζονται στην ενεργή συμμετοχή των δρώντων υποκειμένων μέσα από πειραματικές και πρακτικές μεθόδους μάθησης, που περιλαμβάνουν μαθήματα σε τάξη, πρακτική εκπαίδευση στη γεωργική εκμετάλλευση και σειρά εκπαιδευτικών μαθημάτων μέσω του διαδικτύου (Niewolny and Lillard, 2010). Για παράδειγμα, στη Δανία, εφαρμόζεται ένα πρότυπο που συνδυάζει με επιτυχία τη θεωρητική διδασκαλία με την αντίστοιχη πρακτική εφαρμογή στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Για την απόκτηση της «πράσινης κάρτας» ολοκλήρωσης της κατάρτισης απαιτούνται 3 έτη και 8 μήνες (ΕΟΚΕ, 2011).

Η ενσωμάτωση του ηλεκτρονικού υπολογιστή αλλά κυρίως του διαδικτύου στη γεωργική εκπαίδευση και κατάρτιση ανοίγει νέους δρόμους και δυνατότητες προσέγγισης της γνώσης από τους νέους γεωργούς. Ενημέρωση και γνώση εύκολα προσβάσιμη από οπουδήποτε και ευκαιρίες δημιουργίας δικτύων των νέων γεωργών, είναι μεταξύ των ωφελειών της χρήσης του διαδικτύου. Ο νέος γεωργός αναπτύσσει επιχειρηματικές ικανότητες, γίνεται περισσότερο καινοτόμος και αποτελεσματικός στη διαχείριση της γεωργικής εκμετάλλευσης (European Commission, 2011), είτε

ακολουθώντας συμβατικούς δρόμους, είτε διαφοροποιούμενος, προς εναλλακτικές μορφές άσκησης της γεωργικής δραστηριότητας.

Τέλος, διάφορες ερευνητικές εργασίες έχουν διατυπώσει την ανησυχία της επιστημονικής κοινότητας ότι το σύγχρονο αγροδιατροφικό σύστημα επηρεάζει προς όφελός του τις πηγές γνώσης, τις ευκαιρίες εκπαίδευσης, τη διανομή και την εμπορία των αγροτικών προϊόντων, ώστε τα εμπλεκόμενα μέρη να ακολουθούν την ίδια τροχιά (Kloppenburg, 1991, Hassanein, 1999, Lyson, 2004). Αποτέλεσμα αυτού είναι οι επίδοξοι νέοι γεωργοί να εκφράζουν αδυναμία πρόσβασης σε νέα γνώση, αν δεν έχουν αναπτύξει τοπικές συμμαχίες και κοινωνικό κεφάλαιο (Kloppenburg, 1991, Kilpatrick and Falk, 2003).

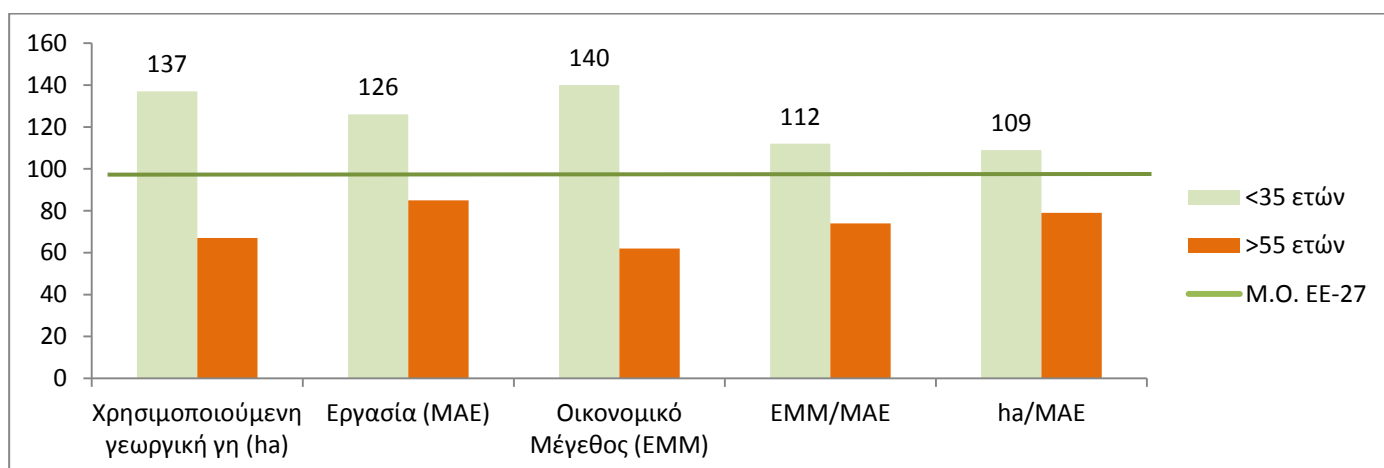
Σύμφωνα με την ΕΟΚΕ, σε επίπεδο ΕΕ, θα πρέπει να αξιοποιηθούν περισσότερο ορισμένα ισχύοντα θετικά εγχειρήματα, προς την κατεύθυνση της επαγγελματικής κατάρτισης των νέων γεωργών και της ελκυστικότητας των αγροτικών περιοχών. Για παράδειγμα, το πρόγραμμα ανταλλαγών PEJA, το οποίο επιτρέπει σε νέους γεωργούς από όλη την Ευρώπη να συνεχίσουν την κατάρτισή τους για ικανό χρονικό διάστημα, σε άλλες γεωργικές εκμεταλλεύσεις της ΕΕ ή το παιδαγωγικό πρόγραμμα «Tellus» (καρπός της συνεργασίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Νέων Γεωργών με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή), που στόχο έχει την εξοικείωση των μαθητών με το άγνωστο επάγγελμα του γεωργού. Παρομοίως, θα ήταν ενδεδειγμένο ορισμένα ενωσιακά προγράμματα όπως το «Λεονάρντο», το 7ο Πρόγραμμα – Πλαίσιο Έρευνας, το πρόγραμμα «Νεολαία σε κίνηση», να προβλέπουν ειδικά κονδύλια υπέρ των νέων γεωργών. Η ΕΟΚΕ κρίνει ότι το πρόγραμμα υποτροφιών «Έρασμος» για φοιτητές και νέους επιχειρηματίες, θα μπορούσε να τροποποιηθεί, ώστε να προβλέπεται και η συμμετοχή νέων γεωργών, οι οποίοι θα έχουν έτσι τη δυνατότητα να συμπληρώσουν την επαγγελματική κατάρτισή τους σε άλλες γεωργικές και κτηνοτροφικές μονάδες ανά την ΕΕ (ΕΟΚΕ, 2011).

Παρόλα τα εμπόδια, οι νέοι γεωργοί έχουν καλύτερες επιδόσεις

Η ενίσχυση των νέων γεωργών δεν σημαίνει περιθωριοποίηση των πιο ηλικιωμένων, αλλά αφορά στην αναζήτηση ενός αρμονικού πλαισίου ενισχύσεων υπέρ της βιωσιμότητας των γεωργικών δραστηριοτήτων (ΕΟΚΕ, 2011). Οι

νεοεισερχόμενοι αναλαμβάνουν από τους αποχωρήσαντες και επενδύουν ώστε να διατηρήσουν τη βιωσιμότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων ή να τις εκσυγχρονίσουν. Η προοπτική των νέων γεωργών διαγράφεται δυσόιωνη (ΕΟΚΕ, 2011) λόγω των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, παρόλα αυτά, οι επιδόσεις των νέων στη γεωργία είναι καλύτερες (European Parliament, 2008) τόσο από των μεγαλύτερων σε ηλικία γεωργών, όσο και από το μέσο όρο της ευρωπαϊκής γεωργικής επίδοσης (Διάγραμμα, 19). Κατά μέσο όρο, οι νέοι σε ηλικία γεωργοί, καλλιεργούν 37% περισσότερη γη, διαθέτουν 40% περισσότερο οικονομικό δυναμικό και 26% περισσότερη απασχόληση σε ΜΑΕ, από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο γεωργικής επίδοσης.

Διάγραμμα 19. Επίδοση των γεωργών με βάση την ηλικία, στην ΕΕ-27, το 2007

Πηγή: *Farm Structure Survey, 2007*

Συνεπώς, η προσέλκυση νέων ανθρώπων που θα ασχοληθούν με το γεωργικό επάγγελμα, είναι ιδιαίτερης σημασίας για τη συνέχιση και την αναπαραγωγή της γεωργικής εκμετάλλευσης (Potter and Lobley, 1996).

4.1. ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗΣ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η Κοινοτική διαρθρωτική πολιτική δεν μπορεί να θεωρηθεί αποκομμένη από την Κοινή Γεωργική Πολιτική (ΚΓΠ), δεδομένου ότι συνοδεύει και συμπληρώνει τις πολιτικές της ΚΓΠ για την αγορά και την εισοδηματική στήριξη, συμβάλλοντας στην επίτευξη των στόχων της, όπως ορίζονται στη Συνθήκη Ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Συγκεκριμένα, οι πρώτες αναφορές για τη διαρθρωτική πολιτική βρίσκονται στο άρθρο 39 της Συνθήκης, όπου μεταξύ των στόχων της ΚΓΠ περιλαμβάνεται η ορθολογική ανάπτυξη της γεωργικής παραγωγής και η άριστη χρήση των παραγωγικών συντελεστών και στο άρθρο 42, στο οποίο προβλέπεται η δυνατότητα ενισχύσεων σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις που παρουσιάζουν διαρθρωτικά ή φυσικά μειονεκτήματα. Οι πρώτες παρεμβάσεις στη γεωργία, πραγματοποιήθηκαν μέσω του κανονισμού 17/64/ΕΟΚ, στην οποία προβλέπονταν η ενίσχυση επενδυτικών σχεδίων με απ' ευθείας χορήγηση στους δικαιούχους, μετά από απόφαση της Επιτροπής (Τσιμπούκας κ.ά., 2000).

Το 1968, ο Ολλανδός επίτροπος γεωργίας της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, S. Mansholt, προτείνει προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, την υιοθέτηση ενός προγράμματος δράσης σχετικά με τις διαρθρωτικές αλλαγές στην κοινοτική γεωργία, με τίτλο «Γεωργία, 1980» σημαντικής οικονομικής δέσμευσης για την Κοινότητα, καταγράφοντας τα εξής:

- α. το 50% των αγροτών ήταν ηλικίας άνω των 55 ετών,
- β. το 80% των αγροτών υποαπασχολείτο και η παραγωγικότητα εργασίας ήταν εξαιρετικά χαμηλή
- γ. τα 2/3 των εκμεταλλεύσεων δεν διέθεταν διάδοχο και υπήρχαν, σε επίπεδο Ευρώπης, κωλύματα στη διαδοχή.

Το «σχέδιο Mansholt» επισημαίνει ότι :

- α. οι αρχηγοί αγροτικών εκμεταλλεύσεων ηλικίας άνω των 55 ετών, θα πρέπει να ενισχυθούν οικονομικά, ώστε να αποσυρθούν, αποδεσμεύοντας διαθέσιμη γη προς καλλιέργεια.

- β. οι νέοι αρχηγοί αγροτικών εκμεταλλεύσεων θα πρέπει να λάβουν οικονομική ενίσχυση και επιμόρφωση, ώστε να αποκτήσουν δεξιότητες για να δημιουργήσουν βιώσιμες παραγωγικές δομές.
- γ. οι αγροτικές εκμεταλλεύσεις θα πρέπει να εκσυγχρονιστούν, ώστε η παραγωγή να γίνεται με τη βέλτιστη χρήση παραγωγικών συντελεστών, ανταποκρινόμενη στις συνθήκες της αγοράς.
- δ. οι στόχοι εφαρμογής των μέτρων διαρθρωτικής πολιτικής θα πρέπει να διαφοροποιούνται λαμβάνοντας υπόψη περιφερειακές και τοπικές ιδιαιτερότητες, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες (European Communities, 1968).

Με τη διατύπωση των προτάσεων του Ολλανδού επιτρόπου, ξεκίνησε ουσιαστικά η συζήτηση για την εφαρμογή πολιτικών αναδιάρθρωσης της κοινοτικής γεωργίας για τη δημιουργία βιώσιμων - ανταγωνιστικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων, που εξασφαλίζουν επίπεδα γεωργικού εισοδήματος συγκρίσιμου με αυτό άλλων τομέων της οικονομίας (Παπαγεωργίου και Σπαθής, 2000).

Η διαπίστωση ότι η εφαρμογή της ΚΓΠ, Τμήμα Εγγυήσεων, επιδείνωσε τις κοινωνικές ανισότητες και οδήγησε σε άνιση ανάπτυξη τις περιφέρειες της Ευρώπης, προκάλεσε την ανάγκη για αλλαγές (Τσιμπούκας κ.ά, 2000). Η θέσπιση τριών κοινοτικών οδηγιών (72/159/ΕΟΚ, 72/160/ΕΟΚ και 72/161/ΕΟΚ, που ενσωματώθηκαν στην οδηγία 75/268/ΕΟΚ), συστηματοποίησε τη διαρθρωτική πολιτική. Οι οδηγίες αυτές προέβλεπαν δράσεις για:

- τον εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων
- την παύση της γεωργικής δραστηριότητας
- την κοινωνικοοικονομική ενημέρωση των αγροτών
- τη γεωργία των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών

Μετά την είσοδο της Ελλάδας (1981), της Ισπανίας και της Πορτογαλίας (1986) και την τρίτη διεύρυνση της Κοινότητας, θεσπίστηκαν διατάξεις για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση της κοινοτικής χρηματοδότησης των γεωργικών διαρθρώσεων που οδήγησαν στην υλοποίηση των Ολοκληρωμένων Αναπτυξιακών Προγραμμάτων.

Με την έγκριση του Κανονισμού (ΕΟΚ) 2088 του Συμβουλίου της 23^{ης} Ιουλίου 1985, αναγνωρίζεται η διαρθρωτική ιδιαιτερότητα της περιοχής και υλοποιούνται τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ) στην περιοχή που πλήττεται από την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, κυρίως σε επίπεδο γεωργικού εισοδήματος και απασχόλησης, αξιοποιώντας πόρους όλων των χρηματοδοτικών μέσων της Κοινότητας.

Τα ΜΟΠ αποτέλεσαν χρηματοδοτούμενες δράσεις επταετούς διάρκειας (1986-1993), με πεδίο εφαρμογής τον ευρωπαϊκό νότο (όλη την ελληνική επικράτεια, και ορισμένες περιοχές της Γαλλίας και της Ιταλίας) και με προϋπολογισμό για την Ελλάδα 2,0 δισεκατομμύρια ECU. Το μέτρο για τη γεωργία, στο πλαίσιο των ΜΟΠ, στόχευε στην πολυτομεακή ανάπτυξη και τη βελτίωση των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών των νότιων περιοχών της Κοινότητας μέσω:

- της αναδιάρθρωσης της παραγωγής προς εξειδικεύσεις και χρήσεις καλύτερα προσαρμοσμένες στις προοπτικές της αγοράς,
- του εκσυγχρονισμού και της εντατικοποίησης της παραγωγής ορισμένων παραδοσιακών κυρίως προϊόντων, στο πλαίσιο της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής,
- της διευκόλυνσης ένταξης νέων στη γεωργική απασχόληση,
- της ενίσχυσης του αγροτικού εισοδήματος και της βελτίωσης των υποδομών,

με προϋπόθεση τη σύνταξη και κατάθεση ολοκληρωμένου αναπτυξιακού σχεδίου για την περιοχή παρέμβασης.

Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση των ΜΟΠ, παρά τα προβλήματα εφαρμογής, αποτέλεσε τον πιλότο (Plaskovitis, 2006) για τα τρία Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης που ακολούθησαν, καλύπτοντας συνολικά μία περίοδο είκοσι πέντε ετών στην εφαρμογή της κοινοτικής περιφερειακής πολιτικής για την Ελλάδα: το Α΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (1988 - 1993), το Β΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (1994 - 1999) και το Γ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (2000 - 2006). Απορροφήθηκαν, συνολικά, περίπου 90 δισεκατομμύρια ευρώ (Πίνακας, 7). Τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης δομήθηκαν σε Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ) και σε Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα, τα οποία αναπτύχθηκαν σε Άξονες, Μέτρα και Δράσεις.

Πίνακας 7. Χρηματοδοτικός Πίνακας Συγχρηματοδοτούμενων Αναπτυξιακών Προγραμμάτων στην Ελλάδα 1986-2006 (αρχικές εγκριτικές αποφάσεις)

	Μ.Ο.Π.* (1985-1989) σε χιλ ECU** (τιμές 1986)	Α' Κ.Π.Σ. (1989-1993) σε χιλ ECU** (τιμές 1989)	Β' Κ.Π.Σ. (1994-1999) σε χιλ ECU** (τιμές 1994)	Γ' Κ.Π.Σ. (2000-2006) σε χιλ ευρώ (τιμές 2000)
Συνολικός Προϋπολογισμός	2.101.933	14.342.054	29.721.300	44.363.540
Εθνική Δημόσια Συμμετοχή	695.740	5.802.196	7.069.900	11.126.075
Κοινοτική Συμμετοχή	2.576.000	7.193.241	13.980.000	22.707.000
Ιδιωτική Συμμετοχή	210.193	1.346.617	8.671.400	10.730.465

Πηγή : Υπουργείο Οικονομίας & Οικονομικών

* Τα ΜΟΠ μετά το 1989 ενσωματώθηκαν στο Α' ΚΠΣ

** 1 ECU = 1 Ευρώ (ισοτιμία της 1/1/1999)

Το κλίμα που είχε δημιουργηθεί στις αρχές της δεκαετίας του 1980 για ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, οδήγησε στη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς μετά το 1993, δηλαδή ενός ενιαίου χώρου με ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών και υπηρεσιών. Το αποτέλεσμα ήταν, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η διεύρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων (Τσιμπούκας κ.ά, 2000).

Με τον Κανονισμό 2052/88, αποφασίστηκε ο συντονισμός και η συμπληρωματικότητα όλων των διαρθρωτικών ταμείων και κυρίως των τμημάτων του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου: του Προσανατολισμού και των Εγγυήσεων. Ο στόχος ήταν η οικονομική ενίσχυση των φτωχότερων περιοχών της Ευρώπης, με ολοκληρωμένη παρέμβαση και αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων (Α' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης), ως αντιστάθμιση των αρνητικών συνεπειών από τη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς.

Στη συνέχεια, θεσπίστηκε το Β' Κοινοτικό Πλαίσιο στήριξης, με αντισταθμιστικό επίσης χαρακτήρα, λόγω της επιδείνωσης των ανισοτήτων των φτωχότερων περιοχών της Ένωσης, εξ' αιτίας της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ), το 1991.

Με την έγκριση του Κανονισμού (ΕΚ) 1257 του Συμβουλίου, της 17^{ης} Μαΐου 1999, θεσπίζεται το τρίτο πλαίσιο κοινοτικής στήριξης για μια αειφόρο αγροτική ανάπτυξη, για την περίοδο 2000-2006 (2^{ος} Πυλώνας Γεωργικής Πολιτικής). Συνοδεύει και συμπληρώνει τα άλλα εργαλεία της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΚΓΠ) και της κοινοτικής διαρθρωτικής πολιτικής. Η στρατηγική της ΕΕ την περίοδο αυτή, με την ονομασία AGENDA 2000, επιχειρεί «τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των επιμέρους τομέων παραγωγής όπως η φυτική, η ζωική και η αλιευτική, την παραγωγή πιστοποιημένων προϊόντων ποιότητας, την προστασία του περιβάλλοντος, τη δημιουργία ευκαιριών πολυαπασχόλησης και τη βελτίωση του επιπέδου ζωής των κατοίκων της υπαίθρου μέσω της αναβάθμισης των παρεχόμενων υπηρεσιών εκπαίδευσης, υγείας, ενημέρωσης και πολιτισμού» (<http://www.minagric.gr>) και αποτυπώνεται μέσω δράσεων που υλοποιούνται στο πλαίσιο:

- του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Αγροτική Ανάπτυξη – Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000 – 2006» (ΕΠΑΑ - ΑΥ),
- του Εγγράφου Προγραμματισμού Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΠΑΑ) 2000 – 2006»,
- των 13 Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (ΠΕΠ 2000 – 2006),
- της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader Plus,
- του Επιχειρησιακού Προγράμματος Αλιείας (ΕΠΑΛ) 2000 – 2006,
- του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας 2000 – 2006».

Οι στόχοι αυτοί υλοποιήθηκαν μέσω δράσεων οι οποίες ομαδοποιούνται σε επτά (7) Άξονες Προτεραιότητας. Υπήρξαν δύο βασικές πολιτικές που χαρακτήριζαν όλους τους άξονες προτεραιότητας και που σηματοδότησαν τη βασική αναπτυξιακή στρατηγική του προγράμματος που είναι η προστασία του περιβάλλοντος και η ποιότητα των παραγόμενων προϊόντων. Το ΕΠΑΑ - ΑΥ για την περίοδο 2000-2006 είχε συνολικό προϋπολογισμό ύψους 3.208,5 εκατ. ευρώ.

Σε αυτό το χρηματοδοτικό πλαίσιο και σε συνδυασμό με τους πόρους που διατέθηκαν μέσω των Κοινών Οργανώσεων Αγοράς του 1^{ου} Πυλώνα της ΚΓΠ, για συγκεκριμένα προϊόντα, το ΥΠΑΑΤ προσέβλεπε στη διασφάλιση του εισοδήματος για τον έλληνα παραγωγό και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της υπαίθρου. Ο χαρακτήρας της 3^{ης} Προγραμματικής Περιόδου ήταν επίσης

αντισταθμιστικός, λόγω των επιπτώσεων της επικείμενης διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που το 2007 αριθμούσε πλέον 27 Κ-Μ.

Με την αριθμ. 2006/144/ΕΚ Απόφαση του Συμβουλίου, της 20^{ης} Φεβρουαρίου 2006, δόθηκαν οι κοινοτικές κατευθυντήριες γραμμές για την αγροτική ανάπτυξη (περίοδος προγραμματισμού 2007-2013) και με την έγκριση του Κανονισμού (ΕΚ) 1698/2005, σχετικά με τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ), καθορίστηκε η εθνική στρατηγική που αποτυπώνεται στο Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΣΣΑΑ) 2007 - 2013. Το ΕΣΣΑΑ, συμπληρώθηκε ή αναθεωρήθηκε με τους Κανονισμούς (ΕΚ) 1974/2006, 1975/2006, 1320/2006, 679/2011 και 65/2011. Η εθνική στρατηγική εφαρμόζεται μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) της Ελλάδας, 2007 – 2013 «Αλέξανδρος Μπαλαταζής». Οι προτεραιότητες της περιγράφονται στους στόχους των τεσσάρων Στρατηγικών Αξόνων του Προγράμματος (<http://www.agrotikianaptixi.gr/index.php>):

Στρατηγικός Άξονας 1: Διατήρηση και βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας, της δασοκομίας και του αγροδιατροφικού τομέα. Με βάση τον άξονα αυτό επιδιώκεται η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων της πρωτογενούς και μεταποιημένης γεωργικής παραγωγής, η βελτίωση του εισοδήματος των ενεργών γεωργών, η εξασφάλιση ασφαλών και ποιοτικών προϊόντων με σεβασμό στο περιβάλλον και η βελτίωση των υποδομών που σχετίζονται με την ανάπτυξη της γεωργίας με έμφαση στη διατήρηση των υδάτων. Προτεραιότητα θα δοθεί σε επενδύσεις αναδιάρθρωσης των καλλιεργειών και σε επενδύσεις με στόχο την εξοικονόμηση ύδατος και την υποκατάσταση των ορυκτών καυσίμων από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Στη μεταποίηση θα προωθηθεί η επιχειρηματικότητα, η παραγωγή καινοτόμων προϊόντων με τη χρήση νέων διαδικασιών / τεχνολογιών και η διασφάλιση της ποιότητας των τροφίμων. Επίσης η αναθεώρηση δίνει μεγάλη σημασία στη στήριξη της συμμετοχής σε προγράμματα ποιότητας τροφίμων και στη στήριξη των δράσεων πληροφόρησης και προώθησης ποιοτικών προϊόντων με παράλληλη απλούστευση των διοικητικών διαδικασιών. Ο άξονας αυτός θα χρηματοδοτηθεί μέσω εξοικονόμησης οικονομικών πόρων από την επαγγελματική κατάρτιση των αγροτών, η οποία θα αντλήσει απαραίτητα ποσά από την «πρώρη συνταξιοδότηση αγροτών, την παροχή γεωργικών συμβουλών, καθώς και από μέτρα για υποδομές όπως τα μεγάλα

εγγειοβελτιωτικά μέτρα και η αγροτική / δασική οδοποιία, τα οποία θα υλοποιηθούν από άλλα ταμεία».

Στρατηγικός Άξονας 2: Προστασία του περιβάλλοντος και αειφόρος διαχείριση των φυσικών πόρων. Ο άξονας αυτός αποσκοπεί στη χρήση μεθόδων φιλικών προς το περιβάλλον που διασφαλίζουν την ποιότητα, την ασφάλεια των τροφίμων και τη δημόσια υγεία, δημιουργώντας παράλληλα ένα πρόσθετο εισόδημα στους παραγωγούς. Στο πλαίσιο αυτό, προωθούνται δράσεις σχετικές με τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και της ορθολογικής χρήσης της γεωργικής γης και των δασών, την προστασία της ποιότητας των υδάτων και την ενίσχυση των παραγωγών των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών για τη διατήρηση της γεωργικής δραστηριότητας. Σύμφωνα με την προτεινόμενη αναθεώρηση, για τον άξονα αυτό θα εξοικονομηθούν πόροι από τη στήριξη για μη παραγωγικές επενδύσεις και από ορισμένα δασικά μέτρα. Παράλληλα θα συνεχιστούν οι δράσεις που συμβάλλουν στη διατήρηση του τοπίου και στη μείωση των κινδύνων εγκατάλειψης και απερήμωσης περιοχών λιγότερο ευνοημένων, στην καταπολέμηση της αλλαγής του κλίματος, καθώς και στην παγίωση της συμβολής της βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας στη συνολική αξία της γεωργικής παραγωγής.

Στρατηγικός Άξονας 3: Βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές και ενθάρρυνση της διαφοροποίησης της αγροτικής οικονομίας. Ο άξονας αυτός έχει ως απώτερο στόχο την ανασυγκρότηση της υπαίθρου με την εφαρμογή πολιτικών για την ολοκληρωμένη και βιώσιμη ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών της χώρας. Μέσω αυτών επιδιώκεται η οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική αναβάθμιση της υπαίθρου, κατά τρόπο με τον οποίο να εξασφαλίζεται η οικονομική αυτοδυναμία της, η προστασία του περιβάλλοντος και η διάσωση και διαφύλαξη στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς. Άμεσες προτεραιότητες αποτελούν η διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας και η βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές μέσω της δημιουργίας ευκαιριών απασχόλησης και προϋποθέσεων οικονομικής ανάπτυξης. Παράλληλα, προτεραιότητα αποτελεί η ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των διαφόρων περιοχών της υπαίθρου που θα συμβάλλουν στη βελτίωση της ελκυστικότητας ως περιοχές κατοίκησης και επενδύσεων με παρεμβάσεις ολοκληρωμένου χαρακτήρα. Στο πλαίσιο της αναθεώρησης, θα ενισχυθούν κυρίως μέτρα που αφορούν στη δημιουργία πολλαπλών δραστηριοτήτων

μέσω των οποίων θα επιτευχθεί η απόκτηση εναλλακτικών εισοδημάτων από τον αγρότη, στη στήριξη μικρών επιχειρήσεων και στην κάλυψη του ολοκληρωμένου χαρακτήρα των παρεμβάσεων. Οι απαραίτητοι οικονομικοί πόροι θα ανακατευθυνθούν κυρίως από έργα αγροτικής οδοποιίας και από άλλα έργα υποδομών. Επίσης προβλέπεται να δοθεί προτεραιότητα στη δημιουργία προϋποθέσεων ευρυζωνικού διαδικτύου στις αγροτικές περιοχές, προϋπόθεση αναγκαία για την αναβάθμιση και βελτίωση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, στη διατήρηση ή/και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής.

Στρατηγικός Άξονας 4: Δημιουργία τοπικών ικανοτήτων για την απασχόληση και τη διαφοροποίηση στις αγροτικές περιοχές μέσω της προσέγγισης Leader.

Επιδιώκεται η εφαρμογή στρατηγικών τοπικής ανάπτυξης με ολοκληρωμένο πολυτομεακό χαρακτήρα σε σαφώς προσδιορισμένες αγροτικές περιοχές μέσω δράσεων που αφορούν στην αύξηση της προστιθέμενης αξίας γεωργικών και δασικών προϊόντων και δράσεων βελτίωσης της ποιότητας ζωής και διαφοροποίησης με συνεκτική και ολοκληρωμένη προσέγγιση. Πρόκειται για άξονα οριζόντιας δράσης που βασίζεται στην εμπειρία που αποκτήθηκε από τις Κοινοτικές Πρωτοβουλίες Leader των προηγούμενων προγραμματικών περιόδων.

Στο πλαίσιο αυτό, η πολιτική για την αγροτική ανάπτυξη επιδιώκει την ενδυνάμωση του ανταγωνισμού, τη συνεκτικότητα του κοινωνικού ιστού και την αποτροπή της εγκατάλειψης των αγροτικών περιοχών, εγκαθιδρύοντας ένα συνεπές και βιώσιμο πλαίσιο για το μέλλον των αγροτικών περιοχών. Οι διαρθρωτικές παρεμβάσεις, ενθαρρύνουν τη διαφοροποίηση και διευρύνουν τον οικονομικό ιστό στις αγροτικές περιοχές, ενώ εκμεταλλευόμενες τις ενδογενείς δυνατότητές τους, δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας και αναπτύσσουν επιπλέον πόρους εισοδήματος, συμβάλλοντας έτσι, στη σταθεροποίηση του πληθυσμού στην ύπαιθρο. Οι τέσσερις βασικές αρχές της πολιτικής είναι:

- **η επικουρικότητα και η σύμπραξη**, που επιτυγχάνονται μέσω της αποκέντρωσης, του προγραμματισμού και της διαβούλευσης σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο·

- **η πολυλειτουργικότητα**, που ανταμείβει τους γεωργούς για το φάσμα των υπηρεσιών που προσφέρουν·
- **η πολυτομεακή προσέγγιση**, που επιδιώκει να αναπτύξει την αγροτική οικονομία με τη δημιουργία νέων πηγών εισοδήματος και απασχόλησης, με τη προώθηση αγροτικών υπηρεσιών και τη διατήρηση της υπαίθρου και της πολιτιστικής κληρονομιάς·
- **η αποτελεσματικότητα και η ευλυγισία**, που επιδιώκονται μέσω της εφαρμογής στρατηγικών ολοκληρωμένων προγραμμάτων, βασιζόμενων σε μια σειρά μέτρων που υιοθετούνται από τα Κ - Μ και εφαρμόζονται στις διάφορες περιοχές ανάλογα με τις ανάγκες που επιδιώκουν να καλύψουν.

Η διαμόρφωση της ευρωπαϊκής αγροτικής πολιτικής, τόσο στο προηγούμενο, όσο και στο τρέχον χρηματοδοτικό πλαίσιο, ουσιαστικά προωθεί τη συνάρθρωση μέτρων στο τοπικό ή/και περιφερειακό επίπεδο. Εμφανίζονται νέες ανάγκες πολιτικής διαχείρισης (governance) που εξαρτώνται από τη συνεργασία μεταξύ διαφορετικών φορέων και τη συμμετοχή σε νέους μηχανισμούς συντονισμού σε κεντρικό επίπεδο (Bryden, 2000).

4.2. ΤΟ ΜΕΤΡΟ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, με τα ψηφίσματά του Α-0357/2000 και Α6-0182/2008, υιοθέτησε τις εκθέσεις της Επιτροπής Γεωργίας και Ανάπτυξης της Υπαίθρου, αναγνωρίζοντας την ανάγκη ανανέωσης του αγροτικού πληθυσμού και τα σχετικά υφιστάμενα προβλήματα σε όλα τα Κ - Μ. Έτσι, σε κάθε χρηματοδοτικό σχήμα (3^η και 4^η Περίοδος), προβλέφθηκε τόσο η ενίσχυση στους νέους γεωργούς όσο και η επιδότηση της πρόωρης συνταξιοδότησης των γεωργών και των γεωργικών εργατών, καθώς και τα δύο μέτρα πολιτικής επηρεάζουν τη σχέση εισόδου – εξόδου στο «γεωργικό επάγγελμα».

Για το τρέχον Χρηματοδοτικό Πλαίσιο, τα Κ-Μ που επέλεξαν να εντάξουν τα συγκεκριμένα μέτρα στα εθνικά προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης 2007-2013,

καταγράφονται στον πίνακα που ακολουθεί (European Network for Rural Development- ENRD, 2011).

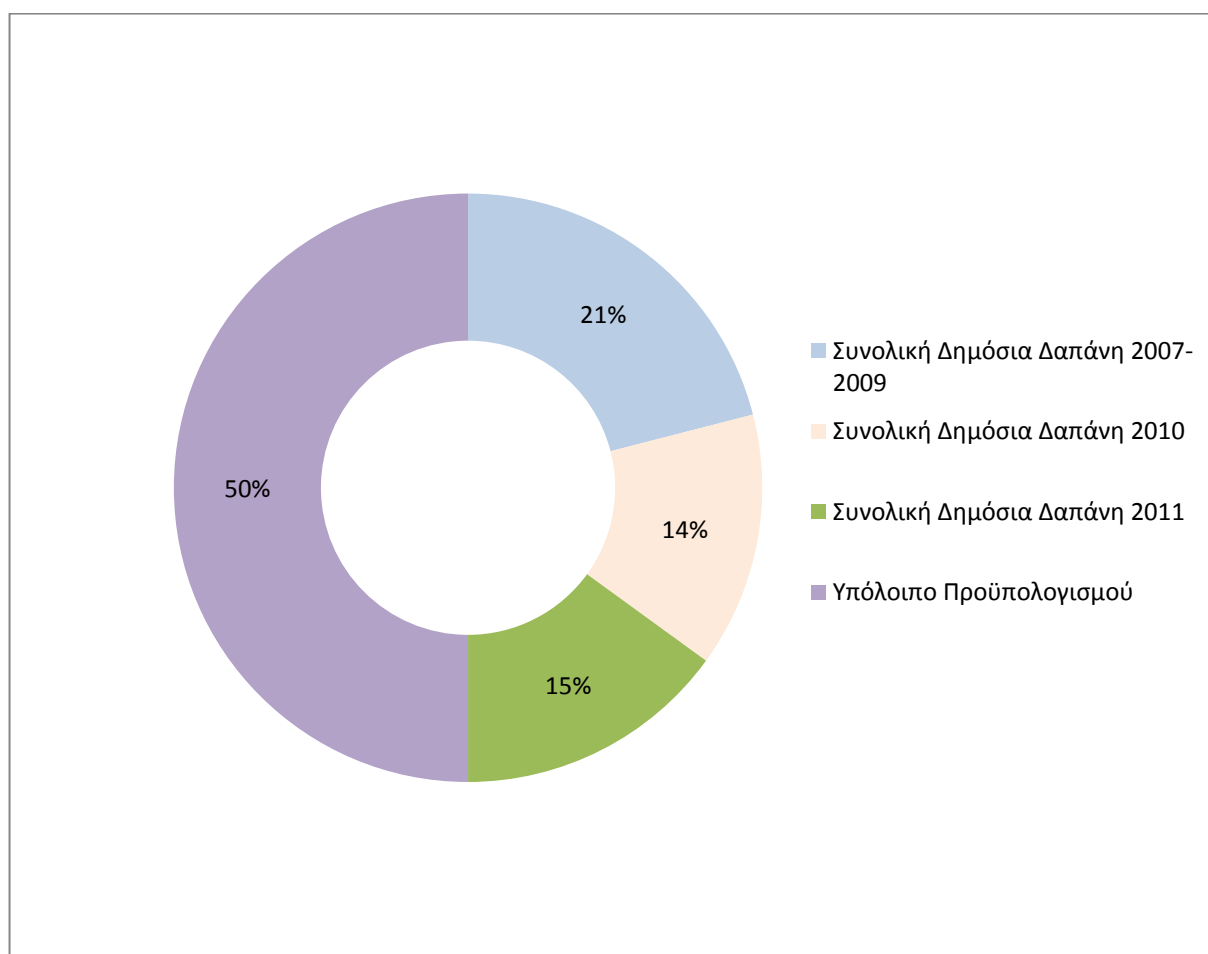
Πίνακας 8. Χώρες που έχουν επιλέξει την εφαρμογή των μέτρων της ηλικιακής ανανέωσης, στην ΕΕ-27

ΧΩΡΕΣ	ΜΕΤΡΟ 112	ΜΕΤΡΟ 113
ΒΕΛΓΙΟ (BE)	+	-
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ (BG)	+	-
ΤΣΕΧΙΑ (CZ)	+	+
ΔΑΝΙΑ (DK)	+	+
ΓΕΡΜΑΝΙΑ (DE)	+	+
ΕΣΘΟΝΙΑ (EE)	+	-
ΙΡΛΑΝΔΙΑ (IE)	+	+
ΕΛΛΑΔΑ (EL)	+	+
ΙΣΠΑΝΙΑ (ES)	+	+
ΓΑΛΛΙΑ (FR)	+	+
ΙΤΑΛΙΑ (IT)	+	+
ΚΥΠΡΟΣ (CY)	+	+
ΛΕΤΟΝΙΑ (LV)	+	+
ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ (LT)	+	+
ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ (LU)	+	+
ΟΥΓΓΑΡΙΑ (HU)	-	-
ΜΑΛΤΑ (MT)	-	+
ΟΛΛΑΝΔΙΑ (NL)	+	+
ΑΥΣΤΡΙΑ (AT)	+	-
ΠΟΛΩΝΙΑ (PL)	+	+
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ (PT)	+	+
ΡΟΥΜΑΝΙΑ (RO)	+	-
ΣΛΟΒΕΝΙΑ (SI)	+	+
ΣΛΟΒΑΚΙΑ (SK)	-	-
ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ (FI)	+	+
ΣΟΥΗΔΙΑ (SE)	+	-
ΗΝ. ΒΑΣΙΛΕΙΟ (UK)	+	-

Πηγή: ENRD, 2011

Η συνολική Δημόσια Δαπάνη για το Μέτρο 112, τη χρηματοδοτική περίοδο 2007-2013, ανέρχεται σε 4,98 δις ευρώ (από τα οποία τα 2,8 δις αφορούν στην κοινοτική χρηματοδότηση). Στο διάγραμμα που ακολουθεί καταγράφεται η κατανομή της Συνολικής Δημόσιας Δαπάνης κατά έτος, για το Μέτρο 112 (Διάγραμμα, 20), από το οποίο είναι φανερή η απορρόφηση κατά 50% της δημόσιας δαπάνης, υποδεικνύοντας την ελλιπή αξιοποίηση των πόρων για το συγκεκριμένο μέτρο από τα Κ - Μ. Επισημαίνεται, ότι η εφαρμογή του μέτρου για τα Κ - Μ είναι προαιρετική.

Διάγραμμα 20. Κατανομή της Συνολικής Δημόσιας Δαπάνης 2007-2011, κατά έτος, για το Μέτρο 112

Πηγή: ENRD, 2011

Εφαρμογή του Μέτρου 112 στην ΕΕ

Από το Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την Αγροτική Ανάπτυξη, αντλούνται στοιχεία για την εφαρμογή του Μέτρου σε όλα τα Κ - Μ, όσον αφορά στον αριθμό των Νέων Γεωργών που εντάχθηκαν στο καθεστώς παρέμβασης και την επίτευξη του εθνικού στόχου κάθε Κ - Μ, για την απορρόφηση της κοινοτικής χρηματοδότησης.

Η Γαλλία έχει τη μεγαλύτερη απορρόφηση (1,6 δις €), καθώς έχει επιτύχει τα τέσσερα πρώτα χρόνια του Προγράμματος 2007-2013, το 57% του εθνικού της στόχου. Στο Μέτρο έχουν ενταχθεί 24.000 Νέοι Γεωργοί, με προοπτική να ενταχθούν συνολικά 43.000 Νέοι Γεωργοί, μέχρι τη λήξη του Προγράμματος.

Η Γερμανία, έχει προγραμματίσει τη μικρότερη δημόσια δαπάνη (4,8 εκ. €), έχει εντάξει 190 Νέους Γεωργούς με στόχο τους 600, ενώ έχει διαθέσει όλο το ποσό της δημόσιας δαπάνης σε μία μόνο περιφέρεια της χώρας (ENRD, 2011).

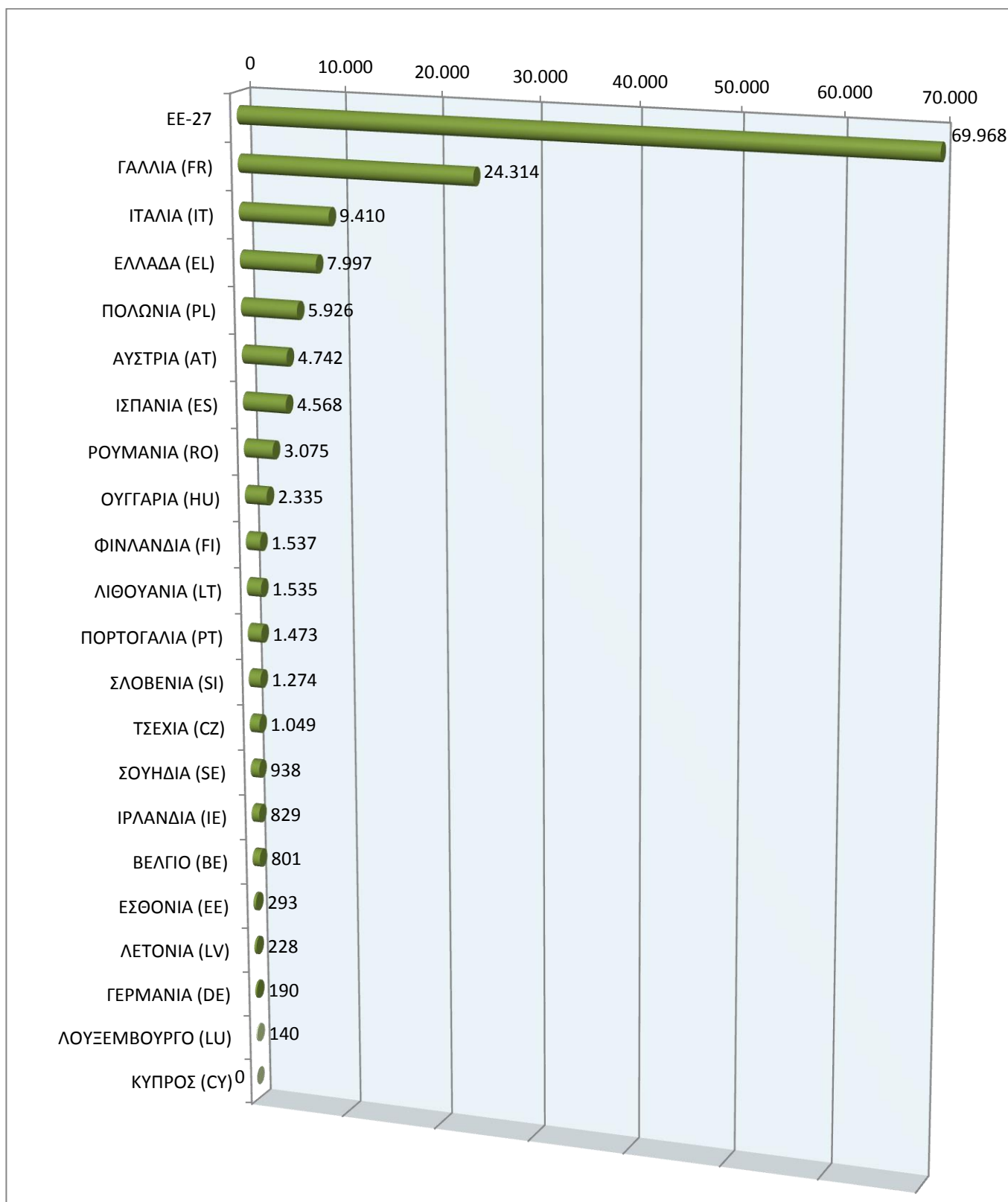
Η Ουγγαρία είναι η χώρα που ξεπέρασε το 100% του εθνικού της στόχου. Ενέταξε 2.314 Νέους Γεωργούς στο καθεστώς ενίσχυσης, επιτυγχάνοντας 116,8% του αριθμητικού της στόχου, με απορρόφηση μεγαλύτερη από το 120% της δημόσιας δαπάνης, ενώ η Κύπρος προϋπολόγισε 10 εκ. €, τα οποία δεν έχει διαθέσει, καθώς το μέτρο δεν είναι σε ισχύ.

Στην Ελλάδα, ήδη από το Β΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του τότε Υπουργείου Γεωργίας «Ανάπτυξη του Τομέα Γεωργίας 1994-1999», καταγράφεται μεγάλη συμμετοχή νέων γεωργών (ΥΠΑΑΤ, 2003), εκφράζοντας την επιθυμία αξιοποίησης των νέων επιχειρηματικών ευκαιριών και αντίστοιχα, ανάληψης επενδυτικού ρίσκου.

Στο Γ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων «Αγροτική Ανάπτυξη – Ανασυγκρότηση της Υπαιθρου 2000-2006», εντάσσεται στον Άξονα 3, η δράση: «Βελτίωση της ηλικιακής σύνθεσης του αγροτικού πληθυσμού». Οι νέοι γεωργοί συμπεριλαμβάνονται προς ενίσχυση στο Μέτρο 3.1. «Πριμοδότηση πρώτης εγκατάστασης νέων γεωργών». Εντάχθηκαν τελικά 18.346 νέοι γεωργοί, μετά την αναθεώρηση του στόχου, από τους οποίους 5.500, δεν έχουν ολοκληρώσει τις συμβατικές τους υποχρεώσεις, εντός χρονοδιαγράμματος (<http://www.agrotikianaptixi.gr/index.php>). Μέχρι σήμερα και μετά την εφαρμογή του μέτρου κατά την 3^η και 4^η Προγραμματική περίοδο, έχουν εγκατασταθεί περίπου 25.000 Νέοι Γεωργοί σε αγροτικές περιοχές με ενασχόληση στην γεωργία, γεγονός που ενισχύει την άμβλυση των διαρθρωτικών προβλημάτων του αγροτικού τομέα.

Στο τρέχον χρηματοδοτικό πλαίσιο, στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) της Ελλάδας, 2007-2013 «Αλέξανδρος Μπαλτατζής», προβλέπεται στον Άξονα 1: «Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τομέα της γεωργίας και της δασοκομίας και του αγροδιατροφικού τομέα», το Μέτρο 112: "Εγκατάσταση Νέων Γεωργών".

Διάγραμμα 21. Νέοι Γεωργοί στην Ευρώπη των 27 Κ-Μ, 2007-2010 (4^η Προγραμματική Περίοδος)

Πηγή: ENRD, 2011

Ο Άξονας 1 έχει τη μεγαλύτερη χρηματοδοτική βαρύτητα στο ΠΑΑ 2007 - 2013 δεσμεύοντας το 46,1% των πόρων, δεδομένου ότι η ανάγκη εκσυγχρονισμού του τομέα είναι επιτακτικότερη από ποτέ, λόγω της περαιτέρω απελευθέρωσης του παγκόσμιου εμπορίου γεωργικών προϊόντων, που θα έχει σαν συνέπεια την άρση κάθε είδους επιδότησης στο προϊόν και την παραγωγή. Εξυπηρετεί, κατά προτεραιότητα, τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τομέα, η οποία αποτελεί ουσιώδη προϋπόθεση για τη διατήρηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής στις αγροτικές περιοχές.

Οι παρεμβάσεις του Άξονα στοχεύουν στη βελτίωση της ποιότητας των παραγόμενων προϊόντων, την εισαγωγή και διάχυση γνώσης και της καινοτομίας μέσω επενδύσεων στο ανθρώπινο, ζωικό και φυτικό κεφάλαιο. Αποτελούν την εξειδίκευση της πρώτης κατευθυντήριας γραμμής των ευρωπαϊκών κατευθυντήριων γραμμών για την Αγροτική Ανάπτυξη της Προγραμματικής Περιόδου 2007-2013, προσαρμοσμένες στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής γεωργίας (<http://www.agrotikianaptixi.gr/index.php>).

Μέτρο 112: "Εγκατάσταση Νέων Γεωργών"

Στόχος του μέτρου είναι η πληθυσμιακή αναζωογόνηση της υπαίθρου με την εγκατάσταση Νέων Γεωργών μέσω της παροχής κινήτρων, προκειμένου:

- να διευκολυνθεί η αρχική τους εγκατάσταση και
- να υποβοηθηθεί η διαρθρωτική προσαρμογή των εκμεταλλεύσεών τους με την υποβολή επιχειρηματικού σχεδίου.

Η Νομική βάση του μέτρου τοποθετείται στα άρθρα 20 (α) (ii) και 22 του Κανονισμού (ΕΚ) 1698/2005, στα άρθρα 13 και 14, σημείο 5.3.1.1.2 Παράρτημα II του Κανονισμού (ΕΚ) 1974/2006 και στα άρθρα 2(η)(ii) και 4 του Καν.1320/2006.

Σκοπός του μέτρου είναι η προσέλκυση νέων σε ηλικία ανθρώπων στις αγροτικές περιοχές και η ενασχόληση τους με τη γεωργία. Η αποτελεσματικότητα της παρέμβασης ενισχύεται από το γεγονός ότι, οι «διάδοχοι» πρόωρης συνταξιοδότησης θα είναι κυρίως νέοι γεωργοί, δημιουργώντας έτσι ευνοϊκότερες προϋποθέσεις για την αύξηση του μεγέθους των γεωργικών εκμεταλλεύσεων που, σε συνδυασμό με την

υιοθέτηση νέων πρακτικών και καινοτομιών από νέους σε ηλικία ανθρώπους, θα συντελέσει ουσιαστικά στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τομέα.

Το Μέτρο έχει εφαρμογή στο σύνολο των Περιφερειών της χώρας, με δυνατότητα διαφοροποίησης των κινήτρων με βάση τα φυσικά μειονεκτήματα του τόπου μόνιμης κατοικίας, καθώς και την παραγωγική κατεύθυνση και το συνολικό εισόδημα της γεωργικής εκμετάλλευσης κατά την ολοκλήρωση του επιχειρηματικού σχεδίου.

Με τη Δράση «Ενιαία Πριμοδότηση Νέων Γεωργών», προβλέπεται η στήριξη νέων γεωργών για την εγκατάσταση τους στη γεωργία με τη μορφή χορήγησης κεφαλαίου.

Οι Δικαιούχοι και οι προϋποθέσεις ένταξης στο καθεστώς της παρέμβασης

Σύμφωνα με το άρθρο 22 παράγραφος 1 του Κανονισμού (ΕΚ) 1698/2005, στο Μέτρο δύναται να ενταχθούν γεωργοί οι οποίοι:

- Είναι ηλικίας κάτω των 40 ετών κατά την ημερομηνία υποβολής της αίτησης για στήριξη και εγκαθίσταται για πρώτη φορά σε γεωργική εκμετάλλευση ως αρχηγοί της. Για τον υπολογισμό της ηλικίας λαμβάνεται υπόψη η ημερομηνία υποβολής της αίτησης του υποψηφίου νέου γεωργού. Η ατομική απόφαση χορήγησης στήριξης για την εγκατάσταση νέων γεωργών εκδίδεται το αργότερο εντός 18 μηνών μετά την εγκατάσταση.
- Διαθέτουν επαρκή επαγγελματική ικανότητα, ή την αποκτούν εντός 3ετίας από την ημερομηνία λήψης της ατομικής απόφασης για χορήγηση στήριξης.
- Υποβάλλουν επιχειρηματικό σχέδιο για την ανάπτυξη των γεωργικών δραστηριοτήτων τους.

Η έννοια του όρου «Εγκατάσταση» Νέου Γεωργού, αφορά κάθε κράτος μέλος και για την Ελλάδα νοείται η έναρξη λειτουργίας αγροτικής εκμετάλλευσης μεγέθους

απαιτήσεων σε εργασία τουλάχιστον 0,5 Μονάδας Ανθρώπινης Εργασίας (ΜΑΕ), της οποίας είναι νόμιμος κάτοχος και αρχηγός, φυσικό πρόσωπο κάτω των 40 ετών. Η έναρξη λειτουργίας της γεωργικής εκμετάλλευσης προσδιορίζεται:

- με την απόκτηση ζωικού κεφαλαίου ή μελισσοσμηνών,
- με την έναρξη μίσθωσης αγροτικών εκτάσεων,
- με την αγορά αγροτικών εκτάσεων που περιέχουν μόνιμες φυτείες (εφόσον δεν εκμισθώνονται σε τρίτους),
- με την ημερομηνία κατάθεσης της αντίστοιχης ενιαίας δήλωσης εκμετάλλευσης (ΟΣΔΕ),
- με την έναρξη καλλιέργειας (σπορά ή φύτευση) ιδιόκτητων εκτάσεων μονοετούς καλλιέργειας.

Το επιχειρηματικό σχέδιο για την ανάπτυξη των γεωργικών δραστηριοτήτων των Νέων Γεωργών προβλέπει τη δημιουργία εκμετάλλευσης προσαρμοσμένης στις εθνικές και κοινοτικές απαιτήσεις. Το επιχειρηματικό σχέδιο διαρθρώνεται σε τρεις φάσεις:

A) Σημείο εκκίνησης

Στο σχέδιο περιγράφεται αναλυτικά η αρχική κατάσταση της γεωργικής εκμετάλλευσης: μέγεθος σε στρέμματα, αριθμός ζώων, συνολικό μέγεθος της εκμετάλλευσης σε ΜΑΕ, κατεύθυνση της εκμετάλλευσης (φυτική, κτηνοτροφική, μικτή - μελισσοκομία), ποιότητα παραγωγής, οικογενειακή και συνολική απασχόληση σε ΜΑΕ. Περιλαμβάνει επιπλέον, την αναλυτική περιγραφή των επενδύσεων που θα υλοποιηθούν, την πρόθεση του υποψηφίου για προσφυγή σε υπηρεσίες παροχής συμβουλών καθώς επίσης και κάθε άλλη ενέργεια που θα αναληφθεί με στόχο την επίτευξη των στόχων του σχεδίου.

B) Ενδιάμεση φάση

Η τήρηση των προϋποθέσεων που σχετίζονται με τις επαγγελματικές ικανότητες πρέπει να εκπληρώνεται εντός χρονικής περιόδου, η οποία δεν υπερβαίνει

τους 36 μήνες από την ημερομηνία λήψης της ατομικής απόφασης για τη χορήγηση στήριξης, εφόσον χρειάζεται περίοδος προσαρμογής για τη διευκόλυνση της εγκατάστασης Νέου Γεωργού ή της διαρθρωτικής προσαρμογής της εκμετάλλευσής του. Στο επιχειρηματικό σχέδιο θα προβλέπεται η χορήγηση ενίσχυσης για επενδύσεις που θα πραγματοποιήσουν οι Νέοι Γεωργοί με σκοπό τη συμμόρφωση προς ισχύοντα κοινοτικά πρότυπα, όπως προβλέπονται στον Καν (ΕΚ) 1782/2003. Η περίοδος χάριτος εντός της οποίας θα πρέπει να επιτυγχάνεται συμμόρφωση με τα σχετικά πρότυπα δεν μπορεί να υπερβαίνει τους 36 μήνες από την ημερομηνία εγκατάστασης.

Γ) Τελική φάση

Κατά την τελική φάση, ελέγχεται η επίτευξη των στόχων του επιχειρηματικού σχεδίου και πρέπει κατ' ελάχιστο να διασφαλίζεται η επίτευξη του στόχου της δημιουργίας γεωργικής εκμετάλλευσης συνολικού μεγέθους μεγαλύτερου της μιας (1) ΜΑΕ και εισοδήματος της εκμετάλλευσης μεγαλύτερου του 80% του εισοδήματος αναφοράς, εντός 5 ετών κατά ανώτατο όριο από την ημερομηνία λήψης της ατομικής απόφασης για τη χορήγηση στήριξης.

Η αναθεώρηση του επιχειρηματικού σχεδίου δράσης προβλέπεται το ανώτερο τρεις φορές μέχρι την ολοκλήρωση του, σε αιτιολογημένες περιπτώσεις και εφόσον δεν επηρεάζεται ο στόχος και η κατεύθυνση της εκμετάλλευσης.

Η συμμόρφωση προς το επιχειρηματικό σχέδιο αξιολογείται από την αρμόδια αρχή εντός πέντε ετών κατ' ανώτατο όριο από την ημερομηνία λήψης της ατομικής απόφασης για τη χορήγηση στήριξης. Σε περίπτωση που τη στιγμή της αξιολόγησης ο νέος γεωργός δεν πληροί τα προβλεπόμενα από το επιχειρηματικό του σχέδιο, η ήδη χορηγηθείσα στήριξη επιστρέφεται στο σύνολό της ως αχρεωστήτως καταβληθείσα.

Με την Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΚΥΑ) 704/08 Μέτρου 112 καθώς και με λοιπές διοικητικές πράξεις, καθορίστηκαν οι λεπτομέρειες εφαρμογής του Μέτρου 112.

Δικαίωμα υποβολής αίτησης ενίσχυσης στο Μέτρο έχουν φυσικά πρόσωπα, μόνιμοι κάτοικοι της Ελληνικής Επικράτειας, εγγεγραμμένοι στο Ολοκληρωμένο

Σύστημα Διαχείρισης και Ελέγχου (ΟΣΔΕ), οι οποίοι εγκαταστάθηκαν για πρώτη φορά ως αρχηγοί γεωργικής εκμετάλλευσης, κατά το δεκατετράμηνο που προηγείται της καταληκτικής ημερομηνίας υποβολής της αίτησης ενίσχυσης, εφόσον στο πρόσωπό τους, κατά την ημερομηνία υποβολής της αίτησης ενίσχυσης, πληρούνται αθροιστικά και οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

- Έχουν συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας τους, έχουν πλήρη δικαιοπρακτική ικανότητα και φερεγγυότητα σύμφωνα με τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα και δεν έχουν συμπληρώσει το 40ο έτος της ηλικίας τους. Η ηλικία υπολογίζεται με βάση τη διαφορά μεταξύ της ημερομηνίας υποβολής της αίτησης για τη χορήγηση ενίσχυσης και της ημερομηνίας γέννησης.
- Είναι μόνιμοι κάτοικοι Κοινοτικού ή Δημοτικού Διαμερίσματος ή Οικισμού με πραγματικό πληθυσμό έως 100.000 κατοίκους.
- Η γεωργική τους εκμετάλλευση έχει ελάχιστο μέγεθος απαιτήσεων σε εργασία 0,5 MAE και πληροί τις λοιπές προϋποθέσεις του άρθρου 6 της ΚΥΑ 704/2008.
- Διαθέτουν επαρκή επαγγελματική ικανότητα ή αναλαμβάνουν τη δέσμευση να την αποκτήσουν εντός 36 μηνών από την ημερομηνία λήψης της ατομικής απόφασης έγκρισης.
- Υποβάλλουν Επιχειρηματικό Σχέδιο, μέγιστης χρονικής διάρκειας πέντε ετών με δεσμευτικούς στόχους και ενδιάμεσες χρονικές προθεσμίες.
- Αναλαμβάνουν συμβατικές δεκαετείς μακροχρόνιες υποχρεώσεις

Ο όρος της πρώτης φοράς για την εγκατάσταση του υποψηφίου ως αρχηγού γεωργικής εκμετάλλευσης, προκειμένου να τύχει των ενισχύσεων του Μέτρου, εκπληρώνεται εφόσον το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί μεταξύ της ημερομηνίας πρώτης εγκατάστασης στη γεωργική εκμετάλλευση και της λήψης της απόφασης έγκρισης δεν υπερβαίνει τους δεκαοκτώ (18) μήνες.

Βασικές Υποχρεώσεις του Άρθρου 9 της ΚΥΑ 704/2008

Οι Νέοι Γεωργοί που κρίθηκαν δικαιούχοι οφείλουν να επιτύχουν το σύνολο των δεσμευτικών στόχων του επιχειρηματικού σχεδίου εντός 5 ετών από την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης έγκρισης της σχετικής πράξης. Οι δεσμευτικοί στόχοι του Επιχειρηματικού Σχεδίου, καθώς και οι επί μέρους χρονικές προθεσμίες επίτευξής τους, αφορούν στα ακόλουθα:

- Δημιουργία γεωργικής εκμετάλλευσης συνολικού μεγέθους απαιτήσεων σε εργασία μεγαλύτερου της μίας (1) ΜΑΕ και εισοδήματος μεγαλύτερου του 80% του εισοδήματος αναφοράς με την ολοκλήρωση του επιχειρηματικού σχεδίου. Σε κάθε περίπτωση απαιτείται βελτίωση του εισοδήματος της γεωργικής εκμετάλλευσης κατά 10% τουλάχιστον, σε σχέση με την υφιστάμενη κατάσταση κατά την υποβολή της αίτησης ενίσχυσης.
- Επίτευξη της συμμόρφωσης προς ισχύοντα κάθε φορά κοινοτικά πρότυπα, τα αντίστοιχα για το είδος της επένδυσης που πραγματοποιεί, εφόσον υποβάλλεται από τον υποψήφιο Νέο Γεωργό αίτηση ενίσχυσης για ένταξη στο Μέτρο 121 (Σχέδια Βελτίωσης) του ΠΑΑ ή αυτή προβλέπεται στο Επιχειρηματικό Σχέδιό του. Η επίτευξη θα πρέπει να πραγματοποιηθεί εντός χρονικής περιόδου η οποία δεν υπερβαίνει τους 36 μήνες από την ημερομηνία εγκατάστασης.
- Υποβολή Ενιαίας Δήλωσης Εκμετάλλευσης στον ΟΠΕΚΕΠΕ ανελλιπώς σε όλη τη διάρκεια του Επιχειρηματικού Σχεδίου και των μακροχρόνιων υποχρεώσεων, ανεξαρτήτως από τη λήψη ή μη ενιαίας ενίσχυσης.
- Απόκτηση ή συμπλήρωση επαρκούς επαγγελματικής ικανότητας, εντός χρονικής περιόδου η οποία δεν υπερβαίνει τους 36 μήνες από την ημερομηνία της απόφασης έγκρισης.
- Ένταξη στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης των επαγγελματιών γεωργών, με εγγραφή στον ΟΓΑ ως κυρίου Ταμείου Ασφάλισης, εντός χρονικής περιόδου η οποία δεν υπερβαίνει τους 36 μήνες από την ημερομηνία λήψης της ατομικής

απόφασης έγκρισης. Η αίτηση ασφάλισης έπρεπε να υποβληθεί εντός του πρώτου έτους από την ημερομηνία της απόφασης έγκρισης.

- Απόκτηση της ιδιότητας του κατά κύρια απασχόληση γεωργού, δηλαδή να αντλεί τουλάχιστον το 50% του ατομικού του εισοδήματος από γεωργικές δραστηριότητες που ασκούνται στα όρια της εκμετάλλευσης του και παράλληλα να μην αφιερώνει για δραστηριότητες εκτός των ορίων της γεωργικής εκμετάλλευσης πάνω από 50% του συνολικού χρόνου απασχόλησης του ή να αποκτήσει την ιδιότητα του κατά κύρια απασχόληση αγρότη και να αντλεί τουλάχιστον το 50% του ατομικού του εισοδήματος από αγροτικές δραστηριότητες (γεωργία, κτηνοτροφία, αγροτουρισμό, αγροβιοτεχνία, αλιεία - πλην υπερπόντιας - δασικές δραστηριότητες και δραστηριότητες προστασίας του φυσικού χώρου) υπό τον όρο ότι, τουλάχιστον το 25% του συνολικού του εισοδήματος προέρχεται από γεωργικές - κτηνοτροφικές δραστηριότητες και παράλληλα να μην αφιερώνει για δραστηριότητες εκτός γεωργικής εκμετάλλευσης χρόνο μεγαλύτερο του 50% του συνολικού χρόνου απασχόλησης.
- Οριστική εγγραφή με την προηγούμενη ιδιότητα στο Μητρώο Αγροτών και Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων εντός 24 μηνών το πολύ από την απόφαση έγκρισης πράξης και διαρκής ενημέρωση των μεταβολών μέχρι τη λήξη του επιχειρηματικού σχεδίου, σύμφωνα με τους όρους και τις προϋποθέσεις που ισχύουν κάθε φορά.
- Επίτευξη των ποιοτικών και ποσοτικών στόχων σε σχέση με τα ανωτέρω, αλλά και σε σχέση με τα λοιπά μεγέθη που προσδιορίζονται στο Επιχειρηματικό Σχέδιο, βάσει του οποίου οι υποψήφιοι δεσμεύονται, αξιολογούνται και τελικά κρίνονται ως δικαιούχοι των ενισχύσεων.

Μακροχρόνιες υποχρεώσεις δικαιούχων

Κάθε υποψήφιος, που κρίνεται δικαιούχος του καθεστώτος ενίσχυσης εγκατάστασης Νέων Γεωργών, αναλαμβάνει την υποχρέωση για διάστημα

τουλάχιστον 10 ετών, από την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης έγκρισης της πράξης, να τηρεί τους όρους που περιέχονται σε αυτή και ιδίως:

- Να υποβάλλει κατ' έτος στον ΟΠΕΚΕΠΕ Ενιαία Δήλωση Εκμετάλλευσης και να τηρεί τις λοιπές υποχρεώσεις των αρχηγών γεωργικών εκμεταλλεύσεων σε σχέση με το ΟΣΔΕ και τα Μητρώα του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.
- Να τηρεί τουλάχιστον απλοποιημένη λογιστική για την παρακολούθηση των παραγωγικών και οικονομικών στοιχείων της εκμετάλλευσής του από την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης έγκρισης.
- Να παραμείνει στον τόπο της μόνιμης κατοικίας του.
- Να υποβάλλει κατ' έτος στην αρμόδια ΔΟΥ φορολογική δήλωση.
- Να υποβάλλει κατ' έτος στη Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης τα δικαιολογητικά που θα ζητούνται για την πιστοποίηση της τήρησης των συμβατικών μακροχρόνιων υποχρεώσεων (Ενιαία Δήλωση Εκμετάλλευσης, φορολογικές δηλώσεις και εκκαθαριστικά, ΟΓΑ, βεβαίωση μόνιμης κατοικίας κ.λπ.).
- Να δέχεται και να διευκολύνει τους ελέγχους που πραγματοποιούν Εθνικά και Κοινοτικά Όργανα, για τη διαπίστωση της τήρησης της εθνικής και κοινοτικής νομοθεσίας.
- Να διατηρήσει τουλάχιστον το επίπεδο εισοδήματος της εκμετάλλευσής του, για το οποίο ενισχύθηκε, από την ημερομηνία επίτευξης του δεσμευτικού στόχου.
- Να διατηρήσει τουλάχιστον την ιδιότητα του μερικής απασχόλησης γεωργού και αρχηγού της εκμετάλλευσης, δηλαδή να αντλεί τουλάχιστον το 25% του εισοδήματός του από γεωργικές δραστηριότητες και παράλληλα να μην αφιερώνει για δραστηριότητες εκτός της εκμετάλλευσης του χρόνο μεγαλύτερο

του 50% της συνολικής του απασχόλησης, από το πέρας της ανώτατης προθεσμίας ή της ανώτατης ημερομηνίας επίτευξης των δεσμευτικών στόχων.

- Να μην εμπλακεί σε ενέργειες που έχουν σχέση με κατοχή, εμπορία, διάθεση ναρκωτικών ουσιών, ζωοκλοπή, καταστροφή του περιβάλλοντος και απάτη εις βάρος του Δημοσίου.

Φορέας Εφαρμογής

Φορέας Εφαρμογής είναι η Ειδική Υπηρεσία Εφαρμογής ΠΑΑ, του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και οι Αρμόδιες Περιφερειακές Υπηρεσίες.

Ποσά Ενίσχυσης

Η ενίσχυση για τους Νέους Γεωργούς χορηγείται με τη μορφή κεφαλαίου και καταβάλλεται σε 3 δόσεις. Το ύψος της ενίσχυσης διαφοροποιείται ανάλογα με την κατηγορία της περιοχής μόνιμης κατοικίας του υποψηφίου, τον προσανατολισμό παραγωγής της εκμετάλλευσης και το επίπεδο εισοδήματος της εκμετάλλευσης, κατά την ολοκλήρωση του Επιχειρηματικού Σχεδίου (Πίνακας, 9).

Πίνακας 9. Κριτήρια, παράμετροι και ύψος ενίσχυσης δικαιούχων του μέτρου 112

ΚΡΙΤΗΡΙΟ		ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΣ	ΥΨΟΣ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ
1	Περιοχή μόνιμης κατοικίας	Ορεινή	15.000
		Μειονεκτική	10.000
		Λοιπές περιοχές	5.000
2	Προσανατολισμός παραγωγής της εκμετάλλευσης στη μελλοντική κατάσταση	Κτηνοτροφική	15.000
		Φυτική	15.000
		Μικτή -Μελισσοκομία	10.000
3	Επίπεδο εισοδήματος της εκμετάλλευσης στη μελλοντική κατάσταση	> από το 120% του Εισοδήματος Αναφοράς	10.000
		80% - 120% του Εισοδήματος Αναφοράς	5.000
ΥΨΟΣ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ		Μέγιστο	40.000
		Ελάχιστο	10.000

Χρηματοδότηση των Ταμείων

Η κατανομή της χρηματοδότησης του μέτρου και το συνολικό κόστος για την Ελλάδα, απεικονίζεται στον Πίνακα 10.

Πίνακας 10. Κατανομή χρηματοδότησης του Μέτρου 112, κατά την 4^η Προγραμματική Περίοδο

Μέτρο 112	Κοινοτική Συμμετοχή	εθνική συμμετοχή	δημόσια δαπάνη	ιδιωτική συμμετοχή	συνολικό κόστος
	1	2	3=1+2	4	5=3+4
€	132.163.311	52.697.348	184.860.659	0	184.860.659
%	71,49	28,51	100	0	100

Πηγή: (<http://www.agrotikianaptixi.gr/index.php>)

Το συνολικό ποσό των Νομικών Δεσμεύσεων Νέων Γεωργών που αναλήφθηκαν έως 31.12.2006 και θα πληρωθεί σε αυτή την Προγραμματική Περίοδο (σύμφωνα με τις μεταβατικές διατάξεις του κανονισμού), εκτιμάται ότι θα ανέλθει στο ποσό των 30.000.000€ που περιλαμβάνονται στο ποσό των 185.000.000€. Ο στόχος του Μέτρου καλύφθηκε από την πρώτη προκήρυξή του, με το ποσό των 155 εκ. € Δημόσιας Δαπάνης. Οι δικαιούχοι της 4^{ης} Προγραμματικής Περιόδου ανέρχονται στους 8.500 νέους γεωργούς και οι ανειλημμένες υποχρεώσεις του Μέτρου αφορούν 5.500 δικαιούχους. Ως εκ τούτου, η εφαρμογή του μέτρου έχει ανασταλεί.

Ο προγραμματισμός και η εφαρμογή του μέτρου αρχικά λειτούργησε ικανοποιητικά. Στα τέσσερα πρώτα χρόνια εφαρμογής του, η απορρόφηση έφτασε το 34,4% της χρηματοδότησης (ENRD, 2011), γεγονός που υποδηλώνει μερική αδυναμία εκ μέρους του κρατικού μηχανισμού αξιοποίησης των παρεχόμενων εργαλείων και πόρων για την ώθηση των νέων προς το γεωργικό επάγγελμα και την έλλειψη μακρόπνοης στρατηγικής η οποία θα καθιστά ελκυστικότερη την ύπαιθρο (ΕΟΚΕ, 2011).

Επιπλέον, οι ανειλημμένες υποχρεώσεις του μέτρου από την προηγούμενη προγραμματική περίοδο, αποτελούν περιορισμό για την αξιοποίηση της συνολικής εγκεκριμένης Δημόσιας Δαπάνης την τρέχουσα προγραμματική περίοδο. Τέλος, εκτιμάται ότι ο όγκος των υποχρεώσεων και οι μακροχρόνιες απαιτήσεις δρουν ανασταλτικά στην επιτυχημένη εφαρμογή του μέτρου και την ουσιαστική αξιοποίηση των πόρων από τους ωφελούμενους.

Παρόλα αυτά, το μέτρο 112, αποτελεί τη βασική υποστήριξη των επίδοξων νέων γεωργών και θα μπορούσε να δώσει ουσιαστική ώθηση στο δρόμο προς την ενασχόληση με το γεωργικό επάγγελμα.

4.4. ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΜΕΤΡΩΝ ΣΤΟ ΠΑΑ

Στο ΠΑΑ, προβλέπεται η δυνατότητα συνδυασμού διαφόρων μέτρων του Καν. (ΕΚ) 1698/2005, δίνοντας πρόσβαση στον επίδοξο Νέο Γεωργό στα μέτρα αυτά, με την προϋπόθεση της εκπλήρωσης των κριτηρίων επιλογής κάθε μέτρου και της λεπτομερούς αναφοράς και τεκμηρίωσής τους στο επιχειρησιακό του σχέδιο. Ειδικότερα, προβλέπεται η πρόσβαση στα εξής μέτρα:

- Μέτρο 1.1.4 «Χρήση υπηρεσιών παροχής γεωργικών συμβουλών στην εκμετάλλευση και παροχή δασοκομικών συμβουλών»
- Μέτρο 1.2.1 «Εκσυγχρονισμός γεωργικών εκμεταλλεύσεων»
- Μέτρο 1.3.2. «Συμμετοχή γεωργών σε συστήματα για την ποιότητα τροφίμων»
- Μέτρο 1.3.3. «Δραστηριότητες ενημέρωσης και προώθησης»
- Μέτρο 111 «Δράσεις επαγγελματικής κατάρτισης και ενημέρωσης» που στοχεύει την παροχή ενημέρωσης - πληροφόρησης και άτυπης κατάρτισης που εστιάζει σε θέματα που άπτονται της προστασίας του περιβάλλοντος.

Τα μέτρα 112 «Εγκατάσταση Νέων Γεωργών» και 113 «Πρόωρη Συνταξιοδότηση γεωργών και γεωργικών εργατών» στοχεύουν στην άμβλυση δυο σημαντικών διαρθρωτικών προβλημάτων της ελληνικής γεωργίας, της αντιστροφής της ηλικιακής σύνθεσης, μέσω της εγκατάστασης νέων γεωργών και της μεγέθυνσης των εκμεταλλεύσεων, ενώ παράλληλα έχουν σημαντική κοινωνική διάσταση, ιδίως για τους κατόχους μικρών εκμεταλλεύσεων, στους οποίους εξασφαλίζεται ένα ελάχιστο εισόδημα και δυνατότητες στροφής προς άλλους τομείς της οικονομίας (<http://www.agrotikianaptixi.gr/index.php>).

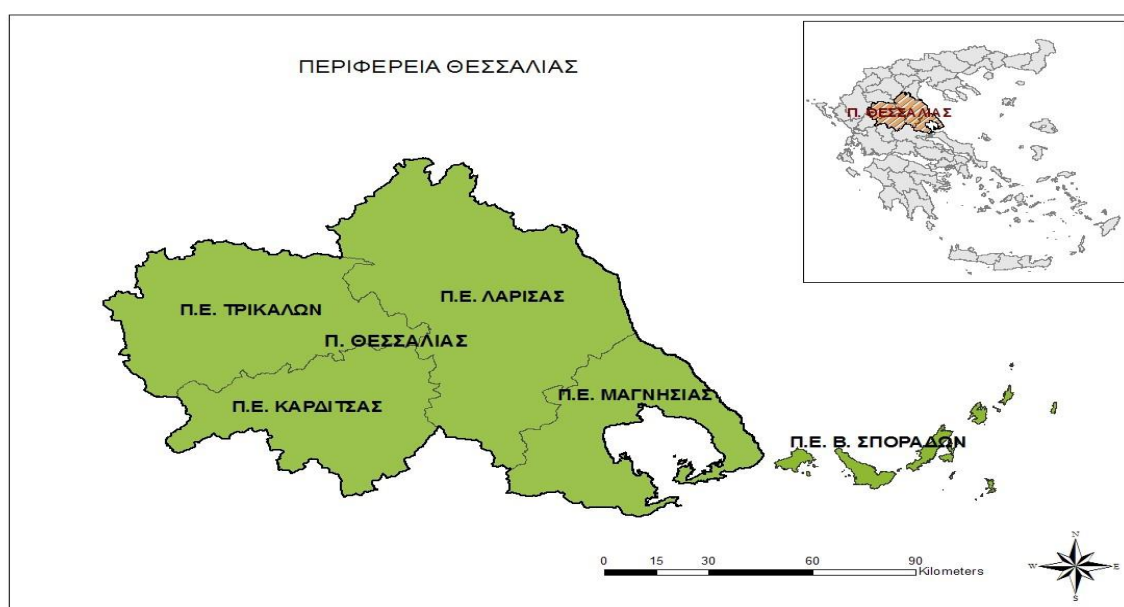
Τη δεδομένη χρονική στιγμή προγραμματίζεται η επόμενη προγραμματική περίοδος 2014 - 2020, δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα, σύμφωνα με τον Επίτροπο Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης, Dacian Cioloș, «στη νέα συνεργασία μεταξύ των Ευρωπαίων πολιτών και των αγροτών προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της ασφάλειας τροφίμων, της βιώσιμης χρήσης των φυσικών πόρων και της έξυπνης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης».

Σε αυτό το πλαίσιο, προβλέπεται παροχή κινήτρων στους νέους ανθρώπους, διαμορφώνοντας για πρώτη φορά, σύμφωνα με τον Επίτροπο Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης, μία ουσιαστική πολιτική για τους νέους αγρότες. (www.agrotypos.gr) και τους μικροκαλλιεργητές να παραμείνουν στη γεωργία. Οι γεωργοί που έχουν στην κατοχή τους λίγα στρέμματα γης θα μπορούν να διεκδικήσουν πρόσθετες ενισχύσεις, ενώ οι εθνικές κυβερνήσεις θα μπορούν να χρησιμοποιήσουν μέχρι και το 2% του προϋπολογισμού του Πυλώνα I για την ενθάρρυνση ατόμων κάτω από 40 ετών να ασχοληθούν με το γεωργικό επάγγελμα. Πρόσθετη χρηματοδότηση προβλέπεται επίσης στον Πυλώνα II, με χρηματοδότηση της πρώτης εγκατάστασης νέων γεωργικών επιχειρήσεων.

5.1. ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

5.1.1. Η Περιφέρεια Θεσσαλίας

Η Περιφέρεια Θεσσαλίας έχει έκταση 14.037 Km², που αποτελεί το 10,6% της συνολικής έκτασης της χώρας (περίπου 50% ορεινή- ημιορεινή και 50% πεδινή), με πληθυσμό 730.730 κατοίκους και πυκνότητα 52,06 κάτοικοι ανά Km². Καταλαμβάνει το κεντρικό – ανατολικό τμήμα του ηπειρωτικού κορμού της Ελλάδας.

Χάρτης . Περιφέρεια Θεσσαλίας

Η καλλιεργήσιμη έκτασή της ανέρχεται σε 4.999.353 στρέμματα που αντιστοιχεί στο 12,68% καλλιεργήσιμης έκτασης της χώρας (2.408.271 στρέμματα στην ΠΕ Λάρισας, 1.099.601 στην ΠΕ Καρδίτσας, 884.112 στην ΠΕ Μαγνησίας και 607.369 στρέμματα στην ΠΕ Τρικάλων). Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται η καλλιεργήσιμη έκταση (σε στρέμματα) της Θεσσαλίας σε σχέση με τη συνολική έκταση της Ελλάδας αλλά και η καλλιεργήσιμη έκταση ανά Περιφερειακή Ενότητα (Πίνακας, 11).

Πίνακας 11. Καλλιεργήσιμη έκταση στη Θεσσαλία ανά Περιφερειακή Ενότητα

Γεωγραφική Ενότητα	Καλλιεργήσιμη Έκταση (στρ.)
Ελλάδα	39.427.074
Περιφέρεια Θεσσαλίας	4.999.353
ΠΕ Καρδίτσας	1.099.601
ΠΕ Λάρισας	2.408.271
ΠΕ Μαγνησίας	884.112
ΠΕ Τρικάλων	607.369

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ 2009-2010

Ο αγροτικός τομέας έχει επηρεαστεί αρνητικά από την οικονομική κρίση και αυτό οφείλεται στη μειωμένη ζήτηση και κάμψη του εμπορίου καθώς και στο καθεστώς των αγροτικών ενισχύσεων, οι οποίες είναι αποδεδειγμένες από την παραγωγή. Σε επίπεδο περιφερειών, η Θεσσαλία είναι δεύτερη, με ποσοστό 13% μετά την Κεντρική Μακεδονία με 20,8%, στη συμμετοχή του πρωτογενή τομέα στη διαμόρφωση του ΑΕΠ της χώρας. Στον παρακάτω πίνακα καταγράφεται η συμμετοχή του αγροτικού τομέα της Περιφέρειας Θεσσαλίας στο ΑΕΠ της χώρας (Πίνακας, 12).

Πίνακας 12. Σημασία του αγροτικού τομέα της Περιφέρειας Θεσσαλίας (% συμμετοχή στο ΑΕΠ της Χώρας)

Γεωγραφική Ενότητα	ποσοστό συμμετοχής % του πρωτογενούς τομέα στο ΑΕΠ της χώρας
Ελλάδα	100
Περιφέρεια Θεσσαλίας	13,7
ΠΕ Καρδίτσας	2,6
ΠΕ Λάρισας	7,6
ΠΕ Μαγνησίας	1,8
ΠΕ Τρικάλων	1,7

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ 2009-2010

Η απασχόληση στον αγροτικό τομέα της χώρας τα προηγούμενα έτη παρουσίαζε πτωτική πορεία, ακολουθώντας τη γενικότερη τάση περιορισμού της, όπως καταγράφεται στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά με μικρότερο ρυθμό. Από την άλλη πλευρά, σε εγχώριο επίπεδο, μεταξύ όλων των κλάδων οικονομικής δραστηριότητας που παρακολουθεί η Στατιστική Αρχή ο αγροτικός τομέας καλύπτει το 2010, αμέσως μετά το εμπόριο (18,1%), τον μεγαλύτερο αριθμό απασχολουμένων (549,80 χιλ. και ποσοστό 12,4%), με απόσταση από τον κλάδο της μεταποίησης (10,7%), των κατασκευών (7,3%) και του τουρισμού (7,0%).

Ανάλογη βαρύτητα αποκτά η απασχόληση στον αγροτικό τομέα σε 8 από τις 13 Περιφέρειες της χώρας, όπως η Πελοπόννησος (με ποσοστό 29,1%, έναντι του εμπορίου, με ποσοστό 14,2%), η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (με ποσοστό 25,7% έναντι του 14,6% του εμπορίου), η Θεσσαλία (με ποσοστό 24,3%, έναντι 16,6% του εμπορίου), η Δυτική Ελλάδα (21,8% έναντι 17,6% του εμπορίου), η Στερεά Ελλάδα (21,5% έναντι του 14,5% του εμπορίου), η Ήπειρος (20,1% έναντι του 17,4% του εμπορίου) και η Κρήτη (20,1% έναντι του 17,7% του εμπορίου).

5.1.2. Η Παραγωγική Διάρθρωση της Θεσσαλίας

Οι αροτραίες καλλιέργειες που κυριαρχούν στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, αποτελούν το 80% περίπου των καλλιεργούμενων εκτάσεων. Παρατηρώντας την εξέλιξη (1978-2008) της φυτικής παραγωγής διαπιστώνουμε μια μείωση της καλλιεργούμενης έκτασης, ειδικά στις αροτραίες καλλιέργειες και στις αμπέλους (ΥΠΑΑΤ, 2011), ενώ παρατηρείται αύξηση στις δενδρώδεις καλλιέργειες και στα κηπευτικά.

Στο παρακάτω πίνακα, παρουσιάζεται η κατάταξη των κυριότερων καλλιεργειών φυτικής παραγωγής της Περιφέρειας Θεσσαλίας ανά συνολική καλλιεργούμενη έκταση.

Πίνακας 13. Κατάταξη των κυριότερων καλλιεργειών Περιφέρειας Θεσσαλίας, 2010

α/α	Τομέας Φυτικής Παραγωγής	Καλλιεργούμενη Έκταση σε στρ.	Καλλιεργούμενη Έκταση/Σύνολο Αροτραίων Εκτάσεων (%)
1	Σκληρό σιτάρι	1.311.541	29,97%
2	Βαμβάκι	1.227.461	28,05%
3	Λοιπά σιτηρά	466.330	10,66%
4	Αραβόσιτος	335.596	7,67%
5	Ελιά	335.569	7,67%
6	Ζωοτροφές	312.871	7,15%
7	Ακρόδρυα	121.801	2,78%
8	Κηπευτικά-Λαχανικά	76.933	1,76%
9	Βιομηχανικά Φυτά	57.998	1,33%
10	Μηλοειδή	46.040	1,05%
11	Αμπελώνες	37.687	0,86%
12	Πυρηνόκαρπα	23.748	0,54%
13	Όσπρια	20.725	0,47%
14	Αρωματικά Φυτά	1.618	0,04%
15	Ανθοκομικές Καλλιέργειες	578	0,01%
	ΣΥΝΟΛΑ	4.376.496	100,00%

ΠΗΓΗ: Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας

Η ζωική παραγωγή στην Θεσσαλία αντιπροσωπεύει το ¼ της ακαθάριστης αξίας της γεωργικής παραγωγής. Κατέχει σημαντικό ρόλο στην εθνική οικονομία καθώς παρέχει εισόδημα και εργασία σε πολλές οικογένειες, συμβάλλοντας στη διατήρηση του κοινωνικού ιστού σε περιοχές με ιδιαίτερα προβλήματα, ορεινές – μειονεκτικές (Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2011).

Η αιγοπροβατοτροφία είναι ο πιο σημαντικός κλάδος της κτηνοτροφίας στη χώρα και στη περιφέρεια Θεσσαλίας. Συμμετέχει σε ποσοστό 58,6% στην ακαθάριστη αξία της συνολικής ζωικής παραγωγής. Σε επίπεδο χώρας εκτρέφονται περί τις 8.500.000 προβατίνες και περί τις 3.850.000 αίγες. Παράγονται 530.000 τόνοι πρόβειου γάλακτος και 154.000 τόνοι αίγειου γάλακτος. Η αιγοπροβατοτροφία στη Θεσσαλία είναι παραδοσιακή μορφή κτηνοτροφίας με πολύ ικανοποιητική προσαρμογή στις Θεσσαλικές φυσικές συνθήκες που όπως φαίνεται τείνει να γίνει επιχειρηματικής μορφής και αυτό το καταμαρτυρεί η μείωση των κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων με ταυτόχρονη αύξηση του ζωικού κεφαλαίου. Αξιοποιεί τους βοσκοτόπους οι οποίοι ανέρχονται σε 4.229.017 στρ. οριακές και ακατάλληλες για

καλλιέργεια εκτάσεις. Η Περιφέρεια Θεσσαλίας κατέχει την πρώτη θέση στην παραγωγή πρόβειου κρέατος και την πέμπτη στην παραγωγή αίγιου κρέατος.

Πίνακας 14. Ζωική παραγωγή της Περιφέρειας Θεσσαλίας, 2011

	ΠΕ Λάρισας	ΠΕ Τρικάλων	ΠΕ Καρδίτσας	ΠΕ Μαγνησίας & Σποράδων	Θεσσαλία
Αίγες	220.000	100.759	34.000	95.000	449.759
Αίγιο Γάλα (tn)	18.000	9.800	3.491	8.720	40.011
Πρόβατα	611.692	193.911	95.839	119.761	901.442
Πρόβειο Γάλα (tn)	57.000	17.800	17.222	11.610	104.132
Αιγοπρόβειο κρέας(tn)	9.000	1.926	1.202	1.122	8.514
Βοσκότοποι (στρ.)	2.066.292	1.009.410	481.136	672.177	22.229.015

ΠΗΓΗ: Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας

Ο κλάδος της βοοτροφίας διαφοροποιείται σε γαλακτοπαραγωγική ή κρεοπαραγωγική κατεύθυνση. Στην Ελλάδα εκτρέφονται 684.100 βοοειδή εκ των οποίων 168.000 είναι ζώα γαλακτοπαραγωγής. Η μεγαλύτερη συγκέντρωση βοοειδών εστιάζεται στην Μακεδονία- Θράκη με ποσοστό 53,3% και ακολουθεί η Θεσσαλία με ποσοστό 17,3%. Σε σύνολο 23.504 εκμεταλλεύσεων στη χώρα, οι 2.105 εκμεταλλεύσεις βρίσκονται στη Θεσσαλία. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται ανά ΠΕ, η βοοτροφία στη Θεσσαλία.

Πίνακας 15. Βοοτροφία στη Θεσσαλία, 2011

	ΠΕ Λάρισας	ΠΕ Τρικάλων	ΠΕ Καρδίτσας	ΠΕ Μαγνησίας & Σποράδων	Θεσσαλία	Ελλάδα
Βοοειδή γαλακτοπαραγωγής	19.000	4728	3.302	2397	29.427	149.000
Βοοειδή κρεοπαραγωγής	35.000	38137	6.883	9900	89.920	534.019
Παραγόμενο κρέας (tn)	5.400	12002	1.338	1550	20.290	61.000
Παραγόμενο γάλα (tn)	65.000	18216	7.800	6726	97.220	670.000

ΠΗΓΗ: Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας

Η χοιροτροφία στην Ελλάδα θεωρείται από τους δυναμικούς κλάδους της κτηνοτροφίας, που επιβιώνει χωρίς επιδοτήσεις. Αναλυτικά, η κατάσταση της χοιροτροφίας στη Θεσσαλία καταγράφεται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 16. Χοιροτροφία στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2011

	ΠΕ Τρικάλων	ΠΕ Λάρισας	ΠΕ Καρδίτσας	ΠΕ Μαγνησίας & Σποράδων	Θεσσαλία
Χοιρομητέρες συστηματικής εκτροφής	9.023	7.300	3.300	1.040	20.663
Χοιρομητέρες ελεύθερας βοσκής	2.217	2.000	150	1.500	5.867
παραγωγή κρέατος (tn)	12.250	10.130	3.760	2.760	28.900

ΠΗΓΗ: Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας

Ο κλάδος της πτηνοτροφίας αποτελεί ένα σύγχρονο τομέα δραστηριότητας της κτηνοτροφίας, με καθετοποίηση της παραγωγής. Το κρέας κοτόπουλων καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος της συνολικής εγχώριας παραγωγής κρέατος πουλερικών. Σε επίπεδο χώρας, το κρέας των πουλερικών ανέρχεται περί τους 187.340tn ενώ στη Θεσσαλία περί στους 4.000tn ετησίως.

Πίνακας 17. Πτηνοτροφία στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2011

	ΠΕ Λάρισας	ΠΕ Καρδίτσας	ΠΕ Τρικάλων	ΠΕ Μαγνησίας & Σποράδων	Θεσσαλία
Όρνιθες ωτόκες συστηματικής πτηνοτροφίας	15.000	7.900	500	28.500	51.900
Κοτόπουλα κρεοπαραγωγής	180.000	Δ/Α	Δ/Α	Δ/Α	180.000
Όρνιθες & κοτόπουλα χωρικής πτηνοτροφίας	144.000	470.000	290.000	130.000	1.034.000
Παραγόμενα αυγά	6.550.000	11.422.000	6.690.000	10.130.000	34.792.000

ΠΗΓΗ: Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας

Η μελισσοκομία είναι ένας δυναμικός κλάδος της αγροτικής παραγωγής στη Θεσσαλία, με 1.800 εγγεγραμμένους μελισσοκόμους, 150.000 μελισσομήνη και

παραγωγή που υπολογίζεται στους 2.300 τόνους. Αναλυτικά, στον παρακάτω πίνακα καταγράφεται η συνολική παραγωγή του μελιού στις ΠΕ της Θεσσαλίας.

Πίνακας 18. Παραγωγή μελιού στη Θεσσαλία, 2011

	ΠΕ Λάρισας	ΠΕ Καρδίτσας	ΠΕ Τρικάλων	ΠΕ Μαγνησίας & Σποράδων	Θεσσαλία
Αριθμός παραγωγών	540	470	390	483	1.883
Αριθμός κυψελών	35.000	45.000	35.000	40.000	155.000
Συνολική παραγωγή (tn)	525	670	525	600	2.320

ΠΗΓΗ: Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας

Συμπερασματικά, η Περιφέρεια Θεσσαλίας εξακολουθεί να κατέχει μια κατ'εξοχήν αγροτική ταυτότητα, παρουσιάζοντας σημαντικά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα στο γεωργικό της τομέα. Η γεωγραφική θέση της Περιφέρειας, το μέγεθος της παραγωγής και η αγροτική παράδοση, η ποικιλομορφία των συνθηκών παραγωγής και η ποιότητα του αγροτικού περιβάλλοντος (ειδικά στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές), το έμπειρο ανθρώπινο δυναμικό και η ύπαρξη ικανοποιητικών αγροτικών υποδομών, αποτυπώνονται στο ΠΕΠ Θεσσαλίας 2007-2013 ως προδιαγραφές υπεροχής για το γεωργικό τομέα της Περιφέρειας.

5.2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Σκοπός της ανάλυσης, ήταν να προσδιοριστούν σαφώς διαχωρισμένες ομοιογενείς ομάδες (cluster) των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, με χρήση μεταβλητών που αφορούν σε διαρθρωτικά και οικονομικά χαρακτηριστικά τους, ώστε οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις που ανήκουν στο ίδιο cluster να έχουν τη μεγαλύτερη ομοιότητα χαρακτηριστικών από ότι οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις που ανήκουν σε διαφορετικά cluster.

5.2.1. Ορισμός Μεταβλητών

Οι γενικές κατηγορίες μεταβλητών που χρησιμοποιήθηκαν στην ανάλυση και που αφορούν σε βασικές και συμπληρωματικές μεταβλητές, είναι οι εξής:

- μεταβλητές που αναφέρονται στη χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση,
- μεταβλητές που αφορούν στη διάρθρωση των καλλιεργειών και ζώων και την παραγωγική κατεύθυνση της εκμετάλλευσης,
- μεταβλητές που αφορούν στα οικονομικά χαρακτηριστικά της εκμετάλλευσης (τυπική απόδοση και διάρθρωση των επιδοτήσεων των γεωργικών εκμεταλλεύσεων),
- η ηλικία του αρχηγού της εκμετάλλευσης και η ιδιότητά του σε σχέση με την απασχόληση με το γεωργικό επάγγελμα,

Αναλυτικότερα:

1. Η Χρησιμοποιούμενη Γεωργική Έκταση (ΧΓΕ), αφορά στο σύνολο των εκτάσεων της καλλιεργούμενης γεωργικής γης και των βοσκότοπων που διαχειρίζεται η γεωργική εκμετάλλευση, υπολογιζόμενη σε εκτάρια.
2. Η Χρησιμοποιούμενη Γεωργική Έκταση ανά κατηγορία παραγωγικής κατεύθυνσης, δηλαδή αντίστοιχες μεταβλητές που αφορούν στις δένδροκομικές καλλιέργειες, τους αμπελώνες, τους ελαιώνες, τις αρδευόμενες καλλιέργειες, την καλλιέργεια βιομηχανικής τομάτας, το βαμβάκι, τον καπνό κλπ.
3. Ο αριθμός των παραγωγικών ζώων εκφραζόμενος σε ζωικές μονάδες (ΖΜ). Η μετατροπή του αριθμού των διαφόρων κατηγοριών ζώων (βοοειδή, πρόβατα, αίγες, χοιρινά, πουλερικά), σε ζωικές μονάδες, έγινε με βάση την αγελάδα γαλακτοπαραγωγής υψηλής απόδοσης και με τη χρήση δεικτών που αναγράφονται στους πίνακες για την οικονομική ανάλυση στοιχείων των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (Υπουργείο Γεωργίας, 1981).
4. Η Τυπική Απόδοση της Γεωργικής Εκμετάλλευσης (SO - Standard Output), σύμφωνα με τον ΚΑΝ (ΕΚ) 1242/2008 της Επιτροπής, νοείται ως η νομισματική αξία της ακαθάριστης γεωργικής παραγωγής υπολογιζόμενη βάσει τιμών στη

θύρα της εκμετάλλευσης. Ως ακαθάριστη αξία γεωργικής παραγωγής ορίζεται το άθροισμα του ποσού της αξίας του (των) βασικού (-ών) και του (των) δευτερεύοντος (-όντων) προϊόντος (-ων) της γεωργικής εκμετάλλευσης. Οι αξίες αυτές υπολογίζονται πολλαπλασιάζοντας την κατά μονάδα παραγωγή επί την τιμή της αγοράς, χωρίς ΦΠΑ (Τσιμπούκας, 2009). Στην ανάλυση συμπεριλήφθησαν μεταβλητές που αφορούν στην τυπική απόδοση ανά κατηγορία παραγωγικής κατεύθυνσης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

5. Το Ύψος Επιδοτήσεων, που αφορούν στα ποσά των ενισχύσεων που λαμβάνουν οι γεωργοί της Περιφέρειας Θεσσαλίας, στο πλαίσιο του 1^{ου} Πυλώνα της ΚΓΠ, ανάλογα με το προϊόν (συνδεδεμένη ενίσχυση για το βαμβάκι και των ειδικών καθεστώτων για το ρύζι και το σκληρό σιτάρι), ανάλογα με την επιλέξιμη έκταση και τον αριθμό των ζώων (ενιαία ενίσχυση αποδεδειγμένη από την παραγωγή), σύμφωνα με τον Κανονισμό (ΕΚ) 1782/2003 του Συμβουλίου της 29ης Σεπτεμβρίου 2003, για τη θέσπιση κοινών κανόνων για τα καθεστώτα άμεσης στήριξης στα πλαίσια της κοινής γεωργικής πολιτικής και για τη θέσπιση ορισμένων καθεστώτων στήριξης για τους γεωργούς.
6. Η ηλικία του αρχηγού της εκμετάλλευσης. Δημιουργήθηκαν τρεις κλάσεις ηλικίας: οι γεωργοί μικρότεροι από 40 ετών, οι οποίοι δυνητικά ανήκουν στην κατηγορία των νέων γεωργών, οι γεωργοί άνω των 65 ετών και οι γεωργοί μέσης ηλικίας, που καλύπτουν το ηλικιακό φάσμα από 41 έως 64 ετών.
7. Η ιδιότητα του γεωργού σε σχέση με την απασχόληση με το γεωργικό επάγγελμα, που περιλαμβάνει τις ακόλουθες κλάσεις, όπως δηλώθηκαν από τους γεωργούς, στο Μητρώο Αγροτών και Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων του ΟΠΕΚΕΠΕ:
 - ❖ Κατά κύριο επάγγελμα αγρότες, δηλαδή τα φυσικά πρόσωπα, τα οποία είναι κάτοχοι και αρχηγοί γεωργικής εκμετάλλευσης από την οποία αντλούν τουλάχιστον το 25% των συνολικών τους εισοδημάτων και δεν έχουν μόνιμη έξω-γεωργική απασχόληση, και οι οποίοι εξετάστηκαν σε δύο ηλικιακές κλάσεις: οι μεγαλύτεροι από 40 ετών και οι μικρότεροι από 40 ετών.
 - ❖ Έτερο-επαγγελματίες, δηλαδή κάτοχοι γεωργικής γης που όμως δεν ανήκουν στους κατά κύριο επάγγελμα αγρότες.

❖ Συνταξιούχοι αγρότες: γεωργοί άνω των 65 ετών που λαμβάνουν σύνταξη από τον Οργανισμό Γεωργικών Ασφαλίσεων (ΟΓΑ).

8. Η χωρική διαφοροποίηση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Το κριτήριο που χρησιμοποιήθηκε ήταν η κατάταξη των γεωργικών εκμεταλλεύσεων σε πεδινές, σε ορεινές και σε μειονεκτικές περιοχές.
9. Ο Τεχνικοοικονομικός Προσανατολισμός της γεωργικής εκμετάλλευσης, ο οποίος προκύπτει από τους τύπους εκμεταλλεύσεων που χρησιμοποιεί το δίκτυο δεδομένων αγροτικής λογιστικής (FADN). Ο «ΤΥΠΟΣ» (Τεχνικοοικονομικός Προσανατολισμός - ΤΟΠ) της εκμετάλλευσης προσδιορίζεται από τη σχετική συμμετοχή της τυπικής απόδοσης των διαφόρων κλάδων παραγωγής της εκμετάλλευσης στο σύνολο της τυπικής απόδοσής της.

Συγκεκριμένα, ο «ΤΥΠΟΣ» της γεωργικής εκμετάλλευσης προσδιορίζεται από τη χρήση:

α) των κωδικών που παριστούν τα προϊόντα (ή ομάδες προϊόντων), σύμφωνα με την κωδικοποίηση που προβλέπεται στον Καν (ΕΚ) 1242/2008 της Επιτροπής της 8ης Δεκεμβρίου 2008, για τη θέσπιση κοινοτικής τυπολογίας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Με τον ανωτέρω Κανονισμό, καθορίζονται οι σχέσεις που πρέπει να υπάρχουν μεταξύ των κλάδων παραγωγής της γεωργικής εκμετάλλευσης, ώστε αυτή να καταταγεί σε κάποιο Γενικό, Κύριο, Ειδικό ή Εξειδικευμένο προσανατολισμό (ΤΟΠ) παραγωγικής κατεύθυνσης. Έτσι για το Γενικό, Κύριο και Ειδικό Τύπο έχουμε τους παρακάτω κωδικούς αντίστοιχα:

.

Πίνακας 19. Γενικός, Κύριος, Ειδικός Τύπος κατάταξης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με βάση τον Καν (ΕΚ) 1242/2008

ΓΕΝΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΤΟΠ	ΚΥΡΙΟΣ ΤΥΠΟΣ ΤΟΠ	ΕΙΔΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΤΟΠ	
1: Μεγάλη Καλλιέργεια	130: Σιτηρά, με ελαιούχα και πρωτεϊνούχα	1310: Σιτηρά χωρίς Ρύζι, με ελαιούχα και πρωτεϊνούχα	
		1320: Ρύζι	
		1330: Συνδυασμός Σιτηρών (και το Ρύζι)	
	140: Γενικές Καλλιέργειες		1410: Σκαλιστικά φυτά
			1420: Σκαλιστικά φυτά με Σιτηρά
			1430: Νωπά Λαχανικά ανοικτού αγρού
			1441: Καπνός
			1442: Βαμβάκι
			1443: Ελαιούχα και ινώδη Βιομηχανικά φυτά
			1444: Διάφοροι Συνδυασμοί Γενικών Καλλιεργειών
	2: Κηπευτικά και Άνθη	201: Κηπευτικά Υπαίθρου και Θερμοκηπίου	2011: Κηπευτικά Υπαίθρου
			2012: Κηπευτικά Θερμοκηπίου
			2013: Κηπευτικά Υπαίθρου και Θερμοκηπίου
202: Ανθοκομία και Καλλωπιστικά		2021: Άνθη και Διακοσμητικά φυτά Υπαίθρου	
		2022: Άνθη και Διακοσμητικά Θερμοκηπίου	
		2023: Άνθη και Διακοσμητικά φυτά Υπαίθρου και Θερμοκηπίου	
203: Συνδυασμός Κηπευτικών - Ανθοκομικών		2031: Διάφορες Λαχανοκομικές καλλιέργειες Υπαίθρου	
		2032: Διάφορες Λαχανοκομικές καλλιέργειες Θερμοκηπίου	
		2033: Μανιτάρια	
		2034: Διάφοροι άλλοι Συνδυασμοί Κηπευτικών	
3: Μόνιμες Καλλιέργειες	310: Αμπελουργία	3110: Κρασιά ποιότητας	
		3120: Κοινά κρασιά (Λοιπά)	
		3130: Κρασιά Ποιότητας και Κοινά	
		3140: Σταφύλια διάφορων προορισμών	
		3141: Επιτραπέζια Σταφύλια	

		3142: Ξηρή Σταφίδα	
		3143: Μικτή Αμπελουργία	
	320: Καρποφόρα δένδρα και Εσπεριδοειδή	3210: Καρποφόρα εκτός Εσπεριδοειδών	
	321: Καρποφόρα εκτός εσπεριδοειδών	3211: Φρούτα νωπά πλην Εσπεριδοειδών	
		3212: Καρποί με Κέλυφος	
		3213: Φρούτα νωπά (πλην Εσπεριδοειδών) και Καρποί με Κέλυφος	
	322: Εσπεριδοειδή	3220: Εσπεριδοειδή	
		3230: Νωπά φρούτα και Εσπεριδοειδή	
	330: Ελαιοκομία	3300: Ελαιοκομία	
	340: Συνδυασμός Μονίμων Καλλιεργειών	3400: Διάφοροι συνδυασμοί Μονίμων Καλλιεργειών	
4: Χορτοφάγα Ζώα	410: Βοοειδή Γαλακτοπαραγωγής	4110: Βοοειδή Γαλακτοπαραγωγής	
		4120: Βοοειδή Γαλακτοπαραγωγής και Εκτροφή	
	420: Βοοειδή Κρεοπαραγωγής ή/και Ανάπτυξης	4210: Εκτροφή βοοειδών	
		4220: Πάχυνση βοοειδών (κρέας)	
	430: Βοοειδή Γαλακτοπαραγωγής και Κρεοπαραγωγής και Ανάπτυξης	4310: Βοοειδή Γαλακτοπαραγωγής με Κρέας και Εκτροφή	
		4320: Εκτροφή βοοειδών με Κρέας και Γάλα	
	440: Αιγοπρόβατα και άλλα χορτοφάγα		4410: Πρόβατα
			4420: Πρόβατα με Βοοειδή
			4430: Αιγοειδή
			4440: Χορτοφάγα γενικώς ΧΩΡΙΣ κάποια εξειδίκευση
5: Καρποφάγα Ζώα	501: Χοιροτροφία	5011: Εκτροφή Χοίρων	
		5012: Πάχυνση Χοίρων (Κρέας)	
		5013: Εκτροφή με πάχυνση χοίρων	
	502: Πτηνοτροφία	5021: Όρνιθες Ωοπαραγωγής	
		5022: Πουλερικά Κρεοπαραγωγής	
		5023: Ωοπαραγωγή με Κρεοπαραγωγή Πουλερικών	
	503: Διάφοροι συνδυασμοί καρποφάγων	5031: Χοιρινά με Πουλερικά	

		5032: Χοιρινά με Πουλερικά και άλλα Καρποφάγα
6: Πολυκαλλιέργεια	601: Κηπουρική και Μόνιμες καλλιέργειες	6010: Συνδυασμός Κηπευτικών με Μόνιμες καλλιέργειες
	602: Μεγάλη καλλιέργεια και Κηπουρική	6020: Συνδυασμός φυτών Μεγάλης Καλλιέργειας με Κηπευτικά
	603: Μεγάλη καλλιέργεια και Αμπελουργία	6030: Συνδυασμός φυτών Μεγάλης Καλλιέργειας με Αμπέλια
	604: Μεγάλη καλλιέργεια και Μόνιμες Φυτείες	6040: Συνδυασμός φυτών Μεγάλης Καλλιέργειας με Μόνιμες Καλλιέργειες
	605: Πολυκαλλιέργεια Αροτραίων	6050: Πολυκαλλιέργεια με προσανατολισμό τη Γενική Γεωργία
	606: Πολυκαλλιέργεια με κατεύθυνση Κηπευτικά ή Μόνιμες Φυτείες	6061: Πολυκαλλιέργεια με προσανατολισμό τα Κηπευτικά
		6062: Πολυκαλλιέργεια με προσανατολισμό τις Μόνιμες Καλλιέργειες
	607: Γενική Πολυκαλλιέργεια	6070: Πολυκαλλιέργειες γενικά
7: Συνδυασμός Εκτροφών	710: Μικτή εκτροφή με επικρατέστερα τα Χορτοφάγα	7110: Κτηνοτροφία Μικτή με προσανατολισμό τη Γαλακτοπαραγωγή
		7120: Κτηνοτροφία Μικτή με προσανατολισμό Χορτοφάγα ΜΗ Γαλακτοπαραγωγά
	720: Μικτή εκτροφή με επικρατέστερα τα Καρποφάγα	7210: Καρποφάγα με Βοοειδή Γαλακτοπαραγωγής
		7220: Καρποφάγα με Χορτοφάγα (πλην των Βοοειδών γαλακτοπαραγωγής)
		7230: Καρποφάγα με Μικτή Εκτροφή
8: Μικτές Εκμεταλλεύσεις	810: Μεγάλη Καλλιέργεια και Χορτοφάγα	8110: Μεγάλη Καλλιέργεια με Βοοειδή Γαλακτοπαραγωγής
		8120: Βοοειδή Γαλακτοπαραγωγής με Μεγάλη Καλλιέργεια
		8130: Μεγάλη Καλλιέργεια με Βοοειδή (πλην Βοοειδών Γαλακτοπαραγωγής)
		8140: Βοοειδή (πλην Βοοειδών Γαλακτοπαραγωγής) με Μεγάλη Καλλιέργεια
	820: Μεγάλη Καλλιέργεια και Χορτοφάγα	8210: Μεγάλη Καλλιέργεια με Καρποφάγα
		8220: Μόνιμες Καλλιέργειες με Χορτοφάγα
		8231: Μελισσοκομία
		8232: Μικτές Παραγωγές ΧΩΡΙΣ κάποιοι επικρατέστερο προσανατολισμό
9: Εκμεταλλεύσεις ΜΗ ταξινομούμενες	900: Εκμεταλλεύσεις ΜΗ Ταξινομούμενες	9000: Εκμεταλλεύσεις ΜΗ Ταξινομούμενες

Στην παρούσα εργασία, η κατηγοριοποίηση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων έγινε στη βάση των 18 βασικών παραγωγικών κατευθύνσεων του Δικτύου Γεωργικής Λογιστικής που αφορούν στην ελληνική αγροτική οικονομία και έχει αναπτυχθεί από το Εργαστήριο Διοίκησης Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων και Επιχειρήσεων του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών από το 1994 (Τσιμπούκας κ.ά, 1997, Σπαθής κ.ά, 1999).

Πίνακας 19α. Οι 18 βασικές παραγωγικές κατευθύνσεις της ελληνικής αγροτικής οικονομίας

Κωδικοί 18 Τύπων Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων	
1	Δημητριακά 1310-1320-1330
2	Καπνός 1441
3	Βαμβάκι 1442
4	Ελαιοκομικά 3300
5	Εσπεριδοειδή 3220
6	Κρασιά 3110-3120-3130
7	Πρόβατα 4410
8	Αίγες 4430
9	Λοιπά αμπελοκομικά 3141-3142-3143
10	Λοιπές αροτραίες 12 (εκτός 1441 & 1442)
11	Κηπευτικά & Άνθη
12	Λοιπές μόνιμες καλ/γείες 3211-3212-3213-3230-3400
13	Βοοειδή 41-42-43
14	Καρποφάγα 50 (Χοίροι - Πτηνά)
15	Πολυκαλλιέργειες 60
16	Συνδυασμός Εκτροφών 71-72
17	Μικτή φυτική & ζωική παραγωγή 81-82
18	Μικτή εκτροφή μηρυκαστικών 4420-4440
19	Εκμεταλλεύσεις ΜΗ Ταξινομούμενες

β) του δείκτη οικονομικού μεγέθους της γεωργικής εκμετάλλευσης. Με τον ανωτέρω κανονισμό, το οικονομικό μέγεθος μιας εκμετάλλευσης προσδιορίζεται από τη συνολική τυπική απόδοσή της, εκφραζόμενη σε ευρώ. Ως τυπική απόδοση νοείται η αξία της απόδοσης για κάθε κλάδο παραγωγής των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, που αντιστοιχεί στη μέση κατάσταση μιας δεδομένης περιοχής. Οι τυπικές αποδόσεις αντιστοιχούν σε περίοδο παραγωγής 12 μηνών (ημερολογιακό έτος ή έτος γεωργικής παραγωγής). Για τα φυτικά και ζωικά προϊόντα για τα οποία η διάρκεια παραγωγής είναι μικρότερη ή μεγαλύτερη των 12 μηνών, υπολογίζεται μια τυπική απόδοση που αντιστοιχεί στην απόδοση ή στην ετήσια παραγωγή 12 μηνών.

Για το σκοπό αυτό, η συλλογή των βασικών στοιχείων πραγματοποιείται στα Κράτη - Μέλη για περίοδο αναφοράς πέντε διαδοχικών ημερολογιακών ετών ή περιόδων γεωργικής παραγωγής. Η περίοδος αναφοράς είναι ενιαία για όλα τα Κράτη - Μέλη και ορίζεται από την Επιτροπή. Οι τυπικές αποδόσεις βασίζονται στις μέσες τιμές μιας πενταετούς περιόδου αναφοράς, αλλά θα πρέπει να επικαιροποιούνται τακτικά, κατά τρόπο, ώστε να λαμβάνονται υπόψη οι οικονομικές εξελίξεις και επομένως να διατηρήσει η τυπολογία τη σημασία της. Η συχνότητα επικαιροποίησης θα πρέπει να συνδέεται με τα έτη διεξαγωγής ερευνών για τη διάρθρωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Οι εκμεταλλεύσεις ταξινομούνται ανά κατηγορία μεγέθους, τα όρια των οποίων καθορίζονται ως εξής:

Κατηγορίες	Όρια σε ευρώ
I	λιγότερο από 2 000 ευρώ
II	από 2 000 σε λιγότερο από 4 000 ευρώ
III	από 4 000 σε λιγότερο από 8 000 ευρώ
IV	από 8 000 σε λιγότερο από 15 000 ευρώ
V	από 15 000 σε λιγότερο από 25 000 ευρώ
VI	από 25 000 σε λιγότερο από 50 000 ευρώ
VII	από 50 000 σε λιγότερο από 100 000 ευρώ
VIII	από 100 000 σε λιγότερο από 250 000 ευρώ
IX	από 250 000 σε λιγότερο από 500 000 ευρώ
X	από 500 000 σε λιγότερο από 750 000 ευρώ
XI	από 750 000 σε λιγότερο από 1 000 000 ευρώ
XII	από 1 000 000 σε λιγότερο από 1 500 000 ευρώ
XIII	από 1 500 000 σε λιγότερο από 3 000 000 ευρώ
XIV	ίσο με ή μεγαλύτερο από 3 000 000 ευρώ

Οι κανόνες, οι οποίοι καθορίζονται για την εφαρμογή στον τομέα του δικτύου γεωργικής λογιστικής πληροφόρησης και των κοινοτικών ερευνών για τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις, μπορεί να προβλέπουν την ομαδοποίηση των κατηγοριών μεγέθους IV και V, VIII και IX, X και XI, XII έως XIV ή X έως XIV.

Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, η κατηγοριοποίηση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με βάση την τυπική απόδοσή τους, έγινε με ομαδοποίηση των παραπάνω κατηγοριών οικονομικού μεγέθους σε τέσσερις κλάσεις (γεωργικές

εκμεταλλεύσεις μικρού, μεσαίου, μεγάλου και πολύ μεγάλου οικονομικού μεγέθους), όπως περιγράφονται στον παρακάτω πίνακα και υπολογιζόμενες σε Ευρωπαϊκές Μονάδες Μεγέθους (EMM). Μία EMM αντιστοιχεί σε συνολική τυπική απόδοση της γεωργικής εκμετάλλευσης ύψους 1.200 €.

Κλάσεις	Συνολική Τυπική Απόδοση της Γεωργικής Εκμετάλλευσης	
I	0 - 2 EMM, για τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις μικρού οικονομικού μεγέθους.	
II	2 - 4 EMM	για τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις μεσαίου οικονομικού μεγέθους.
III	4 - 6 EMM	
IV	6 - 8 EMM	
V	8 - 12 EMM	
VI	12 - 16 EMM	
VII	16 - 40 EMM, για τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις μεγάλου οικονομικού μεγέθους.	
VIII	40 - 100 EMM,	για τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις πολύ μεγάλου οικονομικού μεγέθους.
IX	100 - 250 EMM	
X	> 250 EMM	

5.3. ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Για την ανάλυση χρησιμοποιήθηκαν τα στοιχεία του Μητρώου Αγροτών και Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων του ΟΠΕΚΕΠΕ. Τα στοιχεία, που αφορούσαν σε 76.503 γεωργικές εκμεταλλεύσεις, εισήχθησαν στη βάση δεδομένων, η οποία κατασκευάστηκε στο στατιστικό πακέτο SPSS 17.0 for Windows (Γναρδέλλης, 2009). Στη συνέχεια κατασκευάστηκε ειδικό δομημένο πρόγραμμα στο syntax editor του SPSS. Με τη χρήση αυτού του προγράμματος ακολούθησε ο έλεγχος και η ανάλυση των στοιχείων (Νέλλας, 2005).

Για την περαιτέρω επεξεργασία χρησιμοποιήθηκε συνδυασμένη χρήση δύο πολυμεταβλητών στατιστικών μεθόδων: Παραγοντική ανάλυση (Factor Analysis) με την μέθοδο των Κυρίων Συνιστωσών, Ανάλυση σε συστάδες (Cluster Analysis) με τη μέθοδο K-means καθώς και της Αυτόματης περιγραφής ομάδων.

Η ανάλυση παραγόντων (Factor Analysis) βασίζεται στη μελέτη των συσχετίσεων ανάμεσα σε μεγάλο αριθμό αλληλοσυσχετισμένων ποσοτικών μεταβλητών. Στόχος της παραγοντικής ανάλυσης είναι να δημιουργήσει γραμμικούς

συνδυασμούς των αρχικών μεταβλητών, έτσι ώστε αυτοί οι συνδυασμοί να είναι ασυσχέτιστοι μεταξύ τους, αλλά να περιέχουν όσο το δυνατό μεγαλύτερο μέρος της διακύμανσης των αρχικών μεταβλητών.

Με την παραγοντική ανάλυση επιτυγχάνεται μείωση του χώρου αρχικών μεταβλητών υπολογίζοντας έναν μικρότερο αριθμό νέων μεταβλητών που ονομάζονται παράγοντες (factors). Η μείωση αυτή επιτυγχάνεται με την ομαδοποίηση των μεταβλητών σε παράγοντες, έτσι ώστε οι μεταβλητές μέσα στον κάθε παράγοντα να είναι πολύ συσχετισμένες, ενώ μεταβλητές σε διαφορετικούς παράγοντες να είναι λιγότερο συσχετισμένες. Η εξαγωγή των κοινών παραγόντων γίνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε ο πρώτος κοινός παράγοντας να ερμηνεύει όσο το δυνατόν μεγαλύτερο ποσοστό διακύμανσης των αρχικών δεδομένων, ο δεύτερος κοινός παράγοντας το αμέσως επόμενο μεγαλύτερο ποσοστό διακύμανσης κ.ο.κ. (Καρανικόλας κ.ά, 2009).

Η εξαγωγή των παραγόντων έγινε με τη μέθοδο των κυρίων συνιστωσών (Principal Components Analysis), η οποία είναι η προεπιλεγμένη στο SPSS for Windows. Η διαδικασία της ανάλυσης παραγόντων εξελίσσεται σε τρία στάδια:

Πρώτο στάδιο

α) Μετασχηματισμός των αρχικών μεταβλητών στις αντίστοιχες τυπικές τιμές, με την αφαίρεση της μέσης τιμής και τη διαίρεση με την τυπική απόκλιση. Οι μετασχηματισμένες τιμές έχουν μέση τιμή 0 και τυπική απόκλιση 1. Το γεγονός αυτό σημαίνει ότι το κέντρο βάρους των στατιστικών μονάδων συμπίπτει με την αρχή των αξόνων, δηλαδή το σημείο 0. Η διαίρεση με την τυπική απόκλιση σημαίνει ότι η διαφοροποίηση στις μονάδες μέτρησης των μεταβλητών εξαλείφεται και η κάθε μεταβλητή εκφράζεται σε αριθμό τυπικών αποκλίσεων.

β) Εκτίμηση των συντελεστών συσχέτισης όλων των δυνατών ζευγών των υπό εξέταση ποσοτικών μεταβλητών, οι οποίοι εμφανίζονται υπό τη μορφή τριγωνικής μήτρας με κύρια διαγώνιο τη μονάδα (που εκφράζει το συντελεστή συσχέτισης κάθε μεταβλητής με τον εαυτό της). Από τη μήτρα αυτή των συντελεστών συσχέτισης μπορεί κανείς να διακρίνει αν οι μεταβλητές αλληλοσυσχετίζονται μεταξύ τους και κατά συνέπεια, εάν η εφαρμογή της ανάλυσης παραγόντων μπορεί να δώσει λύση. Το SPSS χρησιμοποιεί το τεστ του Bartlett περί σφαιρικότητας (Bartlett' s Test of

Sphericity), με το οποίο ελέγχεται η μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή ότι η μήτρα των συντελεστών συσχέτισης δε διαφέρει στατιστικώς σημαντικά από τη μοναδιαία μήτρα (από τη μήτρα δηλαδή που έχει τη μονάδα στην κύρια διαγώνιο και το 0 στα υπόλοιπα στοιχεία της). Η μη απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι υπό εξέταση μεταβλητές είναι ασυσχέτιστες και επομένως η προσπάθεια εξαγωγής κοινών παραγόντων είναι άνευ σημασίας (Μπεχράκης, 1999).

Επίσης, το SPSS υπολογίζει το μέτρο Kaiser-Meyer-Olkin, ως ένδειξη επιτυχίας της εφαρμογής της παραγοντικής μεθόδου. Όσο η τιμή του συγκεκριμένου μέτρου πλησιάζει τη μονάδα, τόσο λιγότερος αριθμός παραγόντων εξάγεται για την περιγραφή των παρατηρούμενων μεταβλητών και επομένως τα δεδομένα είναι κατάλληλα για την παραγοντική ανάλυση (Καρλής, 2003).

Δεύτερο στάδιο

Προσδιορίζεται ο ελάχιστος αριθμός των κοινών παραγόντων, που απαιτείται για την περιγραφή των σχέσεων των αλληλοσυσχετιζόμενων υπό εξέταση μεταβλητών. Δηλαδή, στο στάδιο αυτό διαπιστώνεται το πόσο καλά το μοντέλο προσαρμόζει τα δεδομένα.

Τρίτο στάδιο

Στο τρίτο στάδιο γίνεται η περιστροφή (Rotation) των κοινών παραγόντων και η ερμηνεία τους. Με την περιστροφή επιδιώκεται ο μετασχηματισμός των κοινών παραγόντων, έτσι ώστε να γίνουν όσο το δυνατόν πιο εύχρηστοι. Με τον τρόπο αυτό, διευκολύνεται η ερμηνεία των εξαχθέντων κοινών παραγόντων. Η συνήθης μέθοδος περιστροφής είναι η Varimax. Με τη μέθοδο αυτή, επιδιώκεται η μείωση του αριθμού των μεταβλητών που έχουν υψηλούς συντελεστές συσχέτισης με κάθε κοινό παράγοντα.

Στη συνέχεια εφαρμόστηκε μη ιεραρχική μέθοδος ομαδοποίησης με τον αλγόριθμο του MacQueen (μέθοδος K-means). Ο αλγόριθμος, αναθέτει κάθε στοιχείο στο cluster (ομάδα) που έχει το πλησιέστερο centroid (κέντρο βάρους). Είναι ένας από τους παλιότερους και ευρέως χρησιμοποιούμενους αλγορίθμους, ο οποίος προκαλεί μία διαμέριση του χώρου των δεδομένων και υπερτερεί σε περιπτώσεις που τα δεδομένα είναι πάρα πολλά και η κατασκευή δενδρογραμμάτων αδύνατη.

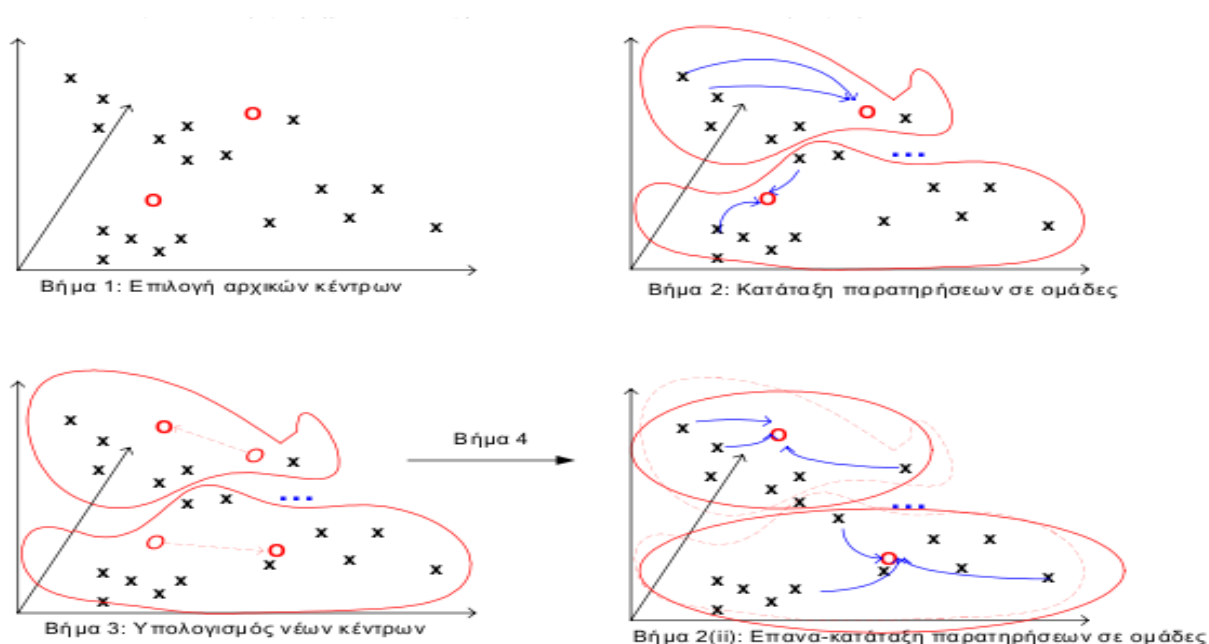
Ο αλγόριθμος χρησιμοποιεί την έννοια του κέντρου της ομάδας και στη συνέχεια κατατάσσει όλες τις παρατηρήσεις ανάλογα με την απόστασή τους από το κέντρο όλων των ομάδων. Το κέντρο της ομάδας αποτελεί τη μέση τιμή για κάθε μεταβλητή όλων των παρατηρήσεων της ομάδας, δηλαδή αντιστοιχεί στο διάνυσμα των μέσων. Στη συνέχεια για κάθε παρατήρηση υπολογίζουμε την ευκλείδεια απόστασή της από τα κέντρα των ομάδων που έχουμε και κατατάσσουμε κάθε παρατήρηση στην ομάδα που είναι πιο κοντά. Αφού κατατάξουμε όλες τις παρατηρήσεις, τότε υπολογίζουμε εκ νέου τα κέντρα ως διανύσματα των μέσων για τις παρατηρήσεις που ανήκουν στην κάθε ομάδα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται μέχρις ότου να μην υπάρχουν διαφορές ανάμεσα σε δύο διαδοχικές επαναλήψεις. Ο αλγόριθμος δουλεύει ικανοποιητικά για μεγάλα σετ δεδομένων επειδή σε αυτήν την περίπτωση δουλεύει πιο γρήγορα από την ιεραρχική μέθοδο. Αυτός είναι ο λόγος που η μέθοδος καλείται μερικές φορές και γρήγορη ομαδοποίηση (Quick Clustering). Για τον αλγόριθμο έχουμε τα εξής (Καρλής, 2003):

Βήμα 1^ο: Βρες τα αρχικά κέντρα

Βήμα 2^ο: Κατέταξε κάθε παρατήρηση στην ομάδα της οποίας το κέντρο έχει την μικρότερη απόσταση από την παρατήρηση

Βήμα 3^ο: Από τις παρατηρήσεις που είναι μες την ομάδα βρες τα νέα κέντρα

Βήμα 4^ο: Αν τα νέα κέντρα δεν διαφέρουν από τα παλιά σταμάτα, αλλιώς πήγαινε στο Βήμα 2^ο.

Διάγραμμα . Περιγραφή της μεθόδου K-means (Καρλής, 2003)

Οι παρατηρήσεις συμβολίζονται με x και τα αρχικά κέντρα με o στην εικόνα α . Για κάθε παρατήρηση μετράμε την απόσταση από το κάθε ένα κέντρο και την κατατάσσουμε στην ομάδα με το πλησιέστερο κέντρο. Έτσι σχηματίζονται τα νέφη της εικόνας β . Στη συνέχεια από όλες τις παρατηρήσεις που έχουμε κατατάξει, υπολογίζουμε τα νέα κέντρα των ομάδων, τα διανύσματα των μέσων. Έτσι στην εικόνα γ βλέπουμε ότι τα κέντρα μετατοπίζονται. Με βάση τα νέα κέντρα κατατάσσουμε πάλι παρατηρήσεις κ.ο.κ. (Καρλής, 2003), μέχρις ότου τα κέντρα των ομάδων δεν μετακινούνται πλέον.

Το κύριο πρόβλημα για τη χρήση αυτής της τεχνικής είναι η απόφαση για τον αριθμό των τελικών cluster, καθώς η τελική ανάθεση των δεδομένων σε συστάδες θα είναι, σε ένα βαθμό, εξαρτώμενη από την αρχική επιλογή του αριθμού των κέντρων (Καράγεωργα, 2012).

Τέλος, έγινε η αυτόματη περιγραφή των χαρακτηριστικών κάθε ομάδας, η οποία βασίζεται σε ένα μαθηματικό κριτήριο, με το οποίο οι μεταβλητές κατατάσσονται ως προς τη δυνατότητά τους να χαρακτηρίσουν την κάθε ομάδα. Το κριτήριο αυτόματης επιλογής είναι η τιμή ενός στατιστικού ελέγχου με βάση τον οποίον ελέγχεται εάν ο μέσος όρος μιας μεταβλητής είναι σημαντικά διαφορετικός σε μία ομάδα, από το μέσο όρο της ίδιας μεταβλητής στο σύνολο των περιπτώσεων (Morineau, Morin, 2006). Η τιμή αυτού του ελέγχου είναι ίση με την απόκλιση του μέσου όρου μιας μεταβλητής ανάμεσα στην ομάδα και στο σύνολο των περιπτώσεων, εκφραζόμενη σε τυπικές αποκλίσεις. Με αυτόν τον τρόπο, μπορεί να γίνει η περιγραφή της κάθε ομάδας.

Από τα στοιχεία του Μητρώου Αγροτών και Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων του ΟΠΕΚΕΠΕ, προκύπτει ότι ο αριθμός των γεωργών με ηλικία μικρότερη των 40 ετών είναι 12.864, οι οποίοι αποτελούν το 16,9 % των γεωργών της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Αντίστοιχα, 23.857 γεωργοί είναι πάνω από 65 ετών και αποτελούν το 31,4% του συνόλου των γεωργών της Περιφέρειας, ενώ το 51.7% των γεωργών (39.254 γεωργοί) είναι από 40 έως 64 ετών (Πίνακας, 20) επιβεβαιώνοντας τα όσα προαναφέρθηκαν για τη γήρανση του αγροτικού πληθυσμού και στη Θεσσαλία.

Πίνακας 20. Κλάσεις ηλικίας γεωργών της Περιφέρειας Θεσσαλίας

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	<40 ετών	12864	16,8	16,9	16,9
	40-64 ετών	39254	51,3	51,7	68,6
	>65 ετών	23857	31,2	31,4	100,0
	Total	75975	99,3	100,0	
Missing	System	528	,7		
Total		76503	100,0		

Ο αριθμός των νέων γεωργών και η κατανομή της συχνότητάς τους ανά Περιφερειακή Ενότητα (ΠΕ), καταγράφεται στον πίνακα που ακολουθεί (Πίνακας, 21), με την ΠΕ Λάρισας να παρουσιάζει το μεγαλύτερο ποσοστό (47,6%) στο σύνολο των νέων γεωργών.

Πίνακας 21. Κατανομή συχνότητας νέων γεωργών ανά Περιφερειακή Ενότητα

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΠΕ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	2813	21,9	21,9	21,9
	ΠΕ ΛΑΡΙΣΑΣ	6122	47,6	47,6	69,5
	ΠΕ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	1830	14,2	14,2	83,7
	ΠΕ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	2099	16,3	16,3	100,0
	Total	12864	100,0	100,0	

6.1. ΠΑΡΑΓΟΝΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Όπως περιγράφηκε προηγούμενα και όσον αφορά στο πρώτο στάδιο μετατροπής στην ανάλυση παραγόντων στον Πίνακα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του Kaiser–Mayer-Olkin Test, το οποίο λαμβάνει τιμή $0,70 > 0,5$. Κατά συνέπεια, συνιστάται η συνέχιση της παραγοντικής διαδικασίας. Επίσης το **Bartlett's Test of Sphericity**, δείχνει ότι στον πίνακα συσχετίσεων εμφανίζονται σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ κάποιων μεταβλητών σε επίπεδο σημαντικότητας 5%.

Πίνακας 22.KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,706
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	5150921,420
	df	378
	Sig.	,000

Όσον αφορά στο δεύτερο στάδιο της μετατροπής, από την ανάλυση θεωρητικά προέκυψαν 28 παράγοντες που απορροφούν ο κάθε ένας ένα μέρος της συνολικής αδράνειας (διακύμανσης). Σύμφωνα με τον πίνακα της συνολικής επεξηγούμενης διακύμανσης, συμπεραίνεται ότι ο ελάχιστος αριθμός των εξαγόμενων παραγόντων, πρέπει να είναι 8, καθώς οι πρώτοι 8 παράγοντες έχουν ιδιοτιμή μεγαλύτερη του 1 και επομένως θεωρούνται ως οι πιο σημαντικοί.

Το ποσοστό σημαντικότητας του πρώτου παράγοντα είναι 25,0%, του δεύτερου 18,1%, του τρίτου 11,6%, του τέταρτου 9,9%, του πέμπτου 8,7%, του έκτου 7,9%, του έβδομου 3,8% και του όγδοου 3,6%, ενώ μετά την περιστροφή (τρίτο στάδιο της παραγοντικής ανάλυσης) το ποσοστό σημαντικότητας του πρώτου παράγοντα είναι 17,8%, του δεύτερου 16,45%, του τρίτου 14,02%, του τέταρτου 11,75%, του πέμπτου 9,39%, του έκτου 9,25%, του έβδομου 6,54% και του όγδοου 3,66%. Με τη συμμετοχή και των 8 παραγόντων λαμβάνουμε το 89,052% της πληροφορίας, το οποίο εκτιμάται ως ικανοποιητικό.

Πίνακας 23.Συνολική επεξηγούμενη διακύμανση (Total Variance Explained)

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	7,013	25,047	25,047	7,013	25,047	25,047	4,985	17,803	17,803
2	5,074	18,120	43,167	5,074	18,120	43,167	4,608	16,458	34,261
3	3,276	11,699	54,866	3,276	11,699	54,866	3,978	14,206	48,467
4	2,792	9,972	64,838	2,792	9,972	64,838	3,289	11,745	60,212
5	2,458	8,780	73,618	2,458	8,780	73,618	2,629	9,390	69,602
6	2,224	7,945	81,563	2,224	7,945	81,563	2,590	9,251	78,853
7	1,084	3,871	85,433	1,084	3,871	85,433	1,830	6,537	85,391
8	1,013	3,619	89,052	1,013	3,619	89,052	1,025	3,662	89,052
9	,722	2,580	91,632						
10	,542	1,935	93,568						
11	,420	1,501	95,069						
12	,301	1,075	96,144						
13	,267	,955	97,099						
14	,212	,756	97,855						
15	,182	,649	98,504						
16	,146	,521	99,025						
17	,082	,294	99,319						
18	,077	,273	99,592						
19	,051	,181	99,773						
20	,035	,124	99,897						
21	,014	,051	99,947						
22	,008	,029	99,977						
23	,003	,011	99,987						
24	,001	,005	99,992						
25	,001	,004	99,996						
26	,001	,003	99,999						
27	,000	,001	100,000						
28	,000	,000	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Τέλος, τα αποτελέσματα της περιστροφής (τρίτο στάδιο της ανάλυσης παραγόντων) παρουσιάζονται στον πίνακα συσχετίσεων των παραγόντων μετά από περιστροφή. Ο πρώτος παράγοντας έχει υψηλά θετικά φορτία με τιμές μεγαλύτερες από 0,5 σε 6 μεταβλητές που αφορούν στις αρδευόμενες καλλιέργειες και ειδικά στην καλλιέργεια του βαμβακιού. Ο δεύτερος παράγοντας έχει υψηλά θετικά φορτία σε 7 μεταβλητές που αφορούν στην εκτροφή βοοειδών. Ο τρίτος παράγοντας αφορά στις 4 μεταβλητές που χαρακτηρίζουν την καλλιέργεια σιτηρών, ενώ ο τέταρτος παράγοντας παρουσιάζει υψηλά θετικά φορτία στις μεταβλητές που χαρακτηρίζουν τη δενδροκομική καλλιέργεια και συγκεκριμένα τους ελαιώνες. Ο πέμπτος παράγοντας αφορά στην εκτροφή προβάτων και τους άγονους βοσκοτόπους ενώ ο έκτος παράγοντας στις λοιπές σανοδοτικές καλλιέργειες και τη μηδική. Ο έβδομος παράγοντας αφορά στην αιγοτροφία και ο όγδοος στην καπνοκαλλιέργεια.

Πίνακας 24. Συσχέτιση των Παραγόντων μετά από Περιστροφή (Rotated Component Matrix^a)

	Component							
	1	2	3	4	5	6	7	8
ZSYD25 Zscore: ΒΑΜΒΑΚΙ (SO)	,980		,119					
ZSED25 Zscore: ΒΑΜΒΑΚΙ (HA)	,980		,119					
ZSYND_VAMVAK Zscore: ΣΥΝΔΕΔΕΜΕΝΗ ΕΝΙΣΧΥΣΗ_ΒΑΜΒΑΚΟΣ	,976		,117					
ZXGE_ARD Zscore: ΧΓΕ ΑΡΔΕΥΟΜΕΝΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	,951		,139					
ZSUM_ENISXISI Zscore: ΑθροισμαΤουΑθροισμαΤουSUMTELIKOVALUE1	,771	,427	,365			,115		
ZENIAIA_ENISXISI Zscore: ENIAIA ENISCHYSH	,623	,505	,410		,107	,157		,117
ZSYP42 Zscore: ΒΟΟΕΙΔΗ ΣΥΝ (SO)		,953			-,124			-,141
zSY_ZM_VOOID Zscore: ΣΥΝΟΛΟ ΖΜ ΒΟΟΕΙΔΩΝ		,940			-,125			-,153
ZSEF02 Zscore: ΑΓΟΝΟΙ ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ (HA)		,777			,290			,419
ZXGE_HA Zscore: ΣΥΝ ΧΓΕ ΣΕ Ha	,134	,762	,164		,279			,399
ZYFTAK_s Zscore: Συν SO ΦΠ+ΖΠ	,258	,751	,130	,178	,199	,134		
ZSY_ZM Zscore: ΣΥΝΟΛΟ ΖΩΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ		,734			,386			,264
ZXGE_SITIRA Zscore: ΧΓΕ ΣΙΤΗΡΑ ΞΗΡΙΚΑ	,136		,947					
ZSO_SITIRA Zscore: SO ΣΙΤΗΡΑ ΞΗΡΙΚΑ	,138		,946					
ZSYD02 Zscore: ΣΙΤΟΣ ΣΚΛΗΡΟΣ (SO)	,202		,935					
ZSED02 Zscore: ΣΙΤΟΣ ΣΚΛΗΡΟΣ (Ha)	,203		,935					
ZXGE_DENDROKOMIKES Zscore: ΧΓΕ ΔΕΝΔΡΟΚΟΜΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ				,975				
ZXGE_ELAIONES Zscore: ΧΓΕ ΕΛΑΙΩΝΕΣ				,916				
ZSO_ELAIONES Zscore: SO ΕΛΑΙΩΝΕΣ				,905				
ZSO_DENDROKOMIKES Zscore: SO ΔΕΝΔΡΟΚΟΜΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ				,792				
ZSO_PROV Zscore: SO ΠΡΟΒΑΤΩΝ		,141			,973			,103
zsy_zm_prov Zscore: ΣΥΝΟΛΟ ΖΜ ΠΡΟΒΑΤΩΝ		,141			,973			,105
ZSED18B Zscore: ΑΛΛΑ ΣΑΝΟΔΟΤΙΚΑ ΦΥΤΑ (HA)			,102				,947	
ZSYD18B Zscore: ΑΛΛΑ ΣΑΝΟΔΟΤΙΚΑ ΦΥΤΑ (SO)							,946	
Zsmhd Zscore: ΜΗΔΙΚΗ (Ha)							,837	
ZSO_AIG Zscore: SO ΑΙΓΕΣ		,128						,912
ZSYF02 Zscore: ΑΓΟΝΟΙ ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ (SO)		,138			,565			,707
ZSYD23 Zscore: ΚΑΠΝΟΣ (SO)								,996

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 6 iterations.

Το γεγονός ότι ο πρώτος κοινός παράγοντας αφορά στη βαμβακοκαλλιέργεια σημαίνει ότι, σύμφωνα με τις δηλώσεις των ιδίων των γεωργών και την καταγραφή των στοιχείων τους στο Μητρώο Αγροτών και Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων του ΟΠΕΚΕΠΕ, το βαμβάκι εξακολουθεί να είναι το κύριο προϊόν στη Θεσσαλία. Ομοίως,

ο τελευταίος κοινός παράγοντας αφορά στον καπνό, γεγονός που επιβεβαιώνει την έντονη τάση για εγκατάλειψη της καπνοκαλλιέργειας στη Θεσσαλία.

Πίνακας 25. Βασικά χαρακτηριστικά της Περιφέρειας Θεσσαλίας

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ – ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗΣ	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ
Total	AGE_F Ηλικία	56,23
Total	XGE_HA ΣΥΝ ΧΓΕ (Ha)	10,8756
Total	XGE_ARD ΧΓΕ ΑΡΔΕΥΟΜΕΝΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	1,9446
Total	XGE_SITIRA ΧΓΕ ΣΙΤΗΡΑ ΞΗΡΙΚΑ	2,0222
Total	SED02 ΣΙΤΟΣ ΣΚΛΗΡΟΣ (Ha)	1,3562
Total	SED25 ΒΑΜΒΑΚΙ (Ha)	1,5498
Total	SED23 ΚΑΠΝΟΣ (Ha)	0,0068
Total	SED11 ΣΑΚΧΑΡΟΤΕΥΤΛΑ (Ha)	0,0037
Total	smtom ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΤΟΜΑΤΑ (Ha)	0,0260
Total	smhd ΜΗΔΙΚΗ (Ha)	0,1215
Total	SED18B ΑΛΛΑ ΣΑΝΟΔΟΤΙΚΑ ΦΥΤΑ (Ha)	0,3644
Total	SEF02 ΑΓΟΝΟΙ ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ (Ha)	5,3307
Total	XGE_DENDROΚΟΜΙΚΕΣ ΧΓΕ ΔΕΝΔΡΟΚΟΜΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	0,5842
Total	XGE_ELAIONES ΧΓΕ ΕΛΑΙΩΝΕΣ	0,3663
Total	SY_ZM ΣΥΝΟΛΟ ΖΩΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ	4,2193
Total	SY_ZM_VOOID ΣΥΝΟΛΟ ΖΜ ΒΟΟΕΙΔΩΝ	2,2737
Total	SY_ZM_PROV ΣΥΝΟΛΟ ΖΜ ΠΡΟΒΑΤΩΝ	1,8430
Total	SY_ZM_AIG ΣΥΝΟΛΟ ΖΜ ΑΙΓΩΝ	0,9372
Total	SY_ZM_CHOIR ΣΥΝΟΛΟ ΖΜ ΧΟΙΡΙΝΩΝ	0,1002
Total	SY_ZM_POYLER ΣΥΝΟΛΟ ΖΜ ΠΟΥΛΕΡΙΚΩΝ	0,0334
Total	YFTAK_s Συν ΣΟ ΦΠ+ΖΠ	12.364,2332
Total	oikmg ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΜΕΓΕΘΟΣ	10,3035
Total	SUM_ENISXISI ΆθροισμαΤουΆθροισμαΤουSUMTELIKOVALUE1	4.978,8674
Total	ENIAIA_ENISXISI ENIAIA ENISΧΥΣΗ	3.840,3484
Total	SYND_VAMVAK ΣΥΝΔΕΔΕΜΕΝΗ ENISΧΥΣΗ_ΒΑΜΒΑΚΟΣ	970,5850
Total	SO_SITIRA SO ΣΙΤΗΡΑ ΞΗΡΙΚΑ	720,8946
Total	SYD02 ΣΙΤΟΣ ΣΚΛΗΡΟΣ (SO)	488,8496
Total	SYD25 ΒΑΜΒΑΚΙ (SO)	2.290,5300
Total	SYD23 ΚΑΠΝΟΣ (SO)	29,0447
Total	SYD11 ΣΑΚΧΑΡΟΤΕΥΤΛΑ (SO)	9,1696
Total	SYD18B ΑΛΛΑ ΣΑΝΟΔΟΤΙΚΑ ΦΥΤΑ (SO)	476,0761
Total	SYF02 ΑΓΟΝΟΙ ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ (SO)	306,8803
Total	SO_DENDROΚΟΜΙΚΕΣ SO ΔΕΝΔΡΟΚΟΜΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	2.025,0685
Total	SO_ELAIONES SO ΕΛΑΙΩΝΕΣ	713,9147
Total	SO_AMPOLONES SO ΑΜΠΕΛΩΝΕΣ	282,7867
Total	SYR42 ΒΟΟΕΙΔΗ ΣΥΝ (SO)	1.717,4168
Total	SO_PROV SO ΠΡΟΒΑΤΩΝ	1.266,2582
Total	SO_AIG SO ΑΙΓΩΝ	567,4334

6.2. ΑΥΤΟΜΑΤΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΟΜΑΔΩΝ

Από την ακολουθούμενη ανάλυση, προέκυψαν 10 ομάδες γεωργικών εκμεταλλεύσεων της Περιφέρειας Θεσσαλίας και τα χαρακτηριστικά τους, που αφορούν σε μεταβλητές που συμμετέχουν στη δημιουργία των παραγόντων (βασικά χαρακτηριστικά) και σε μεταβλητές που κατά την παραγοντική ανάλυση προβλήθηκαν εκ των υστέρων και δε συμμετέχουν στη συνολική διακύμανση (συμπληρωματικά χαρακτηριστικά). Οι μέσοι όροι για τις βασικές μεταβλητές που χαρακτηρίζουν την Περιφέρεια, έχουν ως εξής:

Οι συμπληρωματικές μεταβλητές για το σύνολο της Περιφέρειας Θεσσαλίας έχουν ως εξής:

Πίνακας 26. Συμπληρωματικές μεταβλητές στη Θεσσαλία

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ		Count	% Colonne
Επαγγελματική Κατηγορία	0	59	0,1%
	1 Συνταξιούχοι	15.531	20,5%
	2 Ετεροεπαγγελματίες	25.160	33,1%
	3 Νέοι Αγρότες <=40 ετών	7.944	10,5%
	4 Αγρότες >40 ετών	27.214	35,9%
Total		75.908	100,0%
ΚΛΑΣΕΙΣ ΗΛΙΚΙΑΣ	1 <40 ετών	12.668	16,8%
	2 40-64 ετών	38.889	51,6%
	3 >=65 ετών	23.826	31,6%
Total		75.383	100,0%
ΚΩΔ ΟΙΚ ΜΕΓ	1 <2 EMM	23.835	31,4%
	2 2-7,99 EMM	26.449	34,8%
	3 8-15,99 EMM	11.851	15,6%
	4 16-39,99 EMM	10.297	13,6%
	5 40+ EMM	3.476	4,6%
Total		75.908	100,0%
Κωδικός Μειονεκτικών Περιοχών	1 ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΗ	11.770	15,5%
	2 ΟΡΕΙΝΗ	17.411	22,9%
	3 ΚΑΝΟΝΙΚΗ-ΠΕΔΙΝΗ	46.727	61,6%
Total		75.908	100,0%

Πίνακας 27. ΤΟΠ γεωργικών εκμεταλλεύσεων Θεσσαλίας

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ		Count	% Colonne
Κωδικοί 18 Τύπων Εκμεταλλεύσεων	1 Δημητριακά 1310-1320-1330	14.827	19,5%
	2 Καπνός 1441	106	0,1%
	3 Βαμβάκι 1442	13.988	18,4%
	4 Ελαιοκομικά 3300	8.798	11,6%
	5 Εσπεριδοειδή 3220	1	0,0%
	6 Κρασιά 3110-3120-3130	675	0,9%
	7 Πρόβατα 4410	2.465	3,2%
	8 Αίγες 4430	1.067	1,4%
	9 Λοιπά αμπελοκομικά 3141-3142-3143	433	0,6%
	10 Λοιπές αροτραίες 12 (εκτός 1441 & 1442)	12.385	16,3%
	11 Κηπευτικά & Άνθη	321	0,4%
	12 Λοιπές μόνιμες καλλιέργειες 3211-3212-3213-3230-3400	7.960	10,5%
	13 Βοοειδή 41-42-43	1.541	2,0%
	14 Καρποφάγα 50 (Χοίροι - Πτηνά)	38	0,1%
	15 Πολυκαλλιέργειες 60	3.393	4,5%
	16 Συνδυασμός Εκτροφών 71-72	648	0,9%
	17 Μικτή φυτική & ζωική παραγωγή 81-82	1.604	2,1%
	18 Μικτή εκτροφή μηρυκαστικών 4420-4440	2.679	3,5%
	19 Εκμεταλλεύσεις ΜΗ Ταξινομούμενες	2.979	3,9%
Total		75.908	100,0%

Συμπερασματικά, από την ακολουθούμενη ανάλυση προκύπτουν τα χαρακτηριστικά της γεωργικής εκμετάλλευσης του Θεσσαλού γεωργού. Ο γεωργός έχει μέση ηλικία τα 56,23 έτη. Σε ποσοστό 10,5% είναι κατά κύριο επάγγελμα αγρότης, κάτω των 40 ετών (7.944 άτομα) και σε ποσοστό 35,9% (27.214 άτομα) έχει ηλικία πάνω από τα 40 έτη. Σε ποσοστό 33,1% (25.160 άτομα) είναι κάτοχος γεωργικής γης, αλλά ετεροεπαγγελματίας, ενώ ποσοστό 20,5% (15.531 άτομα) είναι συνταξιούχος.

Οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις της Περιφέρειας Θεσσαλίας σε ποσοστό 61,6% κατατάσσονται στις πεδινές περιοχές (46.727 γεωργικές εκμεταλλεύσεις), το 22,9% ανήκουν σε ορεινές (17.411 γεωργικές εκμεταλλεύσεις), ενώ ποσοστό 15,5% καταγράφεται ως ευρισκόμενο σε μειονεκτικές περιοχές (11.770 γεωργικές εκμεταλλεύσεις).

Το μέσο οικονομικό μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της Περιφέρειας Θεσσαλίας είναι 10,30ΕΜΜ. Καταγράφεται ως μικρό (μικρότερο από 2ΕΜΜ) σε ποσοστό 31,4% (23.835 γεωργικές εκμεταλλεύσεις) και ως πολύ μεγάλο (πάνω από 40 ΕΜΜ) σε ποσοστό 4,6% (3.476 γεωργικές εκμεταλλεύσεις). Μεγάλο οικονομικό μέγεθος (πάνω από 16 ΕΜΜ και έως 40 ΕΜΜ) έχουν 10.297 γεωργικές εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 13,6%), ενώ στο μεσαίο οικονομικό μέγεθος (από 2 ΕΜΜ έως 16 ΕΜΜ) κατατάσσεται το 50,4% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της Περιφέρειας (38.300 γεωργικές εκμεταλλεύσεις).

Το μέσο μέγεθος της ΧΓΕ στην Περιφέρεια Θεσσαλία είναι 10,87 εκτάρια. Η μέση ΧΓΕ για τις αρδευόμενες καλλιέργειες (βαμβάκι, καπνός, ρύζι, αραβόσιτος, μηδική και βιομηχανική τομάτα είναι 1,94 εκτάρια που κατανέμονται ανά καλλιέργεια ως εξής: βαμβάκι: 1,5 εκτάρια, καπνός: 0,0068 εκτάρια, μηδική: 0,12 εκτάρια και βιομηχανική τομάτα:0,02 εκτάρια). Η μέση ΧΓΕ για τα σιτηρά είναι 3,37 εκτάρια από τα οποία 1,35 εκτάρια είναι η μέση ΧΓΕ για το σκληρό σιτάρι. Για τις δένδρωδεις καλλιέργειες, το αντίστοιχο μέγεθος είναι 0,58 εκτάρια, από τα οποία 0,36 εκτάρια είναι η μέση ΧΓΕ που καλύπτεται από ελαιώνες. Μέση ΧΓΕ 0,36 εκταρίων καλύπτεται από άλλα σανοδοτικά φυτά και 5,33 εκτάρια είναι ο μέσος όρος για την έκταση των άγονων βοσκότοπων.

Το σύνολο των Ζωικών Μονάδων της Περιφέρειας Θεσσαλίας έχει μέση τιμή 4,21 ΖΜ. Από αυτές, ο μέσος όρος για τα βοοειδή είναι 2,27 ΖΜ (περίπου 3 βοοειδή), για τα πρόβατα 1,84 ΖΜ (περίπου 24 πρόβατα), για τις αίγες 0,93ΖΜ (περίπου 13 αίγες), για τα χοιρινά 0,10 ΖΜ και 0,03 ΖΜ πουλερικών.

Η τυπική απόδοση της μέσης γεωργικής εκμετάλλευσης στην Περιφέρεια Θεσσαλίας έχει ύψος 12.364,23€. Αναλυτικά, ανά είδος παραγωγικής κατεύθυνσης προκύπτει μέσο ύψος τυπικής απόδοσης: για το σκληρό σιτάρι: 488,84€, για το βαμβάκι: 2.290,53€, για τον καπνό: 29,04€, για τα σακχαρότευτλα: 9,16€, για τα λοιπά σανοδοτικά φυτά: 476,07€, για τις δενδροκομικές καλλιέργειες: 2.025,06€, για τους ελαιώνες: 713,91€, για τους αμπελώνες: 282,78€ για τη φυτική παραγωγή. Για τη ζωική παραγωγή και ανά είδος παραγωγικής κατεύθυνσης, η μέση τυπική απόδοση για τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις της Περιφέρειας Θεσσαλίας είναι: για τα βοοειδή: 1.717,41€, για τα πρόβατα 1.266,25€ και για τις αίγες: 567,43€.

Το ύψος των ενισχύσεων που λαμβάνουν οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις της Περιφέρειας Θεσσαλίας ανέρχεται κατά μέσο όρο στα 4.978,86 ευρώ. Η μέση ενιαία ενίσχυση ανέρχεται στα 3.840,34 ευρώ, ενώ για το βαμβάκι το μέσο ύψος της συνδεδεμένης ενίσχυσης ανέρχεται στα 970,58 ευρώ.

Τέλος, ο «ΤΥΠΟΣ» (Τεχνικοοικονομικός Προσανατολισμός - ΤΟΠ) των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της Περιφέρειας Θεσσαλίας, σύμφωνα με την κατάταξη των 18 «Τύπων» που περιγράφουν την ελληνική αγροτική οικονομία, έχει ως εξής: Στο 19,5% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (αριθμητικά 14.827 εκμεταλλεύσεις) ποσοστό μεγαλύτερο από τα 2/3 της τυπικής απόδοσης της γεωργικής εκμετάλλευσης προέρχεται από την καλλιέργεια «δημητριακών». Ομοίως, για τον «καπνό» (ποσοστό 0,1% και 106 εκμεταλλεύσεις) και για το «βαμβάκι» (18,4% και 13.988 εκμεταλλεύσεις) ποσοστό μεγαλύτερο από τα 2/3 της τυπικής απόδοσής τους προέρχεται από την καλλιέργεια βαμβακιού και καπνού, αντίστοιχα. Στον «ΤΥΠΟ» «λοιπές αροτραίες» ανήκουν 12.385 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 16,3%), «ελαιοκομικά» 8.798 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 11,6%), «λοιπές μόνιμες καλλιέργειες» 7.960 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 10,5%), «πολυκαλλιέργειες» 3.393 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 4,5%), «κρασιά» 675 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 0,9%), «λοιπά αμπελοκομικά» 433 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 0,6%), «κηπευτικά και άνθη» 321

εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 0,4%). Για τη ζωική παραγωγή, στον «ΤΥΠΟ» «μικτή εκτροφή μηρυκαστικών» ανήκουν 2.679 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 3,5%), «πρόβατα» ανήκουν 2.465 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 3,2%), «βοοειδή» 1.541 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 2,0%), «αίγες» 1.067 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 1,4%), «λοιπά καρποφάγα χοίροι – πτηνά 38 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 0,1%). Στον «ΤΥΠΟ» «Μικτή φυτική και ζωική παραγωγή» ανήκουν 1.604 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 2,1%), ενώ 2.979 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 3,9%) κατατάσσονται στις «ΜΗ ταξινομούμενες εκμεταλλεύσεις».

Οι 10 ομάδες γεωργικών εκμεταλλεύσεων, που προέκυψαν από την ανάλυση, περιγράφονται ως εξής:

1^η Ομάδα (μεγάλου οικονομικού μεγέθους κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις – προβατοτροφία)

Βασικά Χαρακτηριστικά.

Στην ομάδα αυτή καταγράφονται 2.559 γεωργικές εκμεταλλεύσεις.

Η τιμή ελέγχου είναι υψηλότερη στις μεταβλητές που αφορούν στις ζωικές μονάδες κυρίως των προβάτων (μέσος όρος στην ομάδα 38,45 ΖΜ) και του συνόλου των ζωικών μονάδων (μέσος όρος 44,97 ΖΜ) καθώς και για τις μεταβλητές για την τυπική απόδοση των προβάτων (μέσος όρος 26.463,11€). Χαμηλότερη τιμή ελέγχου παρουσιάζουν οι μεταβλητές για τις ζωικές μονάδες (μέσος όρος 5,46 ΖΜ) και την τυπική απόδοση των αιγών (μέσος όρος στην ομάδα 3.319,88 €). Συνεπώς, οι προαναφερόμενες μεταβλητές χαρακτηρίζουν τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις της ομάδας.

Με θετική τιμή του μαθηματικού κριτηρίου, καταγράφονται στη συνέχεια μεταβλητές που αφορούν στη συνολική ΧΓΕ (μέσος όρος 58,08 ha) και την έκταση των άγονων βοσκοτόπων (μέσος όρος 53,21 ha). Συνεπώς, η συνολική καλλιεργούμενη έκταση (περιλαμβανομένης και της αγρανάπαυσης) παρουσιάζει μέσο όρο στην ομάδα 4,87 ha. Η μεταβλητή για τη ΧΓΕ με κατεύθυνση την καλλιέργεια λοιπών σανοδοτικών φυτών, μηδικής και ξηρικών σιτηρών και την τυπική απόδοση των αντίστοιχων γεωργικών εκμεταλλεύσεων παρουσιάζει θετική τιμή του μαθηματικού κριτηρίου.

Επίσης, η τυπική απόδοση της γεωργικής εκμετάλλευσης (σύνολο φυτικής και ζωικής παραγωγής), παρουσιάζει θετική τιμή ελέγχου και μέσο όρο στην ομάδα 40.805 €.

Τέλος, για τις μεταβλητές που αφορούν στο ύψος των άμεσων ενισχύσεων (μέσος όρος στην ομάδα 8.647,80€) και του οικονομικού μεγέθους (μέσος όρος στην ομάδα 34,00 ΕΜΜ), καταγράφεται σημαντική διαφορετικότητα του μέσου όρου της κάθε μεταβλητής στην ομάδα, από το μέσο όρο της ίδιας μεταβλητής στο σύνολο των περιπτώσεων. Συνεπώς, οι μεταβλητές που αφορούν στο ύψος των ενισχύσεων και το οικονομικό μέγεθος της εκμετάλλευσης χαρακτηρίζουν την ομάδα.

Η ηλικία του αρχηγού της εκμετάλλευσης (μέσος όρος στην ομάδα 46,75 ετών) είναι μεταβλητή που δεν χαρακτηρίζει την ομάδα.

Πίνακας 28. Βασικά χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 1

ΚΩΔ. ΟΜΑΔΑΣ	ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ – ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗΣ	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	ΚΡΙΤΗΡΙΟ
1	SO_PROV SO ΠΡΟΒΑΤΩΝ	26.463,1104	216,3300
1	SY_ZM_PROV ΣΥΝΟΛΟ ΖΜ ΠΡΟΒΑΤΩΝ	38,4502	216,2857
1	SYF02 ΑΓΟΝΟΙ ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ (SO)	4.895,2153	144,8441
1	SY_ZM ΣΥΝΟΛΟ ΖΩΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ	44,9734	109,4926
1	SEF02 ΑΓΟΝΟΙ ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ (HA)	53,2102	93,5554
1	XGE_HA ΣΥΝ ΧΓΕ (Ha)	58,0832	88,2564
1	YFTAK_s Συν SO ΦΠ+ΖΠ	40.805,7872	60,2992
1	oikmg ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΜΕΓΕΘΟΣ	34,0048	60,2992
1	SO_AIG SO ΑΙΓΩΝ	3.319,8862	44,9368
1	SY_ZM_AIG ΣΥΝΟΛΟ ΖΜ ΑΙΓΩΝ	5,4636	44,7260
1	ENIAIA_ENISXISI ENIAIA ENISXYΣH	7.852,9521	35,7578
1	SUM_ENISXISI ΑθροισμαΤουΑθροισμαΤουSUMΤΕΛΙΚΟVALUE1	8.647,8056	24,1772
1	SED18B ΑΛΛΑ ΣΑΝΟΔΟΤΙΚΑ ΦΥΤΑ (HA)	0,9192	22,3083
1	SYD18B ΑΛΛΑ ΣΑΝΟΔΟΤΙΚΑ ΦΥΤΑ (SO)	1.194,1440	21,8906
1	smhd ΜΗΔΙΚΗ (Ha)	0,2581	10,2489
1	XGE_SITIRA ΧΓΕ ΣΙΤΗΡΑ ΞΗΡΙΚΑ	2,2734	3,0264
1	SO_SITIRA SO ΣΙΤΗΡΑ ΞΗΡΙΚΑ	797,9226	2,6076

Συμπληρωματικά χαρακτηριστικά.

Στις 2.559 γεωργικές εκμεταλλεύσεις της ομάδας, απασχολούνται κτηνοτρόφοι, κατά κύριο επάγγελμα αγρότες με μέση ηλικία τα 46,75 έτη (829 και σε ποσοστό 32,4% νέοι γεωργοί μικρότεροι των 40 ετών και 1.486 με ηλικία μεγαλύτερη των 40 ετών,

δηλαδή ποσοστό 55,1%). Οι 729 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 28,5%) βρίσκονται σε μειονεκτικές περιοχές, οι 977 (ποσοστό 38,2%) σε ορεινές και οι 853 (ποσοστό 33,3%) σε πεδινές περιοχές.

Το οικονομικό μέγεθος της εκμετάλλευσης είναι μεταβλητή που χαρακτηρίζει την ομάδα, καθώς 2.440 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 95%) έχουν μεγάλο οικονομικό μέγεθος, με τυπική απόδοση πάνω από 16 EMM.

Η παραγωγική κατεύθυνση της ομάδας αφορά στην προβατοτροφία σε ποσοστό 56,7% (1.452 εκμεταλλεύσεις), ενώ καταγράφεται σε ποσοστό 34,5% (882 εκμεταλλεύσεις) μικτή εκτροφή μηρυκαστικών. Η κατανομή του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της Ομάδας ανά ΠΕ, έχει ως εξής:

Περιφερειακή Ενότητα	Αριθμός Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων
ΠΕ Καρδίτσας	1.637
ΠΕ Λάρισας	433
ΠΕ Μαγνησίας	279
ΠΕ Τρικάλων	165
ΣΥΝΟΛΟ	2.559

Πίνακας 29. Συμπληρωματικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 1

Μεταβλητές		% στην ομάδα	% στο σύνολο	Τιμή ελέγχου	Αριθμός εκμεταλλεύσεων στην ομάδα	Αριθμός εκμεταλλεύσεων στο σύνολο
Επαγγελματική Κατηγορία	Νέοι Αγρότες <=40 ετών	32,4	10,4	23,54	829	7.944
	Αγρότες >40 ετών	58,1	5,4	22,42	1.485	27.214
Κλάσεις ηλικίας	<40	36,1	7,1	19,92	907	12.668
	40-64	55,1	3,5	3,51	1.386	38.889
Οικονομικό μέγεθος	EMM 16-39,99	69,0	17,1	60,04	1.765	10.297
	EMM 40+	26,4	19,4	24,93	675	3.476
Χωρική διαφοροποίηση	ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΗ	28,5	6,2	14,39	729	11.770
	ΟΡΕΙΝΗ	38,2	5,6	15,67	977	17.411
«ΤΥΠΟΣ» παραγωγικής κατεύθυνσης	Πρόβατα 4410	56,7	58,9	54,50	1.452	2.465
	Συνδυασμός Εκτροφών 71-72	4,7	18,4	9,09	119	648
	Μικτή φυτική & ζωική παραγωγή 81-82	3,5	5,5	3,73	89	1.604
	Μικτή εκτροφή μηρυκαστικών 4420-4440	34,5	32,9	32,85	882	2.679

2^η Ομάδα (μεγάλου οικονομικού μεγέθους δενδροκομικές καλλιέργειες - ελαιώνες)

Βασικά Χαρακτηριστικά

Στην ομάδα αυτή καταγράφονται 340 γεωργικές εκμεταλλεύσεις.

Η τιμή ελέγχου είναι υψηλότερη για τις μεταβλητές τυπική απόδοση και ΧΓΕ που αφορούν στις δενδροκομικές καλλιέργειες (μέσος όρος στην ομάδα 38.756,89€ και 13,05 ha αντίστοιχα) και κυρίως για τις αντίστοιχες μεταβλητές που αφορούν στους ελαιώνες (μέσος όρος στην ομάδα 27.322,96€ και 11,1965 ha αντίστοιχα). Χαμηλότερη τιμή ελέγχου παρουσιάζει η μεταβλητή που αφορά στην τυπική απόδοση των αμπελώνων (μέσος όρος στην ομάδα 881,61€). Συνεπώς, οι προαναφερόμενες μεταβλητές χαρακτηρίζουν τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις της ομάδας.

Με υψηλή τιμή του μαθηματικού κριτηρίου, καταγράφονται στη συνέχεια μεταβλητές που αφορούν στη συνολική χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση (μέσος όρος στην ομάδα 23,22 ha), τη χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση και την τυπική απόδοση για την καλλιέργεια λοιπών σανοδοτικών φυτών (μέσος όρος στην ομάδα 0,49 ha και 708,66€).

Τέλος, για τις μεταβλητές που αφορούν στο ύψος των άμεσων ενισχύσεων (μέσος όρος στην ομάδα 10.442,64€) και του οικονομικού μεγέθους (40,07 EMM), καταγράφεται σημαντική διαφορετικότητα του μέσου όρου της κάθε μεταβλητής στην ομάδα, από το μέσο όρο της ίδιας μεταβλητής στο σύνολο των περιπτώσεων. Συνεπώς, οι μεταβλητές που αφορούν στο ύψος των ενισχύσεων και το οικονομικό μέγεθος της εκμετάλλευσης χαρακτηρίζουν την ομάδα.

Το σύνολο της τυπικής απόδοσης της γεωργικής εκμετάλλευσης είναι μεταβλητή που χαρακτηρίζει την ομάδα (μέσος όρος 48.092,50€). Αντίθετα, η ηλικία του αρχηγού της εκμετάλλευσης (μέσος όρος στην ομάδα 51,8 ετών) είναι μεταβλητή που δεν χαρακτηρίζει την ομάδα.

Πίνακας 30. Βασικά χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 2

ΚΩΔ. ΟΜΑΔΑΣ	ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ - ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗΣ	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	ΚΡΙΤΗΡΙΟ
2	SO_ELAIONES SO ΕΛΑΙΩΝΕΣ	27.322,9666	167,1544
2	XGE_ELAIONES ΧΓΕ ΕΛΑΙΩΝΕΣ	11,1965	156,0137
2	XGE_DENDROΚΟΜΙΚΕΣ ΧΓΕ ΔΕΝΔΡΟΚΟΜΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	13,0536	146,4882
2	SO_DENDROΚΟΜΙΚΕΣ SO ΔΕΝΔΡΟΚΟΜΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	38.756,8941	107,6802
2	ΥΦΤΑΚ_s Συν SO ΦΠ+ΖΠ	48.092,5098	27,8186
2	oikmg ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΜΕΓΕΘΟΣ	40,0770	27,8185
2	ΕΝΙΑΙΑ_ΕΝΙΣΧΙΣΙ ΕΝΙΑΙΑ ΕΝΙΣΧΥΣΗ	9.311,7429	17,9100
2	SUM_ΕΝΙΣΧΙΣΙ ΆθροισμαΤουΆθροισμαΤουSUMΤΕΛΙΚΟVALUE1	10.442,6489	13,1741
2	XGE_HA ΣΥΝ ΧΓΕ (Ha)	23,2253	8,7481
2	SO_ΑΜΠΕΛΟΝΕΣ SO ΑΜΠΕΛΩΝΕΣ	881,6190	4,0833
2	SYD18B ΑΛΛΑ ΣΑΝΟΔΟΤΙΚΑ ΦΥΤΑ (SO)	708,6697	2,6661
2	SED18B ΑΛΛΑ ΣΑΝΟΔΟΤΙΚΑ ΦΥΤΑ (HA)	0,4990	2,0313

Συμπληρωματικά χαρακτηριστικά

Στις 340 γεωργικές εκμεταλλεύσεις της Ομάδας, απασχολούνται κατά κύριο επάγγελμα αγρότες με μέση ηλικία τα 51,8 έτη (65 νέοι γεωργοί και σε ποσοστό 19,1% νέοι γεωργοί μικρότεροι των 40 ετών και 171 με ηλικία μεγαλύτερη των 40 ετών, δηλαδή ποσοστό 50,3%). Οι 99 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 29,1%) βρίσκονται σε μειονεκτικές περιοχές, οι 189 (ποσοστό 55,6%) σε ορεινές και οι 52 (ποσοστό 15,3%) σε πεδινές περιοχές.

Το οικονομικό μέγεθος της εκμετάλλευσης είναι μεταβλητή που χαρακτηρίζει την ομάδα, καθώς 303 εκμεταλλεύσεις από τις 340 (ποσοστό 89%) έχουν μεγάλο οικονομικό μέγεθος πάνω από 16 EMM.

Η παραγωγική κατεύθυνση της ομάδας αφορά στη φυτική παραγωγή και συγκεκριμένα στην ελαιοκομία σε ποσοστό 67,4% (229 εκμεταλλεύσεις), ενώ καταγράφεται σε ποσοστό 18,8% (64 εκμεταλλεύσεις) η ενασχόληση με λοιπές μόνιμες καλλιέργειες.

Η κατανομή του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της Ομάδας ανά ΠΕ, έχει ως εξής:

Περιφερειακή Ενότητα	Αριθμός Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων
ΠΕ Καρδίτσας	0
ΠΕ Λάρισας	96
ΠΕ Μαγνησίας	243
ΠΕ Τρικάλων	1
ΣΥΝΟΛΟ	340

Πίνακας 31. Συμπληρωματικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 2

Μεταβλητές		% στην ομάδα	% στο σύνολο	Τιμή ελέγχου	Αριθμός εκμεταλλεύσεων στην ομάδα	Αριθμός εκμεταλλεύσεων στο σύνολο
Επαγγελματική Κατηγορία	Νέοι Αγρότες <=40 ετών	19,1	0,8	4,05	65	7.944
	Αγρότες >40 ετών	50,3	0,2	5,32	78	27.214
Κλάσεις ηλικίας	<40 ετών	22,9	0,6	2,69	78	12.668
Οικονομικό μέγεθος	EMM 16-39,99	55,0	1,8	15,34	187	10.297
	EMM 40+	34,1	3,3	11,48	116	3.476
Χωρική διαφοροποίηση	ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΗ	29,1	0,8	5,52	99	11.770
	ΟΡΕΙΝΗ	55,6	1,1	12,10	189	17.411
«ΤΥΠΟΣ» παραγωγικής κατεύθυνσης	Ελαιοκομικά 3300	67,4	2,6	21,90	229	8.798
	Λοιπές μόνιμες καλλιέργειες 3211-3212-3213-3230-3400	18,8	0,8	3,93	64	7.960
	Πολυκαλλιέργειες 60	8,5	0,8	2,68	29	3.393
	Συνδυασμός Εκτροφών 71-72	3,5	1,8	2,67	12	648

3^η Ομάδα (μεγάλου οικονομικού μεγέθους εκμεταλλεύσεις, καλλιέργειες βαμβακιού)

Βασικά Χαρακτηριστικά

Στην ομάδα αυτή καταγράφονται 5.591 γεωργικές εκμεταλλεύσεις.

Το μαθηματικό κριτήριο στην αυτόματη περιγραφή ομάδων παρουσιάζει υψηλότερη τιμή για τις μεταβλητές (ΧΓΕ και τυπική απόδοση) που αφορούν στη βαμβακοκαλλιέργεια (μέσος όρος στην ομάδα 11.79 ha και 17.433.73 € αντίστοιχα) και τις αρδευόμενες καλλιέργειες (μέσος όρος στην ομάδα 12,72 ha για τη ΧΓΕ). Χαμηλότερη τιμή ελέγχου παρουσιάζουν οι αντίστοιχες μεταβλητές για την ΧΓΕ για την καλλιέργεια βιομηχανικής τομάτας (μέσος όρος στην ομάδα 0,17 ha), σκληρού σιταριού (μέσος όρος στην ομάδα 3,11 ha και 1.122,11 € αντίστοιχα) και ξηρικών σιτηρών (μέσος όρος στην ομάδα 3,64 ha και 1.308,78 € αντίστοιχα). Συνεπώς, οι προαναφερόμενες μεταβλητές χαρακτηρίζουν τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις της ομάδας.

Το σύνολο της τυπικής απόδοσης της γεωργικής εκμετάλλευσης είναι μεταβλητή που χαρακτηρίζει την ομάδα (μέσος όρος στην ομάδα 25.368,46 €).

Τέλος, για τις μεταβλητές που αφορούν στο ύψος των άμεσων ενισχύσεων: ενιαία ενίσχυση (μέσος όρος στην ομάδα 12.533,04 €), συνδεδεμένη για το βαμβάκι (μέσος όρος στην ομάδα 7.451,13 €), συνολική ενιαία ενίσχυση (μέσος όρος στην ομάδα 20.176,28 €), και του οικονομικού μεγέθους των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (μέσος όρος στην ομάδα 21,14 EMM), καταγράφεται σημαντική διαφορετικότητα του μέσου όρου της κάθε μεταβλητής στην ομάδα, από το μέσο όρο της ίδιας μεταβλητής στο σύνολο των περιπτώσεων. Συνεπώς, οι μεταβλητές που αφορούν στο ύψος των ενισχύσεων και το οικονομικό μέγεθος της εκμετάλλευσης χαρακτηρίζουν την ομάδα.

Στην ομάδα αυτή, η διαμόρφωση των οικονομικών αποτελεσμάτων εξαρτάται σε ιδιαίτερα μεγάλο βαθμό από τις επιδοτήσεις, αφού κατά μέσο όρο το σύνολο των ενισχύσεων (20.176,28 €) αντιστοιχεί περίπου στο 45% της συνολικής ακαθάριστου προσόδου. Το άθροισμα της Τυπικής Ακαθάριστης Αξίας Παραγωγής (ή Τυπική

Απόδοση της Γεωργικής Εκμετάλλευσης ύψους 25.368,46 €) και του συνόλου των ενισχύσεων (20.176,28 €) προσδιορίζει την Ακαθάριστη Πρόσοδο που ανέρχεται κατά μέσο όρο σε 45.544,74 €.

Η ηλικία του αρχηγού της εκμετάλλευσης (μέσος όρος στην ομάδα 51,32 ετών) είναι μεταβλητή που δεν χαρακτηρίζει την ομάδα.

Πίνακας 32. Βασικά χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 3

ΚΩΔ. ΟΜΑΔΑΣ	ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ- ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗΣ	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	ΚΡΙΤΗΡΙΟ
3	SED25 ΒΑΜΒΑΚΙ (Ha)	11,7919	184,7094
3	SYD25 ΒΑΜΒΑΚΙ (SO)	17.433,7397	184,6927
3	SYND_VAMVAK ΣΥΝΔΕΔΕΜΕΝΗ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΒΑΜΒΑΚΟΣ	7.451,1327	184,0407
3	XGE_ARD ΧΓΕ ΑΡΔΕΥΟΜΕΝΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	12,7256	175,8719
3	SUM_ENISXISI ΆθροισμαΤουΆθροισμαΤουSUMΤΕΛΙΚΟVALUE1	20.176,2892	140,2503
3	ENIAIA_ENISXISI ΕΝΙΑΙΑ ΕΝΙΣΧΥΣΗ	12.533,0429	110,0123
3	YFTAK_s Συν SO ΦΠ+ΖΠ	25.368,4653	40,1745
3	oikmg ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΜΕΓΕΘΟΣ	21,1404	40,1744
3	SED02 ΣΙΤΟΣ ΣΚΛΗΡΟΣ (Ha)	3,1134	37,2312
3	SYD02 ΣΙΤΟΣ ΣΚΛΗΡΟΣ (SO)	1.122,1181	37,2054
3	SO_SITIRA SO ΣΙΤΗΡΑ ΞΗΡΙΚΑ	1.308,7849	28,8781
3	XGE_SITIRA ΧΓΕ ΣΙΤΗΡΑ ΞΗΡΙΚΑ	3,6476	28,4114
3	smtom ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΤΟΜΑΤΑ (Ha)	0,1701	21,3308
3	XGE_HA ΣΥΝ ΧΓΕ (Ha)	17,8316	19,9124

Συμπληρωματικά χαρακτηριστικά

Στις 5.591 γεωργικές εκμεταλλεύσεις της Ομάδας, απασχολούνται κατά κύριο επάγγελμα αγρότες με μέση ηλικία τα 51,32 έτη (1.200 νέοι γεωργοί μικρότεροι των 40 ετών (και σε ποσοστό 21,6%) και 3.922 με ηλικία μεγαλύτερη των 40 ετών, δηλαδή ποσοστό 70,1%). Οι 5.071 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 90,7%) βρίσκονται σε πεδινές περιοχές.

Το οικονομικό μέγεθος της εκμετάλλευσης είναι μεσαίο προς υψηλό, καθώς 2.642 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 47,3%) έχουν μεσαίο οικονομικό μέγεθος πάνω από 8 EMM και ως 16 EMM, 2.478 εκμεταλλεύσεις μεγάλο οικονομικό μέγεθος από 16-40

ΕΜΜ (ποσοστό 44,3%) και πολύ μεγάλο οικονομικό μέγεθος πάνω από 40 ΕΜΜ 429 εκμεταλλεύσεις (7,7%).

Η παραγωγική κατεύθυνση της ομάδας αφορά στη φυτική παραγωγή με κύρια τη βαμβακοκαλλιέργεια σε ποσοστό 76,2% (4.258 εκμεταλλεύσεις), ενώ καταγράφεται σε ποσοστό 18,9% (1.056 εκμεταλλεύσεις) η ενασχόληση με λοιπές αροτραίες καλλιέργειες.

Η κατανομή του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της Ομάδας ανά ΠΕ, έχει ως εξής:

Περιφερειακή Ενότητα	Αριθμός Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων
ΠΕ Καρδίτσας	2.506
ΠΕ Λάρισας	2.268
ΠΕ Μαγνησίας	303
ΠΕ Τρικάλων	514
ΣΥΝΟΛΟ	5.591

Πίνακας 33. Συμπληρωματικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 3

Μεταβλητές		% στην ομάδα	% στο σύνολο	Τιμή ελέγχου	Αριθμός εκμεταλλεύσεων στην ομάδα	Αριθμός εκμεταλλεύσεων στο σύνολο
Επαγγελματική Κατηγορία	Νέοι Αγρότες <=40 ετών	21,6	15,2	19,81	1.207	7.944
	Αγρότες >40 ετών	70,1	14,4	53,90	3.922	27.214
Κλάσεις ηλικίας	<40 ετών	23,3	10,3	11,21	1.304	12.668
	40-64 ετών	58,8	8,4	10,60	3.289	38.889
Οικονομικό μέγεθος	EMM 8-15,99	47,3	22,3	46,49	2.642	11.851
	EMM16-39,99	44,3	24,1	45,50	2.478	10.297
	EMM 40+	7,7	12,3	8,50	429	3.476
Χωρική διαφοροποίηση	ΚΑΝΟΝΙΚΗ-ΠΕΔΙΝΗ	90,7	10,8	68,30	5.071	46.727
«ΤΥΠΟΣ» παραγωγικής κατεύθυνσης	Βαμβάκι 1442	76,2	30,4	98,35	4.258	13.988
	Λοιπές αροτραίες 12 (εκτός 1441 & 1442)	18,9	8,5	4,76	1.056	12.385

4^η Ομάδα (σανοδοτικές καλλιέργειες, ζωτροφές)

Βασικά Χαρακτηριστικά

Στην ομάδα αυτή καταγράφονται 1.679 γεωργικές εκμεταλλεύσεις.

Η τιμή ελέγχου είναι υψηλότερη για τις μεταβλητές που αφορούν στις λοιπές σανοδοτικές καλλιέργειες (ΧΓΕ και τυπική απόδοση) και κυρίως για τις αντίστοιχες μεταβλητές που αφορούν στη μηδική (μέσος όρος στην ομάδα 5,71 ha για τη ΧΓΕ), τα ξηρικά σιτηρά (μέσος όρος στην ομάδα 3,54 ha και 1.271,42 € αντίστοιχα), το βαμβάκι (μέσος όρος στην ομάδα 2,080 ha και 3.077,41 € αντίστοιχα), το σκληρό σιτάρι (μέσος όρος στην ομάδα 1,80 ha και 6,49 € αντίστοιχα) και τα σακχαρότευτλα (μέσος όρος στην ομάδα 0,01 ha και 37,64 € αντίστοιχα). Συνεπώς, οι προαναφερόμενες μεταβλητές χαρακτηρίζουν τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις της ομάδας.

Με χαμηλότερη τιμή του μαθηματικού κριτηρίου, καταγράφονται στη συνέχεια μεταβλητές που αφορούν στις ζωικές μονάδες και την τυπική απόδοση των προβάτων (μέσος όρος στην ομάδα 2,79 ΖΜ και 1.918,69 € αντίστοιχα).

Το σύνολο της τυπικής απόδοσης της γεωργικής εκμετάλλευσης είναι μεταβλητή που χαρακτηρίζει την ομάδα (μέσος όρος στην ομάδα 23.192,51 €).

Τέλος, για τις μεταβλητές που αφορούν στο ύψος των άμεσων ενισχύσεων: ενιαία ενίσχυση (μέσος όρος στην ομάδα 7.807,48 €) συνδεδεμένη ενίσχυση βάμβακος (μέσος όρος στην ομάδα 1.242,90 €) και σύνολο ενιαίας ενίσχυσης (μέσος όρος στην ομάδα 9.187,92 €) και του οικονομικού μεγέθους (μέσος όρος στην ομάδα 19,32 EMM), καταγράφεται σημαντική διαφορετικότητα του μέσου όρου της κάθε μεταβλητής στην ομάδα, από το μέσο όρο της ίδιας μεταβλητής στο σύνολο των περιπτώσεων. Συνεπώς, οι μεταβλητές που αφορούν στο ύψος των ενισχύσεων και το οικονομικό μέγεθος της εκμετάλλευσης χαρακτηρίζουν την ομάδα.

Η ηλικία του αρχηγού της εκμετάλλευσης (μέσος όρος στην ομάδα 51,88 ετών) είναι μεταβλητή που δεν χαρακτηρίζει την ομάδα.

Πίνακας 34. Βασικά χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 4

ΚΩΔ. ΟΜΑΔΑΣ	ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ- ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗΣ	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	ΚΡΙΤΗΡΙΟ
4	SYD18B ΑΛΛΑ ΣΑΝΟΔΟΤΙΚΑ ΦΥΤΑ (SO)	7.834,6916	176,5910
4	SED18B ΑΛΛΑ ΣΑΝΟΔΟΤΙΚΑ ΦΥΤΑ (HA)	5,7125	170,1508
4	smhd ΜΗΔΙΚΗ (Ha)	2,8594	148,0516
4	ΕΝΙΑΙΑ_ΕΝΙΣΧΙΣΙ ΕΝΙΑΙΑ ΕΝΙΣΧΥΣΗ	7.807,4819	28,6340
4	SUM_ΕΝΙΣΧΙΣΙ ΆθροισμαΤουΆθροισμαΤουSUMΤΕΛΙΚΟVALUE1	9.187,9211	22,3913
4	ΥΦΤΑΚ_s Συν SO ΦΠ+ΖΠ	23.192,5186	18,6412
4	oikmg ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΜΕΓΕΘΟΣ	19,3270	18,6410
4	ΧΓΕ_ΑΡΔ ΧΓΕ ΑΡΔΕΥΟΜΕΝΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	3,5961	15,7538
4	SO_SITIRA SO ΣΙΤΗΡΑ ΞΗΡΙΚΑ	1.271,4284	15,0576
4	ΧΓΕ_SITIRA ΧΓΕ ΣΙΤΗΡΑ ΞΗΡΙΚΑ	3,5499	14,8687
4	ΧΓΕ_HA ΣΥΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥΜΕΝΗ ΕΚΤΑΣΗ Ha	18,2871	11,6352
4	SYD25 ΒΑΜΒΑΚΙ (SO)	3.077,4171	5,6665
4	SED25 ΒΑΜΒΑΚΙ (HA)	2,0801	5,6468
4	SYD02 ΣΙΤΟΣ ΣΚΛΗΡΟΣ (SO)	649,3902	5,3179
4	SED02 ΣΙΤΟΣ ΣΚΛΗΡΟΣ (Ha)	1,8004	5,3066
4	SY_ZM_PROV ΣΥΝΟΛΟ ΖΜ ΠΡΟΒΑΤΩΝ	2,7911	4,8070
4	SO_PROV SO ΠΡΟΒΑΤΩΝ	1.918,6915	4,8069
4	SYND_VAMVAK ΣΥΝΔΕΔΕΜΕΝΗ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΒΑΜΒΑΚΟΣ	1.242,9065	4,5754
4	SED11 ΣΑΚΧΑΡΟΤΕΥΤΛΑ (HA)	0,0152	3,4901
4	SYD11 ΣΑΚΧΑΡΟΤΕΥΤΛΑ (SO)	37,6416	3,4901

Συμπληρωματικά χαρακτηριστικά

Στις 1.679 γεωργικές εκμεταλλεύσεις της Ομάδας, απασχολούνται κατά κύριο επάγγελμα αγρότες με μέση ηλικία τα 51,8 έτη ενώ 343 και σε ποσοστό 20,44% είναι νέοι γεωργοί μικρότεροι των 40 ετών και 866 γεωργοί με ηλικία μεγαλύτερη των 40 ετών, δηλαδή ποσοστό 51,64%. Οι 395 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 23,5%) βρίσκονται σε μειονεκτικές περιοχές και οι 1.035 (ποσοστό 61,6%) σε πεδινές περιοχές.

Το οικονομικό μέγεθος της εκμετάλλευσης είναι μεσαίο προς υψηλό, καθώς 507 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 30,24%) έχουν μεσαίο οικονομικό μέγεθος πάνω από 8 EMM και ως 16 EMM, 584 εκμεταλλεύσεις μεγάλο οικονομικό μέγεθος από 16 - 40 EMM (ποσοστό 34,8%) και πολύ μεγάλο οικονομικό μέγεθος πάνω από 40 EMM 161 εκμεταλλεύσεις (9,64%).

Η παραγωγική κατεύθυνση της ομάδας αφορά στις λοιπές αροτραίες καλλιέργειες σε ποσοστό 70,8% (1.189 εκμεταλλεύσεις), την πολυκαλλιέργεια και το συνδυασμό φυτικής και ζωικής παραγωγής σε ποσοστό 8,3% και 9,8% αντίστοιχα.

Η ηλικία του αρχηγού της εκμετάλλευσης είναι μεταβλητή που δεν χαρακτηρίζει την Ομάδα.

Η κατανομή του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της Ομάδας ανά ΠΕ, έχει ως εξής:

Περιφερειακή Ενότητα	Αριθμός Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων
ΠΕ Καρδίτσας	412
ΠΕ Λάρισας	645
ΠΕ Μαγνησίας	215
ΠΕ Τρικάλων	407
ΣΥΝΟΛΟ	1.679

Πίνακας 35. Συμπληρωματικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 4

Μεταβλητές		% στην ομάδα	% στο σύνολο	Τιμή ελέγχου	Αριθμός εκμεταλλεύσεων στην ομάδα	Αριθμός εκμεταλλεύσεων στο σύνολο
Επαγγελματική Κατηγορία	Νέοι Αγρότες <=40 ετών	20,4	4,3	10,06	343	7.944
	Αγρότες >40 ετών	51,6	3,2	12,77	866	27.214
Κλάσεις ηλικίας	<40 ετών	25,4	3,4	8,05	427	12.668
	EMM 8-15,99	30,2	4,3	12,93	507	11.851
Οικονομικό μέγεθος	EMM 16-39,99	34,8	5,7	18,15	584	10.297
	EMM 40+	9,6	4,6	6,93	161	3.476
Χωρική διαφοροποίηση	ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΗ	23,5	3,3	7,69	395	11.770
«ΤΥΠΟΣ» παραγωγικής κατεύθυνσης	Λοιπές αροτραίες 12 (εκτός 1441 & 1442)	70,8	9,6	48,77	1.189	12.385
	Πολυκαλλιέργειες 60	8,3	4,1	5,63	139	3.393
	Μικτή φυτική & ζωική παραγωγή 81-82	9,8	10,2	10,54	164	1.604

5^η Ομάδα (καπνοκαλλιέργεια)

Σε αυτή την ομάδα καταγράφονται μόνο 16 γεωργικές εκμεταλλεύσεις και δεν σχολιάζεται.

Πίνακας 36. Βασικά χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 5

ΚΩΔ. ΟΜΑΔΑΣ	ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ- ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗΣ	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	ΚΡΙΤΗΡΙΟ
5	SED23 ΚΑΠΝΟΣ (ΗΑ)	11,1013	229,8458
5	SYD23 ΚΑΠΝΟΣ (SO)	47.257,6882	229,8458
5	XGE_ARD ΧΓΕ ΑΡΔΕΥΟΜΕΝΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	17,9431	15,1595
5	ΕΝΙΑΙΑ_ΕΝΙΣΧΙΣΙ ΕΝΙΑΙΑ ΕΝΙΣΧΥΣΗ	22.522,7844	13,3157
5	SUM_ΕΝΙΣΧΙΣΙ ΆθροισμαΤουΆθροισμαΤουSUMΤΕΛΙΚΟVALUE1	25.802,5638	10,9344
5	ΥΦΤΑΚ_s Συν SO ΦΠ+ΖΠ	67.898,3177	9,4203
5	oikmg ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΜΕΓΕΘΟΣ	56,5813	9,4202
5	SED18B ΑΛΛΑ ΣΑΝΟΔΟΤΙΚΑ ΦΥΤΑ (ΗΑ)	1,5113	3,7705
5	SYND_ΒΑΜΒΑΚ ΣΥΝΔΕΔΕΜΕΝΗ ΕΝΙΣΧΥΣΗ_ΒΑΜΒΑΚΟΣ	3.232,5963	3,7573
5	smhd ΜΗΔΙΚΗ (Ha)	0,7338	3,7370
5	SYD25 ΒΑΜΒΑΚΙ (SO)	7.446,1561	3,6714
5	SED25 ΒΑΜΒΑΚΙ (ΗΑ)	5,0331	3,6674
5	SYD18B ΑΛΛΑ ΣΑΝΟΔΟΤΙΚΑ ΦΥΤΑ (SO)	1.707,5655	3,0760
5	SO_SITIRA SO ΣΙΤΗΡΑ ΞΗΡΙΚΑ	1.570,3378	2,3068
5	XGE_HA ΣΥΝ ΧΓΕ (Ha)	25,1481	2,1987
5	XGE_SITIRA ΧΓΕ ΣΙΤΗΡΑ ΞΗΡΙΚΑ	4,1769	2,0815

6η Ομάδα (μεγάλου οικονομικού μεγέθους κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις - αιγοτροφία)

Βασικά Χαρακτηριστικά

Στην ομάδα αυτή καταγράφονται 967 γεωργικές εκμεταλλεύσεις.

Η τιμή ελέγχου είναι υψηλότερη για τις μεταβλητές που αφορούν στην εκτροφή αιγών (ζωικές μονάδες και τυπική απόδοση με μέσο όρο ομάδας 37,06 ZM και 22.440,02 € αντίστοιχα). Χαμηλότερη τιμή ελέγχου παρουσιάζουν οι αντίστοιχες μεταβλητές για τους άγονους βοσκότοπους (μέσος όρος ομάδας 59,38 ha και 5.361,16 € αντίστοιχα) και τις κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις με κατεύθυνση την εκτροφή προβάτων (μέσος όρος ομάδας 3,7 ZM και 2.482,81 € αντίστοιχα), καθώς και μεταβλητές για την καλλιέργεια σανοδοτικών φυτών (μέσος όρος ομάδας 795,71€ αντίστοιχα). Συνεπώς, οι προαναφερόμενες μεταβλητές χαρακτηρίζουν τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις της ομάδας.

Το σύνολο της τυπικής απόδοσης της γεωργικής εκμετάλλευσης είναι μεταβλητή που χαρακτηρίζει την ομάδα (μέσος όρος στην ομάδα 35.794,28€).

Με υψηλή τιμή του μαθηματικού κριτηρίου, καταγράφονται στη συνέχεια μεταβλητές που αφορούν στη συνολική ΧΓΕ (μέσος όρος ομάδας 63,06 ha) και το σύνολο των ζωικών μονάδων (μέσος όρος ομάδας 42,01 ZM). Σημειώνεται ότι ο μέσος όρος για την καλλιεργούμενη έκταση στην ομάδα είναι 3,68 ha.

Τέλος, για τις μεταβλητές που αφορούν στο ύψος των άμεσων ενισχύσεων (μέσος όρος ομάδας 8.271,20€) και του οικονομικού μεγέθους (μέσος όρος ομάδας 29,82 EMM), καταγράφεται σημαντική διαφορετικότητα του μέσου όρου της κάθε μεταβλητής στην ομάδα, από το μέσο όρο της ίδιας μεταβλητής στο σύνολο των περιπτώσεων. Συνεπώς, οι μεταβλητές που αφορούν στο ύψος των ενισχύσεων και το οικονομικό μέγεθος της εκμετάλλευσης χαρακτηρίζουν την ομάδα.

Η ηλικία του αρχηγού της εκμετάλλευσης (μέσος όρος στην ομάδα 48,38 ετών) είναι μεταβλητή που δεν χαρακτηρίζει την ομάδα.

Πίνακας 38. Βασικά χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 6

ΚΩΔ. ΟΜΑΔΑΣ	ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ- ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗΣ	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	ΚΡΙΤΗΡΙΟ
6	SO_AIG SO ΑΙΓΩΝ	22.440,0218	215,6884
6	SY_ZM_AIG ΣΥΝΟΛΟ ΖΜ ΑΙΓΩΝ	37,0634	215,5628
6	SYF02 ΑΓΟΝΟΙ ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ (SO)	5.361,1637	107,0385
6	SEF02 ΑΓΟΝΟΙ ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ (HA)	59,3898	66,7833
6	SY_ZM ΣΥΝΟΛΟ ΖΩΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ	42,0175	63,6941
6	XGE_HA ΣΥΝ ΧΓΕ (Ha)	63,0627	61,5080
6	oikmg ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΜΕΓΕΘΟΣ	29,8288	30,8086
6	YFTAK_s Συν SO ΦΠ+ΖΠ	35.794,2869	30,8083
6	ENIAIA_ENISXISI ENIAIA ENISXYΣΗ	7.489,9047	20,1641
6	SUM_ENISXISI ΑθροισμαΤουΑθροισμαΤουSUMΤΕΛΙΚΟVALUE1	8.271,2037	13,4148
6	SY_ZM_PROV ΣΥΝΟΛΟ ΖΜ ΠΡΟΒΑΤΩΝ	3,7424	7,3568
6	SED18B ΑΛΛΑ ΣΑΝΟΔΟΤΙΚΑ ΦΥΤΑ (HA)	0,6385	6,9364
6	SO_PROV SO ΠΡΟΒΑΤΩΝ	2.482,8147	6,8474
6	SYD18B ΑΛΛΑ ΣΑΝΟΔΟΤΙΚΑ ΦΥΤΑ (SO)	795,7108	6,1424

Συμπληρωματικά χαρακτηριστικά

Στις 967 γεωργικές εκμεταλλεύσεις της Ομάδας, απασχολούνται κατά κύριο επάγγελμα αγρότες με μέση ηλικία τα 48,38 έτη (273 και σε ποσοστό 28,2% νέοι γεωργοί μικρότεροι των 40 ετών και 587 με ηλικία μεγαλύτερη των 40 ετών, δηλαδή ποσοστό 60,7%). Οι 738 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 76,3%) βρίσκονται σε ορεινές - μειονεκτικές περιοχές.

Το οικονομικό μέγεθος της εκμετάλλευσης είναι μεταβλητή που χαρακτηρίζει την ομάδα. Ποσοστό 86,4% (884 εκμεταλλεύσεις) έχουν μεγάλο οικονομικό μέγεθος, πάνω από 16 EMM.

Η παραγωγική κατεύθυνση της ομάδας αφορά κυρίως στην κτηνοτροφία και συγκεκριμένα την αιγοτροφία σε ποσοστό 58,17% (562 εκμεταλλεύσεις), ενώ καταγράφεται σε ποσοστό 33,6% (325 εκμεταλλεύσεις) μικτή εκτροφή μηρυκαστικών. Μικτή φυτική και ζωική παραγωγή είναι η ενασχόληση σε 35 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 3,6%).

Η κατανομή του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της Ομάδας ανά ΠΕ, έχει ως εξής:

Περιφερειακή Ενότητα	Αριθμός Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων
ΠΕ Καρδίτσας	122
ΠΕ Λάρισας	464
ΠΕ Μαγνησίας	217
ΠΕ Τρικάλων	160
ΣΥΝΟΛΟ	967

Πίνακας 39. Συμπληρωματικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 6

Μεταβλητές		% στην Ομάδα	% στο σύνολο	Τιμή ελέγχου	Αριθμός εκμεταλλεύσεων στην ομάδα	Αριθμός εκμεταλλεύσεων στο σύνολο
Επαγγελματική Κατηγορία	Νέοι Αγρότες <=40 ετών	28,2	3,4	12,24	273	7.944
	Αγρότες >40 ετών	60,7	2,1	15,73	587	27.214
Κλάσεις ηλικίας	<40 ετών	31,4	2,4	9,70	302	12.668
	40-64 ετών	57,7	1,4	3,84	556	38.889
Οικονομικό μέγεθος	EMM 16-39,99	75,5	7,1	44,59	730	10.297
	EMM 40+	15,9	4,4	9,62	154	3.476
Χωρική διαφοροποίηση	ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΗ	20,7	1,7	3,95	200	11.770
	ΟΡΕΙΝΗ	55,6	3,1	20,37	538	17.411
«ΤΥΠΟΣ» παραγωγικής κατεύθυνσης	Αίγες 4430	58,1	52,7	35,73	562	1.067
	Συνδυασμός Εκτροφών 71-72	3,3	4,9	4,26	32	648
	Μικτή φυτική & ζωική παραγωγή 81-82	3,6	2,2	2,50	35	1.604
	Μικτή εκτροφή μηρυκαστικών 4420-4440	33,6	12,1	19,78	325	2.679

7^η Ομάδα (μικρού και μεσαίου οικονομικού μεγέθους γεωργικές εκμεταλλεύσεις, ετεροεπαγγελματίες)

Βασικά Χαρακτηριστικά

Στην ομάδα αυτή καταγράφονται 56.135 γεωργικές εκμεταλλεύσεις.

Η μόνη μεταβλητή που χαρακτηρίζει την ομάδα αφορά στην ηλικία του αρχηγού της εκμετάλλευσης. Ο μέσος όρος της ομάδας είναι τα 57,53 έτη. Η ομάδα αυτή θα μπορούσε προοπτικά να αποτελέσει στόχο του μέτρου των νέων γεωργών.

Πίνακας 40. Βασικά χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 7

ΚΩΔ. ΟΜΑΔΑΣ	ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ- ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗΣ	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	ΚΡΙΤΗΡΙΟ
7	AGE_F Ηλικία	57,53	15,26

Συμπληρωματικά χαρακτηριστικά

Στις 56.135 γεωργικές εκμεταλλεύσεις της Ομάδας, απασχολούνται κατά κύριο λόγο ετεροεπαγγελματίες (39,2%) και συνταξιούχοι (24,9%) με μέση ηλικία τα 57,53 έτη, ενώ το 34,7% είναι μεγαλύτεροι των 65 ετών. Οι 36.278 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 64,6%) βρίσκονται σε πεδινές περιοχές, μεταβλητή που χαρακτηρίζει την ομάδα.

Οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις της ομάδας χαρακτηρίζονται από μεσαίο οικονομικό μέγεθος. Συγκεκριμένα, οι 46.602 γεωργικές εκμεταλλεύσεις από το σύνολο των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της ομάδας (ποσοστό 83%) έχουν μικρό προς μεσαίο οικονομικό μέγεθος μικρότερο από 8 EMM.

Η παραγωγική κατεύθυνση της ομάδας αφορά στη φυτική παραγωγή και κυρίως την παραγωγή δημητριακών (13.677 εκμεταλλεύσεις και ποσοστό 24,4%), ενώ ποσοστό 2% (1.088 εκμεταλλεύσεις) ασχολείται με την αμπελοκομία και την παραγωγή κρασιού. Η κατανομή του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της Ομάδας ανά ΠΕ, έχει ως εξής:

Περιφερειακή Ενότητα	Αριθμός Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων
ΠΕ Καρδίτσας	13.082
ΠΕ Λάρισας	24.649
ΠΕ Μαγνησίας	7.531
ΠΕ Τρικάλων	10.436
ΣΥΝΟΛΟ	56.135

Πίνακας 41. Συμπληρωματικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 7

Μεταβλητές		% στην Ομάδα	% στο σύνολο	Τιμή ελέγχου	Αριθμός εκμεταλλεύσεων στην ομάδα	Αριθμός εκμεταλλεύσεων στο σύνολο
Επαγγελματική Κατηγορία	Συνταξιούχοι	24,9	90,2	19,7	14.005	15.531
	Ετεροεπαγγελματίες	39,2	87,5	22,65	22.009	25.160
Κλάσεις ηλικίας	>65 ετών	34,7	81,2	11,89	19.345	23.826
Οικονομικό μέγεθος	EMM<2	42,4	99,9	41,21	23.829	23.835
	EMM 2-7,99	40,6	86,1	21,21	22.773	26.449
Χωρική διαφοροποίηση	ΚΑΝΟΝΙΚΗ ΠΕΔΙΝΗ	64,6	77,6	11,45	36.278	46.727
«ΤΥΠΟΣ» παραγωγικής κατεύθυνσης	Δημητριακά 1310-1320-1330	24,4	92,2	20,88	13.677	14.827
	Κρασιά 3110-3120-3130	1,2	99,0	5,27	668	675
	Λοιπά αμπελοκομικά 3141-3142-3143	0,8	98,8	4,20	428	433
	Κηπευτικά & Άνθη	0,5	91,2	2,58	293	321
	Εκμεταλλεύσεις ΜΗ Ταξινομούμενες	5,3	99,7	11,61	2.971	2.979

8^η Ομάδα (πολύ υψηλού οικονομικού μεγέθους κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις - βοοτροφία)

Βασικά Χαρακτηριστικά

Στην ομάδα αυτή καταγράφονται 773 γεωργικές εκμεταλλεύσεις.

Η τιμή ελέγχου είναι υψηλότερη για τις μεταβλητές που αφορούν στις κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις βοοειδών - τις ζωικές μονάδες και την τυπική απόδοση - (μέσος όρος στην ομάδα 168.06 ZM, και 127.366,98 € αντίστοιχα). Χαμηλότερη τιμή ελέγχου παρουσιάζουν οι μεταβλητές για τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις με κατεύθυνση τα χοιρινά (μέσος όρος στην ομάδα 5.98 ZM) και τα πουλερικά (μέσος όρος στην ομάδα 0.97 ZM). Συνεπώς, οι προαναφερόμενες μεταβλητές χαρακτηρίζουν τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις της ομάδας.

Με υψηλή τιμή του μαθηματικού κριτηρίου, καταγράφονται στη συνέχεια μεταβλητές που αφορούν στο σύνολο των ζωικών μονάδων (μέσος όρος στην ομάδα 103.96 ZM), τη συνολική ΧΓΕ (μέσος όρος στην ομάδα 157.42 ha), την καλλιεργούμενη έκταση σανοδοτικών φυτών (μέσος όρος στην ομάδα 1.17 ha), μηδικής (μέσος όρος στην ομάδα 0,23 ha) και την έκταση των άγονων βοσκοτόπων (μέσος όρος στην ομάδα 152,44 ha). Σημειώνεται ότι ο μέσος όρος για την καλλιεργούμενη έκταση στην ομάδα (περιλαμβανομένης και της αγρανάπαυσης) είναι 4,98 ha.

Το σύνολο της τυπικής απόδοσης της γεωργικής εκμετάλλευσης είναι μεταβλητή που χαρακτηρίζει την ομάδα (μέσος όρος στην ομάδα 140.787,89 €).

Τέλος, για τις μεταβλητές που αφορούν στο ύψος των άμεσων ενισχύσεων (μέσος όρος στην ομάδα 28.055,35 €). και του οικονομικού μεγέθους (μέσος όρος στην ομάδα 117 EMM), καταγράφεται σημαντική διαφορετικότητα του μέσου όρου της κάθε μεταβλητής στην ομάδα, από το μέσο όρο της ίδιας μεταβλητής στο σύνολο των περιπτώσεων. Συνεπώς, οι μεταβλητές που αφορούν στο ύψος των ενισχύσεων και το οικονομικό μέγεθος της εκμετάλλευσης χαρακτηρίζουν την ομάδα.

Η ηλικία του αρχηγού της εκμετάλλευσης (μέσος όρος στην ομάδα 46,37 ετών) είναι μεταβλητή που δεν χαρακτηρίζει την ομάδα.

Πίνακας 42. Βασικά χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 8

ΚΩΔ. ΟΜΑΔΑΣ	ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ- ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗΣ	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	ΚΡΙΤΗΡΙΟ
8	SYP42 ΒΟΟΕΙΔΗ ΣΥΝ (SO)	127.366,9800	208,5234
8	SY_ZM_VOOIO ΣΥΝΟΛΟ ΖΜ ΒΟΟΕΙΔΩΝ	168,0620	199,3468
8	SEF02 ΑΓΟΝΟΙ ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ (ΗΑ)	152,4433	148,9951
8	XGE_HA ΣΥΝ ΧΓΕ (Ha)	157,4209	142,6419
8	ΥΦΤΑΚ_s Συν SO ΦΠ+ΖΠ	140.787,8978	139,8335
8	oikmg ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΜΕΓΕΘΟΣ	117,3232	139,8335
8	SY_ZM ΣΥΝΟΛΟ ΖΩΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ	103,9673	132,5851
8	ΕΝΙΑΙΑ_ΕΝΙΣΧΙΣΙ ΕΝΙΑΙΑ ΕΝΙΣΧΥΣΗ	24.002,5103	95,3239
8	SUM_ENISXISI ΆθροισμαΤουΆθροισμαΤουSUMΤΕΛΙΚΟVALUE1	28.055,3552	81,4855
8	SED18B ΑΛΛΑ ΣΑΝΟΔΟΤΙΚΑ ΦΥΤΑ (ΗΑ)	1,1747	17,8595
8	SY_ZM_XOIR ΣΥΝΟΛΟ ΖΜ ΧΟΙΡΙΝΩΝ	5,9820	15,7214
8	SY_ZM_POYLER ΣΥΝΟΛΟ ΖΜ ΠΟΥΛΕΡΙΚΩΝ	0,9774	7,4635
8	smhd ΜΗΔΙΚΗ (Ha)	0,2339	4,7007

Συμπληρωματικά χαρακτηριστικά.

Στις 773 γεωργικές εκμεταλλεύσεις της Ομάδας, στις οποίες απασχολούνται κατά κύριο επάγγελμα αγρότες με μέση ηλικία τα 46,7 έτη (251 και σε ποσοστό 32,5% είναι νέοι γεωργοί μικρότεροι των 40 ετών και 435 με ηλικία μεγαλύτερη των 40 ετών, δηλαδή ποσοστό 56,3%). Οι 417 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 53,9%) βρίσκονται σε ορεινές περιοχές.

Το οικονομικό μέγεθος της εκμετάλλευσης είναι μεταβλητή που χαρακτηρίζει την ομάδα. Οι 770 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 99,6%) έχουν πολύ μεγάλο οικονομικό μέγεθος πάνω από 40 EMM (Πίνακας 21).

Η παραγωγική κατεύθυνση της ομάδας αφορά στην κτηνοτροφία και συγκεκριμένα τη βοοτροφία σε ποσοστό 97,4% (753 εκμεταλλεύσεις), ενώ καταγράφεται σε ποσοστό 0,8% (6 εκμεταλλεύσεις) εκτροφή καρποφάγων.

Η κατανομή του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της Ομάδας ανά ΠΕ, έχει ως εξής:

Περιφερειακή Ενότητα	Αριθμός Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων
ΠΕ Καρδίτσας	41
ΠΕ Λάρισας	309
ΠΕ Μαγνησίας	137
ΠΕ Τρικάλων	268
ΣΥΝΟΛΟ	773

Πίνακας 43. Συμπληρωματικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 8

Μεταβλητές		% στην ομάδα	% στο σύνολο	Τιμή ελέγχου	Αριθμός εκμεταλλεύσεων στην ομάδα	Αριθμός εκμεταλλεύσεων στο σύνολο
Επαγγελματική Κατηγορία	Νέοι Αγρότες <=40 ετών	32,5	3,1	13,04	251	7.944
	Αγρότες >40 ετών	56,3	1,6	11,39	435	27.214
Κλάσεις ηλικίας	<40 ετών	36,3	2,2	11,12	274	12.668
	40-64 ετών	56,9	1,1	2,93	429	38.889
Οικονομικό μέγεθος	EMM 40+	99,6	22,1	402,42	770	3.476
Χωρική διαφοροποίηση	ΟΡΕΙΝΗ	53,9	2,4	17,23	417	17.411
«ΤΥΠΟΣ» παραγωγικής κατεύθυνσης	Βοοειδή 41-42-43	97,4	48,9	166,37	753	1.541
	Καρποφάγα 50 (Χοίροι - Πτηνά)	0,8	15,8	2,30	6	38

9^η Ομάδα (μεσαίου οικονομικού μεγέθους εκμεταλλεύσεις, ελαιώνες)

Βασικά Χαρακτηριστικά

Στην ομάδα αυτή καταγράφονται 5.308 γεωργικές εκμεταλλεύσεις.

Η τιμή ελέγχου είναι υψηλότερη για τις μεταβλητές που αφορούν στις δένδροκομικές καλλιέργειες (ΧΓΕ και τυπική απόδοση με μέσο όρο στην ομάδα 4,07 ha και 14.136,90 € αντίστοιχα) και κυρίως για τις αντίστοιχες μεταβλητές που αφορούν στους ελαιώνες (μέσος όρος στην ομάδα 2,58 ha και 5.063,03 € αντίστοιχα). Χαμηλότερη τιμή ελέγχου παρουσιάζει η τυπική απόδοση για τους αμπελώνες (μέσος όρος στην ομάδα 576,87 €). Ομοίως, το μαθηματικό κριτήριο για τη μεταβλητή που αφορά στο οικονομικό μέγεθος (μέσος όρος στην ομάδα 14,5 EMM) έχει υψηλή τιμή. Συνεπώς, οι προαναφερόμενες μεταβλητές χαρακτηρίζουν τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις της ομάδας.

Το σύνολο της τυπικής απόδοσης της γεωργικής εκμετάλλευσης είναι μεταβλητή που χαρακτηρίζει την ομάδα (μέσος όρος στην ομάδα 17.412,20 €).

Τέλος, για τις μεταβλητές που αφορούν στο ύψος των άμεσων ενισχύσεων δεν καταγράφεται σημαντική διαφορετικότητα του μέσου όρου της κάθε μεταβλητής στην ομάδα, από το μέσο όρο της ίδιας μεταβλητής στο σύνολο των περιπτώσεων και η τιμή ελέγχου είναι αρνητική. Συνεπώς, οι μεταβλητές που αφορούν στο ύψος των ενισχύσεων δεν χαρακτηρίζουν την ομάδα.

Η ηλικία του αρχηγού της εκμετάλλευσης (μέσος όρος στην ομάδα 56,03 ετών) δεν είναι μεταβλητή που χαρακτηρίζει την ομάδα.

Πίνακας 44. Βασικά χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 9

ΚΩΔ. ΟΜΑΔΑΣ	ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ- ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗΣ	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	ΚΡΙΤΗΡΙΟ
9	XGE_DENDROKOMIKES ΧΓΕ ΔΕΝΔΡΟΚΟΜΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	4,0708	158,1699
9	SO_DENDROKOMIKES SO ΔΕΝΔΡΟΚΟΜΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	14.136,9017	129,5054
9	XGE_ELAIONES ΧΓΕ ΕΛΑΙΩΝΕΣ	2,5837	122,0787
9	SO_ELAIONES SO ΕΛΑΙΩΝΕΣ	5.063,0352	106,9349
9	YFTAK_s Συν SO ΦΠ+ΖΠ	17.412,2037	15,3156
9	oikmg ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΜΕΓΕΘΟΣ	14,5101	15,3155
9	SO_AMPELONES SO ΑΜΠΕΛΩΝΕΣ	576,8702	7,7109

Συμπληρωματικά χαρακτηριστικά.

Στις 5.308 γεωργικές εκμεταλλεύσεις της ομάδας, στις οποίες απασχολούνται κατά κύριο επάγγελμα αγρότες με μέση ηλικία τα 56,03 έτη (735 και σε ποσοστό 13,8% νέοι γεωργοί μικρότεροι των 40 ετών και κάτοχοι γεωργικών εκμεταλλεύσεων και 1.813 με ηλικία μεγαλύτερη των 40 ετών, δηλαδή ποσοστό 34,2%). Οι 3.303 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 57,55%) βρίσκονται σε ορεινές περιοχές. Το οικονομικό μέγεθος της εκμετάλλευσης καταγράφεται από μικρό (2 – 8 EMM) έως μεσαίο (8 – 16 EMM) σε ποσοστό 68,1% ως μεγάλο (16 EMM έως 40 EMM) σε ποσοστό 26,7% και πολύ μεγάλο οικονομικό μέγεθος (>40 EMM) σε ποσοστό 5,2% (Πίνακας 21).

Η παραγωγική κατεύθυνση της ομάδας αφορά στη φυτική παραγωγή και συγκεκριμένα την ελαιοκομία σε ποσοστό 51,1% (2.714 εκμεταλλεύσεις), ενώ καταγράφεται σε ποσοστό 39,9% (2.120 εκμεταλλεύσεις) ενασχόληση με λοιπές μόνιμες καλλιέργειες και πολυκαλλιέργειες σε ποσοστό 5,4% (284 εκμεταλλεύσεις). Τέλος, σε ποσοστό 1,8% και 93 εκμεταλλεύσεις καταγράφεται συνδυασμός εκτροφών.

Η κατανομή του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της Ομάδας ανά ΠΕ, έχει ως εξής:

Περιφερειακή Ενότητα	Αριθμός Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων
ΠΕ Καρδίτσας	20
ΠΕ Λάρισας	1.794
ΠΕ Μαγνησίας	3.408
ΠΕ Τρικάλων	86
ΣΥΝΟΛΟ	5.308

Πίνακας 45. Συμπληρωματικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 9

Μεταβλητές		% στην ομάδα	% στο σύνολο	Τιμή ελέγχου	Αριθμός εκμεταλλεύσεων στην ομάδα	Αριθμός εκμεταλλεύσεων στο σύνολο
Επαγγελματική Κατηγορία	Νέοι Αγρότες <=40 ετών	13,8	9,2	6,95	735	7.944
Κλάσεις ηλικίας	<40 ετών	18,0	7,5	2,19	955	12.668
Οικονομικό μέγεθος	EMM 2-7,99	43,4	8,7	12,20	2.304	26.449
	EMM 8-15,99	24,7	11,0	14,96	1.310	11.851
	EMM 16-39,99	26,7	13,7	21,13	1.415	10.297
	EMM 40+	5,2	7,9	2,03	277	3.476
Χωρική διαφοροποίηση	ΟΡΕΙΝΗ	62,2	18,9	57,55	3.303	17.411
«ΤΥΠΟΣ» παραγωγικής κατεύθυνσης	Ελαιοκομικά 3300	51,1	30,8	56,82	2.714	8.798
	Λοιπές μόνιμες καλλ/γείες 3211-3212-3213-3230-3400	39,9	26,6	43,23	2.120	7.960
	Πολυκαλλιέργειες 60	5,4	8,3	2,77	284	3.393
	Συνδυασμός Εκτροφών 71-72	1,8	14,3	4,91	93	648

10^η Ομάδα (μεσαίου οικονομικού μεγέθους εκμεταλλεύσεις, δημητριακά)

Βασικά Χαρακτηριστικά

Στην ομάδα αυτή καταγράφονται 2.540 γεωργικές εκμεταλλεύσεις.

Η τιμή ελέγχου είναι υψηλότερη για τις μεταβλητές (ΧΓΕ και τυπική απόδοση που αφορούν στην καλλιέργεια ξηρικών σιτηρών (μέσος όρος στην ομάδα 17,13 ha και 6.092,29 € αντίστοιχα) και κυρίως σκληρού σιταριού (μέσος όρος στην ομάδα 14,13 ha και 5,098,56 € αντίστοιχα). Χαμηλότερη τιμή ελέγχου παρουσιάζουν οι αντίστοιχες μεταβλητές για τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις που αφορούν στη βαμβακοκαλλιέργεια (μέσος όρος στην ομάδα 3,15 ha και 1.956,48 € αντίστοιχα), τη ΧΓΕ για την καλλιέργεια της βιομηχανικής τομάτας (μέσος όρος στην ομάδα 0,18 ha), αρδευομένων καλλιεργειών (μέσος όρος στην ομάδα 4,07 ha) και σακχαροτεύτλων (μέσος όρος στην ομάδα 0,01 ha και 39,55 € για την τυπική απόδοση). Συνεπώς, οι προαναφερόμενες μεταβλητές χαρακτηρίζουν τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις της ομάδας.

Με υψηλή τιμή του μαθηματικού κριτηρίου, καταγράφονται στη συνέχεια μεταβλητές που αφορούν στη συνολική καλλιεργούμενη έκταση (μέσος όρος στην ομάδα 25,05 ha), την ΧΓΕ και την τυπική απόδοση καλλιέργειας λοιπών σανοδοτικών φυτών (μέσος όρος στην ομάδα 0,59 ha και 806,34 € αντίστοιχα).

Το σύνολο της τυπικής απόδοσης της γεωργικής εκμετάλλευσης είναι μεταβλητή που χαρακτηρίζει την ομάδα (μέσος όρος στην ομάδα 22.380,28 €).

Τέλος, για τις μεταβλητές που αφορούν στο ύψος των άμεσων ενισχύσεων: ενιαία ενίσχυση και συνδεδεμένη βάμβακος (μέσος όρος στην ομάδα 14.971,81 € και 1.956,48 € αντίστοιχα) και του οικονομικού μεγέθους (μέσος όρος στην ομάδα 18,65 EMM), καθώς και της ηλικίας του αρχηγού της εκμετάλλευσης (μέσος όρος ομάδας 57,85 έτη), καταγράφεται σημαντική διαφορετικότητα του μέσου όρου της κάθε μεταβλητής στην ομάδα, από το μέσο όρο της ίδιας μεταβλητής στο σύνολο των περιπτώσεων. Συνεπώς, οι μεταβλητές που αφορούν στο ύψος των ενισχύσεων και το οικονομικό μέγεθος της εκμετάλλευσης χαρακτηρίζουν την ομάδα.

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι, στην ομάδα αυτή, η διαμόρφωση των οικονομικών αποτελεσμάτων εξαρτάται σε ιδιαίτερα μεγάλο βαθμό από τις επιδοτήσεις, αφού κατά μέσο όρο το σύνολο των ενισχύσεων (14.971,81 €) αντιστοιχεί περίπου στο 40% της συνολικής ακαθάριστου προσόδου. Το άθροισμα της Τυπικής Ακαθάριστης Αξίας Παραγωγής (ή Τυπική Απόδοση της Γεωργικής Εκμετάλλευσης ύψους 22.380,28 €) και του συνόλου των ενισχύσεων (14.971,81 €) προσδιορίζει την Ακαθάριστη Πρόσοδο που ανέρχεται κατά μέσο όρο σε 37.352,09 €.

Η ηλικία του αρχηγού της εκμετάλλευσης (μέσος όρος στην ομάδα 57,85 ετών) είναι μεταβλητή που χαρακτηρίζει την ομάδα. Η ομάδα αυτή θα μπορούσε προοπτικά να αποτελέσει στόχο του μέτρου των νέων γεωργών

Πίνακας 46. Βασικά χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 10

ΚΩΔ. ΟΜΑΔΑΣ	ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ- ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗΣ	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	ΚΡΙΤΗΡΙΟ
10	SYD02 ΣΙΤΟΣ ΣΚΛΗΡΟΣ (SO)	5.098,5647	175,6706
10	SED02 ΣΙΤΟΣ ΣΚΛΗΡΟΣ (Ha)	14,1356	175,6306
10	XGE_SITIRA ΧΓΕ ΣΙΤΗΡΑ ΞΗΡΙΚΑ	17,1358	171,2948
10	SO_SITIRA SO ΣΙΤΗΡΑ ΞΗΡΙΚΑ	6.092,2979	171,2780
10	ENIAIA_ENISXISI ENIAIA ENISXYΣH	12.095,5139	71,7059
10	SUM_ENISXISI ΆθροισμαΤουΆθροισμαΤουSUMTEΛΙΚΟVALUE1	14.971,8150	63,9862
10	XGE_HA ΣΥΝ ΧΓΕ (Ha)	25,0570	27,3420
10	XGE_ARD ΧΓΕ ΑΡΔΕΥΟΜΕΝΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	4,0793	24,6754
10	oikmg ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΜΕΓΕΘΟΣ	18,6503	20,9183
10	YFTAK_s Συν SO ΦΠ+ΖΠ	22.380,2886	20,9181
10	SYD25 ΒΑΜΒΑΚΙ (SO)	4.673,6941	20,7865
10	SED25 ΒΑΜΒΑΚΙ (HA)	3,1591	20,7543
10	SYND_VAMVAK ΣΥΝΔΕΔΕΜΕΝΗ ENISXYΣH_ΒΑΜΒΑΚΟΣ	1.956,4872	20,0652
10	smtom ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΤΟΜΑΤΑ (Ha)	0,1802	16,2110
10	SYD18B ΑΛΛΑ ΣΑΝΟΔΟΤΙΚΑ ΦΥΤΑ (SO)	806,3448	10,0772
10	SED18B ΑΛΛΑ ΣΑΝΟΔΟΤΙΚΑ ΦΥΤΑ (HA)	0,5947	9,2733
10	AGE_F Ηλικία	57,85	5,25
10	SED11 ΣΑΚΧΑΡΟΤΕΥΤΛΑ (HA)	0,0160	4,4032
10	SYD11 ΣΑΚΧΑΡΟΤΕΥΤΛΑ (SO)	39,5580	4,4032

Συμπληρωματικά χαρακτηριστικά.

Στις 2.540 γεωργικές εκμεταλλεύσεις της Ομάδας, απασχολούνται κατά κύριο επάγγελμα αγρότες με μέση ηλικία τα 57,85 έτη (304 και σε ποσοστό 12% νέοι

γεωργοί μικρότεροι των 40 ετών και 1.793 με ηλικία μεγαλύτερη των 40 ετών, δηλαδή ποσοστό 70,6%). Οι 1.782 εκμεταλλεύσεις (ποσοστό 70,2%) βρίσκονται σε πεδινές περιοχές, ενώ το 23,4% σε μειονεκτικές.

Το οικονομικό μέγεθος της εκμετάλλευσης είναι μεσαίο πάνω από 8 EMM σε ποσοστό 62,3% (1.635 εκμεταλλεύσεις).

Η παραγωγική κατεύθυνση της ομάδας αφορά στη φυτική παραγωγή και κυρίως την καλλιέργεια δημητριακών σε ποσοστό 42,9% (1.089 εκμεταλλεύσεις), ενώ καταγράφεται σε ποσοστό 36,5% (928 εκμεταλλεύσεις) ενασχόληση με λοιπές αροτραίες καλλιέργειες και πολυκαλλιέργειες (7% και 177 εκμεταλλεύσεις).

Η κατανομή του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της Ομάδας ανά ΠΕ, έχει ως εξής:

Περιφερειακή Ενότητα	Αριθμός Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων
ΠΕ Καρδίτσας	90
ΠΕ Λάρισας	1.979
ΠΕ Μαγνησίας	442
ΠΕ Τρικάλων	29
ΣΥΝΟΛΟ	2.540

Πίνακας 47. Συμπληρωματικά Χαρακτηριστικά της ΟΜΑΔΑΣ 10

Μεταβλητές		% στην ομάδα	% στο σύνολο	Τιμή ελέγχου	Αριθμός εκμεταλλεύσεων στην ομάδα	Αριθμός εκμεταλλεύσεων στο σύνολο
Επαγγελματική Κατηγορία	Νέοι Αγρότες <=40 ετών	12,0	3,8	2,30	304	7.944
	Αγρότες >40 ετών	70,6	6,6	37,73	1.793	27.214
Κλάσεις ηλικίας	>65 ετών	36,9	3,9	5,47	938	23.826
Οικονομικό μέγεθος	EMM 8-15,99	27,4	5,9	13,21	697	11.851
	EMM 16-39,99	26,6	6,6	14,73	676	10.297
	EMM 40+	10,3	7,5	9,43	262	3.476
Χωρική διαφοροποίηση	ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΗ	23,4	5,0	9,27	594	11.770
	ΚΑΝΟΝΙΚΗ ΠΕΔΙΝΗ	70,2	3,8	9,30	1.782	46.727
«ΤΥΠΟΣ» παραγωγικής κατεύθυνσης	Δημητριακά 1310-1320-1330	42,9	7,3	23,52	1,089	14.827
	Λοιπές αροτραίες 12 (εκτός 1441 & 1442)	36,5	7,5	20,96	928	12.385
	Πολυκαλλιέργειες 60	7,0	5,2	4,89	177	3.393

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι αγροτικές περιοχές και η γεωργική εκμετάλλευση, ως δομικό στοιχείο τους, αποτελούν σήμερα το αντικείμενο του πολιτικού διαλόγου για την προσαρμογή (ή τη διατύπωση νέων) εργαλείων εφαρμογής ουσιαστικά ολοκληρωμένων παρεμβάσεων, με στόχο την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σε αυτό το πλαίσιο, η προσπάθεια δημιουργίας τύπων των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, η οποία αποσκοπεί στην αποτύπωση και ανάλυση των χαρακτηριστικών τους (χωρικών, οικονομικών, κοινωνικών, δημογραφικών), έχει στόχο τη χρήση της ως εργαλείο για το σχεδιασμό των πολιτικών για την ανάπτυξη, ειδικότερα εκείνων των αγροτικών περιοχών με ξεχωριστές ανάγκες και δυνατότητες.

Στην παρούσα εργασία, η αποτύπωση διαρθρωτικών χαρακτηριστικών των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της Περιφέρειας Θεσσαλίας που επιλέχθηκαν για περαιτέρω επεξεργασία και ανάλυση, οδήγησε στο σχηματισμό δέκα ομοιογενών ομάδων με διακριτά χαρακτηριστικά, όπως περιγράφηκαν προηγούμενα, οι οποίες μπορούν, ενδεχομένως, να συμβάλλουν στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του εθνικού Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης 2007 - 2013 «Αλέξανδρος Μπαλτατζής», (όπως και του νέου Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης 2014 - 2020), στο πλαίσιο εξειδίκευσης του μέτρου των Νέων Γεωργών και της εφαρμογής της διαρθρωτικής πολιτικής. Υπό αυτή τη θεώρηση, για τις 10 ΟΜΑΔΕΣ της Περιφέρειας Θεσσαλίας, που προέκυψαν από την ανάλυση, συμπεραίνουμε τα εξής:

Η ΟΜΑΔΑ 1, περιλαμβάνει κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις με παραγωγική κατεύθυνση κυρίως την προβατοτροφία. Οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις που ασχολούνται και με την φυτική παραγωγή αφορούν στην καλλιέργεια σανοδοτικών φυτών για ζωοτροφή που εξυπηρετούν τη σχετική αυτάρκειά τους. Το μεγάλο οικονομικό τους μέγεθος και το ύψος της τυπικής απόδοσής τους αποτελούν ενδείξεις της οικονομικής βιωσιμότητάς τους.

Η ΟΜΑΔΑ 2, περιλαμβάνει γεωργικές εκμεταλλεύσεις με φυτικό κεφάλαιο δενδρωδών καλλιεργειών και παραγωγική κατεύθυνση κυρίως την ελαιοκομία. Το

μεγάλο οικονομικό τους μέγεθος και το ύψος της τυπικής απόδοσής τους αποτελούν ένδειξη της οικονομικής βιωσιμότητάς τους.

Η ΟΜΑΔΑ 3, περιλαμβάνει γεωργικές εκμεταλλεύσεις με παραγωγική κατεύθυνση τη βαμβακοκαλλιέργεια. Το μεγάλο οικονομικό τους μέγεθος και το ύψος της τυπικής απόδοσής τους αποτελούν ένδειξη της οικονομικής βιωσιμότητάς τους. Η ύπαρξη ειδικών καθεστώτων ενίσχυσης για το βαμβάκι και το σκληρό σιτάρι, καλλιέργειες που χαρακτηρίζουν την ομάδα, αυξάνει το ύψος των συνολικών ενισχύσεων που λαμβάνουν οι γεωργοί της ομάδας και προσδιορίζουν σε πολύ μεγάλο βαθμό το διαμορφούμενο επίπεδο οικονομικής βιωσιμότητας των εκμεταλλεύσεων της ομάδας.

Η ΟΜΑΔΑ 4, χαρακτηρίζεται από γεωργικές εκμεταλλεύσεις με φυτικό κεφάλαιο λοιπών σανοδοτικών φυτών και μηδικής, που προορίζεται για ζωοτροφές. Το μεγάλο οικονομικό τους μέγεθος αποτελεί μία ένδειξη για την οικονομική βιωσιμότητά τους.

Η ΟΜΑΔΑ 5, περιλαμβάνει 16 μόνο γεωργικές εκμεταλλεύσεις και δεν σχολιάζεται.

Η ΟΜΑΔΑ 6, περιλαμβάνει κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις με παραγωγική κατεύθυνση κυρίως την αιγοτροφία. Οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις που ασχολούνται και με την φυτική παραγωγή αφορούν στην καλλιέργεια σανοδοτικών φυτών για ζωοτροφή που εξυπηρετούν τη σχετική αυτάρκειά τους. Το μεγάλο οικονομικό τους μέγεθος αποτελεί μία ένδειξη για την οικονομική βιωσιμότητά τους.

Η ΟΜΑΔΑ 7, δεν χαρακτηρίζεται από εκμεταλλεύσεις συγκεκριμένης παραγωγικής κατεύθυνσης. Επομένως, η διαφοροποίηση του παραγωγικού συστήματος που ακολουθούν οι γεωργοί της ΟΜΑΔΑΣ και η στροφή προς την κατεύθυνση καλλιεργειών ή εκτροφών ζώων, που επιτυγχάνουν μεγάλη προστιθέμενη αξία ανά στρέμμα ή απασχολούμενο, μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στη διαμόρφωση ικανοποιητικού επιπέδου οικονομικής βιωσιμότητας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της ΟΜΑΔΑΣ 7. Επιπλέον, η υψηλή ηλικία των γεωργών της

συγκεκριμένης ομάδας και το γεγονός ότι δεν είναι κατά κύριο επάγγελμα αγρότες αλλά κάτοχοι γεωργικής εκμετάλλευσης και συνταξιούχοι, επιτρέπει τη δυνατότητα θεώρησής τους ως «ομάδα – στόχο», για την εφαρμογή παρεμβάσεων του Μέτρου των Νέων Γεωργών. Με βάση την βιβλιογραφική ανασκόπηση που προηγήθηκε, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η μέριμνα της πολιτείας για την εφαρμογή σχεδίων «κινητικότητας της γης» και τη μείωση των εμποδίων που αντιμετωπίζουν οι δυνητικοί νέοι γεωργοί κατά την πραγματοποίηση της επιθυμίας ενασχόλησής τους με το γεωργικό επάγγελμα.

Η ΟΜΑΔΑ 8, περιλαμβάνει κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις με παραγωγική κατεύθυνση κυρίως τη βοοτροφία, κυρίως για την παραγωγή κρέατος, καθώς ποσοστό πάνω από το 50% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων ανήκουν σε ορεινές περιοχές. Οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις που ασχολούνται και με την φυτική παραγωγή αφορούν στην καλλιέργεια σανοδοτικών φυτών για ζωοτροφή που εξυπηρετούν τη σχετική αυτάρκειά τους. Το πολύ μεγάλο οικονομικό τους μέγεθος (μέσος όρος ομάδας 117 EMM) και το ύψος της τυπικής απόδοσής τους μπορεί να θεωρηθούν ενδείξεις της οικονομικής βιωσιμότητάς τους.

Η ΟΜΑΔΑ 9, περιλαμβάνει γεωργικές εκμεταλλεύσεις με φυτικό κεφάλαιο δενδρωδών καλλιεργειών και παραγωγική κατεύθυνση κυρίως την ελαιοκομία και την αμπελοκομία. Η ΟΜΑΔΑ περιλαμβάνει σχετικά νέους σε ηλικία γεωργούς, όμως η μεταβλητή «ηλικία» δεν χαρακτηρίζει την ΟΜΑΔΑ. Το μεσαίο οικονομικό τους μέγεθος μπορεί να θεωρηθεί ένδειξη για την ανάγκη εφαρμογής παρεμβάσεων.

Τέλος, η ΟΜΑΔΑ 10, περιλαμβάνει γεωργικές εκμεταλλεύσεις με φυτικό κεφάλαιο αροτραίων και αρδευόμενων καλλιεργειών, με μεσαίο οικονομικό μέγεθος, ενώ το ύψος των άμεσων ενισχύσεων που λαμβάνουν είναι σχετικά υψηλό, λόγω της ύπαρξης συνδεδεμένης ενίσχυσης για την καλλιέργεια βαμβακιού και των ειδικών καθεστώτων ενίσχυσης σκληρού σίτου και ρυζιού, επηρεάζοντας σε πολύ μεγάλο βαθμό το όποιο επιτυγχανόμενο επίπεδο οικονομικής βιωσιμότητάς τους. Η υψηλή ηλικία των γεωργών της συγκεκριμένης ομάδας, που όμως είναι κατά κύριο επάγγελμα αγρότες, επιτρέπει τη δυνατότητα θεώρησής τους ως «ομάδα – στόχο», για την εφαρμογή παρεμβάσεων του Μέτρου των Νέων Γεωργών. Με βάση την βιβλιογραφική ανάλυση που προηγήθηκε, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η μέριμνα

της πολιτείας για την εφαρμογή ολοκληρωμένων σχεδίων διαδοχής στη γεωργική εκμετάλλευση, την εξασφάλιση συνταξιοδοτικής πολιτικής για την απερχόμενη γενεά και τη μείωση των εμποδίων που αντιμετωπίζουν οι δυνητικοί νέοι γεωργοί κατά την ενασχόλησή τους με το γεωργικό επάγγελμα.

Με την εφαρμογή του νέου Κανονισμού Αγροτικής Ανάπτυξης την επόμενη προγραμματική περίοδο 2014 - 2020, όπως αποτυπώνεται στην πρόταση αυτού, προβλέπονται, στο άρθρο 20, ενισχύσεις εκκίνησης επιχειρήσεων για νέους γεωργούς και ενισχύσεις για τις μικρές γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Επίσης, στον I Πυλώνα της νέας ΚΓΠ εκτός από τη βασική στρεμματική ενίσχυση ανά καλλιέργεια, προβλέπεται η δυνατότητα χρήσης του 2% των πόρων σε εθνικό επίπεδο για την πρόσθετη ενίσχυση για τους νέους γεωργούς μικρότερους από 40 ετών για χρονική περίοδο πέντε ετών, καθώς και ενισχύσεις για τις μικρού μεγέθους γεωργικές εκμεταλλεύσεις.

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, με βάση την περιγραφή των χαρακτηριστικών στις προαναφερθείσες ΟΜΑΔΕΣ της Περιφέρειας Θεσσαλίας που δυνητικά θα μπορούσαν να αποτελέσουν «ομάδα – στόχο» των παρεμβάσεων για τους Νέους Γεωργούς (ΟΜΑΔΕΣ 7 και 10), θα θέλαμε να επισημάνουμε τα εξής:

1. Η χορήγηση της βασικής ενίσχυσης στις καλλιεργούμενες εκτάσεις, πιθανόν να έχει αρνητικές συνέπειες για τους ετεροεπαγγελματίες και συνταξιούχους γεωργούς της ΟΜΑΔΑΣ 7, ως προς την προθυμία τους να συμμετέχουν σε σχήματα «κινητικότητας της γης» που κατέχουν. Οι κάτοχοι γεωργικής γης στηριζόμενοι στη βασική ενίσχυση που θα λάβουν ανά στρέμμα καλλιεργούμενης έκτασης, πιθανότατα θα προτιμήσουν να συνεχίσουν να κατέχουν και να καλλιεργούν γεωργική γη, παρά να την πωλήσουν ή ενδεχομένως να την παραχωρήσουν σε νέους γεωργούς.
2. Η χορήγηση βασικής ενίσχυσης ανά στρέμμα καλλιεργούμενης έκτασης, μπορεί να αποτελέσει κίνητρο για τους γεωργούς της ΟΜΑΔΑΣ 10, προκειμένου να ενταχθούν σε σχήματα διαδοχής, ώστε να διατηρηθεί ο οικογενειακός χαρακτήρας της εκμετάλλευσης.

3. Οι μικρές σε μέγεθος γεωργικές εκμεταλλεύσεις όλων των ΟΜΑΔΩΝ πιθανότατα θα ωφεληθούν από τις παρεμβάσεις που προβλέπονται στο πλαίσιο τόσο του I όσο και του II Πυλώνα της νέας ΚΓΠ.

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι, η περαιτέρω διερεύνηση, με τη χρήση περισσότερων στοιχείων που θα περιγράφουν το σύνολο των διαρθρωτικών χαρακτηριστικών των γεωργικών εκμεταλλεύσεων τόσο της Περιφέρειας Θεσσαλίας αλλά και των γεωργικών εκμεταλλεύσεων σε επίπεδο χώρας, θα επιτρέψει την πλήρη χαρτογράφη τους από την άποψη των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών, των δημογραφικών ιδιαιτεροτήτων, της χωρικής διαφοροποίησης, των φυσικών μειονεκτημάτων και της προσβασιμότητας, του βαθμού περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησή τους και θα συμβάλλει στη θεσμοθέτηση κριτηρίων για τον προσανατολισμό αγροτικής ανάπτυξης και την εξειδίκευση των εργαλείων παρέμβασης στον τομέα. Επιπλέον, η αξιοποίηση του εργαλείου της τυπολογίας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, μπορεί να συμβάλλει στη διασφάλιση της συμπληρωματικότητας των πολιτικών και την ορθολογικότερη χρήση των πόρων των διαθέσιμων χρηματοδοτικών μέσων σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι που κάθε φορά τίθενται και αφορούν στην ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών.

Ξενόγλωσσες

- ADAS Consulting Ltd. (2004). *Entry to and exit from farming in the UK*, Report to the DEFRA (Department of Environment, Food and Rural Affairs). ADAS - University of Plymouth, Queen's University Belfast and the Scottish Agricultural College, Wolverhampton, UK.
- Alsos, G.A., Ljunggren, E., Pettersen, L.T. (2003). *Farm-based entrepreneurs: what triggers the start-up of new business activities?* Journal of Small Business and Enterprise Development, 10 (4), 435 – 443.
- Arkleton Trust (1992). *Farm household adjustment in Western Europe: 1987-1991*. Final report of the Research Program "Farm Structures and Pluriactivity", EC, Brussels.
- Barclay, E., Foskey, R. and Reeve, I. (2005). *Farm succession and inheritance: Comparing Australian and international research*. The Institute for Rural Futures, University of New England, Armidale, NSW, Australia.
- Bjørkhaug, H. and Wiborg, A. (2010). *Challenges for succession in family farming – Perspectives and research questions*. N 1007/2010, Bodø: Nordlandsforskning
- Blanc, M., Perrier-Cornet, P. (1993). *Farm Transfer and Farm Entry in the European Community*. Sociologia Ruralis, 33(3-4) 319–335.
- Bogue, P. (2013) *Land Mobility and Succession in Ireland. Research Report*, Broadmore Research, Macra na Feirme in partnership with the Irish Farmers Association, the Irish Farmer's Journal and the Department of Agriculture, Food and the Marine, 31-1-2013.
- Booth, J.A. (2005). *Agricultural Land Sales Data for Scotland*. AA211 Special Study Report for SEERAD

- Bratina Jurkovič, N. (2010). *Outstanding landscapes in the Mediterranean – Thematic Study*. Regional Activity Centre, Split. Priority Actions Programme, 2010.
- Bryden, J. (2000). *Is there a 'New Rural Policy'?* Paper presented in the International Conference: European Rural Policy at the Crossroads, 29 June-1 July 2000, University of Aberdeen.
- Burton, R. and Walford, N. (2005). *Multiple succession and land division on family farms in the South East of England: A counterbalance to agricultural concentration?* *Journal of Rural Studies*, 21, 335–347.
- Economic and Social Committee, 1994: Own-Initiative Opinion on young farmers and the problem of succession in agriculture, 1994/C 195/20.
- Errington, A. J. and Lobley, M. (2002). *Handing over the reins: A comparative study of intergenerational farm transfers in England, France, Canada and the USA*. Paper presented at the meeting of the Agricultural Economics Society, Aberystwyth, UK.
- European Commission. (2009). *White paper - Adapting to climate change: Towards a European framework for action*, COM(2009) 147 final, Brussels, 1.4.2009
- European Commission. (2010). *Rural Development in the European Union*. Statistical and Economic Information Report, 2010.
- European Commission. (2010). *Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the application of the Farm Advisory System as defined in Article 12 and 13 of Council Regulation (EC) No 73/2009*, COM(2010) 665 final, Brussels, 15.11.2010.
- European Commission. (2011). *What is a small farm?* Brief N° 2 – July 2011, EU Agricultural Economic Briefs DG AGRI

- European Commission. (2011). *Structural Development in EU Agriculture*, Brief N° 3 - September 2011, EU- Agricultural Economic Briefs DG AGRI.
- European Commission. (2011). *Rural areas and the Europe 2020 strategy: Education*, Brief N° 4 – October 2011, EU- Agricultural Economic Briefs DG AGRI.
- European Commission. (2011). *Situation and Prospects for EU Agriculture and Rural areas*. Directorate General for Agriculture and Rural Development Directorate L. Economic analysis, perspectives and evaluations. L.2. Economic analysis of EU agriculture
- European Commission. (2012). *Generation Renewal in EU Agriculture: Statistical Background*, Brief N° 6 - June 2012, EU- Agricultural Economic Briefs DG AGRI.
- European Communities. (1968). *Memorandum on the reform of agriculture in the European Economic Community and Annexes*, Brussels. COM (68) 1000 Final Parts A and B, 18 December 1968. Bulletin of the European Communities, Supplement No 1/69.
- European Network for Rural Development - ENRD. (2011). *Summary information 2010 (for individual countries)*, ENRD - European Network for Rural Development, Rural Development Programme, http://enrd.ec.europa.eu/rural-development-policy/country-information/ruraldevelopment-policy-fiches/en/rural-development-policy-fiches_home_en.cfm
- European Parliament. (2000). *The future of young farmers in the European Union*. Working Paper, Agriculture, Forestry and Rural Development Series. DG Research.
- European Parliament. (2008). *The future for young farmers under the ongoing reform of the CAP (2007/2194(INI))*, <http://www.europarl.europa.eu/oeil/file.jsp?id=5531332>.
- Eurostat, 2012. *Labour force survey in the EU, candidate and EFTA countries. Main characteristics of national surveys, 2010*. 2012 edition.

- Evans N. J., Ilbery, B. W. (1993). *The pluriactivity, part-time farming, and farm diversification debate*. *Environment and Planning A* 25(7) 945 – 959.
- Fennel, R. (1981). *Farm Succession in the European Community* *Sociologia Ruralis*, 21 (1), 19–42.
- Fuller, A. (1988). *Multiple job holding among farm families in Canada. Historical Perspectives and future prospects*. Paper for presentation in the Conference: Multiple job holding among farm families in North America University of Guelph, Canada.
- Gale, F. (1994). *The New Generation of American Farmers. Farm Entry and Exit Prospects for the 1990's*. Agricultural Economic Report N° 695, USDA Economic Research Service, 1-45.
- Gasson, R. and Errington, A. (1993). *The Farm Family Business*, Wallingford: CAB International.
- Gidakou, I., Kazakopoulos, L. and Koutsouris, A. (2004). *Pluriactivity and succession in small family farms: The case of two less favoured areas in Greece*. *European Farming and Society in Search of a New Social Contract*. Ed: A Cristovao et al., UTAD, Vila Real, 2004: 151 – 160.
- Gillespie Jr, W. G., Johnson S.E. (2010) *Success in farm start-ups in the Northeastern United States*. *Journal of Agriculture, Food Systems and Community Development*, 1 (1), 31-48.
- Glauben T., Tietje H., Weiss C.R. (2002). *Intergenerational succession on family farms: evidence from a survey*. X Congress of the European Association of Agricultural Economists, Zaragoza, Spain, 28-31/8/2002.
- González J.J., Gómez Benito C. (2001). *Profession and identity: The case of family farming in Spain*. *Sociologia Ruralis*, 41, 343- 357.

- Harris, J. M., Mishra, A.K., Williams, R. P. (2012). The impact of farm succession decisions on the financial performance of the farm. Paper presented at the Agricultural and Applied Economics Association 2012 AAEA, CAES and WAEA Joint Annual Meeting, Seattle WA, August 12-14, 2012.
- Hassanein, N. (1999). *Changing the way America farms: Knowledge and community in the sustainable agriculture movement*. Lincoln, Nebraska: University of Nebraska Press, 1999.
- Hill, B. (2004). *Institutional units and agricultural statistics*. Paper prepared for presentation at the 94th EAAE Seminar: *From households to firms with independent legal status: the spectrum of institutional units in the development of European agriculture*, Ashford (UK), 9-10 April 2005.
- Jöhr, H. (2012). *Where are the Future Farmers to Grow Our Food?* International Food and Agribusiness Management Review, 15, Special Issue A, 9-11.
- Kaberis, N. and Koutsouris, A. (2012). *Reflections on the 'expert syndrome': a Greek case study on extension education*. Producing and reproducing farming systems: New modes of organisation for sustainable food systems of tomorrow (10th European IFSA Symposium), Aarhus, Denmark, 1-4 July 2012.
- Kilpatrick, S. and Rosenblatt, T. (1998). *Information vs. training: Issues in farmer learning*. Journal of Agricultural Education and Extension, 5 (1), 39-51.
- Kilpatrick, S. (2000). *Education and training: impacts on farm management practice* Journal of agricultural education and extension 7 (2), 105-116.
- Kilpatrick, S and Falk, I. (2003). *Learning in agriculture: Building social capital in island communities*. Local Environment, 8 (5), 499-510.
- Knickel, K., Renting, H., (2000). *Methodological and conceptual issues in the study of multifunctionality and rural development*. Sociologia. Ruralis, 40, 512–528.

- Kroll, J. (1987). *Politique Agricole et relations internationales; les enjeux en France et dans la C.E.E.*, Syros, Paris, 1987.
- Kloppenborg, J. Jr. (1991). *Social theory and the de/reconstruction of agricultural science: Local knowledge for an alternative agriculture*. *Rural Sociology*, 56 (4), 519–548.
- Laband, D.N. and Lentz B.F. (1983). *Occupational Inheritance in Agriculture*, *American Journal of Agricultural Economics*, 65(2):311 – 314.
- Laurent, C., Remy, J. (1998). *Agricultural holdings: hindsight and foresight*, *Etudes et Recherches sur les Systèmes Agraires et le Développement*, 31, 415-430.
- Lobley, M., Baker, J. R., Whitehead, I. (2010). *Farm succession and retirement: Some international comparisons*. *Journal of Agriculture, Food Systems and Community Development*, 1 (1), 49-64.
- Lobley, M. (2010). *Succession in the family farm business*. The Oxford Farming Conference 2010.
- Lund, P. and Price, R. (2007). *The measurement of farm size and the meaning of part-time farming: the AARES countries*. AARES 2007 Conference: Queenstown, New Zealand; 13-16 February 2007.
- Lyson, T. (2004). *“Civic Agriculture: Reconnecting Farm, Food and Community”*. Medford, MA: Tufts University Press.
- McElwee, G. (2005). *Developing entrepreneurial skills of farmers*. EU-EsoF, Contract N° SSPE-CT-2005-006500.
- MacKinnon, N., Bryden, J., Bell, C., Fuller, A. M. and Spearmann, M. (1991). *Pluriactivity, structural change and farm household vulnerability in Western Europe*. *Sociologia Ruralis*, 31, 58-71.

- Martins, C., Tosstorff, G. (2011). *Large farms in Europe*. Statistics in Focus 18/2011.
- Matthews, R., Gilbert, N., Roach, A., Polhill, J., Gotts, N. (2007). *Agent-based land-use models: A review of applications*. Landscape Ecology, 22, 1447–1459.
- Mishra, A., Johnson, J. D., Morehart, J. M. (2003). *Retirement and Succession Planning of Farm Households: Results from a National Survey*. Paper for Presentation at the National Public Policy Education Committee Salt Lake City, UT, September 21-23, 2003.
- Mishra, A. and El-Osta, H. (2008). *Effect of agricultural policy on succession decisions of farm households*. Review of Economics of the Household, 6, 285–307.
- Morineau, A., Morin S. (2006). *Pratique du traitement des enquetes (Exemple d' utilization du logiciel SPAD)*, Edition SPAD, Paris
- Niewolny L. K. and Lillard T. P. (2010). *Expanding the Boundaries of Beginning Farmer Training and Program Development: A Review of Contemporary Initiatives To Cultivate a New Generation of American Farmers*. Journal of Agriculture, Food Systems and Community Development, 1 (1), 65-88.
- Ochoa, A. M., Oliva, C. V., Sáez, A. C. (2007). *Explaining farm succession: the impact of farm location and off-farm employment opportunities*. Spanish Journal of Agricultural Research, 5 (2), 214-225.
- OECD (1999). International Adult Literacy Survey. OECD Publications Service.
- Plaskovitis, I. (2006). *The Evolution of Regional Policy Objectives in Greece – Twenty Years of Regional Development Programmes*, ERSA conference papers ersa06p209, European Regional Science Association.

- Policy Commission on the Future of Farming and Food (2002). *Farming and food: a sustainable future*. Cabinet Office London.
- Potter, C. and Lobley, M. (1996). *Unbroken threads? Succession and its effects on family farms in Britain*. *Sociologia Ruralis*, 36, 286–306.
- Pyysiainen, J., Anderson, A., McElwee, G. and Vesala, K. (2006). *Developing the entrepreneurial skills of farmers: some myths explored*. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research*, 12 (1), 21-39.
- Rudmann, C. (2008). *Entrepreneurial skills and their role in enhancing the relative independence of farmers*. Results and recommendations from the Research Project Developing Entrepreneurial Skills of Farmers. Research Institute of Organic Agriculture, Frick, Switzerland. ISBN 978-3-03736-028-6.
- Rudmann, C. (2010). *Agricultural Knowledge Systems in Transition: Towards a more effective and efficient Support of Learning and Innovation Networks for Sustainable Agriculture (SOLINSA)*.
- Renting, H., Oostindie, H., Laurent, C., Brunori, G., Barjolle, D., Jervell, A., Granberg, L., Heinonen, M. (2008). *Multifunctionality of agricultural activities, changing rural identities and new institutional arrangements*. *International Journal of Agricultural Resources, Governance and Ecology*, 7, 361-385.
- Renting, H., Rossing, W.A.H., Groot, J.C.J, Van der Ploeg, J.D., Laurent C., Perraud D., Stobbelaar, D.J., Van Ittersum, M.K. (2009). *Exploring multifunctional agriculture. A review of conceptual approaches and prospects for an integrative transitional framework*. *Journal of Environmental Management*, 90, S112–S123
- Rocchi, B. and Stefani, G. (2005). *The Evolution of Institutional Structure of Italian Agriculture: A Historical Reconstruction through the Debate on Agricultural Holdings Classification*. Paper prepared for presentation at the 94th EAAE Seminar. “From households to firms with independent legal status: the spectrum of institutional units in the development of European agriculture”, Ashford (UK).

- Ruhf, Z. K. (2001). *Northeast New Farmers: Opportunities for Policy Development*, New England Small Farm Institute. Belchertown, Massachusetts.
- Standing Committee on Agricultural Research - SCAR (2012). *Agricultural Knowledge and Innovation Systems in Transition – a reflection paper*, Collaborative Working Group AKIS.
- Symes, D. (1990). *Bridging the generations: Succession and inheritance in a changing world*. *Sociologia Ruralis*, 30, 280–291.
- Uchiyama, T., Lobley, M., Errington, A., Yanagimura, S. (2008). *Dimensions of intergenerational farm business transfers in Canada, England, the USA and Japan*. *Japanese Journal of Rural Economics*, 10, 33-48.
- Van der Ploeg J.D.; Renting H.; Brunori G.; Knickel K.; Mannion J.; Marsden T.; de Roest K.; Sevilla-Guzmán E.; Ventura F. (2000). *Rural Development: From Practices and Policies towards Theory*, *Sociologia Ruralis*, 40 (4), 391-408.
- van der Ploeg, J.D., Laurent, C., Blondeau, F., Bonnafous, P. (2009). *Farm diversity, classification schemes and multifunctionality*. *Journal of Environmental Management*, 90 (2), S124–S131.
- van der Veen, H.B., van Bommel, K.H.M., Venema, G.S. (2002). *Family farm transfer in Europe. A focus on the financial and fiscal facilities in six European Countries*, Agricultural Economics Research Institute (LEI), 2002 – p.135.
- Williams, F. (2006). *Barriers facing new entrants to farming - an emphasis on policy*, Royal Geographical Society - IBG Annual Conference-London, UK, 1-10-2006.

- Fennell, R. (1999). *Η Κοινή Αγροτική Πολιτική, συνέχεια και αλλαγή*, επιμέλεια ελληνικής έκδοσης Ν. Μαραβέγιας, Εκδόσεις Θεμέλιο - Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, 1999.
- Γιδαράκου, Ι. (1999). *Η πολυδραστηριότητα στο γεωργικό τομέα: Μια συνολική παρουσίαση του φαινομένου στον κόσμο και στη χώρα μας*, στο: Λ. Λουλούδης και Ν. Μπεόπουλος (επιμ.) Κριτικές Προσεγγίσεις της Ανάπτυξης και της Προστασίας του Περιβάλλοντος της Υπαίθρου. Εκδόσεις Στοχαστής, 76-95.
- Γιδαράκου, Ι. (1996). *Εργασιακές σχέσεις στην οικογενειακή εκμετάλλευση: Θέση και Προοπτικές της γυναικείας παρουσίας*, στο Παπαγεωργίου, Κ., Μαραβέγιας, Ν. και Σολδάτος, Π. (επιμ.), Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου Αγροτικής Οικονομίας, ΓΠΑ, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 453-467.
- Γιδαράκου, Ι., Καζακόπουλος, Λ., Παπαδόπουλος, Α. (2002). *Διαδοχή της οικογενειακής εκμετάλλευσης – Μια τυπολογική προσέγγιση*, στο: Αναζητώντας το Αύριο της Ελληνικής Γεωργίας, Πρακτικά 6ου Πανελληνίου Συνεδρίου Αγροτικής Οικονομίας, Εκδόσεις Σταμούλη, σελ. 179-192.
- Γναρδέλλης, Χ. (2009). *Ανάλυση δεδομένων με το PASW Statistics 17.0*, Εκδόσεις Παπαζήση, 2009.
- Γούσιος, Δ. (1999). *Ύπαιθρος, Αγροτικός Χώρος και Μικρή Πόλη: Από τη Γεωργοποίηση στην Τοπική Ανάπτυξη*, στο Δ. Οικονόμου και Γ. Πετράκος (επιμ.). *Η Ανάπτυξη των Ελληνικών Πόλεων: Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις Αστικής Ανάλυσης και Πολιτικής*, Βόλος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, 157-207.
- Δαμιανός, Ι. Δ. (2008). *Διεθνής Οικονομία και Ευρωπαϊκή Γεωργία*, στο Κ. Κριμπάς και Λ. Λουλούδης (επιμ.), *Ελληνική Γεωργία και Αγροτική Πολιτική*, Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών, σελ.:15-25.

Δαμιανός, Δ. (2012) Η γεωργία θέλει νέο διαχειριστικό μοντέλο. Άρθρο στην AGRENDA, Δημοσίευση 23/07/2012.

Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Κανονισμός (ΕΚ) 1257/1999 για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ) και για την τροποποίηση και κατάργηση ορισμένων κανονισμών.

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Κανονισμός (ΕΚ) 1782/2003, για τη θέσπιση κοινών κανόνων για τα καθεστώτα άμεσης στήριξης στα πλαίσια της κοινής γεωργικής πολιτικής και για τη θέσπιση ορισμένων καθεστώτων στήριξης για τους γεωργούς και για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΟΚ) αριθ. 2019/93, (ΕΚ) αριθ. 1452/2001, (ΕΚ) αριθ. 1453/2001, (ΕΚ) αριθ. 1454/2001, (ΕΚ) αριθ. 1868/94, (ΕΚ) αριθ. 1251/1999, (ΕΚ) αριθ. 1254/1999, (ΕΚ) αριθ. 1673/2000, (ΕΟΚ) αριθ. 2358/71 και (ΕΚ) αριθ. 2529/2001.

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Κανονισμός (ΕΚ) 1242/2008 της Επιτροπής της 8ης Δεκεμβρίου 2008, για τη θέσπιση κοινοτικής τυπολογίας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Κανονισμός (ΕΚ) 73/2009 του Συμβουλίου, σχετικά με τη θέσπιση κοινών κανόνων για τα καθεστώτα άμεσης στήριξης για τους γεωργούς στο πλαίσιο της κοινής γεωργικής πολιτικής και τη θέσπιση ορισμένων καθεστώτων στήριξης για τους γεωργούς, για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 1290/2005, (ΕΚ) αριθ. 247/2006, (ΕΚ) αριθ. 378/2007 και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1782/2003

Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, 2002. Γνωμοδότηση με θέμα "Νέα οικονομία, κοινωνία της γνώσης και ανάπτυξη της υπαίθρου. Προοπτικές για τους νέους γεωργούς" (2002/C 36/06).

Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, 2011. Γνωμοδότηση Πρωτοβουλίας με θέμα: «Το μέλλον των νέων γεωργών της Ευρώπης» (2011/C 376/04).

- Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, 2012. Γνωμοδότηση Πρωτοβουλίας με θέμα «Ο ρόλος των γυναικών ως κινητήρια δύναμη για ένα πρότυπο ανάπτυξης και καινοτομίας στη γεωργία και την ύπαιθρο» NAT/540.
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2006). Απόφαση για τις Κοινοτικές Στρατηγικές Κατευθυντήριες Γραμμές για την Αγροτική Ανάπτυξη, L055, 25/2/2006.
- Ευστράτογλου, Σ. (1998). Μελέτη –Έρευνα για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη του Αγροτικού Χώρου Τελική Έκθεση, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιβάλλον ΥΠΕΧΩΔΕ.
- Ζιωγάνας, Χ. (1999). *Διάρθρωση της Προσφοράς της Αγροτικής Παραγωγής με Ορίζοντα το 2010* στο Μαραβέγιας Ν. (επιμ.), Η Ελληνική Γεωργία προς το 2010, Εκδόσεις Παπαζήση, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, 1999.
- Καζακόπουλος, Λ. (1996). *Όψεις της Γαιοκτησίας και Διαδοχής στην Ελλάδα-Ιρλανδία και ο Ρόλος του Κράτους*, στο Παπαγεωργίου, Κ., Μαραβέγιας, Ν. και Σολδάτος, Π. (επιμ.), Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου Αγροτικής Οικονομίας, ΓΠΑ, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 468-487.
- Καράγεωργα, Ι. (2012). Ανάλυση Συστάδων (Cluster Analysis). Μεταπτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Μαθηματικών – Μηχανικών Η/Υ και Πληροφορικής, Πρόγραμμα «Μαθηματικά των Υπολογιστών και των Αποφάσεων»
- Καρανικόλας, Π., Μαρτίνοσ Ν. (1999). *Χωρική Διαφοροποίηση της Ελληνικής Γεωργίας με Ορίζοντα το 2010*, στο Μαραβέγιας Ν. (επιμ.). Η Ελληνική Γεωργία προς το 2010, Εκδόσεις Παπαζήση και Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.
- Καρανικόλας, Π. (2000). Αγροτική Ανάπτυξη σε Παραμεθόριες Περιοχές. Αξιοποίηση Φυσικών Πόρων και Ανθρώπινου Δυναμικού, Διδακτορική διατριβή, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης, Αθήνα.

Καρανικόλας, Π., Νέλλας, Ε., Τσιμπούκας, Κ., Τσουκαλάς, Στ. (2009). Καπνός. Από την ελπίδα στην Απαξίωση. Μονογραφία, Έκδοση Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2000, σελ 242.

Καρανικόλας Π., Βασσάλος Μ., Μαρτίνος Ν. και Κ. Τσιμπούκας (2011). *Οικονομική βιωσιμότητα και πολυλειτουργικότητα της γεωργίας: η περίπτωση της Βόρειας Αμοργού*, Πρακτικά του 5ου Διεπιστημονικού-Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου του Μετσόβειου Κέντρου Διεπιστημονικής Έρευνας του ΕΜΠ, Τόμος Β΄, 401-421, Εκδόσεις ΕΜΠ, Αθήνα.

Καρλής, Δ. (2003) Πολυμεταβλητή Στατιστική Ανάλυση, Έκδοση Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2003, σελ. 313.

Κασίμης, Χ. (1999). Από την αγροτική οικογένεια στην παγκοσμιοποίηση, Άρθρο στο ΒΗΜΑ, Δημοσίευση 19/12/1999.

Κασίμης, Χ. και Παπαδόπουλος, Α.Γ. (1999). *Η Διατήρηση της Οικογενειακής Γεωργίας και η Καπιταλιστική Ανάπτυξη της Γεωργίας στην Ελλάδα: Μια Κριτική Ανασκόπηση της Βιβλιογραφίας*, στο Χ. Κασίμης και Λ. Λουλούδης (επιμ.), Ύπαιθρος Χώρα: Η Ελληνική Αγροτική Κοινωνία στο Τέλος του Εικοστού Αιώνα, Αθήνα, Πλέθρον/ΕΚΚΕ, 85-114.

Κασίμης, Χ., Παπαδόπουλος, Α., Στραβοράβδης, Σ. (2000). *Οικογενειακή Εργασία και Πολυαπασχόληση: Οι αγροτικές αγορές εργασίας και η νέα φυσιognωμία της ελληνικής οικογενειακής γεωργίας*. Πρακτικά του 5ου Πανελληνίου Συνέδριου Αγροτικής Οικονομίας, Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα 2000, 261-275.

Κάτσικας, Χ. (2011). Η αόρατη πλευρά της σχολικής αποτυχίας. Σχολική επίδοση: προσωπική υπόθεση; Ανάκληση άρθρου από: katsikas.8k.com/articles/artro3.html.

Μαραβέγιας, Ν. (2008). Εισαγωγή στο Μαραβέγιας Ν. (επιμ.), Η Ελληνική Γεωργία προς το 2010, Εκδόσεις Παπαζήση, ΓΠΑ, Αθήνα.

Μπεόπουλος, Ν. (2006). Σκέψεις για τη γεωπονία και την εξέλιξή της www.aua.gr/gr/ann/beopoulos.pdf.

Μπεχράκης, Θ. (1999). *Πολυδιάστατη ανάλυση δεδομένων*, Εκδόσεις Λιβάνη ΑΒΕ «Νέα Σύνορα», Αθήνα 1999.

Νέλλας Ε. (2005). *Ανάλυση Δεδομένων με χρήση του στατιστικού πακέτου SPSS for Windows*, πανεπιστημιακές εργαστηριακές σημειώσεις στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης και Διαχείρισης του Αγροτικού Χώρου του Τμήματος Αγροτικής Οικονομίας & Ανάπτυξης του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, του μαθήματος "Μέθοδοι Οικονομικής και Κοινωνικής Έρευνας", Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2005.

Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδας, 1997. Γνώμη Πρωτοβουλίας της Ολομέλειας της ΟΚΕ για την "Απασχόληση στον Αγροτικό τομέα", Αθήνα, 8 Οκτωβρίου 1997.

Παπαγεωργίου, Κ. και Σπαθής, Π. (2000). *Αγροτική Πολιτική*, Εκδόσεις Στοχαστής, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.

ΠΑΣΕΓΕΣ, 2012. Η κατάσταση του αγροτικού τομέα. Εξελίξεις, Προβλέψεις, Προτεραιότητες, Αθήνα, Σεπτέμβριος, 2011.

ΠΑΣΕΓΕΣ, 2013. Οι υπουργοί Γεωργίας της ΕΕ συζητούν για το μέλλον των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων. Ανάκληση άρθρου της 09.09.2013 από: <http://www.paseges.gr/el/news>.

Περιφέρεια Θεσσαλίας (2011). «Επιχειρησιακό Σχέδιο Καλάθι Προϊόντων Περιφέρειας Θεσσαλίας», Δεκέμβριος, 2011.

Σπαθής Π., Τσιμπούκας Κ., Τσουκαλάς Σ., Σκλάβος Θ., Βαϊνάς Α., Νέλλας Ε. (1999). *Ανάλυση στοιχείων του Δικτύου Γεωργικής Λογιστικής Πληροφόρησης (RICA - FADN): Βασικές οικονομικές εξελίξεις των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην Ελλάδα, κατά την περίοδο 1993-1995*, Έκδοση Υπουργείου Γεωργίας, σύνολο

τόμων: 3, Τόμος I: σελίδες 107, Τόμος II: σελίδες 185, Τόμος III: σελίδες 274, Αθήνα

Τσιμπούκας Κ., Σπαθής Π., Τσουκαλάς Σ., Μαραβέγιας Ν., Σκλάβος Θ., Βαϊνάς Απ. (1997). *Ανάλυση στοιχείων του Δικτύου Γεωργικής Λογιστικής Πληροφόρησης (RICA - FADN): Βασικές οικονομικές εξελίξεις των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην Ελλάδα, κατά την περίοδο 1989-1993*, Έκδοση Υπουργείου Γεωργίας, σύνολο τόμων: 6, Τόμος I: σελίδες 107, Τόμος II: σελίδες 185, Τόμος III: σελίδες, Τόμος IV: 185 σελίδες, Τόμος V: 185 σελίδες, Τόμος VI: 274 σελίδες, Αθήνα.

Τσιμπούκας Κ., Τσουκαλάς, Σ. (1999). *Διάρθρωση και Τυπολογία των αγροτικών εκμεταλλεύσεων με ορίζοντα το 2010* στο Μαραβέγιας Ν. (επιμ.) *Η Ελληνική Γεωργία προς το 2010*, Εκδόσεις Παπαζήση, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.

Τσιμπούκας Κ., Σπαθής Π., Τσουκαλάς Σ., Καρανικόλας, Π., Νέλλας, Ε. (2000). *Επενδυτικές ενισχύσεις στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Η τεχνικοοικονομική αξιολόγηση των Σχεδίων Βελτίωσης*, Μονογραφία, Έκδοση Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2000, σελ 240.

Τσιμπούκας Κ., Τσουκαλάς Σ., Σπαθής Π., Καρανικόλας Π. και Νέλλας, Ε. (2002). *Η οικονομική βιωσιμότητα των εκμεταλλεύσεων στο πλαίσιο της γεωργικής διαρθρωτικής πολιτικής. Εκτιμήσεις με βάση τα στοιχεία του RICA*, Πρακτικά του 6ου Πανελληνίου Συνεδρίου Αγροτικής Οικονομίας, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2002.

Τσιμπούκας, Κ. (2005). «Τροχοπέδη» για την οικονομική βιωσιμότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων ο μικρός κλήρος. ΕΘΝΟΣ, Δημοσίευση 04/12/2005.

Τσιμπούκας Κ., Τσουκαλάς, Σ. (2008). *Εξέλιξη των Διαρθρωτικών και Οικονομικών Χαρακτηριστικών των Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων*, στο Κ. Κριμπάς και Λ. Λουλούδης (επιμ.), *Ελληνική Γεωργία και Αγροτική Πολιτική*, Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών, σελ. 80-93.

Τσιμπούκας Κ. (2009). Εισαγωγή στη Γεωργική Οικονομική, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις Εργαστήριο Διοίκησης Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων και Επιχειρήσεων, Τμήμα Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2003. Ενδιάμεση Έκθεση Αναθεώρησης ΕΠ «Αγροτική Ανάπτυξη - Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000 - 2006».